

Etermediernas nyhetsspråk 2.

Studier över innehåll och informationsstruktur

Jan Svensson

lund 1981

Lundastudier
i nordisk
språkvetenskap

Walter Ekstrand Bokförlag

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41553210_0008

LUNDASTUDIER I NORDISK SPRÅKVETENSKAP

Serie grundad av Ivar Lindquist och Karl Gustav Ljunggren
fortsatt av Bertil Ejder och Gösta Holm

SERIE C NR 11

Jan Svensson

Etermediernas nyhetsspråk 2.
Studier över innehåll och
informationsstruktur

Walter Ekstrand Bokförlag
Lund

© Jan Svensson
Printed in Sweden
Studentlitteratur ab
Lund 1981

Walter Ekstrand Bokförlag, Lund
ISBN 91-7408-067-9

INNEHÅLL

	Sid
Tabellförteckning	6
Förord	9
1. INLEDNING	11
1.1. Olika infallsvinklar på studiet av etermediernas nyhetsspråk	12
1.1.1. Språkvård	13
1.1.2. Stilistik	15
1.1.3. Förståelse och uppfattbarhet	16
1.1.4. Innehållsanalys	17
1.1.5. Ideologikritik	19
1.2. Avgränsning av forskningsområdet	20
1.3. Kommunikationsteoretisk bakgrund	21
1.3.1. Masskommunikationsmodeller	21
1.3.2. Nyhetsbegreppet	26
1.4. Frågeställningar	28
1.5. Det undersökta materialet	29
2. SEGMENTERING AV TEXTER I HÄVDADE PROPOSITIONER	32
2.1. Den teoretiska diskussionen	33
2.2. Redovisning av segmenteringsprinciperna	46
2.2.1. De olika makrosyntagmtyperna	47
2.2.2. Underordnade satser och fraser	51
2.2.2.1. Att-satser	51
2.2.2.1.1. Att-satskomplement	52
2.2.2.1.2. Att-satser som adverbial	61
2.2.2.1.3. Att-satser som attribut	62
2.2.2.1.4. Satsfläta	63
2.2.2.2. Relativsatser	63
2.2.2.3. Adverbbinledda relativsatser	66
2.2.2.4. Komparativa satser	68
2.2.2.5. Övriga konjunktionsbisatser	69
2.2.2.6. Underordnade huvudsatser	71
2.2.2.7. Koordinationsfraser	73
2.2.2.8. Infinitivfraser	76
2.2.2.9. Komparativa fraser	78
2.2.2.10. Appositionsfraser	79
2.2.2.11. Predikativfraser och med-fraser	82
2.2.2.12. Sammanfattande om analysen av underordnade satser och fraser	83
3. UNDERSÖKNINGEN AV DE HÄVDADE PROPOSITIONERNA	85
3.1. Frekvensen av hävdade propositioner som textbeskrivan- de variabel	85
3.1.1. De hävdade propositionernas frekvens i eterspråks- materialet	89
3.1.2. De hävdade propositionernas frekvens i andra språk- typer	97

3.1.3. Sammanfattande om de hävdade propositionernas frekvens	104
3.2. De hävdade propositionernas semantiska funktioner	106
3.2.1. De semantiska funktionernas fördelning på undergrupperna	109
3.2.2. De syntaktiska typernas fördelning på olika semantiska funktioner	112
3.3. Hävdade propositioner med extern källa	116
4. PRIMÄRINFORMATIONERNAS INRE SEMANTISKA STRUKTUR	118
4.1. Analysmetoden	118
4.2. Undersökningen av verbaltyperna	123
4.2.1. Verbaltypernas fördelning på undergrupperna	123
4.2.2. Verbaltypernas syntaktiska manifestation	127
4.2.3. Primärinformationer med extern källa	131
4.3. Undersökningen av referentkategorierna	131
4.3.1. Referentkategoriernas fördelning på presentations-typerna	133
4.3.2. Referentkategoriernas fördelning på olika roller ...	135
4.4. Rollen AGENT	139
4.4.1. AGENTERNAS fördelning på olika handlingstyper	139
4.4.2. AGENTERNAS syntaktiska manifestation	142
4.5. Undersökningen av omständighetsangivelserna	149
4.5.1. Tidsangivelser	149
4.5.1.1. Tidsangivelsernas fördelning på undergrupperna ...	150
4.5.1.2. Tidsangivelsernas fördelning på verbaltyperna ...	152
4.5.2. Rumsangivelser	153
4.5.2.1. Rumsangivelsernas fördelning på undergrupperna ...	155
4.5.2.2. Rumsangivelsernas fördelning på verbaltyperna ...	156
4.5.3. Övriga omständighetsangivelser	158
5. UNDERSÖKNINGEN AV DEN SEKUNDÄRA INFORMATIONEN	164
5.1. Rapportmarkörer	164
5.1.1. Rapportmarkörernas typologi	164
5.1.2. Rapportmarkörernas frekvens	166
5.1.3. Verbanvändningen i rapportmarkörerna	168
5.1.4. Referentkategorier i rapportmarkörerna	171
5.1.5. Rapportmarkörer och objektivitet	174
5.2. Konjunktionella adverb	176
5.2.1. De konjunktionella adverbens frekvens	177
5.2.2. De konjunktionella adverbens fördelning på olika slags HP	179
5.3. Attitydmarkörer	181
5.3.1. Attitydmarkörernas fördelning på presentations-typerna	182
5.3.2. Attitydmarkörernas fördelning på olika slags HP	185
5.4. Hjälpverb	187

	Sid
5.4.1. Hjälpverbens fördelning på presentationstyperna	188
5.4.2. Hjälpverbens fördelning på olika slags HP	190
5.5. Negerande uttryck	193
5.5.1. Negationernas fördelning på presentationstyperna ...	194
5.5.2. Negationernas fördelning på olika slags HP	195
5.5.3. Negerade HP med extern källa	199
5.5.4. Negationer och modala hjälpverb	199
5.5.5. Sammanfattande om negationer	200
6. ETERMEDIERNAS NYHETSSPRÅK - ETT FÖRSÖK TILL KARAKTERISTIK	202
6.1. Kommunikativ funktion och språklig form	202
6.1.1. Telegrammen	203
6.1.2. Programledarinslagen	205
6.1.3. Kommentarererna	208
6.1.4. Sammanfattande om presentationstyperna	212
6.2. Skillnader mellan de olika programmen	212
6.3. De syntaktiska typernas användning	215
6.4. Verbaltypernas karakteristika	220
6.5. Avslutning	223
SUMMARY IN ENGLISH	227
Litteratur	230
Bilaga 1 De undersökta språkdragens förekomst i eterspråks- materialet	236
Bilaga 2 Beskrivning av jämförelsematerialet	239
Bilaga 3 Använda förkortningar	244

Tabellförteckning

	Sid
1. Materialets omfattning. Antal ord och antal makrosyntagmer.	30
2. Antal makrosyntagmer av olika typer.	31
3. Hävdade satser och fraser i de olika undergrupperna. Antal per 100 MS och per 1000 ord.	90
4. USF totalt och hävdade USF i de olika undergrupperna. Antal per 100 MS.	91
5. De hävdade propositionerna fördelade på olika syntaktiska typer. Antal per 100 MS.	94
6. Antal ord och makrosyntagmer i jämförelsematerialet.	99
7. Antal HP/100 MS i jämförelsematerialet.	99
8. Antal USF/100 MS och antal hävdade USF/100 MS i de olika presentationstyperna och i bruksprosamaterialet.	100
9. Antal HP/1000 ord i jämförelsematerialet.	101
10. De hävdade propositionerna i jämförelsematerialet fördelade på olika syntaktiska typer. Antal per 100 MS.	103
11. De hävdade propositionerna fördelade på olika semantiska funktioner. Antal per 100 MS.	109
12. De hävdade propositionerna fördelade på olika semantiska funktioner. Procentuell andel.	110
13. De hävdade propositionerna i varje syntaktisk typ fördelade på olika semantiska funktioner. Procentuell andel.	113
14. Hävdade propositioner med extern källa i de olika undergrupperna. Absoluta tal och per 100 MS.	116
15. Hävdade propositioner med extern källa. Procentuell andel av varje syntaktisk typ.	117
16. Verbaltyperna fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.	123
17. Primärinformationerna i varje syntaktisk typ fördelade på de olika verbaltyperna. Procentuell andel.	127
18. Animata referenter av olika slag i varje presentationstyp. Antal per 100 primärinformationer.	133
19. Animata referenter av olika slag i varje nyhetsprogram (telegrammen ej medräknade). Antal per 100 primärinformationer.	135
20. De animata referenterna fördelade på olika roller. Procentuell andel av varje referentkategori.	136
21. AGENTERNA fördelade på olika handlingstyper. Procentuell andel.	139
22. AGENTERNAS syntaktiska manifestation. Procentuell andel av olika syntaktiska typer i varje referentkategori.	143

	Sid
23. Handlingar uttryckta med passivt verb. Absoluta tal samt antal per 100 handlingar i varje kategori resp. varje presentationstyp.	145
24. Tidsangivelser av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.	151
25. Tidsangivelser av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	152
26. Rumsangivelser av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.	156
27. Rumsangivelser av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	157
28. Övriga omständighetsangivelser fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.	161
29. Övriga omständighetsangivelser fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	162
30. Rapportmarkörer av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 HP.	167
31. Rapportverben fördelade på olika syntaktiska typer.	169
32. Källorna fördelade på olika referentkategorier. Antal per 100 rapportmarkörer.	171
33. Källor med olika syntaktisk manifestation fördelade på referentkategorierna. Procentuell andel.	172
34. Konjunktionella adverb av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 HP.	177
35. Konjunktionella adverb av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	180
36. Attitydmarkörer av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 HP.	182
37. Attitydmarkörer av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	186
38a Hjälppverb av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 HP.	188
38b Användningen av <u>skall</u> respektive <u>skulle</u> i de olika presentationstyperna. Antal per 100 HP.	189
39. Hjälppverb av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	191
40. Negationer av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 HP.	194
41. Negationer av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	196
42. Antal ord, makrosyntagmer och hävdade propositioner i de olika programmen (telegrammen borträknade).	213
43. Tids- och rumsangivelser samt uttryck för sekundär information i de olika verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.	221

Tabeller i bilagor

	Sid
A Språkdragens fördelning på undergrupperna. Absoluta tal.	236
B Språkdragens fördelning på olika verbaltyper. Absoluta tal.	238
C De undersökta språkdragens förekomst i jämförelse-materialet. Absoluta tal.	243

Förord

Den undersökning som här presenteras har utförts inom ramen för forskningsprojektet Etermediernas språk, finansierat av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Projektet initierades av Åke Hansson, och det var också han som väckte mitt intresse för studiet av det språk som talas i radio och TV.

Från och med år 1976 har projektet letts av Inger Haskå. Under åren som gått har jag haft många givande diskussioner med henne och med Nils Jörgensen och Christer Platzack, som också deltagit i projektet. Inger och Christer har dessutom läst och kommenterat olika versioner av avhandlingen.

Flera av mina skisser och utkast har ventilerats i diskussionsgruppen Cosa Nostra, där följande personer deltagit: Gunilla Byrman, Bengt Danielsson, Jan Einarsson, Lars-Johan Ekerot, Carl-Erik Lundblad, Anna Orrling Welander, Gertrud Pettersson, Carin Sandqvist, Åke Törnblom och Lars Wollin.

Till alla dem som i olika sammanhang gett mig idéer och kritik vill jag rikta ett varmt tack.

Jag vill också tacka min handledare, professor Gösta Holm, som läst avhandlingen i manuskript och gett mig många värdefulla råd och synpunkter. Jag har också fått tillfälle att presentera delar av arbetet för Gösta Holms högre seminarium.

Programmet för beräkning av signifikanser har utarbetats av Tore Persson, och den engelska sammanfattningen har granskats av Barbara Prohovnik. Renskriften för offset har utförts av Eva Björkbom.

Slutligen vill jag tacka min fru Barbro, för all den hjälp hon gett mig under arbetets gång. Utan hennes moraliska stöd hade avhandlingen aldrig blivit färdig.

Lund i april 1981

Jan Svensson

1. INLEDNING

Den språkliga verkligheten är, som alla vet, oerhört mångskiftande och varierad, och språket har många funktioner att fylla i det moderna samhället. En av de språktyper som vuxit fram under de senaste decennierna och som ofta diskuteras i olika sammanhang är det språk som talas i etermedierna, alltså i radio och TV.

År 1974 bildades Forskningsgruppen för eterspråk i Lund, med syfte att undersöka och beskriva eterspråket, främst etermediernas nyhetsspråk, ur olika synvinklar.¹⁾ I Etermediernas nyhetsspråk 1 (Jørgensen & Svensson 1977), som är den första mer omfattande rapporten från projektet, beskrivs några grundläggande syntaktiska drag i nyhetstexterna. Resultaten sätts i relation dels till en allmän teori om masskommunikation, dels till andra språktyper som spontant talspråk och professionellt skriftspråk. Dessutom redovisas skillnader mellan olika undergrupper i materialet; radio jämförs med TV, telegramläsningarna jämförs med kommenterande inslag osv.

Resultaten antyder att de skillnader som förekommer mellan olika språktyper eller mellan undergrupperna i materialet framför allt kan förklaras med hänvisning till den funktion texten har, dvs vilket innehåll som förmedlas och vilket syfte sändaren har med meddelandet. Yttre faktorer, exempelvis om språket är talat eller skrivet, om det framförs i radio eller TV, tycks spela en underordnad roll.

För att få fördjupad kunskap om vilka innehållsmässiga faktorer som spelar in vid utformandet av nyhetsmeddelandena har jag funnit det angeläget att komplettera den syntaktiska undersökningen med en undersökning av hur nyheterna semantiskt är strukturerade.²⁾ I föreliggande volym presenteras resultaten

-
- 1) Projektets utgångspunkter presenteras i Hansson (1974), och en översikt över de olika delprojekten ges i Haskå (1976).
 - 2) Till den semantiska strukturen räknar jag dels innehållsstrukturen (vilka semantiska enheter som förekommer och hur de är relaterade till varandra), dels informationsstrukturen (hur dessa led är ordnade syntaktiskt). Dessa begrepp diskuteras närmare i avsnitt 1.3. och 1.4. nedan.

av denna undersökning.

Följande avsnitt i detta inledande kapitel innehåller en översikt över tidigare forskning på området och en närmare beskrivning av utgångspunkterna för mitt arbete. I inledningens sista avsnitt presenterar jag det undersökta materialet.

I det andra kapitlet redogör jag för de principer som följts vid den grundläggande analysen av materialet, och i följande tre kapitel (3 - 5) redovisar jag undersökningens resultat.

I det sjätte och avslutande kapitlet sammanfattar jag de drag som jag anser vara karakteristiska för etermediernas nyhets-språk, och dessutom anknyter jag diskussionsvis till en del av de resonemang som redovisas här i det inledande kapitlet.

1.1. Olika infallsvinklar på studiet av etermediernas nyhets-språk

Etermediernas nyhetsförmedling spelar en stor roll i många människors tillvaro,¹⁾ och nyhetsförmedlingens problematik intresserar både enskilda och institutioner, både allmänheten och forskare med olika inriktningar. Den största delen av den forskning som utförts kring nyhetsförmedlingen här i landet har emellertid i första hand tagit fasta på nyheternas innehåll, nyhetsförmedlingens organisation, ekonomiska förutsättningar osv (se Kronvall 1976:26 f). Den språkliga problematiken har inte lockat till forskning i lika stor utsträckning.

I detta avsnitt kommer jag att ge en kortfattad översikt över de viktigaste forskningsområden, där man har haft anledning att ta hänsyn till nyheternas språkliga utformning i ett eller annat avseende. De områden jag tar upp är språkvård, stilistik, uppfattbarhet och förståelse, innehållsanalys och ideologikritik. De referenser som ges är exempel på forskning som bedrivits inom Norden. Översikten gör inte anspråk på att vara uttömmande, men jag anser att den innehåller de viktigaste arbe-

1) En genomsnittlig dag har drygt hälften av den svenska befolkningen lyssnat på någon nyhetssändning i radio, och ungefär lika många har sett minst ett nyhetsprogram i TV (Findhöj & Höijer 1979:2).

tena inom respektive område. De olika ämnesområdena är inte klart skilda åt utan överlappar i många fall.

1.1.1. Språkvård

Frågor som rör vården av det språk som talas i radio och TV väcker ofta stort intresse hos allmänheten. Det visar sig inte minst i tidningarnas insändarspalter, där man regelbundet kan läsa om den utarmning av språket som anses pågå i etermedierna. I radioprogrammet Språkfrågan, som numera är nedlagt, togs dessa frågor också ofta upp.¹⁾

Förvånansvärt nog finns det emellertid inga större systematiska undersökningar utförda med dessa utgångspunkter. Det viktigaste vetenskapliga arbetet på området är Dahlstedt (1970). Författaren presenterar olika modeller som beskriver den speciella kommunikationssituationen och ger en översikt över de problem som uppstår för språkvården inom etermedierna och övriga massmedier. Egentliga forskningsresultat saknas, men Dahlstedt redovisar en stor mängd iakttagelser av skilda slag. Vad gäller etermedierna uppmärksammar författaren framför allt den fonetiska och morfofonologiska övertydligheten samt den speciella satsintonationen (a.a. sid 25 f). Dahlstedt berör också frågan om i vilken utsträckning massmediernas språk kan påverka mottagarnas språkvärden.

I de nordiska språknämndernas årsskrift, Språk i Norden, har eterspråkets problem tagits upp vid ett par tillfällen, bl a av Bertil Molde (1970) och av Finn-Erik Vinje (1974).

Moldes artikel innehåller bl a en diskussion om talets och skriftens ömsesidiga påverkan, t ex användningen i skrift av talspråksformer som dom, nån, sån, sāja och mej eller skriftspråksuttal av ortnamn som Vadstena, Marstrand och Leksand. Dessutom redogör Molde för de möjligheter som olika språkvårdsorgan har att aktivt påverka språket i etermedierna och övriga massmedier, t ex genom att hålla kurser, författa handböcker och ställa samman uttalslistor.

1) Om denna problematik se vidare Molde (1970), Jörgensen & Svensson (1977).

Vinje diskuterar den roll radio och TV spelar i den allmänna språkutvecklingen samt möjligheten och önskvärdheten av ett enhetligt rikstalspråk och en enhetlig språknorm för radions och TV:s medarbetare.¹⁾ Han tar också upp vissa uttalsproblem (jfr referatet av Dahlstedt ovan), förhållandet mellan tal och skrift, behandlingen av räkneord och person- och ortnamn samt användningen av svåra och främmande ord.

I en artikel i Språkvård har Nils Olof Franzén (1966) redogjort för hur man från Sveriges Radios sida ser på språkvården i radio och TV. Han framhåller att det viktigaste av det man måste kräva av eterspråket är "att det ska tjäna sitt syfte så effektivt som möjligt, att det ska vara så lättbegripligt, åskådligt och alltså ändamålsenligt som är möjligt med tanke på dem som det är avsett för." (a.a. sid 3). Han betonar emellertid också vikten av korrekthet i detaljer, i synnerhet vad gäller uttal av person- och ortnamn.

Gemensamt för de arbeten som nämnts ovan är att intresset framför allt är inriktat på fonologi och morfologi. Syntaktiska och semantiska aspekter beaktas i betydligt mindre utsträckning. I en artikel, publicerad i antologin Språken i vårt språk (Jonsson 1980), har Bertil Molde närmare beaktat frågor av det senare slaget. De rent språkvårdande synpunkterna kompletteras i artikeln med resonemang om publikens möjligheter att uppfatta budskapet. Molde skriver bland annat: "Om man förstår etermediernas språk eller inte beror bara till en del på de enskilda ord som används. Lika stor betydelse som ordförrådet har troliken sats- och meningsbyggnaden. Det andra krav på eterspråket som jag har angett är att ingenting ska uttryckas mer invecklat än nödvändigt, men ingenting ska heller uttryckas så förenklat att viktiga delar av innehållet tappas bort. Man kan förvisso uttrycka sig invecklat på många olika sätt, men vad jag i detta fall särskilt avser är att man bör undvika krånglig och svårgenomtränglig meningsbyggnad (och textutformning över huvud taget)." (Molde 1980:97).

I avhandlingens avslutande avsnitt kommer jag kort att beröra

1) Detta problem är naturligtvis mer besvärligt i Norge än i övriga nordiska länder.

det problem som Molde aktualiserar.

1.1.2. Stilistik

Stilistisk forskning kring etermediernas nyhetsspråk har främst bedrivits i anslutning till Forskningsgruppen för eterspråk i Lund. Bortsett från en del smärre undersökningar av ordval o dyl (Filipsson & Söderström 1973, Lilja 1973), har intresset i huvudsak koncentrerats på en beskrivning av nyhetsspråkets syntax (Svensson 1973; Filipsson 1975; Jörgensen & Svensson 1977). Det sistnämnda arbetet behandlar fördelningen av olika makrosyntagmtyper (se nedan sid 30), meningarnas och satsdelarnas längd, användningen av underordnade satser och satsförkortningar samt meningarnas och satsernas disposition.

Hallqvist (1978) har undersökt språket i Aktuellt och Rapport från liknande utgångspunkter. Förutom en redovisning av olika drag i ordförrådet och syntaxen diskuterar Hallqvist begriplighet och objektivitet ur olika synvinklar. Dessutom beskriver han nyhetsförmedlarnas användning av stilistiska verkningsmedel som metaforer, personifikationer m m.

Woivalin (1976) redovisar en undersökning av finlandsvenskt nyhetsspråk som behandlar vissa av de syntaktiska drag som nämnts ovan, framför allt meningslängd och användningen av underordnade satser.

Även norska och danska radionyheter har undersökts med metoder som liknar dem som använts av Forskningsgruppen för eterspråk. Den norska undersökningen, som presenteras i Bull & Hagland (1976), behandlar meningslängd, användningen av passivkonstruktioner, frekvensen av vissa ordklasser (substantiv, verb och adjektiv), förekomsten av bisatsinskott samt användningen av främmande ord. Den danska undersökningen (Mortensen 1973) presenteras nedan i avsnitt 1.1.5.

Gemensamt för alla de nämnda undersökningarna är att resultaten visar att nyhetsspråket i många avseenden har större likhet med skriftspråk av jämförbart slag än med talspråk, trots att det undersökta nyhetsspråket är talat språk och avsett att uppfattas auditivt.

1.1.3. Förståelse och uppfattbarhet

Begriplighet i vid mening betraktas ofta som den viktigaste aspekten vid studiet av nyhetsspråket i radio och TV. Både den språkvårdande verksamheten och de stilistiska beskrivningarna underordnas i många fall förståelseaspekten.

Forskning kring förståelse och uppfattbarhet i samband med nyhetsförmedling har framför allt bedrivits vid Publik och programforskningsavdelningen vid Sveriges Radio (PUB), främst inom ramen för forskningsprogrammet Människan som mottagare av information. Forskningsprogrammets teoretiska utgångspunkter presenteras i Findahl m fl (1969), och konkreta forskningsresultat redovisas bl a i Findahl & Höijer (1975; 1977).

I sina undersökningar har Findahl och Höijer utgått från inlärningspsykologiska och perceptionsstrategiska teorier, och de har bl a undersökt hur olika innehållsliga faktorer och deras strukturering påverkar förståelsen och uppfattbarheten. De har också studerat hur personer med olika bakgrund (ålder, utbildning, kön osv) uppfattar och kommer ihåg innehållet i nyhets-sändningar.

Det viktigaste resultatet av Findahl och Höijers undersökningar är påvisandet av att man genom att betona och gärna upprepa orsakssammanhang och bakgrunden till de händelser som omtalas kan förbättra uppfattbarheten avsevärt och minska risken för fragmentarisering av nyheterna. Upprepningarna kan ske antingen genom språkliga omformuleringar eller genom att man använder kartor, stillbilder eller dubbelkopierade texter (i TV).

Den språkliga formen spelar enligt Findahl och Höijer en mindre roll för uppfattbarheten än vad de innehållsliga faktorerna gör. De skriver: "Att nå fram i etermedia är antagligen inte så mycket en fråga om att tala grammatiskt korrekt, med det rätta uttalet och den professionella rytmen och betoningen. Det väsentliga är att framhäva de delar av innehållet som är viktiga för mottagarens möjligheter att uppfatta en helhetsbild och att överbrygga bristande förkunskaper." (Findahl & Höijer 1975:27). I en senare rapport om olika sätt att förbättra presentationen av nyheterna tas emellertid den språkliga formen upp som en viktig faktor (Findahl & Höijer 1977:29 ff).

Artikeln av Bull & Hagland (1976) innehåller, förutom redovisningen av den stilistiska undersökningen (se ovan), också en redogörelse för ett uppfattbarhetstest. Författarna utgick från fem nyhetsbulletiner från Dagsnytt som skrevs om så att innehållet bevarades, men meningarna blev kortare och passivkonstruktionerna färre. De båda versionerna lästes upp för skolungdomar i olika åldrar som sedan fick besvara frågor på innehållet. Resultaten tyder på att den omskrivna versionen var lättast att uppfatta.

I ett delprojekt inom projektet Etermediernas språk har Christer Platzack undersökt vissa andra syntaktiska konstruktioners påverkan på uppfattbarheten. I Platzack (1974 och 1977) visas att den s k substantivsjukan inte behöver försvåra förståelsen, tvärtom kan förståelsen underlättas, förutsatt att konstruktionen används i ett naturligt sammanhang. En trolig anledning till detta är, enligt Platzack, att den substantivsjuka varianten innehåller mer redundant information.

Det är emellertid inte så att all redundant information underlättar hågkomsten av nyhetstelegram. I Platzack (1980 a) visas att redundant information som inte har någon direkt anknytning till innehållet i övrigt inte underlättar för lyssnaren att komma ihåg vad han hört.

I ett annat försök har Platzack visat att presentationen av ny information spelar en viss roll för mottagandet. Det finns "antydningar om att ny information, som presenteras som om den var okänd, är lättare att komma ihåg än ny information som presenteras som om den var känd." (Platzack 1980 b:30).

1.1.4. Innehållsanalys

Innehållsanalytiska arbeten är den typ av undersökningar som är vanligast vid studiet av utbudet från etermediernas nyhetsredaktioner. Enligt Kronvall (1976:32) har 14 av 20 undersökta radio- och TV-projekt en innehållsanalytisk inriktning. Sju av de 14 projekten behandlar nyhetstexter.

Det är tveksamt om innehållsstudier ska tas med i en översikt över arbeten med inriktning på nyhetstexternas språkliga utformning, men jag har valt att göra det, dels därför att undersök-

ningsobjektet är detsamma som i andra här refererade undersökningstyper, alltså den föreliggande texten, dels därför att innehållsanalytikern ofta tvingas göra språkliga överväganden, t ex då det gäller att finna lämpliga analysenheter.¹⁾

De mest kända studierna av etermediernas utbud är de som genomförts vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg under ledning av Jörgen Westerståhl. Man har där bl a undersökt Sveriges Radios behandling av vietnamkriget 1968, av valrörelsen samma år och av händelserna i Portugal 1974. Undersökningarna har främst varit inriktade på att avgöra om Sveriges Radio uppfyller objektivitetskravet, varvid Sveriges Radios behandling av händelserna har jämförts med behandlingen i tidningar med olika politisk färg. En sammanfattning av undersökningsprinciper och använda metoder finns i Westerståhl (1972).

Westerståhls undersökning av händelserna i Portugal 1974 har kritiskt granskats av Karl-Erik Rosengren, som menar att det inte räcker att jämföra olika medier med varandra, utan att man också måste försöka ta reda på vad som verkligen hände och se om Sveriges Radio i ett sådant perspektiv lyckats ge en rättvisande bild av händelserna. I Rosengren (1977) förs en principiell diskussion om olika undersökningsmetoders användbarhet.

Kritik mot Westerståhls undersökningar har också framförts av bl a Andrén m fl (1972) och Hermerén (1973).

Ett helt annat sätt att beskriva nyhetsprogrammets innehåll har utarbetats av Olle Findahl och Birgitta Höijer, i ett försök att klargöra hur innehållet i nyheterna påverkar förståelseprocessen. Findahl och Höijer menar att en traditionell innehållsanalys inte är tillräcklig, eftersom den bygger på antagandet att det som publiken uppfattar är detsamma som "utskriften av bildbandet" (Findahl & Höijer 1979:2 not 1). För att komma ifrån detta problem utför de sin analys i två steg. Först urskiljer de en innehållsstruktur som är en schematisk beskrivning över vilka uppgifter som finns med i nyhetsinslagen och hur dessa uppgifter är relaterade till varandra. Därefter ur-

1) En översiktlig beskrivning av olika typer av innehållsanalys ges i Hadenius & Weibull (1972:36 ff).

skiljer de en budskapsstruktur, en reducering av innehållsstrukturen som representerar det som publiken sannolikt kommer att uppfatta (a.a. sid 8).

Den metod som Findahl och Höijer har utarbetat har de använt vid analys av nyheter som behandlar krisen inom svensk industri (Findahl & Höijer 1979) och nyheter som behandlar avtalsrörelsen, kärnkraftsdebatten och löntagarfonderna (Findahl & Höijer 1980). I båda rapporterna är författarna kritiska mot den undersökta nyhetsförmedlingen. De menar att den bild av verkligheten som förmedlas i programmen för många människor måste uppfattas som ytlig och fragmentarisk. Endast de som tidigare är insatta i frågorna kan, enligt Findahl och Höijer, tillgodogöra sig informationen på ett effektivt sätt.

1.1.5. Ideologikritik

Ideologikritiska arbeten är vanliga i Danmark, där språk- och litteraturvetare har studerat olika slag av masskommunikation med syfte att avslöja de ideologier som styr massmediernas utbud.¹⁾ Även Danmarks Radios nyhetsutbud har blivit undersökt utifrån dessa utgångspunkter, bl a av Frands Mortensen (1973) och Lars Quortrup (1977).

Mortensens undersökning, som tjänat som inspirationskälla för flera senare arbeten inom området, har tre huvudsyften, a) att beskriva och kritisera tekniska kommunikationsfel, b) att avslöja kommunikationens ideologi och c) att kritisera denna ideologi (Mortensen 1973:37). Med tekniska kommunikationsfel avser Mortensen sådana drag som försvårar uppfattbarheten på något sätt. De drag som diskuteras är framför allt användningen av långa meningar och passivkonstruktioner utan agent. Kommunikationens ideologi beskrivs som borgerligt kapitalistisk, och denna ideologi kritiseras med hänvisning till radiolagens krav på neutralitet, balans och relevans.

Även i Lars Quortrups undersökning är huvudintresset inriktat på den ideologiska/samhälleliga analysen. Till skillnad från

1) För en översikt se Madsen (1977).

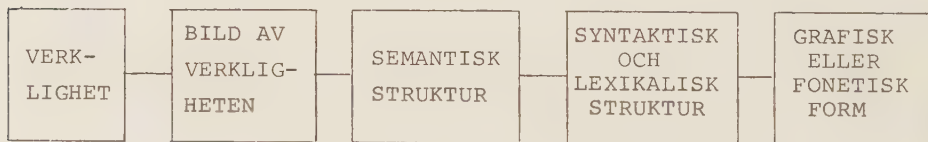
Mortensen har Quortrup inte undersökt det totala utbudet under en viss tidsperiod utan i huvudsak koncentrerat sig på Danmarks Radios behandling av en viss händelse, nämligen bensinutkörarnas strejk i november 1976. Denna begränsning har gjort det möjligt för Quortrup att jämföra DR:s behandling av händelserna med "vad som verkligen hände". Rekonstruktionen görs dels genom egna intervjuer, dels genom andra personers och gruppers åsikter om strejken.

Den slutsats Quortrup drar av sin undersökning är att Danmarks Radio i stort sett är neutral enligt radiolagens anda. Han menar emellertid att radiolagens neutralitetspunkt är felaktig och att tanken att kunna finna en verklig neutralitetspunkt är en fiktion (Quortrup 1977:69 f). Quortrup kritiserar dessutom medarbetarna i Danmarks Radio för att behandla de strejkandes representanter på annat sätt än arbetsgivarrepresentanterna och för att betrakta strejken som ett psykologiskt fenomen i stället för ett socialt. Han menar också att reportrarna gripit in i och påverkat händelseförloppet, bl a genom ett överdrivet engagemang.

1.2. Avgränsning av forskningsområdet

Den översikt över olika forskningsområden med anknytning till etermediernas nyhetsförmedling som givits i avsnitt 1.1. kan sammanfattas med hjälp av följande schematiska modell över de olika komponenter som kan sättas i fokus vid ett studium av nyhetskommunikationen.

Figur 1.

Rutan längst till vänster symboliserar händelsen som utgör nyheten. Denna händelse uppfattas direkt eller indirekt av en journalist, som skapar sig en "bild av verkligheten". Denna bild är ofta fragmentarisk och ostrukturerad, och dessutom kan

samma händelse ge upphov till mycket olika bilder hos olika iakttagare (se Findahl & Höijer 1975). För att journalisten ska kunna förmedla kunskap om händelsen till mottagarna i kommunikationsprocessen måste han/hon ge händelsen en semantisk struktur, genom att välja ut vilka inblandade som ska omtalas, framhäva vissa detaljer och låta andra hamna i bakgrunden. Därefter måste meddelandet ges en syntaktisk/lexikalisk form, innan nyheten slutligen kan manifesteras grafiskt eller fonetiskt.

Om man relaterar modellen i fig. 1 till forskningsöversikten i avsnitt 1.1., kan man säga att ideologikritikerna framför allt är intresserade av förhållandet mellan de båda första rutorna, alltså mellan verkligheten och bilden av verkligheten så som den framträder i nyhetstexterna. Innehållsanalytikerna vill med olika metoder försöka beskriva bilden av verkligheten och i viss mån också den semantiska strukturen. Det förekommer också att textens innehåll relateras till "verkligheten".

Stilforskarna är främst intresserade av de båda rutorna längst till höger i figuren, och detsamma gäller för språkvårdarna, även om syftena delvis är olika. I de presenterade arbetena har stilforskarna främst inriktat sig på syntaxen, medan språkvårdarna koncentrerat sig på den fonologiska och morfologiska strukturen.

Forskningen kring uppfattbarhet och förståelse måste ta hänsyn till alla komponenterna i modellen, låt vara att intresset i enskilda undersökningar kan koncentreras till någon eller några komponenter. Så är t ex Findahl och Höijer främst intresserade av rutorna längst till vänster i modellen, medan Platzack i större utsträckning har studerat drag som hör hemma i rutorna längst till höger.

Min undersökning har främst inriktats på relationen mellan den syntaktiska och den semantiska strukturen. Jag har utgått från vissa semantiska drag, och undersökt hur dessa uttrycks i den syntaktiska strukturen. Vilka drag som undersökts, och varför valet fallit på just dessa förklaras nedan i avsnitt 1.3. och 1.4., där förutsättningarna för nyhetskommunikationen diskuteras närmare.

Det faktum att intresset inriktats på relationen mellan de båda

strukturerna gör att min undersökning skiljer sig både från de rent stilistiska undersökningarna, som i huvudsak endast studerat den syntaktiska och lexikaliska strukturen, och från de innehållsanalytiska undersökningarna, som är inriktade på den semantiska strukturen eller bilden av verkligheten. Min undersökning skiljer sig från innehållsanalyserna också därigenom att jag studerat vissa generella drag i den semantiska strukturen i stället för enskilda drag i texten, vilket är vanligt i rent innehållsanalytiska arbeten.

Den fonologiska strukturen kommer att lämnas helt utan avseende i undersökningen, medan däremot bilden av verkligheten i viss mån diskuteras i det avslutande kapitlet. Där behandlas också vissa aspekter på förståelse och uppfattbarhet.

1.3. Kommunikationsteoretisk bakgrund

Under de senaste årtiondena har utvecklingen inom kommunikationsteorin varit lavinartad. Det gäller både teorier om kommunikation med mänskligt språk, teorier om zoosemiotiska system och inte minst cybernetiska teorier. Här finns ingen anledning att ens göra ett försök till översikt,¹⁾ utan jag kommer bara att i all korthet beröra några aspekter på modeller över masskommunikation i allmänhet och nyhetskommunikation i synnerhet. Därefter presenteras en enkel modell över den speciella typ av kommunikation som nyhetsförmedlingen utgör samt vissa drag i nyhetens struktur. Slutligen diskuterar jag vissa aspekter på nyhetsbegreppet.

1.3.1. Masskommunikationsmodeller

De första modellerna av masskommunikationsprocessen formulerades vid tiden för första världskriget och byggde på antaganden om enkla stimulus-respons-förhållanden mellan sändare och mottagare. Efterhand blev masskommunikationsforskarna emellertid tvingade att modifiera sina antaganden, och kommunikationsmo-

1) En omfattande översikt över den senaste utvecklingen ges i Nordenstreng (1978).

dellerna kom att bli alltmer komplexa. Man tvingades ta hänsyn till allt fler faktorer av social och psykologisk natur för att få modeller som överensstämde med empiriska data.¹⁾

Vilken modell som används är naturligtvis beroende av undersökningens syfte. En modell som är lämplig då man vill beskriva meddelandets innehåll kan vara helt olämplig då man vill studera de ekonomiska förutsättningarna för kommunikationen eller meddelandets effekter på mottagaren.

Vid den syntaktiska beskrivningen av eterspråksmaterialet användes en modell uppställd av Gerhard Maletzke (1963) som utgångspunkt för diskussionen. I Maletzkes modell ingår fyra komponenter, kommunikator, meddelande, medium och mottagare samt en stor mängd faktorer som kan påverka dessa i olika avseenden (se Jörgensen & Svensson 1977:10). Kommunikationsprocessen ses som ett dynamiskt system, där inte bara kommunikatorn (sändaren), utan även mottagaren spelar en aktiv roll.

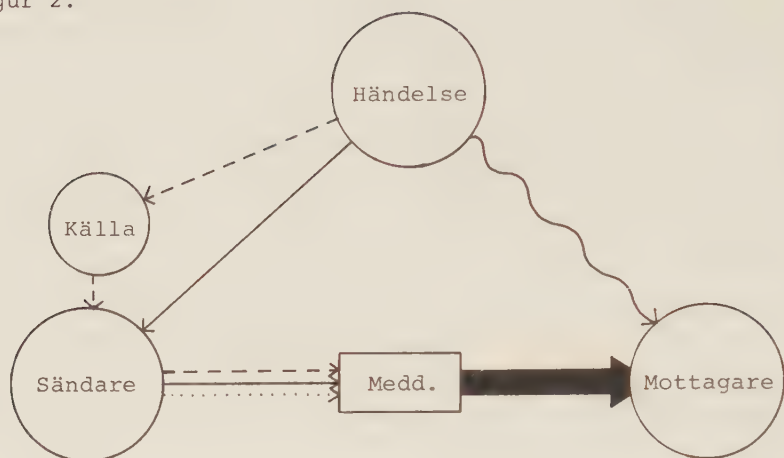
Maletzkes modell är användbar just därför att den tar upp så många olika faktorer som påverkar kommunikationsprocessen och som det finns anledning att ta hänsyn till i olika sammanhang. Den är emellertid inte helt lämplig som utgångspunkt för den här undersökningen.

Vid den syntaktiska analysen iaktogs en del skillnader mellan de olika undergrupperna i materialet och mellan eterspråket och andra språktyper som inte kan förklaras med utgångspunkt i en allmän modell över masskommunikationsprocessen (se Jörgensen & Svensson 1977 kap 7). För att förklara dessa skillnader krävs det en modell som bättre beskriver de drag som är karakteristiska för kommunikation av nyheter och som fångar egenheterna i nyhetsmeddelandets uppbyggnad. En sådan mycket enkel och schematisk modell av nyhetskommunikationen kan se ut på följande sätt.²⁾

1) Översikter över utvecklingen ges i Feilitzen & Linné (1972) och i Windahl (1972).

2) Jfr bilden av "nyhetens väg" i Findahl & Höijer (1975:11). Modellen har också likheter med modeller som uppställts av Gerbner (1956), Nerman (1973) och Hermerén (1977).

Figur 2.

Vad som primärt sker vid kommunikation av nyheter är att information om en händelse eller ett tillstånd överförs i ett meddelande från en sändare till en mottagare. Detta symboliseras av den heldragna pilen i figuren. Men i ett nyhetsmeddelande finns ofta, förutom den primära informationen, även uppgifter om varifrån informationen kommer (den streckade pilen) samt uppgifter om sändarens attityd till nyheten eller till någon av de inblandade personerna (den prickade pilen). Dessutom finns det en mängd språkliga element som endast tjänar att förbinda informationsenheter till en sammanhängande text. Ibland kan information om flera händelser förekomma i samma meddelande.

Detta för med sig att det meddelande som ska tolkas av mottagaren innehåller flera olika lager av information, som är sammanvävda på ett till synes oupplösligt sätt (den tjocka, svarta pilen). Ett av syftena med min undersökning är att arbeta fram metoder med vars hjälp man kan lösa upp denna väv och ge meddelandena en form som är lättare tillgänglig för fortsatt analys.

Den vågformade pilen symboliserar mottagarens tidigare kunskaper om händelsen/tillståndet. Nyhetsförmedlarens antaganden om mottagarnas kunskaper spelar också en viktig roll vid utformandet av meddelandet. Att kunskaperna om vad som händer i världen påverkar möjligheterna att uppfatta och förstå nyheterna poängteras av Findahl & Höijer (1975). Jag anknyter till denna

aspekt i den avslutande diskussionen.

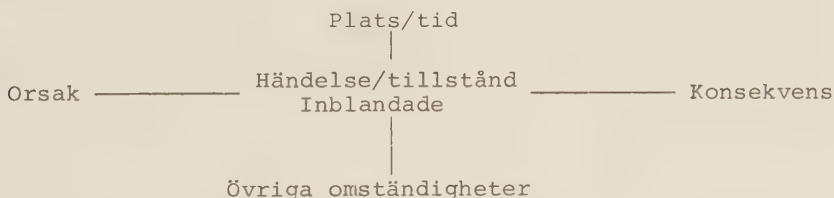
De faktorer i modellen (figur 2) som jag främst har tagit fasta på vid undersökningen är uppgifter om vilken väg nyheten har tagit, dvs förekomsten av källangivelser, samt de drag i texten som härstammar direkt från sändaren, dvs eventuella värderingar eller attitydmarkeringar och markeringar av logiska relationer mellan olika textenheter.

Dessa drag kan alla sägas tillhöra den sekundära informationen. För att få en fördjupad kunskap om vad som är karakteristiskt för nyhetskommunikationen är det nödvändigt att också studera den primära informationens struktur, dvs vad som ingår i "händelseringen".

Alla nyheter är naturligtvis inte uppbyggda på samma sätt, men en gammal journalistisk tumregel säger att ett nyhetsmeddelande ska svara på frågorna: Vem har gjort vad med vem? När, var och hur skedde det? Vad var orsaken till händelsen och vilka konsekvenser fick den? (Jfr Sigurd 1972:8.)

I figur 3 ges en schematisk framställning av nyhetens inre uppbyggnad som fångar dessa aspekter. Figuren är en lätt modifiering av en figur som presenteras i Findahl & Höijer (1975:12).

Figur 3.

Nyheten är alltså uppbyggd kring en "nyhetskärna", bestående av händelsen/tillståndet och de inblandade, till vilken omständigheter av olika slag fogas.

Modellen i figur 3 visar vilka komponenter som bör finnas med i ett nyhetsmeddelande. Man kan säga att den beskriver nyhetsmeddelandets innehållsstruktur. Men modellen säger ingenting om meddelandets informationsstruktur, dvs hur de olika komponenterna förhåller sig till varandra, vad som framhävs och vad som ställs i bakgrunden. Även sådana frågor kommer att ställas i

det följande.

1.3.2. Nyhetsbegreppet

I det föregående har jag vid ett flertal tillfällen använt termen nyhet utan att klart ange vad den står för. Detta har naturligtvis sin förklaring i att termen är mångtydig och svårdefinierad, och det kan därför vara på sin plats att diskutera olika möjliga betydelser och användningar av den. Jag kommer också att klargöra hur jag kommer att använda termen i den fortsatta framställningen.

Den vanligaste och allmännaste betydelsen är den som används i sammansättningar som nyhetsprogram, nyhetsreporter, nyhetsspråk osv. Det är här tal om företeelser som omtalas mellan vissa klockslag i etermedierna, som behandlas av personer med viss utbildning och erfarenhet och som förmedlas på ett visst karakteristiskt sätt. I denna användning har termen nyhet ett vagt och ospecificerat innehåll och kan inte tjäna mina syften.

Den betydelse som oftast läggs i termen i kommunikationsteoretiska framställningar är den som t ex är aktuell för en journalist då han/hon ska redigera en tidningssida eller en telegramsammanfattning ur ett stort antal meddelanden, nämligen den betydelse som används i sammansättningen nyhetsvärde. Det är alltså frågan om information som dels uppfattas som ny i någon mening, dels väcker stort intresse hos mottagarna.

Vad det är som gör en händelse till en nyhet i denna mening finns det många uppfattningar och åsikter om, allt från slagordsmässiga formuleringar till utbyggda teoretiska system. Till den förra kategorin kan föras följande två citat (efter Vedel-Petersen 1977:32).

"Enligt en enkel journalistisk regel blir en nyhet till en nyhet i det ögonblick en journalist får ögonen på den" (Börje Dahlquist, redaktionschef på Dagens Nyheter).

"Nyheter är det som journalisterna säger till oss är nytt" (Wilbur Schramm)

Till den senare kategorin kan föras teorier som utarbetats av

Einar Östgaard, Johan Galtung och Henk Prakke.¹⁾ Östgaard menar att det fr a är två faktorer som avgör om en händelse ska få högt eller lågt nyhetsvärde, identifikation och sensation. Till identifikationen hör a) händelsens förmodade betydelse för läsaren, b) kulturell närhet, c) intresse för eliten och d) personifiering. En händelse är sensationell om den a) är ovanlig, b) är oväntad och c) har okänd utgång. Prakke bygger sin teori på olika slags avstånd, tid, rum och kultur. Ju större avståndet mellan mottagaren och händelsen är i de tre avseendena, desto lägre är nyhetsvärdet. Galtung slutligen tar upp ett stort antal faktorer bland vilka kan nämnas omfattningen av händelsen, otvetydigheten, meningsfullheten, mottagarens förväntan och personcentreringen.

Det finns alltså ett stort antal kriterier av olika slag som avgör om en händelse ska anses ha nyhetsvärde eller inte. Någon slutgiltig, sammanfattande definition har ännu inte givits och är kanske inte heller möjlig att ge (se också Andrén m fl 1972:11).

En tredje möjlighet att använda termen nyhet är att rätt och slätt låta den avse ny information och bortse från om den nya informationen väcker intresse hos mottagaren eller inte. Det är denna tredje betydelse som jag kommer att använda i det följande. Dessvärre är inte heller denna definition utan problem.

Den mest tillfredsställande lösningen vore att säga att en nyhet är det som mottagaren uppfattar som ny information. En sådan definition är emellertid inte praktiskt möjlig att tillämpa vid arbete med autentiska texter. Två personer uppfattar förmodligen aldrig en nyhetstext på samma sätt. Det som är en nyhet för den ene kan vara välkänt för den andre och vice versa. Det står också klart att olika personer uppfattar olika mycket i en nyhetstext, beroende på ålder, utbildning, uppmärksamhet, motivation osv (se ovan s 16).

Det har alltså inte varit möjligt för mig att arbeta med en mottagarbaserad definition av nyhetsbegreppet, utan jag har i

1) Dessa arbeten refereras i Hadenius & Weibull (1972:298 ff). Galtungs teori presenteras också i Vedel-Petersen (1977:39 f).

stället tvingats välja en textbaserad definition. Den information som jag kommer att beskriva är den som framställs som om den vore ny. Hur denna information urskilts visas nedan i kapitel 2.

I kapitel 3 görs en ytterligare begränsning av nyhetsbegreppet i det att jag avskiljer de enheter som uttrycker primär information (enligt figur 2) från de enheter som uttrycker olika slags sekundär information. De enheter som uttrycker primär information kan sägas utgöra de egentliga nyheterna.

Den föreslagna definitionen gör naturligtvis nyhetsbegreppet urvattnat, men definitionen har vissa praktiska fördelar. Den har gjort det möjligt att plocka ut relevanta delar ur texterna och underkasta dessa en vidare analys. Denna analys kan förhoppningsvis ge en grund att stå på för att man med ytterligare fördjupad analys ska kunna tränga in i de problem som nyhetskommunikationen ställer.

1.4. Frågeställningar

De grundläggande frågor jag har försökt besvara med min undersökning är: Vad för slags information förmedlas i Sveriges Radios nyhetsprogram? och Hur förmedlas denna information? Att försöka ge ett heltäckande svar på någon av frågorna är naturligtvis omöjligt, varför jag har måst begränsa mig till de aspekter som jag har ansett vara särskilt intressanta. De aspekter jag tagit fasta på är de som har kunnat härledas ur resonemanget i detta första kapitel, i synnerhet då avsnitt 1.3.

För att besvara den första frågan har jag undersökt vissa drag i texternas innehållsstruktur. Texterna har segmenterats i enheter som vardera innehåller en nyhet enligt definitionen i avsnitt 1.3.2. Därefter har varje enhet beskrivits med avseende på vilken semantisk funktion den har i texten och vilken verbaltyp den representerar, dvs om den utgör en handlingsangivelse, en tillståndsangivelse osv. Jag har också undersökt i vilken mån det finns omständighetsangivelser av olika slag knutna till de givna enheterna, och slutligen har jag studerat om och i vilken utsträckning nyheterna har modifierats med källangivelser eller uppgifter om nyhetsförmedlarens attityd eller värde-

ringar osv.

Den andra frågan kan delas upp i två delfrågor: Hur (tätt) packas informationen? och Hur organiseras de olika komponenterna i innehållsstrukturen? Den första delfrågan har jag undersökt dels genom att studera i vilka slags syntaktiska konstruktioner den nya informationen förekommer, dvs om den framställs i huvudsatser eller underordnade satser, dels genom att beräkna frekvensen av nyheterna. Den andra delfrågan har jag undersökt genom att studera vilka roller olika referenter har och vilken syntaktisk manifestation de olika komponenterna får.

På var och en av de punkter som undersökts har jag gjort jämförelser mellan olika undergrupper i materialet för att ta reda på i vilken utsträckning de skillnader som vid den tidigare undersökningen kunde iakttas i syntaktiskt avseende har sin grund i innehållsliga faktorer.

Någon mer omfattande jämförelse med andra språktyper har av tidsskäl inte varit möjlig, men på enstaka punkter har jag undersökt förhållandena i andra slags informerande framställningstyper.

1.5. Det undersökta materialet

Det material som behandlats av Forskningsgruppen för eterspråk har tidigare presenterats i Jörgensen & Svensson (1977 kap 2). Där redogörs också för urvalsprinciper och indelning av materialet i olika undergrupper. Det totala materialet, som omfattar drygt 90000 ord fördelade på tio slumpvis utvalda dagar, har jag betraktat som alltför omfattande för den semantiska analysen, varför jag endast undersökt materialet från varannan av de ursprungligen tio dagarna. Det undersökta materialet omfattar därmed material från fem dagar under tredje kvartalet 1974, nämligen 2/8, 14/8, 16/9, 23/9 och 9/10.

Materialet för varje dag omfattar programledarinslag och kommenterande inslag i Dagens Eko, Rapport och Aktuellt samt telegamläsningarna från Centralredaktionen (i Dagens Eko), från TT (program 1 kl 19.00) och i TV-nytt (TV 1 kl 21.30). Rena sportinslag och intervjuinslag har inte räknats med. Materia-

lets omfattning uttryckt i antal makrosyntagmer¹⁾ och antal ord framgår av tabell 1.

Tabell 1. Materialets omfattning. Antal ord och antal MS.

	Telegram			Programled			Kommentar			TOT
	CR	TT	TV	DE	R	A	DE	R	A	
Antal ord	3893	3038	3082	2700	4866	5909	10501	8518	7858	50365
Antal MS	253	203	227	244	341	432	601	595	514	3410

Telegrammen innehåller totalt 10 013 ord fördelade på 683 MS, programledarinslagen 13 475 ord fördelade på 1017 MS och kommentarerna 26 877 ord fördelade på 1710 MS.

Vissa justeringar har gjorts sedan den förra undersökningen, dels vad gäller makrosyntagmanalysen, dels vad gäller avgränsningen mellan kommentarer och intervjuinslag, varför siffrorna inte stämmer helt med dem som ges i Jörgensen & Svensson (1977 - tabellbilagan). Exempelvis har jag betraktat finalplacerade tilltalsfraser som en del i den föregående makrosyntagmen, och hälsningsfraser som god afton osv har analyserats som interjektionsmakrosyntagmer i stället för meningsfragment. Dessutom förekommer enstaka rättningar av uppenbara felanalyser.

Materialets fördelning på olika makrosyntagmtyper redovisas i tabell 2. De makrosyntagmtyper som förekommer är interjektionsmakrosyntagmer (IMS), tilltalsmakrosyntagmer (TMS), presentationsmakrosyntagmer (PMS), meningsfragment (MF), ofullbordade meningar (MO), felkonstruerade meningar (FM), frågeformade meningar (??) och påståendemeningar (§§). Se mer om dessa typer nedan i avsnitt 2.2.1.

Vid analysen har jag i första hand jämfört de olika presentationstyperna (telegram, programledarinslag och kommentarer) med varandra, men jag har också i viss utsträckning gjort jämförel-

1) Med makrosyntagm (MS) avses "en sammanhållen ordsekvens, som är av maximalt omfång med hänsyn till de däri ingående enheternas inbördes syntaktiska relationer" (Loman & Jörgensen 1971:18).

Tabell 2. Antal makrosyntaxer av olika typer.

		IMS	TMS	PMS	MF	MO	FM	??	§§	TOT
T	CR	-	-	-	-	-	-	-	253	253
E	TT	-	-	-	4	-	-	-	199	203
L	TV	5	-	-	6	-	-	-	216	227
P-	DE	4	-	5	52	-	-	2	181	244
L	R	17	2	-	12	-	-	6	304	341
E	A	29	3	-	19	2	1	9	369	432
D										
K	DE	5	-	-	19	-	2	1	574	601
O	R	9	-	-	17	-	7	7	555	595
M	A	14	-	2	21	-	3	8	466	514
TOTALT		83	5	7	150	2	13	33	3117	3410

ser mellan de olika undergrupperna inom varje presentationstyp. Dessutom har jag i vissa fall jämfört de olika programmen (Dagens Eko, Rapport och Aktuellt) och de olika medierna (radio och TV).

De skillnader mellan olika grupper som jag har ansett vara av särskilt intresse har signifikansberäknats med variansanalys eller Poisson-intensiteter. En skillnad mellan två grupper har betraktats som signifikant om sannolikheten för att slumpen inverkat varit mindre än 5 %.

På några punkter har det material som redovisats ovan jämförts med andra språktyper. Detta jämförelsematerial presenteras nedan i avsnitt 3.1.2. och i bilaga 2.

2. SEGMENTERING AV TEXTER I HÄVDADE PROPOSITIONER

Vid den syntaktiska analysen av nyhetstexterna (Jürgensen & Svensson 1977) segmenterades materialet dels i makrosyntagmer, dels i underordnade satser och fraser (satsförkortningar). Det har emellertid visat sig att ingen av de båda segmenteringsenheterna är särskilt lämplig vid en semantisk beskrivning av nyhetstexter eller andra slags informerande texter; en makrosyntagm innehåller ofta mer än ett påstående som kan utgöra en nyhet, medan en underordnad sats eller fras ofta bara utgör en del av ett påstående. Jag har därför som segmenteringsenhet vid den semantiska analysen använt sådana satser eller fraser som utgör ett och endast ett påstående. Dessa satser/fraser har jag kallat hävdade propositioner, i fortsättningen förkortat HP.¹⁾ De hävdade propositionerna har jag definierat som satser/fraser som framställts så, att det klart framgår a) att sändaren antar att informationen inte tidigare är känd av mottagaren och b) att sändaren uppfattar informationen som sann eller sannolik.

Denna definition är naturligtvis inte tillräcklig som utgångspunkt för analys av konkreta texter, utan den måste kompletteras med kriterier av olika slag för att göras användbar. I första hand har jag försökt finna språkliga (syntaktiska och semantiska) kriterier, först i andra hand har jag tagit hänsyn till kontextuella och pragmatiska faktorer (vad som är rimligt i sammanhanget, vår kunskap om världen osv).

En hävdad proposition är den minsta semantiska enhet som kan utgöra en nyhet enligt resonemanget i avsnitt 1.3.2. En hävdad proposition kan emellertid också, samtidigt som den förmedlar ny information, utgöra en omständighetsangivelse till en annan hävdad proposition (se nedan avsnitt 3.2.).

I följande båda avsnitt kommer jag att diskutera möjligheterna att med acceptabel tillförlitlighet avgöra vilka satser/fraser som representerar hävdade propositioner. I avsnitt 2.1. presenteras en del av de teoretiska bidragen till diskussionen, och

1) I den engelskspråkiga litteraturen används för samma begrepp bl a termerna "assertion" och "statement" (jfr nedan avsnitt 2.1.).

resonemangen leder fram till en modell för beskrivning av satser och fraser på olika nivåer. I avsnitt 2.2. redovisar jag de kriterier och principer som jag följt vid analysen.

2.1. Den teoretiska diskussionen

Termen proposition har använts i många olika sammanhang och med skiftande betydelser.¹⁾ Jag kommer inte att gå närmare in på diskussionen här utan kommer att använda termen på det sätt som föreslås i Searle (1969:29), alltså att propositionen (eller det propositionella innehållet) är den del av en sats betydelse som förblir konstant, oavsett om satsen används som ett påstående, en fråga, en uppmaning eller något annat.

Diskussionen om vilka satser som utgör påståenden och vilka som inte gör det och vilken betydelse satsens status i detta avseende har för tolkning och beskrivning av språkliga meningar har förts med växlande intensitet både bland filosofer och bland språkvetare under hela det här seklet. I det följande kommer jag att ge en översikt över några av de frågor som stått i centrum av debatten och de ståndpunkter som intagits.

Följande båda citat kan få bilda utgångspunkt för resonemangen:

"A thought may have just the same content whether you assent to its truth or not; a proposition may occur in discourse now asserted, now unasserted, and yet be recognizably the same proposition." (Geach 1965:449)

"Statement /ung = hävdad proposition/ is, of course, a highly theoretical notion /.../ in the field of pragmatics (or psycho-linguistics) of natural languages. Only very little methodological sophistication is required to realize that no decision procedure should be expected to exist for such a notion."
(Bar-Hillel 1966:397)

Att satser kan ha olika funktioner i olika sammanhang råder det naturligtvis stor enighet om. Att det är svårt att entydigt analysera och beskriva dessa funktioner är emellertid också klart. Vad jag vill uppnå i detta kapitel är att försöka klargöra hur långt man kan nå i försöken att entydigt bestämma om satser ut-

1) Gochet (1972) ger en översikt över användningen inom olika vetenskapsgrenar, och olika definitioner av det logiskt-semantiska begreppet diskuteras av Teichman (1961).

gör påståenden (representerar hävdade propositioner) eller inte.

Den filosofiska diskussionen har främst rört frågan om vilka satser eller andra enheter som har sanningsvärde och vilka som inte har det. Frågan diskuteras redan av Gotlob Frege i uppsatsen Über Sinn und Bedeutung.¹⁾ I uppsatsen, som har som främsta syfte att reda ut förhållandet mellan ett ords innebörd och dess referens,²⁾ kommer Frege in på frågan om meningars och satsers betydelse. Frege introducerar ett begrepp tanke (ty. Gedanke) som han menar ska utgöra meningens innebörd (sid 236 överst). Det är frestande att anta att Frege med tanke avser det som jag här har kallat för proposition, dvs den del av betydelsen hos en sats som är konstant oavsett hur satsen används. Längre fram använder Frege emellertid begreppet tanke för att beteckna det jag kallat hävdad proposition. Han skriver:

"I satsen 'Napoleon, som upptäckte faran för sin högra flank, ledde själv sina garden mot den fientliga ställningen' är två tankar uttryckta:

- 1) Napoleon upptäckte faran för sin högra flank;
- 2) Napoleon ledde själv sina garden mot den fientliga ställningen." (a.a. sid 246)

Frege betraktar alltså den parentetiska relativsatsen som en egen tanke, och därigenom kan bisatsen tilldelas ett eget sanningsvärde.³⁾ Restriktiva relativsatser betraktas emellertid endast som en del av en tanke och saknar sanningsvärde.

Frege gör alltså en distinktion mellan hävdade och icke-hävdade bisatser. Däremot har han, så vitt jag kan förstå, inte konsekvent genomfört uppdelningen. T ex säger han att följande mening

1) Uppsatsen publicerades ursprungligen i Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik år 1891. Jag har använt mig av Konrad Marc-Wogaus svenska översättning (Marc-Wogau 1965). Sidhänvisningarna gäller denna översättning.

2) Freges terminologi är besvärlig och delvis också vilseledande. I Allwood & Andersson (1978:55) ges följande lista över termer som har använts med samma eller liknande innebörd: Sinn - Bedeutung, Mening - Referens, Konnotation - Denotation, Innehåll - Omfång, Intension - Extension.

3) Frege uttrycker saken något annorlunda. Han säger: "Bisatsens betydelse /alltså dess referens/ är därför ett sanningsvärde." (a.a. sid 246 - min understrykning).

innehåller tre tankar: "eftersom is har lägre specifik vikt än vatten flyter den på vattnet", nämligen 1) is har lägre specifik vikt än vatten, 2) om något har lägre specifik vikt än vatten så flyter det på vattnet och 3) is flyter på vattnet (a.a. sid 249).

Enligt min mening är det bara den sista av de tre propositionerna som hävdas. Den övriga informationen ingår bland de förutsättningar som är nödvändiga för att meningen ska kunna tolkas.

Distinktionen är alltså inte helt klar, och Frege har heller inte utarbetat någon konsekvent terminologi för att skilja på de båda typerna.

Problemen med sanningsvärden och hävdade propositioner aktualiseras också i diskussionen mellan Bertrand Russell och P F Strawson (Russell 1905,1957; Strawson 1950,1971). I diskussionen har fr a behandlats satser av typen Kungen av Frankrike är skallig. Russell menar att satsen kan lösas upp på följande sätt:¹⁾

En och endast en person är kung av Frankrike,
och den personen är skallig.

Russell menar alltså att den ursprungliga satsen innehåller två påståenden (hävdade propositioner), och eftersom den första uppenbarligen är falsk (år 1905 eller år 1981), så är hela meningen falsk.

Det grundläggande felet med Russells resonemang är, enligt Strawson, att han inte skiljer på den information som är hävdad och den information som utgör en nödvändig förutsättning för tolkning av satsen. I stället för att säga att satsen är falsk menar Strawson att den saknar sanningsvärde. I uppsatsen från 1957 tillbakavisar Russell denna tolkning och slår fast att det som inte är sant är falskt. Strawson (1971) tycks inte benägen att framhärda utan talar om tolkningen som en lämplighetsfråga. Han skriver:

1) För en närmare beskrivning av Russells teori se von Wright (1980:117 ff).

"It no longer seems to me important to come down on one side or the other in this dispute. Both conceptions are tailored, in the ways I have just indicated, to emphasise different kinds of interest in statement; and each has its own merits." (a.a. sid 92).

P T Geach (1965) är också angelägen om att upprätthålla distinktionen mellan satser som uttrycker ett påstående och de som inte gör det (jfr citatet ovan sid 33). Hans bedömning av vilka satser som utgör påståenden överensstämmer emellertid inte med min. T ex anser han att det finns två påståenden i följande mening:

Jim is aware of the fact that his wife is unfaithful.

Geach kallar meningen "a double barreled assertion", och skriver: "an assertion about Jim's wife gets smuggled in along with and under cover of, an instance of the excluded middle" (a.a. sid 454).¹⁾ Åtminstone då meningen tolkas enligt språkets normala syntaktiska och semantiska regler anser jag att propositionen om fruns otrohet måste betraktas som kunskap som är gemensam för talaren och lyssnaren, inte som något som hävdas. Att man med en rent pragmatisk analys kan komma till ett annat resultat förändrar inte detta.

I diskussionen mellan Russell och Strawson skymtar begreppet presupposition, ungefär det som Strawson kallar nödvändiga förutsättningar för att tolka meningen. Begreppet har under de senaste decennierna diskuterats livligt, både i filosofisk och lingvistisk litteratur.

Jag är inte primärt intresserad av att beskriva den presupponerade informationen, men eftersom det är nödvändigt att veta vad det är som är presupponerat, för att kunna avgöra vad som hävdas, kommer jag att ta upp några arbeten som behandlar presuppositionsbegreppet. En kortfattad översikt över filosofernas användning av begreppet ges i Garner (1971), där bl a Freges och Strawsons synpunkter refereras. En diskussion som är mer inrik-

1) Beteckningen "the excluded middle" kallas i den svenskspråkiga litteraturen för "lagen om det uteslutna tredje" och innebär, kort sagt, att ett påstående antingen måste vara sant eller falskt. Lagens giltighet har ofta ifrågasatts i den filosofiska litteraturen (se von Wright 1980:68).

tad på lingvistisk beskrivning förs av Keenan (1971). Keenan urskiljer två slags presuppositioner, pragmatisk presupposition och logisk presupposition. Den förra typen syftar närmast på de antaganden och uppfattningar som är gemensamma för människor ur samma kulturkrets, den senare typen definieras på följande sätt:

"A sentence S logically presupposes a sentence S' just in case S logically implies S' and the negation of S, -S, also logically implies S'." (a.a. sid 45)

Ett viktigt kriterium på presupponerad information är alltså att den förblir konstant då meningen negeras. Med den föreslagna definitionen kommer en stor mängd olika fenomen att falla under begreppet presupposition. Här följer några av Keenans exempel. (Ytterligare exempel kan hämtas hos Cooper 1974, Allwood 1975 och Lyons 1977:395 f.)

1. Faktiva predikat (se nedan): That Fred left (didn't) surprise Mary. → Fred left.
2. Definita NP: John married/didn't marry Fred's sister. → Fred has a sister.
3. Utbrytningar: It was/wasn't John who caught the thief. → Someone caught the thief.
4. Selektionsrestriktioner: That arithmetic is incomplete surprised/didn't surprise Magrid. → Magrid is animate, intelligent.
5. Iterativer: Fred called/didn't call again. → Fred called at least once.

Som framgår redan av denna korta exempelsamling är det mycket som kan innefattas under begreppet presupposition, och många forskare har menat att begreppet är alldeles för dåligt avgränsat för att vara av något värde vid språklig eller logisk analys (se t ex Wilson 1975).

En annan källa till svårigheter har varit att man inte varit ense om huruvida begreppet presupposition beskriver en relation mellan satser (meningar) eller en relation mellan satsen och den talande (eller lyssnande). Detta har lett till att gränsen mellan logiska och pragmatiska presuppositioner blivit oklar eller helt suddats ut.

Allwood (1975) har gjort ett försök att i någon mån reda ut begreppen. Han urskiljer fem olika typer av presuppositioner.

1. Talarens faktiska antaganden.
2. Lyssnarens faktiska antaganden.
3. Uppvisad (exhibited) konventionell presupposition.
4. Uppvisad rationell presupposition.
5. Uppvisad naturlig presupposition.

De båda första typerna betraktas som pragmatiska presuppositioner och behöver inte nödvändigtvis överensstämma med det språkliga systemet.

Den tredje typen är den som mest liknar den logiska presuppositionen enligt Keenan. Här bestämmer språkets syntaktiska och semantiska system hur meningar ska tolkas. De båda sista typerna avser dels att talaren normalt menar vad han säger (typ 4), dels att man av talarens uttryckssätt kan dra vissa slutsatser om hans härkomst, utbildning osv (typ 5).

Den presuppositionstyp som är av intresse för mitt vidkommande är typ 3, alltså de konventionella presuppositionerna. Under denna typ urskiljer Allwood dels lexikala, dels tematiska presuppositioner. De fall av lexikala presuppositioner som jag kommer att behandla är de där tolkningen av underordnade satser (främst att-satser) beror av det överordnade predikatets semantik. De fall av tematiska presuppositioner som jag kommer att ta upp är de där den underordnade satsens placering avgör hur den ska tolkas.

Jag kommer att göra ytterligare en avgränsning i det att jag endast kommer att behandla textuella presuppositioner, dvs sådan presupponerad information som finns realiserad i texten (jfr Westman 1977:95). Att försöka avgöra vilka ytterligare presuppositioner som kan härledas ur texten ligger utanför ramen för det här arbetet.

Det är alltså viktigt att veta vad som är hävdad och vad som är presupponerat för att kunna tilldela meningar sanningsvärden och för att kunna tolka yttranden på ett korrekt sätt. Men förhållandet mellan hävdade och icke-hävdade satser har också visat sig ha betydelse för meningarnas syntaktiska utformning.

Det första försöket att systematisera detta förhållande redovisas i Kiparsky & Kiparskys uppsats Fact (1971). Författarna skiljer på faktiva satser, som är presupponerade, och icke-fak-

tiva satser, som ofta, men inte alltid, är hävdade. Faktiva satser är t ex that-satser som styrs av predikat som be significant, be odd, be tragic, be exciting m fl; icke-faktiva är that-satser som styrs av predikat som be likely, be sure, be possible, it seems m fl.

Trots likheter på ytan företer faktiva och icke-faktiva satser olikheter i sin distribution. Några exempel:

1. Endast faktiva that-satser kan stå som bestämning till substantivet fact.

The fact that the dog barked during the night is odd.

^xThe fact that the dog barked during the night is likely.

2. För icke-faktiva that-satser som står som subjekt är extrapolonering obligatorisk.

^xThat we have porcupines in our basement seems to me.

It seems to me that we have porcupines in our basement.

3. Endast icke-faktiva that-satser som står som objekt tillåter objekt med infinitiv.

I believe Mary to have done it.

^xI resent Mary to have done it.

Av sina iakttagelser drar Kiparsky & Kiparsky slutsatsen att faktiva satser ska beskrivas med en annan djupstruktur än icke-faktiva satser. Det viktiga för mitt vidkommande är emellertid att de kunnat urskilja vissa satser som systematiskt uppträder på ett visst sätt just därför att satserna inte är hävdade utan presupponerade. Även om deras exempel inte alltid har relevans för svenskan är deras arbete viktigt, eftersom de pekat ut en väg för fortsatt forskning.

Att distinktionen hävdad/icke-hävdad har betydelse för syntaxen visas också av Hooper & Thompson (1973) och Hooper (1974). De intresserar sig för meningar av följande slag, där den underordnade satsen genomgått en rottransformation (dvs en transformation som normalt bara kan förekomma i huvudsatser¹⁾):

1) Se Emonds (1976) för en beskrivning och genomgång av begreppet.

My mother claims that to read so many comic books is a waste of time.

I suppose that most embarrassing of all was falling off the stage.

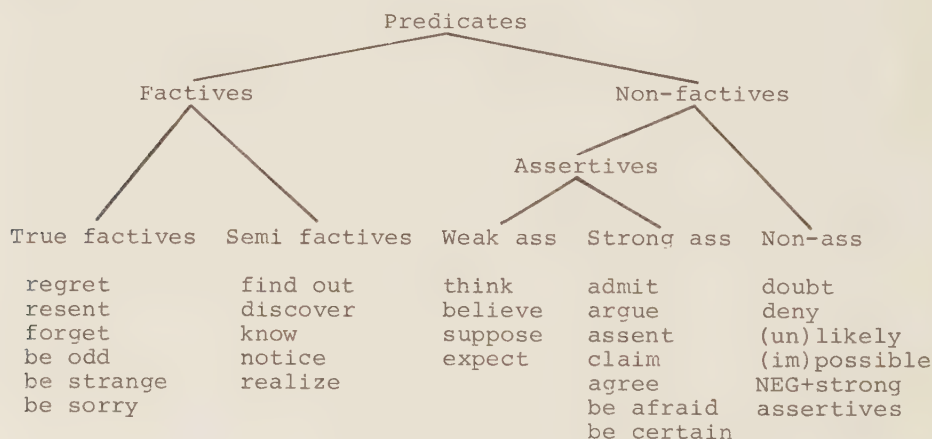
Den förklaring till fenomenet som de ger är att de underordnade satserna (that-satserna) är hävdade (asserted) och alltså i viss mening fungerar som huvudsatser. Då den underordnade satsen är presupponerad kan den inte genomgå någon rottransformation.

^xHe was surprised that never in my life had I seen a hippopotamus

^xI forgot that playing in the concert was Artur Rubinstein.

För att närmare avgöra vilka that-satser som kan ta rottransformationer ställer Hooper & Thompson upp en verbtypologi som är en vidareutveckling av Kiparsky & Kiparskys uppdelning i faktiva och icke-faktiva predikat. Typologin har förfinats ytterligare i Hooper (1974) och kan återges på följande sätt.

Figur 4.

De that-satser vars styrande predikat är semifactive, weak assertive eller strong assertive kan hävdas, och kan också genomgå rottransformationer.

Predikattypologin ovan är naturligtvis bara giltig för that-satser, men Hooper & Thompson diskuterar också kortfattat andra

satstyper. De konstaterar att icke-restriktiva relativsatser och vissa adverbialsbisatser kan hävdas (och alltså ta rottransformationer (a.a. sid 489)). Däremot kan satsförkortningar enligt dem aldrig vara hävdade.

"Though RTs /= rottransformationer/ may apply in some complements that are full sentences introduced by the complementizer that, they may never apply in any complements that are reduced clauses. /---/ Reduced clauses are never assertions, as can easily be seen by examining the role they play in the sentences in which they occur." (Hooper & Thompson 1973:484 f.)

Nedan kommer jag att visa att inte bara vissa underordnade satser utan faktiskt också vissa satsförkortningar måste antas representera hävdade propositioner.

De problem som Hooper & Thompson tar upp har också relevans för förhållandena i svenskan. En av dem som har intresserat sig för problemet är Lars-Gunnar Andersson. Även han hänvisar till skillnaden mellan hävdade och icke-hävdade satser för att förklara syntaktiska fenomen, och skriver:¹⁾

"Vi har talat om en skillnad mellan bisatser som har huvudsatsordföljd och de som har bisatsordföljd. Hur ska denna semantiska skillnad beskrivas? Jag föreslår att detta görs med hjälp av distinktionen mellan 'påstående' och 'proposition'. 'Proposition' är det semantiska begrepp som används för att tala om en sats' betydelse. En sats' betydelse är alltså den proposition satsen uttrycker. /.../ En proposition kan i vissa fall vara påstådd medan den i andra fall inte är det. Om propositionen är påstådd, säger man att satsen uttrycker ett påstående och om den ej är det, säger man att satsen uttrycker en proposition." (L-G Andersson 1974:19.)

I sin avhandling applicerar Andersson Hooper & Thompsons predikattypologi på svenskan. Han konstaterar att samma system med små modifikationer kan användas för att beskriva vissa drag i svenskans syntax. I Anderssons typologi kommer gruppen Non asserted endast att innehålla negerade predikat. Predikat som är troligt, är möjligt osv förs till gruppen Weak asser-

1) Anderssons begrepp påstående (påstådd proposition) och proposition motsvarar det jag kallar hävdad respektive icke-hävdad proposition.

tive¹⁾ (L-G Andersson 1975:32 f). Andersssons system skiljer sig från Hooper & Thompsons även i det avseendet att han anser att rottransformationer i vissa fall kan förekomma i det han kallar propositioner.

Med utgångspunkt i resonemangen om påståenden och propositioner ställer Andersson upp ett schema där satser kan vara över- eller underordnade både på det syntaktiska och semantiska planet. Schemat används därefter för att beskriva olika syntaktiska kategoriers distribution i svenska meningar.

En bärande tanke både hos Kiparsky & Kiparsky, Hooper & Thompson och L-G Andersson är att det just är faktiviteten som är avgörande för begränsningar i de underordnade satsernas distribution, t ex vid obligatorisk extraposition av att-satser (motsv).

Erik Hansen (1974) menar emellertid att detta inte stämmer fullständigt, åtminstone inte för modern danska. Han diskuterar predikat som vise sig, ske, hænde, forekomme m fl, som alla är icke-faktiva men som trots det kan förekomma i meningar med initialplacerade subjekts-at-satser.

At han var interesseret, viste sig snart.

At han glemmer hendes fødselsdag, sker sjældent.

Hansen anser t o m att at-satser i initial position kan vara hävdade (a.a. sid 132). Placeringen av bisatserna kan alltså, enligt Hansen, inte förklaras med hänvisning till det styrande predikatets semantik, utan anledningen till att bisatsen kan placeras initialt är "at dens proposition er anaforisk eller deiktisk bestemt" (a.a. sid 138).

Jag håller med Hansen om att initialplacerade att-satser inte nödvändigtvis behöver vara faktiva, men jag anser att de måste vara icke-hävdade. Det faktum att de är anaforiskt eller deiktiskt bestämda gör att de inte innehåller ny information i den mening jag avser. Tvärtom kommer jag att använda initialplacering som ett starkt kriterium på att en sats inte är hävdad.

1) Andersson använder inte dessa termer, men hans indelning är densamma.

Liksom Hansen menar L-J Ekerot (1977) att det finns begränsningar i resonemanget om att att-satsernas status och placering i den överordnade satsen beror av det styrande predikatets semantik. Ekerot visar att faktiva predikat under vissa omständigheter kan styra finalplacerade att-satser, nämligen i meningar av följande slag:

Intressant är att han dessutom är en medveten bildskapare.

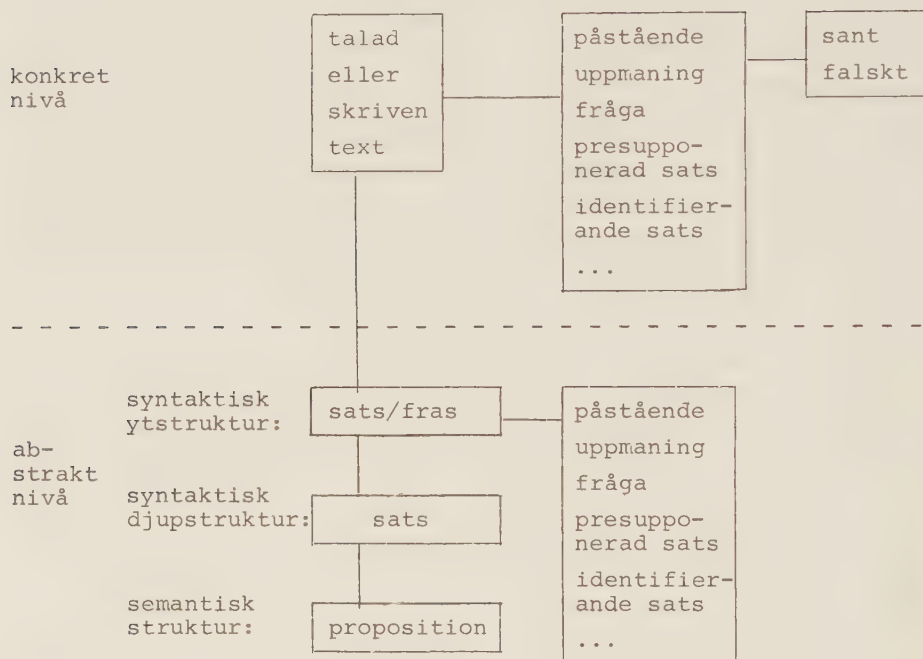
Att-satsen är här, enligt Ekerot (a.a. sid 14) inte presupponerad utan hävdad (asserterad). De informationsstrukturella förhållandena spelar alltså i vissa fall större roll för tolkningen än det överordnade predikatets semantik. Som regel samverkar dock de tematiska och lexikaliska strukturerna (jfr referatet av Allwood ovan sid 37 f).

Sammanfattningsvis kan man säga att det råder enighet om att satser ibland kan användas för att uttrycka påståenden, för att hävda ett visst propositionellt innehåll, medan de ibland ingår bland de nödvändiga förutsättningarna för tolkningen av meningen, dvs är presupponerade. Dessutom tycks det vara klart att en del satser och satsförkortningar inte hör till någondera gruppen. Däremot råder det oenighet om hur enskilda satser ska analyseras och också om vilka kriterier som ska användas vid bedömningen. Vidare är det oklart om begrepp som hävdad proposition eller presupposition ska användas för att beskriva det underliggande, abstrakta språksystemet eller den konkreta språkanvändningen.

Då man studerar konkreta texter kan det ofta förefalla som om språkbrukarna använder språket på ett ganska godtyckligt sätt, i synnerhet då man undersöker semantiska drag i texterna. Jag är emellertid övertygad om att det även ur en till synes svåröverskådlig verklighet går att abstrahera fram regler för vad som är "normal" språkanvändning, dvs regler som återspeglar de intuitioner som är gemensamma för de flesta deltagare i en språkgemenskap. Det går att bryta mot dessa regler, men det sker antingen p g a misstag i språkproduktionen vid trötthet, distraktion, berusning etc eller också av andra anledningar som man förmodligen i stor utsträckning kan ge en systematisk beskrivning. I modellen i figur 5 (sid 44) har jag försökt illu-

strera hur det abstrakta regelsystemet och den konkreta språk-användningen samspelar.¹⁾

Figur 5.

Den mest abstrakta nivån är den semantiska strukturen, där endast det propositionella innehållet är givet. Hur detta innehåll ska beskrivas är inte klart, men många försök har gjorts att uttrycka propositionerna i predikatlogisk form, alltså med ett predikat plus ett större eller mindre antal argument. Ett liknande synsätt ligger till grund för djupkasusgrammatiken (se Fillmore 1968), där varje ytstrukturell sats representerar en

1) Frågan om man ska uppställa olika abstrakta nivåer vid språkbeskrivningen och hur de i så fall ska se ut har ofta diskuterats i de senaste tjugo årens språkvetenskapliga litteratur. Det är inte min avsikt att på den här punkten ta ställning i den teoretiska diskussionen, utan modellen ska ses som ett försök att illustrera utgångspunkterna för det praktiska analysarbetet.

underliggande struktur med ett predikat plus ett antal kasus-roller, vars semantiska status bestäms av deras relation till predikatet (se vidare nedan i avsnitt 4.1.).

På nästa nivå, den syntaktiska djupstrukturen, beskrivs det syntaktiska förhållandet mellan predikatet och de olika argumenten. Här urskiljs relationer som subjekt, objekt, adverbial o dyl.

På den tredje nivån, den syntaktiska ytstrukturen, redovisas de informationsstrukturella förhållandena. Här avgörs vad som är ny respektive gammal information, vad som är tema, topic osv (se t ex Dahl 1976).

Med hjälp av språkets syntaktiska och semantiska regler är det i stor utsträckning möjligt att avgöra hur en ytstrukturell sats normalt används, om den utgör ett påstående eller en fråga, om den uttrycker presupponerad information, om den används för att identifiera ett nominal eller något annat. Många satser är emellertid tvetydiga (eller mångtydiga) på den här nivån.

Först på den konkreta nivån, dvs vid språkanvändningen, blir det möjligt att avgöra vilken funktion satser verkligen har. Här kommer många av de tvetydigheter som finns i den abstrakta ytstrukturen att upplösas. Å andra sidan kan man få fall där användningen avviker från vad som är normalt enligt de syntaktiska och semantiska reglerna. Exempel på detta är de s k indirekta talakterna (se Searle 1975) eller de brott mot Grices konversationspostulat (se Grice 1975) som diskuteras i Svensson (1978).

På den konkreta nivån blir det också möjligt att avgöra en sats sanningsvärde, något som är omöjligt då man utför beskrivningen på den abstrakta nivån.

De kriterier för bedömningen som presenteras i nästa avsnitt gäller beskrivningen av abstrakta, ytstrukturella satser. Kriterierna är tillräckliga för att beskriva flertalet av de meningar som förekommer i konkreta texter,¹⁾ och i de fall då kriterierna inte ger någon ledning (då ytstrukturerna är tvetydiga)

1) Påståendet gäller planerade, informerande texter, inte spontant tal eller skönlitteratur där förhållandena är annorlunda.

går det som regel att avgöra en sats status med hjälp av kontexten och pragmatiska faktorer.

2.2. Redovisning av segmenteringsprinciperna

Genomgången av vilka syntaktiska konstruktioner som representerar hävdade propositioner har delats upp i två avsnitt. I det första behandlar jag de olika makrosyntagmtyperna, i det andra de underordnade satserna och fraserna. Adjektivattribut och prepositionsattribut kan ibland betraktas som satsvärdiga, men de har med få undantag endast identifierande funktion och representerar inte hävdade propositioner. De kommer därför inte att beröras mer i den här genomgången.

Inte heller nominaliseringar har behandlats i undersökningen. De har visserligen ofta stark karaktär av satsvärdigt led, men för att en sats ska kunna nominaliseras måste den antingen vara presupponerad eller också ha allmän, icke-specificerad betydelse.

De exempel som ges i det följande är i de flesta fall autentiska exempel, hämtade från nyhetsmaterialet eller från andra analyserade texter. Eftersom exemplen är avsedda att illustrera de principer som följts vid analysarbetet, inte att demonstrera materialet, har jag ansett mig oförhindrad att förenkla eller stryka i exemplen för att göra dem tydligare. I några fall förekommer konstruerade exempel. I de fall då problemmeningar diskuteras är exemplen givetvis autentiska.

De redovisade principerna är avsedda att gälla inte bara för det material som jag undersökt, utan även för andra planerade, informerande texter. Däremot gäller de inte för spontant och oplanerat talspråk och inte heller för skönlitterära texter, där reglerna för användningen av ny och gammal information ofta sätts ur spel.

Som framgick ovan är begreppet proposition och begreppet sats att hänföra till olika nivåer i beskrivningen. En sats eller fras så som den manifesteras i en konkret text är det syntaktiska uttrycket för eller representationen av det propositionella innehållet. Nedan kommer jag emellertid vid vissa till-

fällen att använda kortare men oegentliga formuleringar som att-satsen är hävdad eller appositionen betraktas som hävdad med betydelsen att-satsen representerar en hävdad proposition osv. Detta förfarande gör texten mindre omständlig och bör inte vålla några missförstånd.

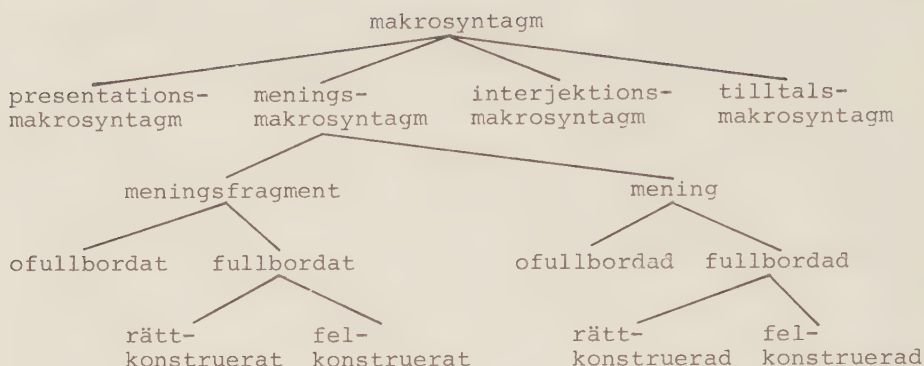
De kvantitativa undersökningar av autentiska texter som under senare år utförts på olika håll har oftast behandlat antingen ordförrådet eller syntaxen i olika avseenden. Trots att dessa delar av språket är relativt väl utforskade uppstår ändå som regel många problem vid det konkreta analysarbetet. Man behöver inte gå längre än till de manualer för textanalys som framställt vid projekten Talsyntax och Skrivsyntax i Lund (Loman & Jörgensen 1971; Teleman 1974) för att se vilken mängd svårigheter som kan dyka upp. Då man som i mitt fall vill undersöka semantiska förhållanden i autentiska texter blir problemen ofta ännu större. Det finns i många fall inga kriterier att stödja sig på, utan analysen måste grundas på hur mottagaren, i detta fallet forskaren, uppfattar texterna. Det har alltså ibland varit nödvändigt för mig att använda min intuition vid bedömningen av enskilda textstycken och konstruktioner. I genomgången nedan har jag med hjälp av exempel och på annat sätt försökt redovisa resultatet av de intuitiva bedömningarna. Jag har emellertid strävat efter att så långt som möjligt finna formella kriterier för analysen.

2.2.1. De olika makrosyntagmtyperna

Begreppet makrosyntagm utarbetades ursprungligen för att användas vid analys av spontant talspråk (se Loman & Jörgensen 1971), men begreppet har visat sig vara användbart även vid analys av planerat talspråk och av skrivna texter. Vilka olika makrosyntagmtyper som förekommer framgår av figur 6 sid 48 (jfr Loman 1972:60).

För alla fullbordade meningsmakrosyntagmer (meningar och meningsfragment) gäller att de kan utgöra antingen påståenden, frågor eller uppmaningar (imperativer/utrop). Vid analysen har jag betraktat alla fullständiga påståenden, dvs det högsta S-et i en meningsmakrosyntagm med påståendeform, som hävdade propo-

Figur 6.

sitioner, oavsett om makrosyntagmen är en mening eller ett meningsfragment och oavsett om den är felkonstruerad eller rättkonstruerad. Detsamma gäller för presentationsmakrosyntagmen. Däremot har alla ofullbordade makrosyntagmer lämnats utanför analysen.

I det följande kommer jag att använda termen huvudsats som sammanfattande benämning för de makrosyntagmer som kan utgöra hävdade propositioner, vare sig de innehåller alla för en fullständig sats nödvändiga led eller inte, och vare sig de innefattar underordnade satser/fraser eller inte.

Termen matris kommer jag att använda som sammanfattande benämning för alla satser eller satsvärdiga led som är överordnade en eller flera underordnade satser/fraser, oavsett om de står högst i den syntaktiska hierarkin eller är underordnade någon annan sats.

Termen huvudsatsmatris reserveras för de huvudsatser (enligt definitionen ovan) som syntaktiskt fungerar som matriser.

De fullbordade, rättkonstruerade påståendemeningarna (i fortsättningen kallade påståendemeningar och i tabellerna markerade med §§) torde utgöra den vanligaste makrosyntagmtypen i alla slags informerande texter, dvs den konstruktionstyp som innehåller huvudmängden av den information som sändaren vill förmedla. I vissa fall har emellertid påståendemeningar som syntaktiskt fungerar som matriser en semantisk funktion som gör att deras status som hävdad proposition kan sättas ifråga, t ex

matriser till komparativa att-satser (det är snarast så att...), matriser till orsaks- och konsekvensangivelser (tvisten har nu lett till att...; orsaken är att...), matriser som fungerar som källangivelser (Vetenskapsakademin meddelade att...), attitydangivelser (det är tydligt att...) samt andra mer neutrala igångsättare (det kan noteras att...). Matriser av de här slagen har ofta en semantiskt underordnad roll i meningen, men trots det anser jag att det är befogat att räkna med dem bland de hävdade propositionerna; de innehåller ju (som regel) information som är framställd som obekant för mottagaren, låt vara att de inte innehåller meningarnas primära information. I avsnitt 3.2. kommer de ovan exemplifierade typerna att diskuteras närmare.

Ett annat slags problem erbjuder meningar av det slag som diskuteras av L-G Andersson (1975:23 f), där huvudsatsmatrisen kan vara presupponerad. Följande mening är tvetydig på så sätt, att matrisen både kan uppfattas som presupponerad och som hävdad.

Robin studerar inte lingvistik därför att han är intresserad av språk.

Denna typ av meningar är emellertid sällsynt i de texter jag undersökt. Vanligare är att en påståendemenings karaktär av hävdad proposition försvagas genom användningen av adverb och fraser som ju, alltså, som bekant osv.

Vid det förra valet så lyckades alltså inte Ecevit's parti få absolut majoritet och tvingades därför att /.../
England är som bekant en utav de så kallade garanti-makterna vid sidan av Turkiet och Grekland.

Även användningen av hjälpverb kan ibland göra att en påståendemening inte ger information om ett sakförhållande utan snarare är ett uttryck för talarens åsikter.

Oljeländerna måste sänka priset på olja, sade Kissinger.

Meningar av de här slagen kommer emellertid att behandlas mera noggrant i senare avsnitt i avhandlingen (framför allt 5.3. och 5.4.) varför jag har låtit det ovan angivna kriteriet gälla undantagslöst, vilket innebär att alla påståendemeningar betraktas som hävdade.

Felkonstruerade meningar (FM)¹⁾ är ovanliga i planerade texter, vare sig de är talade eller skrivna. Den typ som oftast förekommer är den där ett initialt subjekt har utelämnats.

Många av de här oavlönade konsulaten finns på utländska turiststationer. Skall hjälpa till när svenska turister råkar i svårigheter.

Anakoluter och andra slags felkonstruerade meningar förekommer mycket sällan. Felkonstruerade påståendemeningar representerar alltid hävdade propositioner.

Meningsfragment (MF) har ofta någon speciell funktion eller används i texttyper där kraven på fullständig syntax är små. De innehåller som regel information som framställts som okänd för mottagaren, och representerar alltid hävdade propositioner.

Frågeformade meningsmakrosyntagmer eller meningsmakrosyntagmer med imperativ form utgör naturligtvis aldrig hävdade propositioner. Däremot kan en fråga innehålla en underordnad sats som är hävdad.

Får jag bara säga till sist om president Ford att han har inte helt lämnat cypernfrågan åt Kissinger.

Presentationsmakrosyntagmerna (PMS) fanns inte med bland de typer som ursprungligen presenterades av Loman & Jörgensen (1971) utan fördes in av Jörgensen & Svensson (1977) vid beskrivningen av vissa uttryck som används i nyhetsspråket för att ange vem som har talat eller ska tala.

Sa Thomas Breski.

Centerledaren Torbjörn Fälldin säger.

Presentationsmakrosyntagmerna representerar alltid hävdade propositioner.

Tilltalsmakrosyntagmerna (TMS) och interjektionsmakrosyntagmerna (IMS) slutligen representerar aldrig hävdade propositioner. De används huvudsakligen för att påkalla någons uppmärksamhet,

1) Termen "felkonstruerad" är olycklig, eftersom den antyder att den som producerat meningen gjort ett misstag av något slag. I de flesta fall är det emellertid frågan om medvetna och funktionella avvikelser från de normer som gäller för skriftspråket.

för att sätta igång ett yttrande el dyl, aldrig för att förmedla information i egentlig mening.

2.2.2. Underordnade satser och fraser

De underordnade satserna och fraserna (USF) är den kategori som erbjuder de största svårigheterna vid analysen, dels därför att konstruktionerna är av så skiftande syntaktisk karaktär, dels därför att de kan ha så skiftande semantiska funktioner. I det följande behandlas de satser och fraser som redovisas i Jørgensen & Svensson (1977). Denna framställning bygger i sin tur på Teleman (1974). För varje sats- respektive frastyp ges en uppsättning kriterier som jag har använt för att avgöra om en sats/fras representerar en hävdad proposition eller inte. De kriterier som använts kan vara antingen syntaktiska eller semantiska/lexikala. Då formella kriterier inte är tillräckliga för att avgöra satsens/frasens status blir kontexten och pragmatiska faktorer avgörande för bedömningen.

Indirekta frågesatser, konditionala satser och ju-satser (se Teleman 1974:182) kan aldrig uttrycka hävdade propositioner och kommer inte att tas upp i genomgången.

2.2.2.1. Att-satser

Att-satsen (AC) och dess motsvarigheter i andra språk är den satstyp som oftast har diskuterats i samband med begrepp som "assertion", "presupposition", "factivity" och liknande, varför jag åtminstone i någon utsträckning har haft en tradition att anknyta till då jag har försökt avgöra vilka att-satser som representerar hävdade propositioner.

I det följande kommer jag först att ge kriterier för att-satskomplement, dvs att-satser som står som subjekt (SS), egentligt subjekt (ES), objekt (OO), objektadverbial (OA) eller subjektiv predikatsfyllnad (SP). Därefter kommer jag att diskutera att-satser som står som adverbial och att-satser som står som attribut till ett nominal. Slutligen tar jag upp satsflätor som motsvarar att-satser.

2.2.2.1.1. Att-satskomplement

Det tycks i första hand vara två faktorer som bestämmer hur att-satskomplement ska uppfattas, nämligen att-satsens placering och det överordnade predikatets semantik. Att-satsens syntaktiska funktion tycks inte ha någon avgörande betydelse (jfr Jørgensen 1978:72).

Då att-satsen är placerad före det överordnade predikatet är den alltid icke-hävdad, oberoende av predikatets semantik. Detta är i överensstämmelse med de iakttagelser som har gjorts vid studier av meningens tematiska struktur,¹⁾ som har visat att initialplacerade att-satskomplement alltid utgör den del av meningen som redan är känd av lyssnaren; att-satsen blir den punkt på vilken den nya informationen hängs upp.

Att jordbrukspolitiken misslyckats är en ständig huvudvärk för jordbruksministrarna inom det här området.

Att Ecevit tvingats avgå ser han som en misräkning.

Det faktum att endast icke-hävdade att-satser kan stå före predikatet kan förklara varför objekts-att-satser styrda av sägeverb så sällan uppträder i denna ställning. Följande mening är acceptabel bara under mycket speciella omständigheter.

? Att två civila dödsoffer hade krävts meddelade TT.

Endast då objekts-att-satsen är klart icke-hävdad, t ex genom negering av matrisen, känns den naturlig i initial position.

Att omröstningsresultatet skulle innebära ett nederlag för Folkkampanjen förnekar jag bestämt.

Då att-satsen är placerad efter det överordnade predikatet kan den vara antingen hävdad eller icke-hävdad. För att avgöra dess status måste man ta hänsyn till predikatets semantik. Den predikattypologi som utarbetats av Hooper & Thompson och som vidareutvecklats för svenskan av L-G Andersson (se ovan) har visat sig fungera i stora drag vid arbete med konkreta texter, men vissa vanliga typer har inte diskuterats, varför det har varit nödvändigt att arbeta om typologin något och dessutom göra lis-

1) Se t ex Hansen (1974); L-G Andersson (1975:23); Ekerot (1977).

torna fylligare på vissa punkter.

Det bör påpekas att en att-sats aldrig kan vara hävdad på samma sätt som en självständig huvudsats. De hävdade att-satserna är alltid modifierade på något sätt, antingen genom att de attri- bueras till någon annan än sändaren, genom att sändaren anger sin inställning till påståendet eller att att-satsens funktion markeras på något annat sätt.

Nedan diskuteras sju olika att-satstyper grupperade efter det styrande predikatets semantik. I stor utsträckning sammanfaller grupperna med dem som redovisas av Hooper (1974). Vissa av att-satstyperna har entydigt kunnat bestämmas som antingen hävdade eller icke-hävdade. I övriga fall har jag angett på vilket sätt kontexten har fått styra tolkningen.

1. Till den första gruppen hör att-satser vars styrande predikat är faktiva. Att-satserna är här presupponerade och kan alltså aldrig representera hävdade propositioner. Att-satsens betydelse förblir konstant då det styrande predikatet negeras, och det överordnade predikatet kan inte uppträda i en omkategoriserad sats. Predikatet kan utgöras antingen av ett verb (+prep), eller av kopulan vara + adjektiv (+prep). Några exempel:

Han förstod att han hade burit sig dumt åt.

Det förvånade mig att det gick så lätt.

Det är beklagligt att så många har stannat hemma.

Det är obegripligt att man är så rädd för sådana här taylor att man ingriper med grävskopor och kanoner mot dem.

Han är medveten om att beslutet kommer att medföra stora svårigheter.

Följande listor upptar verb respektive adjektiv som styr presupponerade att-satser. Listorna här och i fortsättningen är framtagna med hjälp av lexikon och konkordanser¹⁾ och går alltså utöver de analyserade materialen. Naturligtvis är de inte avsedda att vara fullständiga, men de innehåller huvuddelen av de att-satsstyrande predikat som man stöter på i autentiska, informera-

1) De konkordanser som har använts är Allén (1971) och Einarsson (1976 a; 1976 b).

Verb (+prep) som styr presupponerade att-satser:

aktualisera	fördra	kritisera	tåla
angå	fördöma	minnas	tänka på
anpassa sig	förlåta	moralisera över	uppmuntra
avsky	förskräcka	negligera	uppröra
avspegla	förstå	nonchalera	uppskatta
avundas	försvara	nöja sig med	ursäkt
beakta	förtiga	prisa	uthärda
begripa	förvåna	protestera mot	utnyttja
begrunda	genomskåda	reagera mot	välkomna
beklaga	gilla/ogilla	reflektera över	vänja sig vid
bekymra	glädja sig över	respektera	åberopa
betänka	glömma bort	reta	åsyfta
beundra	grubbla på	roa	återkomma till
bortse från	gynna	skryta över	återspegla
bry sig om	hata	spekulera över	överraska
chockera	hämna	strunta i	överse med
fatta	ignorera	störa	övertyga om
fira	illustrera	stöta	
frånse	inse	syfta på	
förbanna	irritera	tacka	
förbise	klandra	tilltala	
förbrylla	kompensera	tolerera	

Adjektiv (+prep) som styr presupponerade att-satser:

angeläget	förståeligt	märkvärdigt	rart
anmärkningsvärt	förvånad över	naturligt	roligt
befogat	glad över	normalt	sensationellt
begripligt	gynnsamt	nödvändigt	skeptisk mot
beklagligt	hemskt	nöjd med	sorgligt
besviken över	idealiskt	obegripligt	svagt
betydelsefullt	intressant	obehagligt	sympatiskt
bra	katastrofalt	oberörd av	sällsynt
chockerande	klokt	ointressant	tillräckligt
dumt	konstigt	olämpligt	tragiskt
dåligt	kritisk mot	onödigt	trevligt
egendomligt	likgiltig för	oviktigt	tråkigt
enastående	logiskt	otrevligt	trött på
fantastiskt	lugn för	otroligt	typiskt
farligt	lämpligt	oväntat	underligt
fel	medveten om	perfekt	utmärkt
felaktigt	meningsfullt	populärt	viktigt
fördelaktigt	missnöjd med	positivt	välgörande
förklarligt	märkbart	påfallande	ödesdigert

Predikaten godkänna, godta, hålla med om och instämma i har också räknats till denna grupp, trots att de inte styr presupponerade att-satser. Att-satserna måste emellertid vara anforiskt bestämda (jfr referatet av Hansen ovan sid 42).

2. Till den andra gruppen hör att-satser vars innehåll framställs så, att det klart framgår att det som omtalas inte har inträffat, antingen därför att det överordnade predikatet är nekande till sin innebörd eller också därför att meningen uttrycker en förhoppning, en önskan, ett krav el dyl. Dessa att-satser är inte presupponerade, men heller aldrig hävdade. De motsvarar den grupp som Hooper (1974) kallar "non assertive".

Om infinitivfraser styrda av predikat av det här slaget säger Lauri Karttunen (1971:5): "There is a great number of verbs that behave like want and expect in this respect, e.g. try, plan, intend, hope etc. What is common to all of them is that the complement sentence by itself is understood to represent a yet untrue proposition at the time specified by the tense and time adverbials in the main clause." Även för de fullständiga att-satserna som ingår i den här andra gruppen gäller det att de utgör "a yet untrue proposition". Några exempel:

Utrikesminister Lopez förnekade att han kände till avsikten med transporten.

Jag tvivlar på att Hanssons undersökning kan användas för vidare syften.

Försvarsministern begärde att militären skulle få mobilisera fyra brigader i Sörnorge.

Den europeiska befolkningen hoppades in i det sista att OAS skulle kunna rädda Algerie Française.

Normalt kan de styrande predikaten i den här gruppen inte stå i omkategoriserade satser. I de fall då det är möjligt måste OK-satsen uppfattas som rapport- eller attitydmarkör, och huvudsatsens innehåll blir hävdad.

De problem vi kommer att möta under 80-talet blir oändligt mycket större, förutspådde Palme.

Det viktiga i samlevnaden mellan man och kvinna är och förblir, hoppas jag, känslan av gemenskap och trygghet.

Då ett predikat med nekande innebörd negeras kan att-satsen representera en hävdad proposition.

Det hindrar inte att många redan har lämnat sina byar för att ge sig in till städerna.

Det är inte otänkbart att dramat får sin upplösning redan i natt.

Man kan inte utesluta att skatteomläggningen kommer att få konsekvenser för avtalsrörelsen.

Predikat som är nekande till sin innebörd:

avhjälpa	förbjuda	motsätta sig	tivla på
avvärja	förhindra	motverka	utesluta
bestrida	förneka	omöjliggöra	vara omöjligt
betvivla	hindra	tala mot	vara osannolikt
dementera	motsäga	tillbakavisa	vara otänkbart

Predikat som uttrycker förhoppningar, önskingar, krav osv:

anhålla om	föredra	mana	vara inställd på
avse	föreskriva	planera	vara nervös för
begära	föreslå	planlägga	vara rädd för
beordra	förorda	plädera för	vara ängslig för
bereda sig på	förutspå	propagera för	vara önskvärt
besluta	förvänta sig	rekommendera	varna för
bestämma	garantera	råda ngn	vilja
bevilja	göra upp om	rösta på	vädja om
diskutera	hoppas	stadga	värna om
erbjuda	hota med	säkerställa	yrka på
fastställa	kalkylera med	uppmåna	önska
fordra	kräva	uttrycka far-	
frukta	längta efter	hågor över	

3. Till den tredje gruppen förs att-satser styrda av förnimmel-severb. Dessa betraktas alltid som icke-hävdade.

Kvinnan märkte först senare att nyckeln till lägenheten var försvunnen.

Föraren uppfattade aldrig att barnet sprang ut på vägen.

Verb som uttrycker förnimmelser av olika slag:

bevittna	inhämta	märka	upptäcka
drömma	inregistrera	observera	urskilja
erfara	känna	se	utläsa
få uppleva	känna igen	uppfatta	övervaka
höra	läsa	uppmärksamma	

4. Den fjärde gruppen utgörs av de att-satser som styrs av referatangivande predikat. Gruppen motsvarar Hoopers "strong assertives", och de i gruppen ingående att-satserna representerar normalt hävdade propositioner. Att-satsens status förändras då huvudsatsen negeras, och det styrande predikatet kan som regel stå i en omkategoriserad sats. Verben kan ha både aktiv och passiv form, och även opersonliga konstruktioner förekommer. Några exempel:

Den franske utrikesministern sade att förhandlingarna med japanerna utvecklade sig mycket positivt.

Kennedy tillkännagav idag att han inte kommer att låta sig nomineras som demokraternas presidentkandidat.

I betänkandet sägs också att prövningen bör skötas av en ny myndighet, Statens Lokaliseringsdelegation.

Dessutom sägs det att i den hemliga regeringen vidare finns ledare för generalen Francos politiska parti Falangen.

I motiveringen heter det att Myrdal och von Hayek får priset för sitt pionjärbete inom penning- och konjunkturteori.

Inte bara rena sägeverb utan också tänkeverb och kombinationer av verb och nominal kan utgöra referatmarkörer. Även i dessa fall betraktar jag att-satsen som hävdad (jfr nedan avsnitt 2.2.2.1.3.). Det är alltså predikatets semantiska funktion, inte dess lexikaliska betydelse, som är avgörande här.

Men Journalistförbundets ordförande, Östen Johansson, menar att förbundet nog får överväga starkare stridsåtgärder nu.

Det finns uppgifter på att också sjukhus och andra civila byggnader har bombarderats.

Exempel på referatangivande predikat:

anföra	fastslå	inskräpa	påpeka	tillfoga
anförtro	framföra	intyga	påstå	tillkännage
ange	framhålla	invända	rapportera	tillägga
anmäla	framhäva	komplettera med	referera	understryka
anmärka	förklara	konkludera	replikera	uppgge
anteckna	förkunna	kungöra	skissera	upprepa
antyda	försäkra	lova	skjuta in	utbrista
avisera	förtälja	lugna med	skriva	utlova
avsluta med	genmäla	lyda	sluta med	vidarebe-
berätta	göra gällande	meddela	sprida ut	fordra
betona	heta	nämna	stå	vidhålla
betyga	hälsa	offentliggöra	svara	vitsorda
deklarera	hävda	poängtera	svära på	yppa
fasthålla	inleda med		säga	yttra

Det är endast i den enkla formen med predikat + att-sats som kriteriet håller fullständigt. Om komplexet har inordnats i andra konstruktioner som t ex utbrytning kan att-satsens status som hävdad proposition förändras.

Det var vid 14-tiden i eftermiddags som Eos meddelade att en brand utbrutit ombord.

Och det var i det sammanhanget som han förklarade att de priser som har gått upp genom politiska beslut de kan också tas ner med samma metoder.

Detsamma gäller om predikatet modifierats med modala hjälpverb
el dyl.

Utrikesminister Kissinger kunde redan dagen innan
Karamanlis kallades tillbaka berätta att nya krafter
skulle ta vid i Atén.

Och aténambassadören fick klara order att framföra till
juntans starke man /.../ att USA kraftigt motsatte sig
planerna.

5. Till den femte gruppen har jag fört att-satser styrda av
predikat som anger sändarens eller någon annan persons inställ-
ning till att-satsens innehåll. Predikatet, som kan utgöras an-
tingen av ett verb eller kopula + adjektiv, kan markera tveksam-
het, säkerhet osv.

Då sändaren anger sin egen inställning till att-satsens inne-
håll betraktar jag att-satsen som hävdad (med de begränsningar
som predikatet anger). Predikaten får i dessa fall ofta karak-
tär av innehållstomma igångsättare och kan ofta med samma bety-
delse stå i omkategoriserade satser.

Jag tror att barn behöver en trygg hemmiljö för att
växa upp till harmoniska människor.

Det är möjligt att hon kommit i kontakt med en hel
familjetragedi.

Då sändaren själv uttalar sig om någon annans uppfattning är
att-satsen icke-hävdad. I dessa fall kan predikatet inte med bi-
behållen betydelse stå i en omkategoriserad sats.

Han ansåg uppenbarligen att förhandlingarna utmynnat
i ett avtal.

Då predikat av det här slaget knyts till någon annan än sända-
ren blir det ofta rimligare att uppfatta predikatet som refe-
ratmarkör, varvid att-satsen betraktas som hävdad (jfr ovan sid
55). Denna tolkning är nödvändig då predikatet står i en omka-
tegriserad sats.

Han menade vidare att den kristna äktenskapssynen inte
kan anpassas till det moderna samhällets krav på frihet.

Frågan måste givetvis undersökas mycket noggrant, ansåg
statsministern.

Nedan följer listor på verb respektive adjektiv som anger sända-
rens eller någon annans inställning eller attityd till utsagan.

Attitydangivande verb

ana	föreställa sig	misstänka	tycka
anse	föresväva	räkna med	tänka
anta	förmoda	se (= anse)	uppleva
bedöma	gissa	tippa	vänta
befara	inbilla sig	tolka	
beräkna	mena	tro	

Attitydangivande adjektiv

klart	självfallet	tydligt	vara eniga om
möjligt	självklart	tänkbart	vara övertygad om
sannolikt	säkert	uppenbart	vara säker på
sant	trevligt		

6. Till den sjätte gruppen hör meningar där det överordnade predikatet visar att att-satsens innehåll anger en orsak, en konsekvens, ett villkor el dyl, eller att att-satsen närmare beskriver innehållet i ett beslut, detaljerna i ett skeende osv. Predikaten kan utgöras av verb (+prep) eller nominal + vara. Orsaks- och konsekvensangivande att-satser betraktar jag som hävdade om inget i kontexten motsäger en sådan tolkning.

Anledningen till strejken är att företaget vägrat underteckna ett löneavtal som slutits för hela den amerikanska stålindustrin.

Den nya lagen innebär att samerna bland annat kan fiska, hugga ved och medföra hund i nationalparken.

Detsamma gäller för att-satser med specificerande funktion.

Övningen bestod i att alla skulle krypa genom ett trångt rökfyllt rör.

Villkorsangivande att-satser är däremot alltid icke-hävdade.

Ett av villkoren är att de som får amnestin gör två års civiltjänstgöring.

Förutsättningen är att utredningen blir klar före den förste januari.

Predikat som anger att det som omtalas i att-satsen är en orsak till något, följd av något osv:

bero på	göra	ligga i	tyda på
bestå i	ha sin för-	medföra	vålla
betyda	klaring i	medverka till	åstadkomma
bidra till	innebära	möjliggöra	
fortsätta med	innefatta	ordna	
följa	karakteris-	(för)orsaka	
förklaras av	seras av	resultera i	
gå ut på	leda till	syfta till	

Exempel på nominal (och substantiverade adjektiv) som tillsammans med verbet vara styr hävdade att-satser:

anledningen	en faktor	faktum	ordern
avsikten	en förklaring	felet	orsaken
bakgrunden	en nyhet	följden	resultatet
	en viktig sak	huvudpunkten	skillnaden
det farliga	ett argument	huvudtanken	slutsatsen
det lustiga	ett exempel	kontentan	svaret
det nya	ett hinder	meningen	svårigheten
det senaste	ett problem	min idé	tanken
det viktigaste		min uppfattning	(vad det gäller)

7. Till den sjunde gruppen har jag fört att-satser styrda av predikat som är tvetydiga med avseende på faktiviteten. Gruppen motsvarar Hoopers "semi-factives". I den mån kontexten inte direkt visar att att-satserna är presupponerade betraktar jag dem som hävdade propositioner.

Han gjorde församlingen uppmärksam på att förslaget skulle få vittgående ekonomiska konsekvenser.

Han informerade om att en tredjedel av personalen måste permitteras redan före jul.

Han avslöjade att regeringen haft kännedom om affären redan en månad tidigare.

Men redan nu vet man att det finns minst en lucka i de här inspelningarna.

Exempel på tvetydiga predikat:

accentuera	finna	klarlägga	resonera om
avslöja	framgå	kommentera	räkna med
basera på	framkomma	konstatera	röja
bekräfta	få reda på	lära sig	skylla på
bekänna	förråda	markera	styrka
belägga	försvåra	medge	tala om
belöna	förutse	minnas	tillåta
berömma	göra uppmärksam på	motivera med	tillstyrka
bevisa	hylla	notera	tillstå
demonstrera	hänvisa till	omtala	trycka på
dokumentera	informera om	påminna om	underrätta om
drabbas av	jämföra med	påtala	upplysa om
erinna om	klaga över	påvisa	veta
erkänna	klargöra	redovisa	visa
			vittna om

För att sammanfatta: De predikat som är faktiva eller nekande till sin innebörd, som uttrycker krav, förhoppningar etc eller som utgörs av förnimmelseverb styr samtliga icke-hävdade att-satser. De predikat som är referat- eller attitydangivande samt de som markerar orsak, konsekvens etc styr i de flesta fall hävdade att-satser. Dessutom finns en grupp tvetydiga predikat, där kontexten blir avgörande.

Följande predikat, som är hämtade från de undersökta texterna, har ansetts styra hävdade att-satser. De passar emellertid inte in i någon av grupperna ovan.

få klargjort att	det börjar med att	satsa på att
inte få glömma att	det slutar med att	komma överens om att
tolka att	därtill kommer att	ha enat sig om att
varna för att	överlag gäller att	vara framme vid att
det är att märka att		
det är att säga att		

2.2.2.1.2. Att-satser som adverbial

Tillsammans med en preposition kan att-satsen bilda adverbial av olika slag. Oftast tillhör adverbialen gruppen "övriga adverbial" (se Teleman 1974:101). Prepositionen kan vara enkel eller bestå av flera ord, t ex mot, genom, i och med, med tanke på, i samband med, i avvaktan på, i protest mot.

Reformen finansieras genom att arbetsgivarnas och egenföretagarnas socialförsäkringsavgift höjs till 7,8 procent.

Och detta, sade han, är naturligt med tanke på att den franska ambassaden är franskt territorium.

I konstruktioner av det här slaget har att-satsen betraktats som icke-hävdad. Den uttrycker endast en omständighet knuten till den hävdade propositionen.

En speciell typ av adverbial utgör för att-satserna. Dessa kan semantiskt vara av tre slag, finala, konditionala och kausala. De båda förstnämnda typerna betraktar jag som icke-hävdade. För de kausala satserna blir kontexten avgörande. Den kausala för att-satsen i den sista exempelmeningen nedan har betraktas som hävdad.

Man får inte använda snurror över 10 hästar i dessa vatten för att inte avgas- och oljeföroreningarna ska bli för stora.

Det krävs ett mirakel för att han ska bli frisk.

Men påtryckningarna på Turkiet måste ändå bli väl avvägda för att Turkiet har en minst lika stor betydelse för NATO-försvaret som Grekland har.

I förening med ett komparativt så kan att-satsen fungera som komparationsadverbial. I konstruktioner av det här slaget betraktar jag både matrisen och att-satsen som hävdade. Detta trots att matrisen ofta inte är särskilt betydelsetung utan snarare har karaktären av igångsättare. Några exempel:

Normalt är det så att i Turkiet måste en regering fällas vid två omröstningar i parlamentet innan nyval kan utlysas.

Oenigheten är så stor att det är tveksamt om skogsarbetarförbundet ska lyckas få till stånd några försök med månadslön.

Då matrisen är negerad betraktas att-satsen emellertid inte som hävdad:

De här uttalandena ska inte tolkas så att arab-sidan är beredd att gå till anfall om det ...

2.2.2.1.3. Att-satser som attribut

Enligt Hooper & Thompson (1973:485) är de att-satser (that-clauses) som står som bestämmingar till nominal varken presupponerade eller hävdade. Detta tycks i stort sett stämma även för svenska informerande texter; de flesta att-satsattribut har som

funktion att identifiera nominalet och jag betraktar dem som icke-hävdade.

Jordaniens förhållande till de övriga arabstaterna har också försämrats genom avslöjandena att landet har sålt brittisktillverkade vapen till Sydafrika.

Det som allra mest oroar USA är Greklands besked att man lämnar NATO:s militära del.

Det finns emellertid vissa undantag. Dessa utgörs av fall där huvudsatsen, inklusive att-satsens korrelat, fungerar som rapportmarkör, anger sändarens attityd till utsagan el dyl.

Dessbättre hade han också meddelandet att det konservativa partiet besitter alla lösningar och alla recept.

Man fick en känsla av att Kissinger höll tillbaka en smula när det gällde att uttrycka de möjligheter som världen fortfarande har.

2.2.2.1.4. Satsfläta

Satsflätor är överhuvudtaget ovanliga i planerade texter (jfr Jörgensen 1978:73). I den mån de förekommer är det fr a i att-satskonstruktioner, varför jag tar upp typen här.

Det faktum att ett led lyfts ut ur att-satsen och flätas in i den överordnade satsen indikerar att det är att-satsens innehåll som står i centrum för intresset, dvs att-satsen (motsv) är normalt hävdad.

Den genomsnittliga kommunalskatten i landet nästa år beräknar Kommunförbundet ska bli ungefär 25:40.

2.2.2.2. Relativsatser

I Jörgensen & Svensson (1977:53) redovisas fyra slags relativsatser (RC), nämligen attributiva och appositionella relativsatser, relativsatser i utbrytningskonstruktion och allmänna relativsatser. De båda sistnämnda typerna representerar alltid icke-hävdade propositioner. Relativsatsen i utbrytningskonstruktionen innehåller presupponerad information; de allmänna relativsatserna anger närmast ett villkor eller en allmän omständighet.

Det var SSU som hade ordnat mötet.

Och han tillhör de politiker vars ord väger tungt, vilket ämne han än väljer att behandla.

De appositionella relativsatserna, som har en hel sats som korrelat, representerar alltid hävdade propositioner.

Möjligen kan Nixons flebit vara ett symptom på någon annan allvarlig sjukdom, vilket skulle förklara larmrapporterna från Nixons läkare.

De attributiva relativsatserna kan vara antingen hävdade eller icke-hävdade. Distinktionen sammanfaller med distinktionen restriktiv/icke-restriktiv på så sätt att de restriktiva relativsatserna är icke-hävdade, medan de icke-restriktiva (parentetiska) relativsatserna är hävdade.

Många försök har gjorts att skilja på de båda typerna av attributiva relativsatser (se t ex Hiilos 1967:164 f, Ljung-Ohlander 1971:122 f) utan att man lyckats nå fullständig enighet i analysen. Det går emellertid att finna kriterier som täcker de flesta fall man stöter på i autentiska texter. Då kriterierna inte ger något utslag får man som regel vägledning av kontexten. De fall som eventuellt kvarstår räknar jag in bland de icke-restriktiva, dvs de analyseras som hävdade. De kriterier jag använt mig av redovisas i det följande:

Attributiva relativsatser representerar icke-hävdade propositioner

a) då korrelatet utgörs av det opersonliga pronomenet vad

Vad president Ford idag erbjuder dessa unga amerikaner är en villkorlig amnesti.

b) då korrelatet utgörs av ett determinativt pronomen

De som planerar för vår sjukvård på 80-talet är oroliga.

c) då korrelatet utgörs av ett determinativt pronomen + substantiv i obestämd form¹⁾

Tingsrätten fann rådmannen skyldig till de brott han är misstänkt för.

1) Vissa relativsatser av det här slaget uttrycker information som av många människor måste uppfattas som ny. Typen diskuteras i Svensson (1978).

- d) då korrelatet utgörs av ett indefinit pronomen

Frågan har så småningom förts upp i något
som kallas LO/TCO-kommittén.

Relativsatsen representerar en hävdad proposition

- e) då korrelatet utgörs av ett demonstrativt pronomen + substantiv

De här böckerna som jag köpt på ett antikvariat
är jag mycket förtjust i.

- f) då korrelatet utgörs av ett egennamn¹⁾

LO-sekreteraren Rune Molin som skrivit under den
preliminära uppgörelsen ville i kväll inte
kommentera dagens beslut.

- g) då korrelatet utgörs av ett räkneord, en mängdangivelse el
dyl

Raffinaderiet är projekterat för en kapacitet
på sex miljoner ton årligen vilket täcker
Mälardalens behov av raffinerade oljeprodukter.

- h) då korrelatet står som apposition till ett nominal

På utställningen visades abstrakta målningar,
en konststart som inte är officiellt godkänd
i Sovjetunionen.

Korrelatet måste här vara en "sammanfattande" apposition och ha
obestämd syftning. I följande fall har relativsatsen betraktats
som icke-hävdad. I stället betraktas appositionen i sin helhet
som hävdad (jfr nedan sid 81).

Sådan är nu apartheid, den hårda lagstiftning
som går ut på största möjliga rasåtskillnad
och som tillämpats sedan slutet av 40-talet.

Då två relativsatser är koordinerade kan det andra ledet ofta be-
traktas som en hävdad proposition, även om den första relativ-

-
- 1) Man kan dock tänka sig fall där relativsatsen står som att-
ribut till ett egennamn utan att vara hävdad.

Jag känner två personer som heter Olsson. En bor
i Malmö och en bor i Lund. Olsson som bor i Malmö
träffar jag emellertid mycket sällan.

Här ger kontexten (och i tal prosodin) emellertid klart be-
sked om att tolkningen måste avvika från det normala.

satsen är restriktiv.

Och enligt de uppgifter som AGA:s styrelse erhållit och som vi också tidigare framfört i Ekot så har många utav de större aktieägarna i Corona redan accepterat ett bud som Incentive har lagt.

Bakgrunden är de mätningar av polyvinylklorid i fabriken som gjordes idag och som enligt fackföreningen visat oroande värden.

Här tycks den första relativsatsen vara tillräcklig för att identifiera nominalet. Den andra relativsatsen står i ett betydligt friare förhållande till sitt huvudord. Det finns emellertid också fall där båda relativsatserna hjälper till att identifiera nominalet, och alltså måste betraktas som icke-hävdade.

Personer som har låg inkomst och som är beroende av bidragen kommer emellertid att drabbas hårt.

Meningen ovan exemplifierar en konstruktion som är vanlig i många informerande texter, nämligen konstruktioner där substantivet + relativsatsen närmast får generisk betydelse. Dessa relativsatser är alltid icke-hävdade.

I de fall som inte täcks av kriterierna a - h ovan blir tolkningen beroende av kontextuella och pragmatiska faktorer. För att relativsatsen ska anses representera en hävdad proposition ska den kunna avlägsnas från meningen utan att meningens betydelse blir omöjlig att tolka eller korrelatet blir omöjligt att identifiera. Ett ytterligare krav är att relativsatsen semantiskt sett ska kunna utgöra en självständig enhet.

2.2.2.3. Adverbinledda relativsatser

Liksom för övriga relativsatser har det varit möjligt att finna vissa kriterier för att skilja på hävdade och icke-hävdade adverbinkledda relativsatser (TC).

TC-satser som står som adverbial, dvs som saknar korrelat, representerar alltid icke-hävdade propositioner.

Och sedan får han igen det när han opereras.

Olyckan inträffade när fartyget befann sig i Helgolandsbukten utanför ön Borkum.

TC-satser av det här slaget kan förvisso innehålla information som mottagaren inte känner till, men då är konstruktionen ofta stilistiskt märkt och har speciella förutsättningar.

De attributiva TC-satserna kan både representera hävdade och icke-hävdade propositioner. De representerar alltid icke-hävdade propositioner

- a) då korrelatet utgörs av (prep +) substantiv i obestämd form

Vi har nått en situation där efterfrågan på mat är på väg att förstöra några av världens viktigaste matförsörjningssystem.

Länder där befolkningen ständigt ökar i storlek kommer att få stora problem i framtiden.

- b) då korrelatet utgörs av (prep +) determinativt pronomen + substantiv i obestämd form

Och maten hissades upp till den våning i ambassadbyggnaden där gisslan sitter sedan i fredags.

TC-satserna representerar alltid hävdade propositioner

- c) då korrelatet utgörs av en specificerad tidsangivelse

Sedan i juni då den här blockaden trädde i kraft har inte mycket hänt.

Konstbråket i Moskva i går då polisen slog till mot en olaglig konstupställning ledde till domar idag.

- d) då korrelatet utgörs av en specificerad platsangivelse

Och så ska vi över till våra egna breddgrader och börjar i Finland där den finska regeringen har planer på att införa tvångssparande.

Och Rapport var med på omröstningen i Ånge i Medelpad dit arbetarna åkte från sina olika arbetsplatser inom SCA:s skogsområde.

Det stora flertalet attributiva TC-satser i informerande texter hör till någon av grupperna a - d och kan alltså entydigt bestämmas som hävdade eller icke-hävdade. Då korrelatet utgörs av (prep +) substantiv i bestämd form får kontext och betydelse avgöra satsens status. Liksom för de attributiva relativsatserna gäller att TC-satserna måste kunna fungera självständigt för att representera hävdade propositioner.

2.2.2.4. Komparativa satser

De vanligaste komparativa satserna är de som inleds av ett jämförande som eller än. Den komparativa satsens innehåll framställs i dessa fall som känt, och satserna blir alltså icke-hävdade.

Bostadsbyggandet minskar i år lika mycket som
det gjort under de senaste åren.

Rykten om massavhopp från Labour till det liberala
partiet kan göra valutgången betydligt osäkrare än
vad det ser ut idag.

Även de komparativa satser som refererar till något som nämnts tidigare eller som används för att markera sändarens inställning till det förmedlade uttrycket har jag betraktat som icke-hävdade. Satser av det här slaget kommer att diskuteras närmare i avsnitt 5.3. nedan.

Som vi berättade i Rapport igår så har en holländsk
tanker gått på grund i Magellans sund.

Han anklagas för som det heter lindrig form av
störande av den allmänna ordningen.

Som en särskild grupp bland de komparativa satserna har som om-satserna (SO) räknats. Dessa kan i vissa fall representera en hävdad proposition, som dock är försedd med en reserverande markör, t ex det verkar, det tycks, det förefaller, det ser ut som.

Om vi börjar med händelseutvecklingen så verkar det
nu i kväll som om den holländska regeringen börjar
förlora tålamodet.

Den här analysen är emellertid giltig bara då det styrande verbet är av det slag som i de exemplifierade meningarna. I andra fall representerar som om-satserna icke-hävdade propositioner.

Men båda parter laddar upp som om ett krig
vore oundvikligt.

Detsamma gäller om verb ur den första gruppen modifieras med modala hjälpverb eller liknande.

Det kan förefalla som om ögat under läsningen
glider fram rad för rad från vänster till höger.

2.2.2.5. Övriga konjunktionsbisatser

Till gruppen övriga konjunktionsbisatser (CC) har räknats temporala, kausala, konsekutiva, adversativa och koncessiva bisatser.¹⁾ Gruppen är heterogen, och det har varit svårt att finna entydiga formella kriterier. Det enda kriterium som fungerar tillfredsställande är placeringskriteriet; initialplacerade satser betraktas med några få undantag som icke-hävdade. För måste konjunktionsbisatserna bedömas med hjälp av betydelse och kontext.

De temporala konjunktionerna inleder vanligen icke-hävdade propositioner.

Beslutet om avstängning gäller tills dom har fallit.

Det tog 140 dagar efter valet i oktober innan regeringsbildningen var klar.

Prinsen som vistas i Genève ska krönas till kung så snart han återvänder till Etiopien.

Den temporala konjunktionen sedan tycks emellertid ofta inleda hävdade propositioner. Det gäller framför allt då konjunktionen har en kausal färgning.

Han fastnade på en klipphylla på 1100 meters höjd sedan han fått problem med sin klätterlina.

I kväll hålls det första politiska mötet vid ett svenskt militärt förband sedan försvarsministern har utfärdat bestämmelser hur sådana möten ska gå till.

Då konjunktionen är rent temporal betraktar jag propositionen som icke-hävdad.

I dag har den första fångutväxlingen ägt rum sedan striderna bröt ut i juni.

Samtidigt som kan fungera både som temporal och koncessiv konjunktion (se Teleman 1974:242 och 244). I de flesta fall är det omöjligt att avgöra till vilken grupp ett exempel ska föras. I exemplet nedan har bisatsen betraktats som hävdad.

De tre männen uppges nu vara mycket irriterade samtidigt som inga avgörande förändringar förefaller att vara på väg.

1) De finala bisatserna utgörs av för att-satser och har behandlats ovan i avsnitt 2.2.2.2.1.

De kausala satserna används i de flesta fall för att uttrycka hävdade propositioner. Då innehållet i den kausala satsen är presupponerat placeras bisatsen vanligen initialt och kommer alltså att betraktas som icke-hävdad p g a placeringskriteriet.

Men under sin sjukdom lämnade general Franco över posten som statschef till Juan Carlos eftersom generalens sjukdom såg ut att vara allvarlig.

De tänker under inga villkors vis avge någon trohetsed därför att det skulle vara att erkänna USA:s brott under krigen i Indokina.

Men detta arbete försvåras då många huvudvägar och järnvägar har försvunnit under vattenmassorna.

Även de konsekutiva bisatserna uttrycker som regel hävdade propositioner.

Man säger att det fanns så mycket att prata om där så att det inte blev av.

Båda företagen har i annonskampanjer hävdat att de är billigast med påföljd att konsumentombudsmannen stämt dem inför marknadsdomstolen.

Medan-satserna med adversativ innebörd betraktas i de flesta fall som hävdade.

De flesta av dem räddade sig i en livbåt medan förstestyrmannen och ytterligare några man stannade kvar ombord.

Och sedan gjorde vattensprutorna den slutliga avstämningen medan förbittrade utställningsbesökare kastade jordkokor mot övermakten.

I följande två meningar har medan-satserna betraktats som icke-hävdade. I det första fallet är medan-satsen initialplacerad (i den hävdade att-satsen). I det andra fallet fungerar medan-satsen närmast som en allmän omständighetsangivelse.

En representant för en grupp i Kanada förklarade att medan president Ford har givit Richard Nixon /.../ full och absolut nåd så ska /.../

Joseph Potiront betraktar sig alltså som ett offer för en jordbrukspolitik som håller nere hans inkomster medan omkostnaderna bara stiger och stiger.

De adversativa medan-satserna är den enda satstyp bland de övriga konjunktionsbisatserna där placeringskriteriet inte kunnat tillämpas undantagslöst. I följande exempel har den initiala medan-satsen ansetts representera en hävdad proposition.

Men medan Myrdal förordade statlig styrning agiterade von Hayek emot detta i den berömda boken Vägen till trälldom.

De koncessiva satserna är av två slag, dels de som av Thorell (1973:258) kallas koncessiva konditionalsatser, dels de som kallas koncessiva bisatser (a.a. sid 257). De förra betraktar jag alltid som icke-hävdade, vare sig de står initialt eller finalt. De senare betraktar jag som icke-hävdade då de står initialt; då de står finalt är de tvetydiga och kontexten blir avgörande. I de båda sista exemplen nedan har jag betraktat de understrukna satserna som hävdade.

Och även om kostnaderna blir lägre så småningom så kan metoden inte slå ut vanlig blodgivning.

Men båda de här ekonomerna de är också teoretiker även om förstås Myrdal framför allt blivit känd genom sina tunga verk Ett amerikanskt dilemma och Asiatiskt drama.

Och trots att den civila Karamanlis-regeringen har varit 25 dagar vid makten så har juntaofficerarna fortfarande kontrollen.

Detta har skett trots att Spinolas regering redan en vecka efter kuppen erbjöd omedelbar vapenvila och förhandlingar om Moçambiques politiska framtid.

Var på sin sida så har nämligen både Myrdal och von Hayek spelat en viktig roll i den svenska politiska debatten låt vara att von Hayeks roll förstås var indirekt.

Här som i andra fall då det gäller konjunktionsbisatser kan man tänka sig att kontexten visar att innehållet i en efterställd sats är presupponerat. I sådana fall är propositionen naturligtvis inte hävdad.

2.2.2.6. Underordnade huvudsatser

De underordnade huvudsatserna kan vara av tre slag, omkategoriserade satser, direkta anföringar och inskjutna meningar (se Jørgensen & Svensson 1977:54).

De omkategoriserade satserna (OK) är alltid hävdade. Vanligen utgör de källangivelser eller attitydmarkörer, som i de båda första exemplen nedan, men de kan också ha andra funktioner, som i de båda sista meningarna.

Vår inbjudan till honom att besöka Sverige står kvar, säger statsministern.

Det största problemet är redan avklarat, anser jag.

Det kan vara så att ett sjukhus en kväll har ett förråd på 100 liter blod säger vi och känner sig säkert.

Det har ju varit styv kuling har jag sett i Norra Bottenviken.

De direkta anföringarna (DC) kan i princip ha samma struktur och fylla samma funktioner som varje självständig meningsmakrosyntagm. De kan ha formen av påståendemeningar eller meningsfragment och representerar då hävdade propositioner.

Ett antal grekiska officerare som jag talade med idag sade till mig (:) som ni vet så har högerkrafterna i landet utrensat alla demokratiska centerelement ur armén.

Men talkörerna ropade också (:) Ecevit folkets man.

Men anföringen kan också ha formen av en uppmaning eller fråga, och betraktas då som icke-hävdad.

Den fråga som är omöjlig att komma ifrån en kväll som denna är (:) varför hade den turkiska regeringen så bråttom.

I vissa fall kan kontexten eller den språkliga konstruktion där anföringen ingår markera att propositionen inte ska uppfattas som hävdad, trots att anföringen har påståendeform.

Eos lyckades också få radiokontakt med ett annat svenskt fartyg i närheten men hann bara förklara fartyget brinner vi behöver hjälp.

Bägge resebyråerna åläggs vid vite av 100000 kronor var att upphöra att annonsera med formuleringar som vi är billigast och vi har Sveriges lägsta priser.

De inskjutna meningarna (INSK) kan, liksom anföringarna, uppträda på samma sätt som de självständiga meningsmakrosyntagmerna. Endast då de har påståendeform representerar de hävdade propositioner.

Och en av företagets 110000 småaktieägare han heter Gunnar Ek undrade om någon hemlig överenskommelse träffats mellan Volvo och regeringen.

Men och det måste än en gång understrykas Grekland har för den skull inte lämnat NATO.

Då inskotten utgörs av frågor eller uppmaningar är de icke-hävdade.

Personer som vill vara med i dragningen och vem vill inte det måste anmäla sig före september månads utgång.

Den irländske fysikern Thomas Andrews klarlade 1869 begreppet kritisk temperatur (se Kritiskt tillstånd) och påvisade att orsaken /.../

2.2.2.7. Koordinationsfraser

Koordinationsfraserna (+F) kan vara kopulativa, adversativa eller disjunktiva. Dessutom har jag till koordinationsfraserna räknat vissa aspektuella och varierande uttryck.

De kopulativa koordinationsfraserna är den vanligaste typen i alla informerande texter. Hit hör först och främst de fall där endast subjektet (ibland även ett hjälpverb) strukits i koordinationsfrasen, de fall där verbet strukits mellan subjektet och ett efterföljande objekt eller adverbial, de fall där både subjektet och predikatet strukits samt de fall då enkla finita verb koordinerats.¹⁾

Ford presenterade sitt beslut och undertecknade det vid ett TV-framträdande i Washington i eftermiddags.

"Håll alla dörrar öppna" fick 1,77 och "Ebon Lundin" 1,58 poäng.

Om man räknar in skattereformen 1976 så har vi fått årliga sänkningar i skatteskalorna fyra år i rad och samtidigt höjda arbetsgivaravgifter.

Frankrike bygger och finansierar den nya flygplatsen.

De representerar och förbinds med det svenska samhället.

Även andra konjunktioner än och kan förekomma:

25 kronor får de för besväret plus kaffe och smörgås efteråt.

Men i reservaten som har svarta ledare börjar ändå det politiska medvetandet vakna alltmer liksom i städerna.

Avgörande för de kopulativa koordinationsfrasernas status blir

1) I det sistnämnda fallet strider min analys mot den som föreslås av Telemann (1974:149 ff), eftersom han inte betraktar koordinationer av enkla verb som fall av satskoordinationer. Enligt min mening innehåller emellertid de exemplifierade meningarna vardera två påståenden.

analysen av det första koordinationsledet. I alla exemplen ovan är det första koordinationsledet en hävdad huvudsats, och koordinationsfrasen betraktas i dessa fall också som hävdad. Det samma gäller om koordinationsfrasen är knuten till en hävdad underordnad sats.

Ford ansåg att ett sådant samarbete skulle kunna öka energiproduktionen minska slöseriet och förhindra framtida intressekonflikter mellan export- och konsumentländer.

De adversativa koordinationsfraserna representerar oftast hävdade propositioner, som i följande exempel.

Soldater kallades till platsen men ingrep inte mot demonstrationen.

De kan inte tillräckligt snabbt köpa upp för sina pengar utan placerar dem då i stället i banker i väst.

Moderna storkvarnar använder inte stenar utan valskvarnar.

Man kan emellertid tänka sig fall då en adversativ koordinationsfras måste betraktas som icke-hävdad, t ex om den är koordinerad med en konditionalsats eller en restriktiv relativsats.

Om någon försöker men inte lyckas kan det få svåra följder.

De ungdomar som har tagit studentexamen men saknar ytterligare utbildning har ofta svårt att få fast anställning.

Disjunktiva koordinationsfraser är oftast knutna till icke-hävdade satser, t ex konditionala satser eller restriktiva relativsatser och är då icke-hävdade.

Om kommunen byggde fler servicehus eller på annat sätt hjälpte föräldrarna skulle många problem kunna avhjälpas.

De som planerar för få barn eller av naturens ordning förnekas barn har möjlighet att /.../

I vissa fall kan emellertid även de disjunktiva koordinationsfraserna vara hävdade. Det förekommer t ex då någon omtalar en inträffad händelse och det strukna ledet (oftast subjektet) har plural innebörd.

Man skriver hem och berättar hur man har det. Man läser eller gör i ordning sin utrustning.

Och 35 av dessa har befunnits skyldiga eller erkänt sig skyldiga.

En annan möjlighet är att meningen utgör en hypotetisk utsaga, ett påstående om framtiden eller ett påbud av något slag, där olika alternativ är möjliga. Oftast innehåller det första koordinationsledet här ett modalt hjälpverb.

De kan rekvireras från laboratoriet eller hämtas i RFSU-butiker.

Andra hittar kanske sin tumme eller tycker kanske om en tröstnapp.

De får inte sitta var de vill på tåget eller ta vilken buss de vill.

En tredje möjlighet är att koordinationsfrasen utgör ett varierande uttryck med eget nytt innehåll.

Byggnadslagstiftningen har hittills tillåtit eller snarare främjat framväxten av enorma trista förorter.

Det bör vara eller kan vara en fördel om /.../

Koordinationsfraser med aspektuell betydelse innehåller endast en hävdad proposition. Typen är besvärlig, men får inga större konsekvenser, eftersom den är ovanlig i informerande texttyper (jfr Jørgensen 1978:171 f).

Anledningen är att fransmännen sitter i Paris och uttalar sig medan /.../

Prästen stod framme vid altaret och talade om Gud.

Särskilda problem erbjuder vissa specificerande eller varierande fraser som saknar inledande konjunktion, men som ändå tycks innehålla hävdad information på nivå med huvudsatsen. Fraserna kännetecknas syntaktiskt av att de inleds av ett satsadverbial som är placerat så, att en tolkning av frasen som adverbial i huvudsatsen förhindras. De strukna leden utgör en kopia av motsvarande led i huvudsatsen. En möjlighet vore att betrakta de här fraserne som appositioner, men jag har valt att analysera dem som pseudokoordinationer (se Teleman 1974:162) med varierande eller specificerande funktion. Fraserna uttrycker hävdade propositioner om de är knutna till andra hävdade propositioner, de uttrycker icke-hävdade propositioner om de är knutna till andra icke-hävdade propositioner.

Följande koordinationsfraser är hävdade:

Det blir prinsens första regeringssammanträde som statschef kanske också hans tills vidare sista /.../

Det gäller alltså revisionsförhandlingarna om tid-lönerna inte de vanliga avtalsförhandlingarna.

Kissinger förklarade att världens länder kan inte klara den nuvarande prisnivån ännu mindre eventuella höjningar.

2.2.2.8. Infinitivfraser

Infinitivfraserna (IF) företer stora likheter med att-satserna; de kan ha samma satsdelsfunktioner, samma placering, och står delvis som komplement till samma typer av predikat. De skiljer sig emellertid från att-satserna därigenom att de huvudsakligen används för att presentera sådan information som är tidigare känd eller underordnad av andra skäl. Ett exempel på det senare är de fall då infinitivfrasen står som komplement till ett sägeverb.

Och inför hotet att hamna i fängelse lovade varvsledningen att försöka hejda verksamheten.

Ministern hotade att lämna partiet om inte frågan kunde lösas.

Dessa meningar skiljer sig från motsvarande konstruktion med sägeverb + att-sats därigenom att intresset i det senare fallet främst riktas mot komplementet. I exemplen ovan är det fr a huvudsatsen som är av intresse; sändaren vill i första hand beskriva den språkliga handlingen, inte det fällda yttrandet (jfr T Andersen 1976:94 f).

I vissa fall får det finita verbet närmast karaktär av hjälpverb, varför man omöjligt kan tänka sig att meningen innehåller två hävdade propositioner.

Framför allt försökte man komma åt problemen vid storvarven i Göteborg.

Rapporterna om olyckor i de kemiska industrierna fortsätter att strömma in.

Två slags infinitivfraser skiljer sig emellertid från de övriga, nämligen de som ingår i objekt med infinitiv respektive subjekt med infinitiv. Dessa båda typer utmärks av att de till skillnad från andra infinitivfraser har alla led representerade i ytstrukturen, låt vara att ett led, objektet respektive subjektet,

inte står på sin "normala" plats.

I objekt med infinitiv (IFVO) står det led, som logiskt sett är subjekt till infinitivfrasens predikat, som objekt till den överordnade satsens predikat. Till skillnad från den analys som föreslås i Teleman (1974:66), har jag även analyserat de fraser där kopulan vara utelämnats till denna grupp. För att avgöra om infinitivfrasen (+ det ytstrukturella objektet) representerar en hävdad proposition eller inte, har jag tillgripit samma kriterier som vid analysen av att-satskomplementen.

Då det styrande predikatet är ett rent sägeverb (säga, förklara, erkänna etc) blir infinitivfraserna alltid hävdade.

Precis som proffsboxare inför en VM-fight förklarar sig alla partiledare övertygade om att de har folket med sig.

Dean erkände sig i fjol skyldig till en av åtalspunkterna om bedrägeri och konspiration i syfte att hindra rättvisans gång.

Ett mycket vanligt styrande verb är anse. Då det fungerar som sägeverb, som i det första exemplet nedan, betraktar jag infinitivfrasen som hävdad, men då verbet är negerat eller reportern drar slutsatser om någons åsikter utifrån hans beteende blir infinitivfrasen icke-hävdad.

Men vadhållarna och opinionsundersökarna anser saken vara avgjord till Labours fördel.

Turkiet har inte ansett sig ha några som helst skäl att föra diplomatiska diskussioner i veckor eller kanske månader /.../

I det här mycket starka utgångsläget så har Turkiet tydligen ansett sig kunna spela ett mycket hårt spel.

IFVO styrda av förnimmelseverb som höra, se osv är ovanliga i den typ av texter som jag undersökt. I den mån de förekommer betraktar jag infinitivfrasen som icke-hävdad.

Byggnadsarbetarna hörde Palme tala från torget.

Subjekt med infinitiv (IFVS) är den passiva motsvarigheten¹⁾ till objekt med infinitiv. Kriterierna för att avgöra om infinitivfrasen (+ det ytstrukturella subjektet) representerar en

1) Jfr dock exemplen med förefalla och verka nedan.

hävda proposition är även här desamma som de som användes vid bedömningen av att-satskomplementen.

Då det styrande predikatet är ett rent sägeverb (uppgä, ange, påstå, rapportera osv) betraktar jag infinitivfrasen som hävdad.

Presidenten uppges ha varit missnöjd med de förhandlingslösningar som utrikesminister Soares har uppnått för Guinea-Bissau och Moçambique.

Nixon anges ha en så kallad flebit.

Och detta påstås ha skett genom att firmorna konstruerade skenentreprenörer.

Detsamma gäller då det styrande verbet är ett tänkeverb med rapportmarkerande funktion (beräkna, anse, tro, vänta osv).

1990 beräknas 1,2 miljarder människor bo i den rika världen.

Beslutet anses vara ett bakslag för utrikesminister Soares.

Den nya lagen tros innebära lägre kostnader för sophämtning.

Branden väntas inte vara släckt förrän i morgon.

Även då det styrande verbet anger sändarens attityd eller inställning till utsagan betraktas infinitivfrasen som hävdad. Det gäller också i de fall då det styrande verbet är aktivt (förefalla, verka). Jfr Teleman (1974:47) där analysen är en annan.

Kampanjen kan tyckas ha varit kort.

Och nog förefaller en sådan bedömning rimlig.

Allmänheten har i alla fall tills nu verkat tämligen uttråkad och likgiltig.

Då det styrande predikatet är negerat eller markerar att infinitivfrasens innehåll är en önskan, ett förslag el dyl, betraktas infinitivfrasen som icke-hävdad.

Dagens skattepaket kan knappast sägas innehålla några större överraskningar.

Förslaget föreslås träda i kraft vid årsskiftet.

2.2.2.9. Komparativa fraser

De komparativa fraserna inleds, liksom de komparativa satserna (se ovan), oftast av ett jämförande som eller än, och represen-

terar icke-hävdade propositioner.

En sådan prövning krävde riksdagen så sent som förra hösten.

Och partiledarna kommer därför att resa mer än vanligt den här hösten.

Komparationsfraser som refererar till allmän kunskap eller till något tidigare nämnt betraktas också som icke-hävdade.

Ett av de länder som tagit emot desertörer är som bekant Sverige.

Men blodgivare behövs som sagt mer än tidigare.

Komparativa fraser som syntaktiskt fungerar som subjektiv respektive objektiv predikatsfyllnad företer många gånger likheter med refererande yttranden av annat slag, t ex subjekt eller objekt med infinitiv (se ovan). Huruvida komparationsfrasen ska anses representera en hävdad proposition beror liksom i många andra fall på det överordnade verbets karaktär. Då det styrande verbet fungerar som rapportmarkör betraktar jag komparationsfrasen tillsammans med det nominal det bestämmer som hävdad. Då det styrande verbet endast uttalar sig om andra personers tankar betraktar jag komparationsfrasen som icke-hävdad.

Exempel på hävdade komparationsfraser:

Socialistpartiets ordförande betecknar valet som helt olämpligt.

Många ser också den kapitalstarka oljeindustrins framgångar som en av orsakerna till den heta strejksommaren i Norge.

Men hans straff bedöms i USA som milt.

Exempel på icke-hävdade komparationsfraser:

Ankara bedömer uppenbarligen risken för ett krig med Grekland som ganska liten.

Regeringen betraktar kustsjöfarten som en viktig del av transportväsendet säger han.

I NATO-högkvarteret i Bryssel så betraktas Greklands utträde som den svåraste krisen sedan den här försvarsorganisationen bildades för 25 år sedan.

2.2.2.10. Appositionsfraser

Appositionsfrasen (AF) har ju som främsta uppgift att ge ytterligare information om ett redan identifierat nominal, och med

några få undantag har jag betraktat appositionsfraserna som hävdade.

Och vi hörde också här sist Anders Thunborg, statssekreterare i försvarsdepartementet.

Och den ska följas av ytterligare åtgärder säger federationens vicepresident västtysken Heinz Klunker.

Appositionen representerar en hävdad proposition även då den står inbäddad i en icke-hävdad sats.

Att Ecevit däremot tvingades tacka nej till skandinavienresan ser han som en missträkning som också Halle Jörn Hansen den norska radions korrespondent sade i sin rapport.

I de exempel som givits ovan har appositionen utgjorts av en nominalfras med substantiviskt huvudord. Även andra konstruktioner kan emellertid fungera som appositioner.

Jörn Donner-producerade filmen Ömhet hamnade oturligt på 0,49 precis under gränsen.

De senaste uppgifterna säger att fyra man finns kvar ombord bland dem kaptenen.

Det var en fransyska och en holländska båda 22 år.

De appositioner som exemplifierats ovan kan antas ha en underliggande struktur där appositionens huvudled står som subjektiv predikatsfyllnad till en kopula (vara) som inte realiseras på ytan. I vissa fall kan man emellertid svårligen tänka sig en underliggande struktur som den beskrivna. Först och främst gäller det exemplifierande appositioner av följande slag.

Konstantin Karamanlis beslut att låta Grekland lämna NATO, dvs Atlantpaktens militära organisation, har ett mycket högt föredöme.

Flera av den här gruppens aktioner, tex attentatet i Tel Aviv, har slutat i blodbad.

Trots att någon parafras är svår att finna har konstruktionerna här betraktats som appositioner och hävdade propositioner. En annan typ där vara-parafras saknas är följande.

De här idéerna återkom ofta framför allt i 1948 års val.

Två företag i miljardklassen drar i ett tredje alltså i Coronaverken som /.../

Här måste den reducerade satsen antas vara en kopia av den överordnade satsen, med undantag för det appositiva ledet (jfr

Teleman 1974:136). Även dessa appositionsfraser representerar hävdade propositioner.

De strykningsregler som verkar i dessa konstruktioner har stora likheter med dem som verkar i de koordinerade och i synnerhet de pseudokoordinerade strukturerna (se ovan sid 75). I vissa appositioner är variationsfunktionen särskilt framträdande, och karaktären av koordinationsfras är ibland stark. Några exempel:

Kennedy var i alla fall den självskrivne kandidaten,
den ende som kunde vinna mot Ford.

Bülent Ecevit har blivit en nationellt samlande
ledare för Turkiet, en nationalhjärte.

Även appositioner inledda med framhävande adverbial av olika slag har ofta varit svåra att skilja från pseudokoordinationer. Till den förra gruppen räknas nominalfraser eller prepositionsfraser som inleds med adverb som framför allt, främst, alltså, nämligen, bland annat och särskilt.

Befolkningen där hotas nu av ett annat svårt gissel,
kolera framför allt i den indiska delstaten Uttar Pradesh.

Artikeln innehöll uppgifter om målsägarnas privatliv
bland annat deras sexualvanor.

Som pseudokoordinationer räknar jag nominalfraser eller prepositionsfraser som inleds med adverb som kanske, möjligen, troligen, inte, ofta, bara, dessutom, först, sedan och slutligen (se exempel ovan i avsnittet om koordinationsfraserna).

De enda appositionsfraser som jag har ansett inte representera hävdade propositioner är vissa av de appositioner som har en relativsats eller att-sats som huvudled. Appositioner innehållande relativsatser har jag i de flesta fall betraktat som icke hävdade. I stället blir relativsatsen hävdad. Detta gäller då det appositiva nominalet står i obestämd form. (Jfr ovan, avsnittet om relativsatser.)

Och en underjordisk spansk regering har bildats en regering som har inslag från så vitt skilda grupper som kommunisterna längst till vänster och monarkisterna på högerflygeln.

Då korrelatet står i bestämd form och relativsatsen måste uppfattas som restriktiv betraktas emellertid appositionen i sin helhet som hävdad.

Sholamit Aloni som tillhör regeringen den regering som nu sitter uttrycker problemet på det här sättet.

Då appositionens huvudled utgörs av en att-sats betraktas att-satsen, inte den underliggande, appositionella matrisen som hävdad.

ÖB har gett uttryck för sin bestämda uppfattning att politiska möten inte ska få förekomma inom regementsområdet.

Heath upprepade åter sitt och sitt partis stående tema nämligen att vad detta land nu behöver är en regering som kan skapa nationell samling /.../

2.2.2.11 Predikativfraser och med-fraser

Predikativfraserna (PF) och med-fraserna (MFR) företer stora likheter både i syntaktiskt och semantiskt avseende, varför jag behandlar båda grupperna under en rubrik. PF/MFR kan syntaktiskt fungera både som adverbial¹⁾ och attribut. Då de står som adverbial representerar de i de allra flesta fall hävdade propositioner, detta oavsett om de är placerade före eller efter det led de bestämmer.

Det var en bitter Callaghan som sade vis av brittisk erfarenhet att det cypriotiska folket idag /.../

En högkyrkoman av äldre typ fullföljde Lang med moderation och klokhets sin företrädares politik.

Strax före klockan 12 igår kom de traskande från tunnelbanan med sina dukar under armen.

Med flaggan i topp stälvade skeppet ut ur hamnen.

Adverbiella PF/MFR måste emellertid i vissa fall betraktas som icke-hävdade propositioner, i synnerhet då de står initialt och har konditional innebörd.

Rätt använd är den senare metoden att föredra.

Med dobbar under sulorna får man betydligt bättre fäste för fötterna.

-
- 1) Att analysera predikativfraser som adverbial är formellt sett motsägelsefullt, eftersom adjektivet/participet kongruensböjs efter det led som det bestämmer. Predikativfrasernas semantiska funktion och distribution i satsen har emellertid ofta likheter med adverbialens, varför analysen inte är helt omotiverad (jfr Teleman 1974:198).

Även för attributiva PF/MFR gäller att de kan vara antingen hävdade eller icke-hävdade. Jag har betraktat dem som hävdade då de används för att ge ytterligare information om ett redan identifierat nominal (ofta ett egennamn) som i följande exempel.

Förbundsordförande Arne Ljungqvist sittande till höger på bilden hävdade dock att de svenska insatserna inte var så dåliga.

Omedelbart under pleuraytan ses en hårdformig ansamling av makrofager helt laddade med ett ganska finkornigt kolsvart pigment.

Ett militärplan typ DC 3 med 27 personer ombord havererade i dag på F 11 i Nyköping.

Särskilt den stora tredje armékåren i norra Grekland med general Davos i spetsen sade sig vara särskilt nöjd och tyckte /.../

Då PF/MFR används för att identifiera det nominal de bestämmer, som i följande exempel, betraktas de som icke-hävdade.

Sjökortet baseras på mätningar gjorda för mer än hundra år sedan.

Andra egenskaper utmärkande för u-länder är /.../

En rad med 24 poäng på poängtipset ger 53416 kronor.

2.2.2.12. Sammanfattande om analysen av underordnade satser och fraser

Vid bedömningen av de underordnade satsernas och frasernas status har jag använt mig av flera olika bedömningsgrunder. Här ska jag kort sammanfatta de viktigaste principerna.

Avgörande för bedömningen av att-satserna har varit dels placeringen i den överordnade satsen, dels det överordnade predikats karaktär. Det senare gäller också för infinitivfraserna i objekt respektive subjekt med infinitiv samt för som om-satserna och de komparativa fraser som syntaktiskt fungerar som objektiv eller subjektiv predikatsfyllnad. Övriga infinitivfraser och komparativa satser/fraser har jag betraktat som icke-hävdade.

De relativsatser och adverbbinledda relativsatser som syntaktiskt fungerar som attribut har jag betraktat som icke-hävdade i de fall de hjälper till att identifiera korrelatet. I övriga

fall betraktas de som hävdade.

De övriga konjunktionsbisatserna bestäms i första hand av placeringen; då de är initialplacerade betraktas de med något undantag som icke-hävdade, då de är finalplacerade blir kontexten avgörande.

De omkategoriserade satserna är alltid hävdade, medan de direkta anföringarna och inskotten bedöms på samma sätt som fristående makrosyntagmer, dvs de betraktas som hävdade då de har påståendeform, som icke-hävdade i annat fall.

De kopulativa koordinationsfraserna får samma status som de satser med vilka de är koordinerade. Adversativa och disjunktiva koordinationsfraser bedöms med hjälp av kontexten.

Appositionsfraserna har med några få, klart angivna undantag betraktats som hävdade, och predikativfraserna/med-fraserna har bedömts med hjälp av kontexten då de står som adverbial, med hjälp av korrelatets bestämdhet då de står som attribut.

3. UNDERSÖKNINGEN AV DE HÄVDADE PROPOSITIONERNA

Segmenteringen av materialet i hävdade propositioner utgör grunden för de undersökningar av nyhetsspråket som presenteras i det följande. I detta kapitel kommer jag att behandla de hävdade propositionerna betraktade som helheter ur olika synvinklar.

I det första avsnittet (3.1.) redovisar jag de hävdade propositionernas frekvens i nyhetsspråket och i några andra språktyper, bl a bruksprosatexter och uppslagsboksartiklar. Frekvensen av hävdade propositioner har använts som mått på informations-täthet och innehållsmängd.

I det andra avsnittet (3.2.) redovisar jag vilka semantiska funktioner de hävdade propositionerna har i nyhetsspråket. Merparten av de hävdade propositionerna innehåller primär information, dvs de utgör de egentliga nyheterna, men en del innehåller sekundär information av olika slag.

Som nämndes ovan (sid 53) behöver en hävdad proposition inte vara hävdad av sändaren, i detta fallet nyhetsförmedlaren, utan kan utgöras av ett påstående som någon refererad person står för. I det tredje avsnittet (3.3.) redovisar jag förekomsten av hävdade propositioner av detta slag.

3.1. Frekvensen av hävdade propositioner som textbeskrivande variabel

Den ursprungliga anledningen till att söka en semantiskt baserad segmenteringsenhet var att få en bättre utgångspunkt för vidare analys av olika innehållskategorier än vad den rent syntaktiska analysen kunde erbjuda. Det har emellertid visat sig att redan segmenteringen som sådan kan ge intressant information om de undersökta texternas karaktär, särskilt då om texternas informationstäthet i olika avseenden.

Att mäta texters informationstäthet eller innehållsmängd är förvisso inget oproblematiskt företag. Termen information har ett vagt och mångtydigt innehåll, och de matematiska och andra metoder som finns för att kvantifiera information vid kommuni-

kation med datorer eller i strikt logiska system är som regel inte tillämpliga vid beskrivning av autentiska texter i konkreta situationer.¹⁾

De resonemang som jag för i det följande blir därför tentativa, och de resultat jag redovisar kan inte göra anspråk på att ge en fullständig bild av de undersökta texternas informationstäthet eller innehållsmängd. Inte desto mindre anser jag att undersökningarna fångar en viktig del av nyhetsspråkets karaktéristika.

De mått jag har använt mig av är dels antalet hävdade propositioner per 100 makrosyntagmer, dels antalet hävdade propositioner per 1000 ord.

Det första måttet, antal HP/100 MS, ger en uppfattning om hur tätt den nya informationen är packad i varje syntaktisk enhet, dvs varje MS. Ju högre värde texten har, desto informationstättare är den. I första hand är det användningen av underordnade satser och fraser för att uttrycka hävdade propositioner som påverkar måttet, men det har också betydelse hur många av makrosyntagmerna som inte innehåller någon hävdad proposition överhuvudtaget. Om texten är rik på frågor, uppmaningar osv blir frekvensen av HP/100 MS lägre.

Det andra måttet, antal HP/1000 ord, ger en ungefärlig uppfattning om hur mycket innehåll som förmedlas i varje sats/fras som representerar en hävdad proposition. Ju lägre värdet är, desto fler ord innehåller varje hävdad proposition. Texter där varje sats innehåller många bestämmningar i form av adjektivattribut och prepositionsfraser eller många icke-hävdade underordnade satser och fraser kommer att få låga värden. Man kan säga att texter med få HP/1000 ord innehåller mer redundans än texter med många HP/1000 ord.

De båda måtten har inte något givet samband med varandra utan kan samspela på olika sätt. En text kan ha höga värden i båda avseendena eller högt värde i det ena och lågt i det andra.

För att få en uppfattning om huruvida de antaganden som gjorts

1) För resonemang om dessa frågor hänvisas till Lyons (1977:43 ff) och Källgren (1979:33 ff).

ovan är riktiga har jag jämfört de båda måtten med några tidigare försök att mäta informationstäthet och liknande.

Källgren (1979) redovisar en liten undersökning av sju tidningstexter hämtade ur Margareta Westmans bruksprosamaterial (Westman 1974). Källgren jämför en metod som går ut på att man helt enkelt räknar förekomsten av olika referenter i texten, med en något mer komplicerad metod som utarbetats av Ulf Teleman m fl (1973) och som bygger på beräkningar dels av antalet referenter i texten, dels av vad som sägs om varje referent. För en fylligare beskrivning av metoderna se Källgren (1979 kap 4). Resultaten av de båda beräkningssätten jämförs med läsarbedömningar av de sju tidningstexterna, där läsarna intuitivt fått bedöma mängden innehåll i varje text. I båda fallen uppnås hög korrelation mellan mätresultaten och läsarbedömningarna. Överensstämmelsen, beräknad med Spearmans rangkorrelationskoefficient (se t ex Vejde 1968:325), är +0.83 respektive +0.81 (Källgren 1979:57).

Då jag jämförde läsarbedömningarna av tidningstexterna med antalet HP/100 MS i samma texter blev korrelationen obefintlig (+0.07). Orsaken till detta är emellertid att det bland de sju tidningstexterna finns en som klart avviker från de övriga, både till sin uppbyggnad och till sitt omfång. Den består huvudsakligen av referat och är mindre än hälften så lång som övriga texter i genomsnitt. Denna text fick det högsta värdet enligt mina beräkningar, men det lägsta enligt de båda andra metoderna, och hamnade sist också vid läsarbedömningen, något som inte är förvånande med tanke på artikelns ringa omfång. Om denna avvikande text tas bort blir resultatet ett annat. Korrelationen mellan Källgrens text och läsarbedömningarna blir +0.73, mellan Telemans test och läsarbedömningarna +0.7 och mellan mina beräkningar och läsarbedömningarna också +0.7.

Det mått som Teleman m fl utarbetat och som Källgren refererar till användes ursprungligen i en läsbarhetsstudie där åtta tidningstexter ur Dagens Nyheter undersöktes ur olika aspekter (se Teleman m fl 1973). Texterna grupperades parvis i fyra ämnesområden, inrikes, utrikes, utbildning och kyrka, och i varje par bedömdes den ena texten av författarna som klart "lättare" än den andra. Texterna förelades också två grupper försöksper-

soner som dels fick göra intuitiva bedömningar av texterna, dels testades på olika sätt. Jag har jämfört frekvensen av HP med en del av de resultat som Teleman m fl redovisar för att få ytterligare kunskap om hur måtten slår. Författarnas bedömningar av de fyra paren överensstämmer i stort sett med andelen HP/100 MS. I samtliga fall utom ett har den text som bedömts som svårast den högsta andelen HP. I det par som faller utanför är skillnaden mycket liten, och den "lättare" texten innehåller ett citat ur den kristna trosbekännelsen som drar upp värdet betydligt. Citatet omfattar en mening som innehåller sju av textens sammanlagt 52 HP. Vid en mycket grov bedömning av läsbarhet tycks alltså måttet HP/100 MS följa läsarens intuitiva uppfattningar.

Jämförelser med försökspersonernas bedömningar ger emellertid sämre resultat. Jag har undersökt korrelationen mellan rangordningen enligt måttet HP/100 MS och försökspersonernas rangordning av de åtta texterna i fem olika avseenden: intresse, faktamängd, överskådlighet, läsbarhet och mängden bekant innehåll. Inte i något fall finns en antydning till överensstämmelse. Måttet ger alltså ingen säker uppfattning om hur texterna uppfattas i dessa avseenden.

Något bättre överensstämmelse uppnås emellertid då man jämför försökspersonernas skattningar med värdet HP/1000 ord (som alltså grovt anger innehållsmängden i varje HP). Speciellt vad gäller intresse och faktamängd är korrelationen hög (i båda fallen + 0.76). Fördelningen framgår av uppställningen överst på sidan 89, där texterna i den vänstra kolumnen är rangordnade, enligt försökspersonerna, från mest intressant till minst intressant, i den mellersta kolumnen från lägst till högst antal HP/1000 ord och i den högra kolumnen från mest faktsäckad till minst faktsäckad, enligt försökspersonerna.

Det tycks alltså vara så, att texter där varje hävdad proposition är innehållsrik har en tendens att uppfattas som intressantare och mer faktsäckade än texter där varje hävdad proposition endast innehåller den mest nödvändiga informationen. Det innebär emellertid inte att de förstnämnda texterna betraktas som mer lättlästa. Läsbarheten tycks inte ha något samband med måttet HP/1000 ord (korrelationen är - 0.3).

<u>Intresse</u>	<u>HP/1000 ord</u>	<u>Fakta</u>
1. Inr L	Utb S	Kyrka L
2. Utb S	Kyrka S	Kyrka S
3. Kyrka S	Inr S	Utb S
4. Inr S	Kyrka L	Inr L
5. Kyrka L	Inr L	Inr S
6. Utr L	Utr L	Utr L
7. Utr S	Utr S	Utb L
8. Utb L	Utb L	Utr S

De här jämförelserna visar att frekvensen av hävdade propositioner inte utan vidare kan tas som ett mått på informationstäthet, eftersom måttet är alldeles för känsligt både för texttyp och textlängd. Å andra sidan kan ett visst samband inte uteslutas. Åtmins' ne då man har att göra med texter med likartad uppbyggnad anser jag att måttet ger en bild av språket i texterna som inte kommer fram vid en rent syntaktisk eller rent ordförrådsbaserad analys.

I följande båda avsnitt kommer jag att visa dels hur eterspråksmaterialet ser ut med avseende på de hävdade propositionernas frekvens och längd, dels hur några andra jämförbara texttyper ser ut. Tabellerna i detta och följande kapitel anger relations-tal (per 100 MS, i procent osv). De absoluta talen redovisas i bilagorna.

3.1.1. De hävdade propositionernas frekvens i eterspråksmaterialet

I tabell 3 redovisas det totala antalet hävdade propositioner per 100 MS och det totala antalet hävdade propositioner per 1000 ord i de olika undergrupperna i materialet. Dessutom redovisas andelen hävdade huvudsatser och andelen hävdade USF. Tabellen ger alltså en översiktlig uppfattning om hur tätt den nya informationen kommer i varje syntaktisk enhet samt hur nycket innehåll som totalt sett finns i varje hävdad proposition.

Tabell 3. Hävdade satser och fraser i de olika undergrupperna.
Antal per 100 MS och per 1000 ord.

		Hävd.h.sats per 100 MS	Hävd.USF per 100 MS	Hävd.prop. per 100 MS	Hävd.h.sats per 1000 ord	Hävd.USF per 1000 ord	Hävd.prop. per 1000 ord
T	CR	100,0	56,1	156,1	65,0	36,5	101,5
E	TT	100,0	63,1	163,1	66,8	42,1	109,0
L	TV	97,8	45,8	143,6	72,0	33,7	105,8
P-	DE	97,5	31,1	128,7	88,1	28,1	116,3
L	R	92,7	40,2	132,8	64,9	28,2	93,1
E							
D	A	90,0	38,7	128,7	65,8	28,3	94,1
	DE	99,0	56,7	155,7	56,7	32,5	89,1
	R	97,3	41,8	139,2	68,0	29,2	97,2
	A	95,7	44,6	140,3	62,6	29,1	91,8
Telegram		99,3	54,8	154,0	67,7	37,4	105,1
Program-							
led		92,7	37,4	130,1	70,0	28,2	98,2
Kommen-							
tar		97,4	47,9	145,3	62,0	30,5	92,5
Hela							
mat.		96,4	46,1	142,5	65,3	31,2	96,5

Totalt sett har telegrammen högst frekvens av HP/100 MS. Därefter följer kommentarerna, medan programledarinslagen har betydligt lägre värde än de båda andra presentationstyperna. Programledarinslagen skiljer sig signifikant både från telegrammen och från kommentarerna. Denna fördelning gäller i stort sett även då man studerar de enskilda undergrupperna. Det enda undantaget är att kommentarerna i Dagens Eko har ett betydligt högre värde än kommentarerna i Rapport och Aktuellt. Skillnaden mellan DE-kommentarerna och Rapport-kommentarerna är signifikant.

I telegrammen förekommer praktiskt taget inga makrosyntagmer som inte innehåller någon hävdad proposition. De enda undantagen är några hälsningsfraser i TV-nytt. Även i kommentarerna är

andelen icke-hävdade makrosyntagmer liten. Däremot är den ganska stor i programledarinslagen, vilket beror på att programledarna i större utsträckning än telegramläsarna och kommentatorerna använder interjektionsmakrosyntagmer, tilltalsmakrosyntagmer och i viss utsträckning även frågor (jfr ovan tabell 2). Det är i synnerhet programledarna i de båda TV-programmen som utmärker sig i detta avseende. Andelen hävdade huvudsatser i programledarinslagen i Dagens Eko ligger i nivå med kommentatorernas siffror. Anledningen till att programledarinslagen i TV-programmen innehåller många icke-hävdade makrosyntagmer tycks vara att man i TV för samtal mellan olika personer betydligt oftare än man gör i Dagens Eko (jfr Jörgensen & Svensson 1977:120).

Telegrammens övervikt för andelen HP totalt sett beror i första hand på den stora andelen hävdade USF, ungefär 55 per 100 makrosyntagmer. Detta förhållande är anmärkningsvärt, med tanke på att kommentarerna har störst andel underordnade satser och fraser då man räknar både de USF som representerar hävdade propositioner och de som inte gör det. I det totala materialet, omfattande 10 dagar, som redovisas i Jörgensen & Svensson (1977), har telegrammen 103,7 USF/100 MS¹⁾, programledarinslagen 84,0 och kommentarerna 114,1. Värdena för de enskilda grupperna redovisas i följande tabell. (Se även Jörgensen & Svensson 1977:60, där antalet USF/1000 ord redovisas.)

Tabell 4. USF totalt och hävdade USF i de olika undergrupperna. Antal per 100 MS.

	Telegram			Programled.			Kommentar			Hela mat.
	CR	TT	TV	DE	R	A	DE	R	A	
USF totalt	102,5	110,4	98,9	67,2	86,4	93,2	140,8	94,6	103,1	102,6
Hävd. USF	56,1	63,1	45,8	31,1	40,2	38,7	56,7	41,8	44,6	46,1

1) Siffran gäller USF som ingår i påståendemeningar. Rätteligen borde även USF i MF och frågor räknats med för att jämförelsen skulle bli helt rättvisande. Men eftersom en mycket liten del av dessa MS-typer förekommer i telegrammen är det fr a programledarnas och kommentatorernas värden som skulle höjas, vilket ytterligare skulle styrka mitt resonemang.

Förhållandet framgår tydligare av följande båda ranglistor, där den vänstra ger värdet för USF/100 MS, den högra värdet för hävdade USF/100 MS.

<u>USF/100 MS</u>	<u>Hävd. USF/100 MS</u>
1. Komm DE	TT
2. TT	Komm DE
3. Komm A	CR
4. CR	TV
5. TV	Komm A
6. Komm R	Komm R
7. P-led A	P-led R
8. P-led R	P-led A
9. P-led DE	P-led DE

Även om listorna har stora likheter (rangkorrelationen är + 0.87), finns det en klar tendens; kommentarerna ligger högre i den vänstra spalten, med undantag för Rapport-kommentarerna, och telegrammen ligger högre i den högra, medan programledarinslagen ligger lågt i båda fallen.

Dessa resultat pekar på en viktig skillnad mellan telegrammen och kommentarerna; i telegrammen ges nästan hela tiden ny information, medan man i de kommenterande inslagen i större utsträckning använder underordnade satser och fraser för andra ändamål, t ex för att identifiera nominal, anknyta till det föregående osv. Kommentarerna kan alltså i detta avseende sägas innehålla mer redundant information.

Det bör emellertid påpekas att skillnaderna mellan telegram och kommentarer inte är helt genomgående. Kommentarerna i Dagens Eko har ungefär lika många hävdade USF/100 MS som telegrammen genomsnittligt (jfr ovan tabell 3), men de har dessutom en stor mängd USF i andra funktioner. Det är alltså kommentarerna i Rapport och Aktuellt som drar ner värdet.

Programledarinslagen ligger genomsnittligt lågt i båda avseendena. Behovet att använda USF är alltså överhuvudtaget mindre, något som i synnerhet är märkbart i programledarinslagen i Dagens Eko.

Eterspråksgrupperna skiljer sig alltså åt på ett systematiskt

sätt vad gäller koncentrationen av hävdade propositioner i varje syntaktisk enhet. Men det finns också skillnader i mängden innehåll som förmedlas i varje hävdad proposition, skillnader som alltså kan återges med hjälp av måttet HP/1000 ord. Förhållandena framgår av kolumnen längst till höger i tabell 3.

Tabellen visar att det är kommentarerna som har lägst värde och därmed alltså den största andelen uttryck som är identifierande eller specificerande på annat sätt. Siffrorna ger ytterligare stöd för det som sades ovan, nämligen att mängden redundant information är större i kommentarerna än i de andra presentationstyperna.

Telegrammens genomgående höga värden är ytterligare ett tecken på att man i telegramläsningen bara tar med det nödvändigaste, det som utgör själva kärnan i nyheten. Andra uppgifter lämnar man i stor utsträckning åt sidan.

Siffrorna för programledarinslagen är mycket oenhetliga. Programledarinslagen i Dagens Eko har det högsta värdet av alla nio grupperna, medan värdena för programledarinslagen i Rapport och Aktuellt ligger i nivå med kommentarernas värden.

Skillnaden mellan programledarinslagen i Dagens Eko å ena sidan och programledarinslagen i de båda TV-programmen å den andra beror på att programledarna i Dagens Eko i första hand har till uppgift att knyta ihop de olika delarna av programmet. I de båda TV-programmen har programledaren ofta också en nyhetsförmedlande funktion; samtidigt som han fungerar som samordnare av programmets olika delar, läser han upp enstaka telegram och kommenterar dem ibland själv. Denna skillnad i kommunikativ funktion återspeglas även i andra delar av undersökningen.

Så här långt har jag endast redovisat användningen av hävdade huvudsatser och hävdade USF totalt sett. Men det kan också vara av intresse att undersöka om användningen av olika syntaktiska konstruktioner skiljer sig åt mellan de olika grupperna. I tabell 5, sid 94, redovisas hur stor del av de hävdade propositionerna som uttrycks i olika syntaktiska typer, dvs olika huvudsatstyper och olika slags underordnade satser och fraser.

Tabell 5. De hävdade propositionerna fördelade på olika syntaktiska typer. Antal per 100 MS.

	SS	MF	PMS	FM	ACOO	ACÖVR	RC	TC	SO	CC	OK	INSK					AF	PF	MFR	TOT.
												DC /	+F	IFVS	IFVO	KF				
CR	100,0	-	-	-	11,1	1,6	11,1	-	-	4,0	4,3	-	13,4	2,4	-	-	7,1	0,8	0,4	156,1
T	98,0	2,0	-	-	7,9	5,9	13,8	1,5	-	2,0	8,4	-	13,3	1,5	0,5	-	6,4	1,5	0,5	163,1
TT	95,2	2,6	-	-	7,0	0,9	7,9	3,1	-	3,5	4,4	-	10,1	1,8	0,4	0,4	4,8	0,9	0,4	143,6
TV	74,2	21,3	2,0	-	3,3	2,0	4,9	1,6	-	0,4	1,2	-	6,6	-	-	0,4	7,4	2,0	1,2	128,7
P-DE	89,1	3,5	-	-	7,9	4,4	7,3	2,3	0,3	1,8	1,5	-	5,0	1,2	0,3	0,6	6,5	0,9	0,3	132,8
L R	85,4	4,4	-	0,2	6,3	2,1	7,4	1,6	-	1,4	2,3	-	5,8	0,2	0,2	0,9	10,0	0,5	-	128,7
D A	95,5	3,2	-	0,3	13,3	7,2	7,7	2,5	0,3	2,2	4,3	0,5	9,2	0,5	0,7	0,3	7,0	0,5	0,7	155,7
K DE	93,3	2,9	-	1,2	6,9	3,0	8,2	1,0	0,3	1,5	1,8	1,3	6,6	0,8	0,3	0,3	8,9	0,3	0,3	139,2
O R	90,5	4,3	0,4	0,6	4,1	7,6	6,2	2,1	0,2	1,4	0,8	-	9,9	0,8	0,8	0,4	8,9	0,2	1,2	140,3
M A																				
Tele-gram	97,8	1,5	-	-	8,8	2,6	10,8	1,5	-	3,2	5,6	-	12,3	1,9	0,3	0,1	6,1	1,0	0,4	154,0
Program-leä.	84,0	8,2	0,5	0,1	6,1	2,9	6,8	1,9	0,1	1,3	1,8	-	5,7	0,5	0,2	0,7	8,2	1,0	0,4	130,1
Kommen-tar	93,2	3,4	0,1	0,7	8,3	5,8	7,4	1,9	0,3	1,7	2,4	0,6	8,5	0,7	0,6	0,4	8,2	0,4	0,7	145,3
Hela mat.	91,4	4,4	0,2	0,4	7,7	4,3	7,9	1,8	0,2	1,9	2,8	0,3	8,4	0,9	0,4	0,4	7,8	0,7	0,6	142,5

Redan en hastig blick på tabell 5 visar att kommentarerna har större spridning på de sats- och frastyper som används än vad de andra presentationstyperna har; nästan alla rutor är fyllda, medan det finns flera luckor i raderna för programledarinslagen och telegrammen. Delvis beror detta naturligtvis på att materia- len är olika stora (se ovan tabell 1), men det hänger förmodli- gen också samman med att kommentarerna har ett mer varierat, mindre stereotyp språk (jfr Jörgensen & Svensson 1977) och att man i kommentarerna delvis förmedlar ett annat slags innehåll (se nedan kap 4).

Då man studerar de enskilda sats- och frastyperna kan man kons- tatera att telegrammen har högre värden än de båda andra pre- sentationstyperna i första hand i tre avseenden, nämligen i frekvensen av relativsatser (RC), koordinationsfraser (+F) och omkategoriserade satser (OK). De båda första typerna är viktiga medel för att komprimera information, medan de omkategoriserade satserna spelar en viktig roll för att markera referat (se ne- dan avsnitt 3.2. och 5.1.). Telegrammen har också fler infinitivfraser i subjekt med infinitiv (IFVS) och fler övriga kon- junktionsbisatser (CC) än de båda andra presentationstyperna. Hävdade IFVS används huvudsakligen vid referat. De hävdade kon- junktionsbisatserna utgörs till stor del av adversativa medan- satser (50 % av alla hävdade CC i telegrammen) samt kausala och temporala satser (jfr nedan avsnitt 3.2.).

Något förvånande är den sparsamma användningen av appositions- fraser i telegrammen. Appositionen är ju, liksom koordinations- frasen och relativsatsen, en konstruktion som med fördel kan användas för att göra texter tätare (se Westman 1974:174). En möjlig förklaring är det faktum att telegrammen har låg frek- vens av tillståndsangivelser, vilket medför att appositionens användbarhet minskar (se vidare avsnitt 4.2.2. nedan).

Programledarinslagen utmärks främst av den höga andelen menings- fragment (MF), ett förhållande som i första hand får tillskri- vas programledarinslagen i Dagens Eko, där andelen meningsfrag- ment är så hög som 21,3/100 MS. Dessa meningsfragment utgörs huvudsakligen av information om programsituationen (se avsnitt 3.2. nedan). För övrigt har programledarinslagen överlag färre hävdade propositioner i de olika syntaktiska typerna än de båda

andra presentationstyperna. De enda fall där programledarinslagen har högst värde är i presentationsmakrosyntagmerna (PMS), som vanligen används vid avannonsering av inslag, samt i komparationsfraserna (KF).

Som redan nämnts har kommentarerna stor spridning över olika sats- och frastyper, vilket kan vara en orsak till att ingen syntaktisk konstruktion framträder som typisk. Den enda konstruktion där användningen klart avviker från övriga grupper är övriga att-satser (AC ÖVR), där kommentarerna har dubbelt så högt värde som de andra presentationstyperna. Förklaringen till detta är förmodligen att AC ÖVR ofta föregås av attitydmarkerande matriser eller matriser med igångsättande funktion, och sådana matriser är vanligare i kommentarerna än i de andra presentationstyperna (se avsnitt 3.2.).

De komparativa satserna (SO) är överhuvudtaget ovanliga, men samtliga belägg utom ett förekommer i de kommenterande inslagen. Förklaringen är också här att matriserna uttrycker sändarens attityd på ett eller annat sätt.

Kommentarerna är slutligen den enda grupp som använder direkta anföringar och inskott (DC/INSK). Detta hänger förmodligen samman med att dessa konstruktioner förutsätter en relativt fri och varierad syntax. I synnerhet inskotten passar dåligt ihop med telegrammens stereotypa satsbyggnad.

Skillnaderna mellan de tre kommentargrupperna är i några fall ganska stora. Andelen påståendemeningar (§§) är mindre i TV-programmen, särskilt i Aktuellt, än i Dagens Eko, och detsamma gäller i ännu högre grad för andelen objekts-att-satser (ACOO) och omkategoriserade satser (OK). DE-kommentarernas överskott här kompenseras inte av mindre användning av andra sats- och frastyper. I stället får DE-kommentarerna högre värden totalt sett, både för hävdade huvudsatser och för hävdade USF.

Som nämndes ovan (sid 91), kan Aktuellt-kommentarernas låga värden för påståendemeningar förklaras med den flitiga användningen av interjektionsmakrosyntagmer, tilltalsmakrosyntagmer och frågor. De låga värdena för objekts-att-satser och omkategoriserade satser hänger samman med att man i TV refererar andras yttranden betydligt mindre än vad man gör i Dagens Eko (jfr

Jörgensen & Svensson 1977:61 f).

Sammanfattningsvis kan här sägas att telegrammen genomgående är informationstäta, samtidigt som informationen koncentreras till vissa frekventa syntaktiska konstruktioner, vilket förmodligen bidrar till intrycket av stereotypi. Telegrammens redundans är låg.

Kommentarerna skiljer sig åt inbördes så, att DE-kommentarerna får värden som i många avseenden ligger nära telegrammens, med den skillnaden att DE-kommentarerna har större syntaktisk variation och mer redundant information. Kommentarerna i Rapport och Aktuellt har i många avseenden värden som närmar sig dem för programledarna i respektive program.

Programledarinslagen utgör en heterogen presentationstyp, där programledarinslagen i Dagens Eko i många fall skiljer sig från programledarinslagen i Rapport och Aktuellt. Skillnaden mellan grupperna hänger samman med att programledarna i TV-programmen ofta har en nyhetsförmedlande funktion, medan programledarens uppgift i Dagens Eko i första hand är att knyta ihop de olika inslagen.

3.1.2. De hävdade propositionernas frekvens i andra språktyper

För att ge en bakgrund till de resultat som redovisades i förra avsnittet och för att sätta in nyhetstexterna i ett större sammanhang, har jag gjort jämförelser med texter av andra slag. Undersökningarna visar först och främst hur eterspråket förhåller sig till andra informerande texttyper, men de visar också klarare vilka syntaktiska konstruktioner som är användbara då man vill komprimera informationen i en text.

Det material som använts vid jämförelsen har varit följande. (En mer detaljerad beskrivning av materialet ges i bilaga 2.)

1. Stickprov ur de bruksprosatexter som undersökts av Margareta Westman (1974). De tidningstexter (TI) jag undersökt är desamma som Källgren (1979) använde vid sin undersökning av informationstäthet (se ovan). Ur var och en av de övriga grupperna, broschyrer (BR), lärobokstexter (LÄ) och debatttexter (DEB), valde jag slumpvis ut sju texter. Vissa av

dessa texter förkortades så att alla fyra grupperna fick ett omfång på mellan 3600 och 4000 ord. Det bruksprosamaterial jag undersökt omfattar totalt 15231 ord, alltså drygt en sjättedel av hela bruksprosamaterialet (se Westman 1974:16 f).

2. De åtta texter ur Dagens Nyheter (DN) som användes vid Tele-mans m fl läsbarhetsundersökningar (se ovan). Texterna är parvis grupperade i fyra ämnesområden: utrikes, inrikes, kyrka och utbildning. Var och en av texterna omfattar ca 600 ord.
3. Stickprov ur sju språkvetenskapliga avhandlingar (AVH), fram-lagda i ämnena nordiska språk eller allmän språkvetenskap under 1970-talet. Varje stickprov omfattar ca 600 ord.
4. Stickprov ur Svensk Uppslagsbok (Sv U). Först valdes ett av banden ut med hjälp av en slumpvalstabell, och därefter ur detta band sju sidor. Från var och en av sidorna analysera-des en textmassa omfattande ca 600 ord, med början från det första uppslagsordet på sidan.
5. Stickprov ur en stencil med preparatbeskrivningar (PREP) från Patologiska institutionen vid Lunds universitet. Be-skrivningarna består av korta stycken med mycket likartad utformning, varför jag nöjt mig med ett urval på totalt ca 1000 ord. Till skillnad från de andra texttyper jag under-sökt kan preparatbeskrivningarna inte antas vara allmänt kända, och därför återger jag ett exempel här.

Molluscum contagiosum

Molluscum contagiosum är en virusbetingad hudsjukdom, som överförs från människa till människa genom kontakt. Den ytt-rar sig som solitära eller multipla, runda, i centrum något insänkta, pärlemorglänsande resistenser i huden. Prep visar ett tvärsnitt genom en sådan resistens. Epidermis är här starkt förtjockat och bildar kolvformade uppdrivningar sam-lade kring en krater. Centralt i kolvarna, motsvarande stra-tum spinosum, ses hyalina massor, som blir större och mer markerade allteftersom cellerna förskjuts mot kratern. Här bildar de hyalina massorna lätt blåfärgade äggformade kroppar, molluscum-kroppar, som ligger inbäddade i horn-massorna. Epitelproliferationen har utlösts av molluskvirus och mollusk-kropparna innehåller homogeniserade konglomerat av viruspartiklar.

De materialgrupper jag använt mig av vid jämförelsen skiljer sig naturligtvis åt i många avseenden, men gemensamt för dem

alla är att de har informerande funktion. I uppslagsboksartiklarna och preparatbeskrivningarna är denna funktion mycket framträdande, medan det i debattmaterialet och i DN-texterna även förekommer andra funktioner. Jfr resonemangen i Westman (1974:209 ff) och Jörgensen & Svensson (1977:127 f). Jämförelsematerialet skulle naturligtvis kunnat utökas ytterligare, men jag har ansett att de nio ovan angivna grupperna är tillräckliga för att ge relief åt eterspråkstexterna. I följande tabell redovisas jämförelsematerialets omfång.

Tabell 6. Antal ord och makrosyntagmer i jämförelsematerialet.

	BR	TI	LÄ	DEB	Bruks- prosa	DN	AVH	SvU	PREP
Ord	3965	3940	3634	3692	15231	4487	4412	3964	971
MS	309	299	252	248	1108	268	279	313	89

På detta material har jag gjort samma beräkningar som på eterspråksmaterialet, alltså beräkningar av de hävdade propositionernas frekvens per 100 MS och per 1000 ord samt fördelningen på olika syntaktiska typer. I följande tabell redovisas antalet hävdade propositioner per 100 MS.

Tabell 7. Antal HP/100 MS i jämförelsematerialet.

	BR	TI	LÄ	DEB	Bruks- prosa	DN	AVH	SvU	PREP
Hävd.h. sats	94,5	97,3	98,0	90,7	95,2	94,4	95,3	98,1	100,0
Hävd.USF	23,3	32,8	31,0	37,5	30,8	57,5	47,3	51,8	43,8
HP totalt	117,8	130,1	129,0	128,2	126,0	151,9	142,7	149,8	143,8

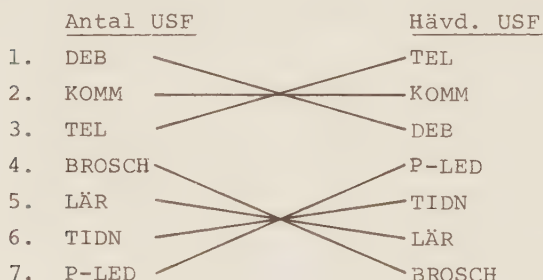
Av tabellen framgår att alla fyra bruksprosagrupperna har låga värden jämfört med eterspråket. Bruksprosan har genomsnittligt 126,0 HP/100 MS mot eterspråkets 142,5. Avhandlingarna och preparatbeskrivningarna har ungefär samma värden som det genomsnittliga eterspråket, medan uppslagsboksartiklarna och DN-texterna ligger något högre. Ingen grupp har emellertid så höga värden som telegrammen (154,0 HP/100 MS).

Den viktigaste anledningen till bruksprosatexternas låga värden är att författarna endast i ganska liten utsträckning utnyttjar de underordnade satserna och fraserna för att uttrycka hävdad information. Genom att använda mig av de värden som finns redovisade i Westman (1974 tab 4.2.1, 4.3, 4.7.1) och Jörgensen & Svensson (1977 tab 9 a), har jag kunnat jämföra andelen hävdade satser och fraser med det totala antalet underordnade satser och fraser i bruksprosa- och eterspråksmaterialen. Värdena redovisas i följande tabell.

Tabell 8. Antal USF/100 MS och antal hävdade USF/100 MS i de olika presentationstyperna och i bruksprosamaterialet.

	TEL	P-LED	KOMM	BR	TI	LÄ	DEB
USF tot/100 MS	103,7	84,0	113,2	95,1	89,5	91,4	151,9
Hävd. USF/100 MS	54,8	37,4	47,9	23,3	32,8	31,0	37,5

Om man rangordnar grupperna i dessa båda avseenden framgår skillnaderna tydligt.

Debattexterna, som har den överlägset största andelen USF/100 MS, kommer först på tredje plats då man studerar andelen hävdade USF. Även broschyrtexterna får mycket lägre rang. Anledningen till detta är att många av de underordnade satserna i debattexterna och broschyrerna är villkorssatser och övriga konjunktionsbisatser (se Westman 1974:134 ff), som ju ofta uttrycker icke-hävdade propositioner. Dessutom finns det många infinitivfraser och restriktiva relativsatser. I broschyrtexterna är det särskilt vanligt med restriktiva relativsatser av följande slag.

Arbetsgivare som vill införa arbetskraft måste också se till att en tillfredsställande bostad finns.

Att-satserna, som utgör en stor del av de hävdade propositionerna i eterspråket, är däremot ovanliga i bruksprosan.

Det är intressant att notera att just tidningstexterna, som är den texttyp som innehållsmässigt har mest gemensamt med nyhetstexterna, byter plats med broschyrerna och lärobokstexterna. Informationen i tidningstexterna är alltså hävdad i högre grad än i andra bruksprosatexter.

DN-texterna och avhandlingarna har båda ca 95 hävdade huvudsatser/100 MS, dvs ungefär samma värde som bruksprosan och eterspråket genomsnittligt. Båda texttyperna har också många hävdade USF. DN-texternas värde för hävdade USF/100 MS ligger t o m något över genomsnittet för telegrammen.

I uppslagsbokstexterna och preparatbeskrivningarna innehåller praktiskt taget varje makrosyntagm minst en hävdad proposition. I dessa texttyper finns inget utrymme för frågor, uppmaningar, interjektioner eller liknande. I detta avseende liknar de telegrammen. Att dessutom värdet för hävdade USF är högt (gäller särskilt Sv U) är förmodligen en följd av att dessa båda texttyper i stor utsträckning har renodlat informationsfunktionen. Det gäller att ge läsaren så mycket ny kunskap som möjligt på minsta möjliga utrymme.

Det finns med andra ord vissa systematiska skillnader mellan de olika grupperna med avseende på antalet hävdade propositioner per MS. I nästa tabell redovisas antalet HP/1000 ord, ett värde som alltså visar hur mycket innehåll som finns i var och en av de hävdade propositionerna överhuvudtaget.

Tabell 9. Antal HP/1000 ord i jämförelsematerialet.

	BR	TI	LÄ	DEB	Bruks- prosa	DN	AVH	SvU	PREP
Hävd.h.sats	73,6	73,9	68,0	60,9	69,3	56,4	60,3	77,4	91,7
Hävd. USF	18,2	24,9	21,5	25,2	22,4	34,3	29,9	40,9	40,2
HP totalt	91,8	98,7	89,4	86,1	91,7	90,7	90,2	116,3	131,8

Den nedersta raden i tabellen visar likartade värden i sex av grupperna, som alla ligger runt 90 HP/1000 ord. Tidningstexterna har ett något högre värde (98,7), och uppslagsboksartiklarna och preparatbeskrivningarna avviker mycket, med 118,3 respektive 131,8. Detta resultat överensstämmer med värdena i eterspråket; de texter som är avsedda att ge den nödvändiga informationen men inget annat får höga värden. Detta gäller för preparatbeskrivningarna och uppslagsboksartiklarna, men även för telegrammen, och i viss mån för tidningstexterna och programledarinslagen, i synnerhet då i programledarinslagen i Dagens Eko. I övriga texttyper finns större utrymme för annan information än den allra mest nödvändiga.

I tabell 10 sid 103 redovisas hur stor andel av de hävdade propositionerna som uttrycks i olika syntaktiska typer.

Bruksprosatexterna, som genomsnittligt har få hävdade USF, har naturligt nog låga värden även för de enskilda sats- och fras-typerna. Endast för predikativfraserna (PF) samt för de direkta anföringarna och inskotten (DC/INSK) är värdena högre än i eterspråket. Det finns dock vissa skillnader mellan de fyra bruksprosa-grupperna. Tidningstexterna har överskott på övriga attsatser (AC ÖVR) och omkategoriserade satser (OK), det senare säkert sammanhängande med att man ofta har anledning att referera andra personers yttranden. Lärobokstexterna har överskott på appositionsfraser (AF) och debattexterna har överskott på koordinationsfraser (+F).

DN-texterna har överlag höga värden. Exempelvis är värdena för relativsatser (RC), koordinationsfraser (+F), appositionsfraser (AF), och predikativfraser (PF) högre än motsvarande värden i eterspråket. Däremot är andelen objekts-attsatser (ACOO) lägre. DN-texterna innehåller alltså inte så mycket referat, men är i övriga avseenden rika på ny information.

Avhandlingarna företer en delvis annan bild. De har många hävdade objekts-attsatser (mycket referat) och många appositioner. Däremot är andelen relativsatser och koordinationsfraser betydligt lägre än i DN-texterna. Det relativt höga värdet för direkta anföringar och inskott beror på att man ofta har anledning att hänvisa till andra ställen i texten eller till andra författare.

Tabell 10. De hävdade propositionerna i jämförelsematerialet, fördelade på olika syntaktiska typer. Antal per 100 MS.

§§	MF	PMS	FM	ACOO	ACÖVR	RC	TC	SO	CC	OK	DC/ INSK	+F	IFVS	IFVO	KF	AF	PF	MFR	TOT	
BR	91,9	2,3	-	-	1,6	-	3,2	1,3	-	1,6	-	0,3	7,8	-	-	-	6,8	0,3	0,3	117,8
TI	95,0	2,3	-	-	2,7	5,7	4,0	0,7	-	1,0	3,0	-	7,0	0,7	0,3	-	6,0	1,7	-	130,1
LÄ	94,8	2,4	-	0,8	1,6	3,2	4,0	1,2	-	0,4	-	1,6	7,1	0,4	-	-	10,7	0,8	-	129,0
DEB	89,1	0,8	0,4	0,4	3,2	4,4	3,2	1,2	-	1,6	0,8	1,2	10,9	1,2	-	0,8	8,1	0,8	-	128,0
Bruks- prosa	92,8	2,1	0,1	0,3	2,3	3,2	3,6	1,1	-	1,2	1,0	0,7	8,1	0,5	0,1	0,2	7,8	0,9	0,1	126,0
DN	90,3	4,1	-	-	3,0	6,3	12,3	1,1	0,7	1,5	3,7	0,7	14,2	1,1	1,5	-	9,3	1,1	0,7	151,9
AVH	88,9	5,4	1,1	-	9,0	5,4	5,4	0,7	-	2,2	0,7	1,8	8,5	0,4	-	1,4	10,8	1,1	-	142,7
SvU	65,8	29,7	-	2,6	1,0	1,6	8,9	1,0	-	3,2	-	1,6	14,7	-	-	-	15,7	3,5	0,6	149,8
PREP	84,3	15,7	-	-	-	-	6,7	1,1	-	2,2	-	-	7,9	-	-	-	6,7	16,9	2,2	143,8

Texterna i Svensk Uppslagsbok har många relativsatser, koordinationsfraser och predikativfraser och en mycket stor andel appositioner. Däremot är andelen att-satser påfallande låg. Många sats- och frastyper saknas dessutom helt och hållet. Ytterligare ett förhållande är påfallande, nämligen att många av de hävdade propositionerna uttrycks i konstruktioner med fragmentarisk syntax. Ungefär 30 procent av de hävdade huvudsatserna är meningsfragment (MF), och det finns dessutom en hel del (totalt 8) felkonstruerade meningar (FM). Det rör sig i samtliga fall om meningar med utelämnat subjekt.

I preparatbeskrivningarna slutligen har den hävdade informationen i stor utsträckning koncentrerats till ett litet antal frekventa sats- och frastyper, nämligen relativsatser, koordinationsfraser, appositionsfraser och framför allt predikativfraser. Många typer saknas helt och hållet. Däremot är andelen meningsfragment stor.

Preparatbeskrivningarna företräder en utpräglad form av informerande text, där praktiskt taget varje sats/fras uttrycker hävdad information, och samtidigt den starka kontextbindningen och den formelartade situationen gör att kraven på fullständig syntax kan ställas lågt.

3.1.3. Sammanfattande om de hävdade propositionernas frekvens

Det står klart att det språk som talas i nyhetsprogrammen i radio och TV är ett kompakt språk i den meningen att det finns mycket ny information i varje syntaktisk enhet. Nyhetsspråket har genomsnittligt lika höga värden för HP/100 MS som exempelvis språkvetenskapliga avhandlingar och lexikonartiklar, texttyper som normalt betraktas som informationstäta. Bruksprosatexterna däremot har betydligt lägre värden, trots att de i rent syntaktiskt avseende är mycket lika nyhetstexterna.

Av de olika undergrupperna i eterspråksmaterialet är det fr a telegrammen som utmärker sig. De har stor andel hävdade satser och fraser men liten andel satser och fraser av annat slag. Man kan alltså säga att redundansen är låg i telegrammen. Även de kommenterande inslagen ger mycket ny information, men de innehåller dessutom ganska mycket icke-hävdad information. Den

tredje presentationstypen, alltså programledarinslagen, har en annan karaktär. De är inte så kompakta vad avser mängden ny information som de andra grupperna, och de har inte heller särskilt mycket icke-hävdad information. Skillnaderna mellan de olika programledarinslagen är dock betydande.

Om man ser på i vilka syntaktiska konstruktioner de hävdade propositionerna förekommer, kan man konstatera att det främst är de parentetiska relativsatserna och koordinationsfraserna som används för att komprimera informationen. Även appositionsfraser och predikativfraser tjänar detta syfte, men de är inte så vanliga i eterspråket utan förekommer främst i uppslagsboksartiklarna respektive preparatbeskrivningarna. I dessa båda texttyper är kraven på fullständig syntax inte så höga, utan en stor del av den hävdade informationen kan uttryckas som meningsfragment och andra slags elliptiska meningar, på samma sätt som i programledarinslagen i Dagens Eko, där kraven på fullständig syntax också är låga.

Att nyhetstexterna (särskilt telegrammen) har så hög täthet som de har behöver inte nödvändigtvis innebära att innehållet är svårt att uppfatta. De konstruktioner som används medför inte hög syntaktisk komplexitet. Däremot kan man räkna med svårigheter för mottagaren att smälta och komma ihåg den information som förmedlas. I detta avseende är förmodligen den gynnad som har vida referensramar med många fack där den nya informationen kan samlas upp. För denna lyssnarkategori, alltså de välutbildade eller i övrigt välinformerade, bör nyhetsspråket fungera som ett effektivt språk som ger mycket ny information på kort tid.

För de lyssnare som har små eller inga förkunskaper kan emellertid nyhetsspråkets höga täthet utgöra en stor svårighet. I värsta fall kan man tänka sig att nyheterna upplevs som en uppräkning av förvirrande händelser och skeenden utan något inbördes samband (jfr Findahl & Höijer 1980:7 f). Det faktum att etermediernas nyhetsspråk är avsett att uppfattas auditivt kan ytterligare förstärka denna effekt; mottagaren har ju ingen möjlighet att gå tillbaka och ta om som vid läsning av skriven text.

3.2. De hävdade propositionernas semantiska funktioner

I avsnitt 3.1. har jag behandlat de hävdade propositionerna utan att ta hänsyn till vilket innehåll som förmedlas. Det är emellertid klart att all information och allt innehåll inte tjänar samma syften eller har samma funktion i texten; somligt handlar om den omgivande världen, medan annat finns med för att klargöra hur olika delar av texten hänger samman, varifrån informationen är hämtad osv. I detta avsnitt kommer jag att redovisa några av de funktioner som de hävdade propositionerna har i eterspråket. Att ge en heltäckande och slutgiltig bild av de semantiska funktionerna är naturligtvis omöjligt, varför jag har fått nöja mig med de funktioner som jag ansett vara viktiga och som någorlunda entydigt kunnat bestämmas. De semantiska funktioner som jag har urskilt i materialet framgår av följande uppställning.

1. Primärinformation. Denna grupp är den största och viktigaste gruppen, den som utgör de egentliga "nyheterna". Rikhaltig exemplifiering ges nedan i avsnitt 4.1. och på andra ställen.

2. Omständighetsangivelser. Till denna grupp hör HP som anger omständigheter som orsak, följd eller avsikt, och som är knutna till den primära informationen. Omständighetsangivelserna kan vara att-satser som i exemplen under 3 nedan, övriga konjunktionsbisatser eller självständiga makrosyntagmer som de följande.

a) Orsaksangivelser:

Den brittiska tåggränaren Ronald Biggs kommer tills vidare att stanna i Brasilien eftersom inget annat land vill ta emot honom.

Översvämningarna orsakades av veckolånga skyfall.

Skördar som har slagit fel är en sådan orsak.

b) Konsekvensangivelser:

Trafikpropparna gjorde alla andra transporter helt omöjliga.

Grekland har lämnat NATO:s militärorganisation i protest.

Därför behöver polisen förstärkas med tekniska och taktiska resurser heter det i brevet till regeringen.

c) Avsiktsangivelser:

Ett huvudsyfte är att suga hem oljedollar till Sverige.

Avsikten med koloniseringsförsöken är att hindra regeringen från att ge upp någon del av det ockuperade området

3. Omständighetsmarkörer. Hit hör HP som markerar att en eller flera andra HP utgör omständighetsangivelser. Omständighetsmarkörerna utgörs till största delen av att-satsstyrande matriser (jfr ovan avsnitt 2.2.2.1.).

a) Orsaksmarkörer:

Den främsta anledningen till stridsåtgärden är att personalen inte får betalt för övertid.

En orsak till AGA:s agerande kan vara att man helt enkelt inte är enig om /.../

b) Konsekvensmarkörer:

Det nya förslaget innebär bl a att skatteskalorna justeras.

Och en direkt följd av det är också troligen att utnämningen av ny vicepresident får vänta några dagar.

c) Avsiktsmarkörer:

Avsikten är att partiet ska samla stöd från yttersta högern till centern.

4. Attitydangivelser. Hävdade propositioner som anger reporterns eller någon refererad persons inställning till utsagan. Exempelvis kan reportern ange att uppgiften är osäker, att den är självklar osv.

Uppgiften att en vapenvila nu är förestående kan tyda på att Frelimo anser sig ha nått sina militära målsättningar.

Och det är redan alldeles tydligt att man på de flesta håll där man är villig att stödja president Fords plan dock gör detta mycket ljunt och återhållsamt.

Vi tror att alla parter aspirationer och förhoppningar kan inrymmas i en bestående lösning sade Kissinger.

5. Källangivelser. Hävdade propositioner som anger varifrån uppgifterna är hämtade, vem som ursprungligen fällt yttrandet osv. Matriser som fungerar som källangivelser fungerar samtidigt som rapportmarkörer, dvs de markerar att de hävdade propositioner som de är knutna till härrör från någon extern källa (se avsnitt 3.3.).

Det portugisiska arméhögkvarteret uppger att tio portugisiska soldater dödades vid en strid med FNLA-gerillan i Angola.

Turkiska styrkor ryckte in i fyra grekcypriotiska byar /.../ rapporterar nyhetsbyrån AP.

6. Igångsättare. Hit har jag räknat matriser vars huvudsakliga funktion är att markera att det följer en underordnad sats (fr a att-satser), som innehåller den viktiga informationen. Här finns dels matriser till komparativa att-satser som i det första exemplet nedan, dels mer betydelsefattiga igångsättare som i de båda sista exemplen.

I praktiken har det väl varit så att Kissinger styrt USA när det gäller den internationella politiken.

Huvudpunkterna i förslaget är att sjukförsäkringsavgiften slopas för löntagarna vid nyår.

Därtill kommer att alla får ett grundavdrag i deklarationen på 4500 kr.

7. Programreferenser. HP där programledaren eller någon gång en reporter ger information om vad nästa inslag kommer att handla om, när nästa program börjar osv.

Så till London.

Lars Gunnar Erlandsson om den senaste utvecklingen.

Sena nyheter här i tvåan 22.35 efter Kvällsöppet från Malmö.

8. Bildreferenser. HP där reporterns text direkt kommenterar en stillbild eller en filmsekvens. Typen förekommer av naturliga skäl bara i TV.

Så här såg det ut i Holland från tidigt i morse.

Och så här ser kurvorna för livsmedelsproduktionen per individ ut.

Det här är bilder från rättegången någon tid efter själva dramat.

9. Textmarkörer. Till denna grupp har jag räknat dels HP som endast finns med för att strukturera texten som de båda första av följande exempel, dels HP som närmast har uttryck av talesätt eller allmänna sanningar. Även "frågor" som den i det sista exemplet har räknats hit.

Sammanfattningsvis.

Här är de viktigaste turerna i affären hittills.

Så kan det alltså gå.

Vi människor lär oss ju aldrig.

Ord och inga visor från företagsdoktorn Ulf af Trolle.

Frågan är bara vad som kan och skall göras.

Gruppen "textmarkörer" är heterogen och kan närmast betraktas som en restgrupp för de hävdade propositioner som inte fått plats någon annanstans.

3.2.1. De semantiska funktionernas fördelning på undergrupperna

I tabell 11 redovisas hur de hävdade propositionerna i varje semantisk funktion fördelar sig på de olika undergrupperna i materialet. Jag ger en ganska ytlig kommentar till siffrorna här, eftersom flera av de undersökta funktionerna diskuteras mera ingående längre fram i avhandlingen, t ex i avsnitt 4.5. och avsnitt 5.1.

Tabell 11. De hävdade propositionerna fördelade på olika semantiska funktioner. Antal per 100 MS.

		Progr. ref.	Bild- ref.	Igång- sätt.	Text- mark.	Omst. ang.	Omst. mark.	Atti- tyd.	Käll- ang.	Prim. inf.
T	CR	2,4	-	0,8	-	9,9	0,4	-	18,2	124,5
E	TT	5,9	-	-	-	9,4	2,5	-	20,7	124,6
L	TV	5,3	0,4	0,9	-	8,4	0,4	-	14,5	113,7
P-	DE	45,9	-	1,2	0,4	7,4	1,2	0,4	6,6	65,6
L	R	16,1	0,6	2,9	1,5	6,5	0,6	0,6	13,5	90,6
E	A	17,6	1,2	1,6	1,2	4,6	0,9	1,2	9,0	91,4
D	DE	3,7	-	3,5	0,8	9,2	2,3	3,5	18,3	114,5
K	R	2,4	1,3	1,8	2,4	8,4	1,3	1,8	10,1	109,6
O	A	1,6	3,1	3,7	1,6	7,4	0,8	3,3	7,4	111,5
M										
Tele-										
gram		4,4	0,1	0,6	-	9,2	1,0	-	17,7	120,9
Program-										
led		23,9	0,7	2,0	1,1	5,9	0,1	0,8	9,9	85,0
Kommen-										
tar		2,6	1,4	3,0	1,6	8,4	1,5	2,9	12,2	111,9
Hela										
mat.		9,3	0,9	2,2	1,1	7,8	1,2	1,7	12,6	105,7

Andelen primärinformationer är som väntat högst i telegrammen. Skillnaden mellan telegrammen och kommentarerna hänger emellertid samman med andelen HP/100 MS (se ovan tabell 3). Bilden blir något annorlunda om man studerar den procentuella andelen för varje semantisk funktion, vilken redovisas i tabell 12.

Tabell 12. De hävdade propositionerna fördelade på olika semantiska funktioner. Procentuell andel.

	Progr. ref.	Bild- ref.	Igång- sätt.	Text- mark.	Omst. ang.	Omst. mark.	Atti- tyd	Käll- ang.	Prim. inf.
Tele- gram	2,9	0,1	0,4	-	6,0	0,7	-	11,5	78,5
Program- led	18,4	0,5	1,5	0,8	4,5	0,7	0,6	7,6	65,3
Kommen- tar	1,8	1,0	2,1	1,1	5,8	1,0	2,0	8,4	77,0
Hela mat.	6,5	0,7	1,5	0,8	5,5	0,9	1,2	8,8	74,1

Både i telegrammen och i kommentarerna utgör primärinformationerna närmare 80 % av det totala antalet hävdade propositioner. I programledarinslagen är andelen totalt sett endast ungefär 65 % och i programledarinslagen i Dagens Eko inte mer än 51 %. Här föreligger alltså en tydlig skillnad mellan programledarinslagen och de båda andra presentationstyperna. Skillnaden är statistiskt signifikant.

En liknande fördelning kan iakttas vad gäller omständighetsangivelserna. Även här är skillnaden mellan programledarinslagen och de båda andra presentationstyperna signifikant. Det är något förvånande att telegrammen och kommentarerna inte skiljer sig åt i detta avseende, eftersom man skulle kunnat vänta sig att utrymmet för den här typen av information är större i de kommenterande inslagen. Värdet här strider mot en av konklusionerna i Jörgensen & Svensson (1977:128), där det står: "Skillnaderna beror på att man delvis informerar om olika saker. I telegrammen sägs vad som har hänt, var och när det hände, i kommentarerna försöker man i större utsträckning förklara varför händelsen inträffade och vilka konsekvenser händelsen kan få."

Riktigheten av detta uttalande diskuteras nedan i samband med beskrivningen av olika omständighetsangivelser (avsnitt 4.5.).

Attitydangivelserna saknas helt i telegrammen och är ganska ovanliga i programledarinslagen, medan de är relativt vanliga i kommentarerna. Detta förhållande överensstämmer med antagandet att kommentarerna är mer personliga och mindre formella än fr a telegrammen (se vidare nedan avsnitt 5.3.).

Källangivelserna är vanliga i alla tre telegramgrupperna, i de båda andra presentationstyperna är bilden mer splittrad. De båda radiogrupperna skiljer sig väsentligt från varandra; DE-programledarna har det lägsta värdet av alla grupperna, medan DE-kommentarerna har det högsta. I de fyra TV-grupperna är förhållandet det motsatta; programledarinslagen har i båda fallen det högsta värdet, låt vara att skillnaden inte är så stor. Även dessa förhållanden diskuteras nedan (avsnitt 5.1.).

Användningen av programreferenser skiljer sig mycket åt i de olika grupperna. Programreferenserna är överlägset vanligast i programledarinslagen, i synnerhet då i programledarinslagen i Dagens Eko, och de är förvånansvärt vanliga i telegramläsningarna. Däremot är de ovanliga i kommentarerna. Exempelen i telegramläsningarna är med några få undantag av följande slag:

Slut från TT. Vi återkommer som vanligt klockan 21.

Programreferenserna i programledarinslagen i Dagens Eko har något större variation, även om de fasta formuleringarna även här används ofta. Vanligast är på- och avannonser som i följande exempel.

Vi får en rapport från Istanbul.

Och reporter var Anders Isaksson.

Dessutom förekommer HP som markerar att man tänker byta ämne (och så London dagen före det brittiska valet), sammanfattande HP (våra huvudnyheter gällde /.../) samt avslutningsfraser (Dagens Eko är slut. Kvällsekot P 1 klockan 22.00).

Även om andelen programreferenser är lägre i TV-programmens programledarinslag, så är den ändå betydligt högre där än i telegrammen och kommentarerna. De typer som används i Rapport och Aktuellt är desamma som de som exemplifierades ovan från Dagens Eko.

Den exeptionellt höga andelen programreferenser (drygt 35 % av alla HP) är uppenbarligen förklaringen till den särställning som programledarinslagen i Dagens Eko intar i många avseenden (korta meningar, få bisatser, många meningsfragment osv). De syntaktiska förhållandena kan alltså föras tillbaka till innehållsliga faktorer eller till språkets funktion i den givna situationen (jfr nedan sid 104).

Det mest frapperande med bildreferenserna är att de är så få. Endast 0,7 % av alla HP hör till denna grupp, och i TV-nytt, där bilder (främst stillbilder) ofta används, görs endast en enda referens till det som tittarna ser. I alla TV-programmen är det mycket vanligt att bild och ljud bara delvis hänger samman, ett förhållande som man kan misstänka snarare försvårar än underlättar förståelsen (se Findahl & Höijer 1979:100).

Både igångsättare och textmarkörer är vanligast i de kommenterande inslagen. Förklaringen är förmodligen densamma som den som gavs för attitydangivelserna, nämligen att kommentarernas mer personliga karaktär ger större utrymme för dessa slag av HP.

3.2.2. De syntaktiska typernas fördelning på olika semantiska funktioner

Som framgick av inledningen (avsnitt 1.2.), har ett av syftena med min undersökning varit att studera hur semantik och syntax samspelar vid den språkliga utformningen av olika slags texter. För att få en bild av vilka samband som finns mellan den syntaktiska formen och de semantiska funktioner som uttrycks har jag beräknat hur stor andel av var och en av de syntaktiska typerna som används i olika funktioner. Värdena redovisas i tabell 13 sid 113.

Av tabellen framgår att cirka 75 % av alla hävdade propositioner utgör primärinformationer. Värdena är något lägre för hävdade huvudsatser, något högre för hävdade USF totalt. Skillnaderna är emellertid inte stora. De resterande 25 procenten utgör i första hand omständighetsangivelser, källangivelser och programreferenser, medan övriga semantiska funktioner endast upptar en liten del av det totala antalet syntaktiska typer.

Tabell 13. De hävdade propositionerna i varje syntaktisk typ
fördelade på olika semantiska funktioner.
Procentuell andel.

	Progr. ref.	Bild- ref.	Igång- sätt.	Text- mark.	Omst. ang.	Omst. mark.	Atti- tyd	Käll- ang.	Prim. inf.	n
§§	5,4	1,0	2,1	1,0	4,2	1,2	1,5	9,3	74,3	3116
MF	74,8	0,7	0,7	2,0	3,3	-	-	2,0	16,6	151
PMS	57,1	-	-	-	-	-	-	42,9	-	7
FM	-	-	-	15,4	-	-	-	-	84,6	13
ACOO	-	-	-	0,4	11,7	0,4	0,8	0,4	86,4	264
AC ÖVR	-	-	-	-	17,0	0,7	2,0	0,7	79,6	147
RC	4,1	-	0,4	-	4,1	0,4	0,4	4,4	86,3	270
TC	3,3	-	1,6	-	4,9	-	-	13,1	77,0	61
SO	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0	6
CC	-	-	-	-	50,0	-	-	4,7	45,3	64
OK	-	-	2,1	-	-	-	2,1	95,9	-	97
DC/INSK	-	-	-	9,1	-	-	-	-	90,9	11
+F	1,7	-	1,4	-	8,7	0,7	-	4,9	82,6	287
IFVS	-	-	-	-	-	3,3	3,3	-	93,3	30
IFVO	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0	14
KF	-	-	-	-	7,1	-	-	-	92,9	14
AF	2,6	-	-	-	0,8	-	-	0,4	96,2	266
PF	21,7	4,3	-	-	-	-	-	-	73,9	23
MFR	5,3	-	-	-	-	-	-	-	94,7	19
Hävd.h. sats	8,7	0,9	2,0	1,1	4,1	1,1	1,5	9,0	71,5	3287
Hävd. USF	2,0	0,1	0,5	0,1	8,3	0,4	0,6	8,5	79,7	1573
HP tot.	6,5	0,7	1,5	0,8	5,5	0,9	1,2	8,8	74,1	4860

Då man studerar varje syntaktisk typ för sig, kan man iaktta vissa intressanta skillnader. Påståendemeningarna (§§) har ungefär samma fördelning som de hävdade propositionerna totalt, vilket naturligtvis hänger samman med att påståendemeningarna är så många att de i hög grad sätter sin prägel på totalsiffrorna. Påståendemeningarna är den enda syntaktiska typ som förekommer i alla semantiska funktioner.

Meningsfragmenten (MF) avviker helt från totalvärdena. Endast ungefär 17 % uttrycker primärinformationer, medan nästan 75 % uttrycker programreferenser. Den rimligaste förklaringen till detta förhållande är att meningsfragmenten gärna används just i sådana situationer som upprepas gång på gång och blir mer eller mindre formelartade, dvs sådana situationer som programledarna ofta befinner sig i. Att alltid använda fullständiga meningar i dessa situationer skulle förmodligen förefalla omständligt och tjatigt.

Att-satserna (både ACOO och AC ÖVR) används i första hand för att uttrycka primärinformationer, men andelen omständighetsangivelser är också hög. Det är alltså inte bara förekomsten av referat som får frekvensen av att-satser att stiga; att-satsernas frekvens beror också av om texten innehåller många syntaktiskt markerade omständighetsangivelser.

Relativsatserna (RC) uttrycker huvudsakligen primärinformationer. Resten utgör främst programreferenser, omständighetsangivelser och källangivelser, men även några av de andra funktionerna förekommer. Näst efter påståendemeningen är relativsatsen den syntaktiska typ som är mest användbar i semantiskt avseende.

De adverbinkledda relativsatserna (TC) har en ganska stor andel källangivelser. Dessa förekommer framför allt i sådana fall, då nyheten innehåller uppgifter om ett brev, ett meddelande, en kungörelse el dyl som i sin tur innehåller viktig information.

Försvarsdepartementet har skrivit en kungörelse
där det heter att som försöksverksamhet skall
regementscheferna tillhandahålla lokaler för politiska
möten.

Övriga konjunktionsbisatser (CC) är som väntat den typ som har den största andelen omständighetsangivelser. Framför allt utgörs dessa av orsaksangivelser som uttrycks i eftersom- och

därför att-satser. De övriga konjunktionsbisatser som uttrycker primärinformationer är i första hand adversativa medan-satser, men även temporala och koncessiva satser förekommer.

De omkategoriserade satserna (OK) skiljer sig i sin fördelning helt från övriga syntaktiska typer. Så gott som samtliga belägg uttrycker källangivelser, och primärinformationer saknas helt. Här har en syntaktisk typ praktiskt taget reserverats för en enda speciell funktion i eterspråket. I andra språktyper, t ex debatter eller spontant talspråk, är det vanligt att man använder omkategoriserade satser för att uttrycka attityder eller liknande (se Jörgensen 1978:80), något som endast förekommer i två fall i mitt material.

Koordinationsfraserna (+F) uttrycker, liksom de flesta andra syntaktiska typer, till största delen primärinformationer, men andelen omständighetsangivelser är också relativt hög. Anledningen till det sistnämnda förhållandet är först och främst att nyhetsförmedlarna ofta koordinerar flera orsaker eller konsekvenser.

Den främsta anledningen till stridsåtgärden är att personalen inte får betalt för övertid och saknar försäkringsförmåner.

Det förekommer emellertid också att omständighetsangivelsen koordineras med en primärinformation.

Förslaget väntas träda i kraft vid årsskiftet och innebär skattesänkningar för de flesta löntagare.

Exemplet ovan är hämtat från en telegramläsning från Centralredaktionen och visar ganska väl hur man i telegrammen försöker få med så många olika upplysningar som möjligt i varje syntaktisk enhet.

Appositionsfraserna (AF) uttrycker nästan uteslutande primärinformationer. Frastypens användbarhet är alltså mer begränsad än de andra stora sats- och frastypernas. Detsamma gäller för de flesta små sats- och frastyper, komparativa satser (SO), komparativa fraser (KF), infinitivfraserna i subjekt respektive objekt med infinitiv (IFVS/IFVO) samt med-fraserna (MFR). Predikativfraserna (PF) avviker något från detta mönster genom att ha en ganska stor andel programreferenser. Beläggen är emeller-

tid så få, att det inte går att dra några slutsatser av detta förhållande.

Det finns alltså i många fall ett klart samband mellan syntaktisk form och semantisk funktion. Somliga sats- och frastyper kan användas för att uttrycka många olika slags innehåll, medan andra har mer begränsad användbarhet.

Det faktum att det också finns samband mellan olika presentationstyper och vissa semantiska funktioner gör att somliga syntaktiska mönster kan bli karakteristiska för den ena eller andra presentationstypen, t ex meningsfragmenten i programledarinslagen, de omkategoriserade satserna i telegrammen osv. Liknande samband kommer att visas nedan i samband med redovisningen av olika slags primärinformationer.

3.3. Hävdade propositioner med extern källa

De nyheter som förmedlas via Sveriges Radio har i många, för att inte säga de flesta, fall sitt ursprung på annat håll, dvs det är en annan källa än Sveriges Radio som står för uppgiften. I detta avsnitt redovisar jag andelen HP med extern källa i de olika undersökningsgrupperna. Vid analysen har jag endast räknat med sådana HP som klart kunnat attribueras till någon extern källa. Det innebär inte att alla HP som räknats hit måste ha en rapportmarkör (se nedan avsnitt 5.1.); ofta framgår det på annat sätt av kontexten att en hävdad proposition utgör ett referat.

Tabell 14. Hävdade propositioner med extern källa i de olika undergrupperna. Absoluta tal och per 100 MS.

	Telegram			Programled.			Kommentar			TEL	P-LED	KOMM	Hela mat.
	CR	TT	TV	DE	R	A	DE	R	A				
Antal E.K.	65	62	47	16	54	52	138	87	57	174	122	279	575
Antal/ 100 MS	25,7	30,5	20,7	6,6	15,8	12,0	23,0	14,6	11,1	25,5	12,0	16,3	16,9

Den presentationstyp som i störst utsträckning använder hävdade propositioner med extern källa är telegrammen. De båda andra presentationstyperna är splittrade på ett sätt som återkommer

gång på gång: Programledarinslagen i Dagens Eko har ett lägre värde än programledarinslagen i TV-programmen, medan kommentarer-
na i Dagens Eko har ett högre värde än motsvarande inslag i TV.

Andelen hävdade propositioner med extern källa är mycket skiftande i de olika syntaktiska typerna. Fördelningen framgår av följande tabell.

Tabell 15. Hävdade propositioner med extern källa.
Procentuell andel av varje syntaktisk typ.

Synt. typ	§§	MF	FM	PMS	ACOO	ACÖVR	RC
%	6,0	0,7	14,3	-	83,7	39,5	4,1
Synt. typ	TC	SO	CC	OK	DC	INSK	+F
%	-	-	10,9	-	100,0	-	10,5
Synt. typ	IFVS	IFVO	KF	AF	PF	MFR	TOT
%	83,3	100,0	85,7	1,5	4,3	5,3	11,8

Det är alltså så, att somliga syntaktiska typer ofta (ibland alltid) uttrycker hävdade propositioner med extern källa. Det gäller objekts-att-satserna, de direkta anföringarna, infinitivfraserna i subjekt respektive objekt med infinitiv och komparationsfraserna. Andra syntaktiska typer uttrycker aldrig (eller mycket sällan) hävdade propositioner med extern källa, nämligen meningsfragmenten, presentationsmakrosyntagmerna, de adverbinslagna relativsatserna, de komparativa satserna, de omkategoriserade satserna, inskotten och appositionerna. I övriga typer förekommer HP med extern källa i viss utsträckning, mer i övriga att-satser än i resten.

Man kan anta att texter som bygger på refererat material får hög frekvens för de sats- och frastyper som har hög procentandel i tabell 15. Detta antagande stöds i viss mån av de resultat som redovisas i tabell 10 ovan. Många av de syntaktiska typer som har stor andel HP med extern källa är ovanliga eller saknas helt i andra språktyper. Nyhetsförmedlarnas beroende av andra uppgiftslämnare kommer alltså att påverka nyheternas språkliga utformning inte bara vad gäller förekomsten av rapportmarkörer (se nedan) utan också vad gäller förekomsten av hävdad information i olika slags satser och fraser.

4. PRIMÄRINFORMATIONERNAS INRE SEMANTISKA STRUKTUR

I förra kapitlet gavs en översiktlig bild av de hävdade propositionernas frekvens och deras användning för att uttrycka olika semantiska funktioner. I detta kapitel ska jag närmare beskriva de hävdade propositioner som innehåller primärinformation, alltså de satser/fraser som förmedlar de egentliga nyheterna. Kapitlet syftar till att ge en allmän, övergripande bild av vad som omtalas i nyheterna, vilka personer, organisationer osv som är inblandade, hur dessa personer presenteras samt vilka omständigheter som anges i samband med nyheterna. Analysen knyter an till det resonemang som fördes i anslutning till figur 3 i kapitel 1.

4.1. Analysmetoden

Som nämnades ovan i inledningen till kapitel 2, har det visat sig att den syntaktiska segmenteringen i makrosyntagmer inte är lämplig när man vill komma åt innehållsenheter i texter. Samma sak gäller för analysen av innehållsenheternas inre struktur; den rent syntaktiska analysen (t ex enligt Teleman 1974) fångar inte alla relevanta drag i texternas innehållsstruktur, utan det är nödvändigt att utnyttja en analysmodell som tar större hänsyn till semantiska faktorer. En sådan modell är kasusgrammatiken, som ursprungligen presenterades av Fillmore (1968) och som senare har utvecklats av ett stort antal forskare och använts för många ändamål. Ett tidigt exempel där kasusgrammatiken använts för analys av svenskt material är Gertrud Petterssons undersökning av reklamspråk (Pettersson 1974).

Den metod som jag använt mig av vid analysen av nyhetstexterna är en förenklad variant av den kasusanalys (rollanalys) som presenterats av Brodda (1973) och som vidareutvecklats av bland andra Källgren (1979) och Lundquist (1980).

Vid analysen har jag i varje hävdad proposition utskilt ett verb (som inte nödvändigtvis behöver ha syntaktisk manifestation) samt ett större eller mindre antal kasusroller. De hävdade propositionerna har indelats i olika verbaltyper beroende på verbets semantik och de kasusroller som är knutna till verbet.

De verbaltyper som urskilts är handlingar, som beskriver skeenden som förutsätter närvaron eller förekomsten av en handlande person, organisation osv, mentala processer (MENT), som återger tankar, funderingar, åsikter o dyl, händelser (HÄND), som betecknar skeenden utan någon medvetet handlande person samt tillstånd, som anger hur något förhåller sig eller vilka egenskaper en person eller ett föremål har.

Handlingarna har delats in i tre handlingstyper: språkliga handlingar (SH), abstrakta handlingar (AH), och konkreta handlingar (KH).

De språkliga handlingarna utgörs av yttranden eller skrivna meddelanden som inte fungerar som rapportmarkörer (om dessa se nedan avsnitt 5.1.). De abstrakta handlingarna utgörs av handlingar som inte direkt kan iakttas i den fysiska verkligheten, som exempelvis att fatta beslut, att planera, att döma någon osv. Till de abstrakta handlingarna hör också handlingar som uttrycks med verb i bildlig användning. De konkreta handlingarna utgörs av handlingar som kan iakttas i den fysiska verkligheten, som att bomba, att gräva, att plöja ner osv.

Tillstånden har delats upp i tillstånd uttryckta med kopulan vara samt övriga tillstånd. Till vara-tillstånden hör också de hävdade propositioner som utgörs av satsförkortningar där kopulan är utelämnad, t ex predikativfraserna och de flesta appositionsfraserna.

De kasusroller som jag har använt mig av vid analysen presenteras i följande uppställning. Jag har bibehållit de engelska beteckningarna, dels för att markera att de ska betraktas som abstrakta beteckningar utan direkt motsvarighet i vardagsspråket, dels för att de engelska termerna i stor utsträckning är inarbetade i litteraturen på det här området (även den svenskspråkiga). I texten skrivs de semantiska rollerna med versaler. Notera skillnaden mellan den semantiska rollen AGENT och den syntaktiska enheten agent.

AGENT (AG). Person, organisation, institution el dyl som är initiativtagare till en handling.¹⁾

UNINTENTIONAL CAUSE (CU). Inanimata referenter som förorsakar en händelse.

RECEIVER (REC). Person, organisation, institution el dyl som påverkas av eller drabbas av en handling eller en händelse.²⁾

EXPERIENCER (EX). Animat referent som "upplever" en handling eller ett tillstånd. Vanligen används rollen i samband med förnimmelseverb som se, höra osv. Här har jag huvudsakligen använt den i samband med uttryck för mentala processer som tycka, hålla med om osv.

OBJECT (O). Inanimat referent (konkret eller abstrakt) som påverkas av en handling eller en händelse. Kan också utgöras av en sats.

STATIC I och II (ST I/ST II). Referenter som ingår i statiska satser, dvs sådana satser som uttrycker ett tillstånd. Kan också utgöras av en sats.

Till dessa sex kasusroller, som tillsammans med verbet kan sägas utgöra den centrala delen av den hävdade propositionen, kan det knytas olika omständighetsangivelser som anger tid, rum, orsak, konsekvens osv. Dessa omständighetsangivelser beskrivs närmare i avsnitt 4.3. nedan, men en speciell typ av omständighetsangivelser ska nämnas redan här, nämligen abstrakta rumsangivelser av följande slag.

I partiets styrelse ingår bland andra kompositören Mikis Theodorakis.

"Styrelsen" i exemplet har betraktats som en animat referent, som uppträder i rollen LOCATION (LOC). Typen kommer att behandlas även i samband med beskrivningen av rumsangivelserna i avsnitt 4.5.2.

-
- 1) Rollen INSTRUMENT har inte urskilts. I meningar av typen flygplanen besköt byarna har flygplanen betraktats som AGENT.
 - 2) Unicitetsprincipen (se Brodda 1973:12), som säger att ett kasus endast kan ha en förekomst i varje sats har tvingat mig att i några fall analysera inanimata referenter som RECEIVER. Det gäller meningar som filmen fick ett gott mottagande, där rollen OBJECT är upptagen av ett gott mottagande.

De språkliga enheter som anger hur den hävdade propositionen i sin helhet ska betraktas, t ex modala hjälpverb och talarattitydsadverbial, behandlas i kapitel 5 och kommer inte att beröras här.

Den beskrivningsnivå som jag valt för kasusanalysen är den syntaktiska djupstrukturen, vilket har medfört vissa problem:

a) I somliga hävdade propositioner har det varit nödvändigt att supplera verbet eller andra utelämnade led. Det gäller meningsfragmenten, koordinationsfraserna, appositionsfraserna, predikativfraserna, medfraserna och komparationsfraserna. I några fall har inte något verb entydigt kunnat suppleras (det gäller framför allt meningsfragmenten och de s k kvasiappositionerna (se Teleman 1974:169)), men de hävdade propositionerna har alla kunnat föras till någon av verbaltyperna.

De supplerade leden ingår i tillämpliga fall bland de enheter som räknats med vid analysen. Exempelvis har jag i följande mening räknat med två förekomster av subjektet.

Kissinger kom också in på de problem som spridningen av kärnvapen medför och varnade FN:s medlemmar för att /.../

Även vissa omständighetsangivelser har fått suppleras, fr a i koordinationsfraserna. I följande mening hör t ex tidsangivelsen till båda de hävdade propositionerna.

Två människor dödades och många skadades idag då två maskerade män öppnade eld mot ett bankkontor i centrala Madrid.

b) Hävdade propositioner med passivt verb (s-passiv) har analyserats på samma sätt som den aktiva motsvarigheten. I de fall då den syntaktiska agenten är utelämnad har platsen markerats med en dummy (Ø). T ex har meningen Taveldukarna plöjdes ner i leran skrivits om som Ø plöjde ner taveldukarna i leran. Dummyn har därefter analyserats som AGENT.

c) Fall av utbrytning har lösts upp till motsvarande "neutrala" struktur. Meningen Det är många svenska hamnar som vill vara med och slåss har skrivits om som Många svenska hamnar vill vara med och slåss.

Detsamma gäller s k pseudoutbrytningar. Meningen Vad regeringen nu främst hoppas på är att /.../ har skrivits om till Rege-

ringen hoppas nu främst på att /.../

De verb som undersökts är huvud verbet i varje hävdad proposition. Hjälpverben har tills vidare lämnats åt sidan (se nedan avsnitt 5.4.). Förutom de verb som normalt betraktas som hjälpverb (se Teleman 1974:48) har också följande verb räknats dit: behöva (komma), bruka (ta sig tid), börja (ta form), fortsätta (att rulla), förefalla (vara), försöka (erövra), hinna (förklara), hålla på att (ta slut), lyckas (få kontakt) och tänka (ge).

Nedan exemplifieras ett antal hävdade propositioner med kasusanalysen utsatt. De delar av den hävdade propositionen som inte fått någon av de ovan angivna markeringarna har markerats som annan omständighet (OMST).

Ecevit anklagade sin koalitionspartner för oansvarighet.

AG SH REC OMST

De tre internerna har framställt nya krav för att släppa gisslan.

AG SH O OMST

Efter nära tre timmars debatt ajournerade sig rådet.

OMST AH AG

Rådet ska planera övergången till civilt styre.

AG AH O

Polisen avfyrade flera skott mot de demonstrerande.

AG KH O REC

Över 2000 personer har avlidit i kolera.

REC HÄND CU

Vid 50000 kronor minskar statsskatten med 2142 kronor.

OMST HÄND O OMST

Hjulupphängningen på hans bil brast i en kurva.

O HÄND OMST

Ulf af Trolle har hela tiden föredragit AGA framför Incentive.

EX MENT OMST MENT REC OMST

De holländska myndigheterna har börjat inse att något måste göras.

EX MENT O

Cypernkrisen har påkallat hans närvaro här i London.

CU HÄND O OMST

Lord Chalfont var under en period vice utrikesminister.

ST I VARA OMST ST II

Minoriteten bestod av personalrepresentanter för Rosengrens.

ST I TILLST ST II

Men nyckelfrågorna kvarstår fortfarande.

ST I TILLST OMST

Myrdal satt ju i slutet av 40-talet i den svenska regeringen.

ST I TILLST OMST LOC

4.2. Undersökningen av verbaltyperna

Frekvensen av olika verbaltyper är en viktig faktor då man ska bestämma karaktären hos en text. Textkaraktäriserande uttryck som "dramatisk", "beskrivande" osv hänförs sig ofta just till användningen av olika slags verb (jfr Lundqvist 1980), och det kan därför vara rimligt att underkasta nyhetstexterna en undersökning i detta avseenden. Syftet har varit att se om någon verbaltyp (eller kombination av verbaltyper) kan sägas vara typisk för någon av undergrupperna. Jag har också velat se vilka syntaktiska typer som används i samband med olika verbaltyper.

4.2.1. Verbaltypernas fördelning på undergrupperna

I följande tabell redovisas användningen av olika verbaltyper i de enskilda undersökningsgrupperna samt i de olika presentationstyperna.

Tabell 16. Verbaltyperna fördelade på undergrupperna.
Antal per 100 primärinformationer.

		Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Handl. tot.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	Övr. tillst.	Tillst. tot.
T	CR	10,8	20,3	18,7	49,8	1,0	16,5	15,2	17,5	32,7
E	TT	8,3	23,7	13,4	45,4	0,8	19,8	16,2	17,8	34,0
L	TV	7,0	22,1	19,8	48,9	1,9	12,8	17,8	18,6	36,4
P-	DE	12,5	18,8	13,1	44,4	5,0	13,1	21,9	15,6	37,5
L	R	10,4	14,6	11,3	36,3	4,5	20,4	20,1	18,8	38,9
E	A	7,3	14,2	10,9	32,4	3,5	17,5	29,1	17,5	46,6
D	DE	10,5	18,0	4,4	32,9	6,8	16,3	24,0	20,1	44,1
K	R	6,9	10,3	17,0	34,2	4,3	12,6	27,0	21,9	48,9
O	A	4,9	15,9	11,2	32,0	5,2	17,5	23,2	22,2	45,4
M										
Tele-										
gram		8,8	21,9	17,2	48,1	1,2	16,3	16,3	17,9	34,2
Program-										
led		9,4	15,2	11,5	36,1	4,2	17,7	24,5	17,6	42,1
Kommen-										
tar		7,6	14,7	10,7	33,0	5,5	15,4	24,8	21,3	46,1
Hela										
mat.		8,3	16,5	12,4	37,2	4,2	16,2	22,8	19,7	42,5

Tabellen visar tydliga skillnader mellan telegrammen och de båda andra presentationstyperna i flera avseenden. Telegrammen har signifikant fler uttryck för abstrakta handlingar, konkreta handlingar och handlingar totalt än både programledarinslagen och kommentarerna men signifikant färre uttryck för mentala processer, vara-tillstånd och tillstånd totalt. Vad gäller förekomsten av språkliga handlingar och händelser finns inga signifikanta skillnader mellan presentationstyperna. Övriga tillstånd är signifikant fler i kommentarerna än i programledarinslagen.

I telegrammen får vi alltså i första hand veta vilka handlingar olika referenter utfört. I kommentarerna och i programledarinslagen får vi i större utsträckning veta vad folk tänker och tycker, och vi får veta vilka tillstånd som råder och vilka egenskaper de inblandade referenterna har.

Det sistnämnda förhållandet kan illustreras med följande två textutdrag, som båda behandlar Gunnar Myrdals nobelpris i ekonomi. I det första exemplet, hämtat från en av Centralredaktionens telegramläsningar talas det i stort sett bara om vad som har hänt. I det andra exemplet hämtat från ett kommenterande inslag i Rapport, får vi veta mer om vem Gunnar Myrdal är och vilka egenskaper han har.

Telegram:

Årets nobelpris i ekonomi delas av professor Gunnar Myrdal och den österrikiske forskaren Friedrich von Hayek. De får priset bland annat för sitt pionjärarbete inom penning- och konjunkturteori. Ekonomipriset instiftades till Alfred Nobels minne 1968 i samband med Riksbankens 300-årsjubileum.

Kommentar:

Ja, pionjär är nog den 76-årige Myrdal. Och han är också sannolikt Sveriges mest kände ekonom utomlands. Han var ett ekonomiskt och politiskt underbarn när han 1933 tillträdde Lars Hiertas professur i nationalekonomi vid Stockholms högskola. Han blev en av de unga svenska nationalekonomer som i den så kallade Stockholmsskolan bröt med den gamla typen av teorier. En annan av Stockholmsskolans representanter var Bertil Ohlin. Han var liberal. Myrdal var socialdemokrat /---/

Den möjlighet som kommentatorerna har att på detta sätt uppehålla sig vid ett ämne är en viktig anledning till att kommentarerna har en annan karaktär än telegrammen. Typiskt nog har

programledarinslagen i Dagens Eko, där utrymmet är litet, också en större andel handlingar och mindre andel tillstånd än programledarinslagen i Rapport och Aktuellt.

Skillnaderna i frekvenser av satser/fraser som beskriver mentala processer är svåra att förklara, men två möjliga orsaker till förhållandet kan urskiljas. För att man ska kunna tala om vad andra människor tycker, anser, vill osv, måste man antingen utgå från deras yttranden eller också dra slutsatser om deras tankar med utgångspunkt i de handlingar som utförs. Den första typen föreligger i följande exempel.

Men personalen har också sagt att den föredrar AGA framför Incentive.

USA beklagar djupt Turkiets handlande sade en talesman för utrikesdepartementet här i Washington.

Den holländske premiärministern sade att han ser allvarligt på läget.

Han tillstod att även om han försökte ta det hela lugnt så hade han onekligen känt en mycket stor glädje.

Att den här typen av hävdade propositioner är vanligare i referat förklarar i och för sig inte varför den är ovanlig i telegrammen, som har den högsta frekvensen av hävdade propositioner med extern källa. De som refereras i telegrammen är emellertid ofta officiella personer och institutioner som regeringstalesmän, telegrambyråer o dyl. I programledarinslagen och de kommenterande inslagen refereras i större utsträckning personer som kan ge sin personliga tolkning av händelserna. (Jfr vidare nedan om referatangivelser.)

Spekulativa uttryck, där reportern gör egna antaganden om vad folk anser föreligger i följande exempel.

Detta tyder ju på att Grekland helst inte skulle vilja att krisen utvecklades vidare.

Tydligt räknar man med eventuella demonstrationer.

I ett val mellan AGA och Statsföretag skulle Coronas personal i dag sannolikt föredra Statsföretag.

Det tycks som om det partiet kan tänka sig att stå bakom Ecevit i hans försök att gå till ett snabbt nyval.

Man kan inte utesluta att Turkiet räknar med att relativt snart åter sitta vid förhandlingsbordet.

Att hävdade propositioner av det här slaget är ovanliga i telegrammen är inte förvånande, eftersom de förutsätter en situation där reportern kan föra fram något av sin egen inställning till det han/hon säger, vilket är oförenligt med telegrammens officiella karaktär. Däremot går det bra i kommentarerna, som är mera personliga och där journalisten framträder under eget namn.

Det finns alltså vissa skillnader mellan de olika presentations-typerna, som kan förklaras med hänvisning till de funktioner som språket har i respektive presentationstyp. Men presentationstyperna är inte helt enhetliga; exempelvis är förekomsten av olika slags handlingar ganska skiftande.

Uttryck för språkliga handlingar är vanligare i Dagens Eko än i TV-programmen (gäller både programledarinslagen och kommentarerna). Skillnaderna mellan kommentarerna i Dagens Eko och kommentarerna i TV-programmen är signifikant. Detta hänger samman med ett faktum som påpekats vid flera tillfällen tidigare, nämligen att man i radion refererar andras yttranden i högre grad än i TV. I de exempel som räknats hit har referatet emellertid inte formen av ett självständigt yttrande som representerar en hävdad proposition utan är framställt som en infinitivfras eller en nominalfras.

Och han uppmanade oljeländerna att sänka sina priser.

Och han föreslog ett stort internationellt program för att säkra livsmedelstillgångarna i världen.

Beskrivningarna av abstrakta respektive konkreta handlingar skiljer sig också åt mellan olika undergrupper. Programledarinslagen och kommentarerna i Dagens Eko har stor andel uttryck för abstrakta handlingar men betydligt mindre för konkreta handlingar (gäller fr a kommentarerna). Kommentarerna i Rapport har däremot lika stor andel uttryck för konkreta handlingar som telegrammen. Möjliga förklaringar till detta förhållande diskuteras nedan i samband med redovisningen av vilka referentkategorier som uppträder som AGENT till handlingarna (avsnitt 4.3.).

4.2.2. Verbaltypernas syntaktiska manifestation

Av avsnitt 3.2.2. ovan framgick att alla syntaktiska typer inte har riktigt samma semantiska funktioner i texten. Somliga används huvudsakligen för att uttrycka primärinformationer, medan andra i högre grad används för att uttrycka olika slags sekundär information. Liknande skillnader kan iakttas då man studerar fördelningen av de syntaktiska typerna på olika slags verbaltyper. Fördelningen redovisas i följande tabell.

Tabell 17. Primärinformationerna i varje syntaktisk typ fördelade på de olika verbaltyperna. Procentuell andel.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Handl. tot.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	Övr. tillst.	Tillst. tot.
§§	9,8	18,3	12,9	40,9	4,4	17,9	18,2	18,7	36,8
MF	-	4,0	8,0	12,0	-	12,0	8,0	68,0	76,0
FM	-	9,1	45,5	54,5	18,2	-	18,2	9,1	27,3
AC OO	2,6	24,6	7,5	34,6	7,9	16,2	21,5	19,7	41,2
AC ÖVR	6,0	23,1	14,5	43,6	4,3	24,8	10,3	17,1	27,4
RC	10,3	15,5	12,4	38,2	3,9	17,2	15,9	24,9	40,8
TC	6,4	14,9	36,2	57,4	4,3	14,9	6,4	17,0	23,4
SO	-	-	16,7	16,7	16,7	33,3	16,7	16,7	33,3
CC	17,2	6,9	13,8	37,9	6,9	24,1	3,4	27,6	31,0
DC/INSK	-	10,0	10,0	20,0	-	-	20,0	60,0	80,0
+F	11,0	15,6	20,3	46,8	3,8	12,2	13,9	23,2	37,1
IF VO	-	-	-	-	14,3	7,1	78,6	-	78,6
IF VS	-	3,6	10,7	14,3	-	14,3	50,0	21,4	71,4
KF	-	-	-	-	-	-	100,0	-	100,0
AF	0,8	0,8	2,7	4,3	-	3,1	80,1	12,5	92,6
PF	-	-	-	-	-	-	94,1	5,9	100,0
MFR	-	-	-	-	-	-	-	100,0	100,0
Hävd.h. sats	9,6	18,1	12,9	40,6	4,4	17,8	18,0	19,1	37,2
Hävd.USF	5,8	13,4	11,5	30,8	3,8	13,1	31,7	20,6	52,3
Totalt	8,3	16,5	12,4	37,2	4,2	16,2	22,8	19,7	42,4

Som framgår av den understa raden i tabellen utgör handlingarna totalt sett knappt 40 % och tillstånden drygt 40 % av alla primärinformationer. Händelserna utgör ungefär 16 %, medan de mentala processerna endast utgör ca 4 %. De enskilda syntaktiska typerna avviker emellertid mer eller mindre från denna fördelning.

Påståendemeningarna (§§) avviker mycket litet. Gruppen har så många belägg att den i hög grad sätter sin prägel på totalsiffrorna (jfr ovan om fördelningen på semantiska funktioner). De avvikelser som kan iakttas är att påståendemeningarna har ett visst underskott på tillståndsangivelser jämfört med totalvärdet och ett visst överskott på handlingsangivelser. Detta hänger samman med att många av de underordnade satserna och fraserna i mycket stor utsträckning (i flera fall helt och hållet) uttrycker tillstånd av något slag.

Meningsfragmenten (MF) uttrycker, till skillnad från påståendemeningarna, ofta tillstånd. De flesta av dessa är sådana där verbet inte kunnat suppleras men där det är klart att det är frågan om en tillståndsangivelse. Några exempel:

Turkiska styrkor i offensiv på Cypern alltså efter sammanbrottet i Genèveförhandlingarna natten till idag.

Till detta kommer ett tjugotal så kallade lönade konsulat. Det är i större städer som till exempel New York och Leningrad som inte är huvudstäder men där man ändå vill ha en heltidsrepresentation. Och så dessutom 510 så kallade olönade konsulat.

Programmet på fritiden är fulltecknat. Men många är trötta efter dagens matcher och föredrar att stanna hemma. Pojkar och flickor för sig i förläggningarna.

Att meningsfragmenten främst uttrycker tillstånd är inte förvånande. Handlingarna och händelserna är i större utsträckning beroende av verbet för att betydelsen ska bli klar. Man kan svårigen tänka sig ett meningsfullt yttrande där det enda man får veta är att det är fråga om en handling utan att handlingen specificeras. (Jag bortser från fall där verbhandlingen entydigt kan suppleras med hjälp av kontexten.) Däremot kan man mycket väl tänka sig en ospecificerad tillståndsangivelse.

Objekts-att-satserna (ACOO) är den av de stora syntaktiska grupperna (med mer än 100 belägg) som har den största andelen

beskrivningar av mentala processer. Detta hänger samman med det som sades i förra avsnittet om möjligheterna att uttala sig om andra människors tankar. Det görs lättast i form av referat, som i sin tur oftast uttrycks med hjälp av hävdade objekts-att-satser (se ovan avsnitt 3.3. om externa källor).

Objekts-att-satserna används i mycket liten utsträckning för att uttrycka språkliga handlingar, vilket beror på att refererade personer sällan talar om vad någon annan har sagt. Däremot används att-satserna ofta för att uttrycka abstrakta handlingar. De refererade personerna talar ofta om vilka åtgärder som har vidtagits, som ska vidtagas osv.

Han hävdade att myndigheterna tydligen värjer sig mot en debatt om kärnkraften.

Men Journalistförbundets ordförande Östen Johansson, menar att förbundet nog får överväga starkare strids-åtgärder nu.

Och så har vi just fått in ett telegram här som meddelar att Turkiets invasionsstyrkor på Cypern och det grekcypriotiska nationalgardet i kväll träffade en överenskommelse om vapenvila i Nicosia-området från klockan 17.15 svensk tid.

Även övriga att-satser (ACÖVR) används ofta för att beskriva abstrakta handlingar. Dessa utgörs av sådana HP som föregås av en igångsättare, en attitydmarkör el dyl.

Och i går blev det klart att nya centrala förhandlingar ska inledas den 19 augusti.

Man fick en känsla av att Kissinger höll tillbaka en smula vad det gällde att uttrycka de möjligheter som världen fortfarande har.

Källangivelser och olika slags modifieringar behövs uppenbarligen mer då satsen uttrycker en abstrakt handling än då den uttrycker en språklig eller konkret handling. I de båda sistnämnda fallen är handlingen ofta entydigt specificerad, reporteren vet vad som har hänt, medan de abstrakta handlingarna är vagare till sin innebörd. Det blir därför nödvändigt med modifierande kommentarer av olika slag.

Relativsatserna (RC) har en fördelning som väl överensstämmer med totalvärdena. Den enda egentliga skillnaden är att vara-tillstånden är något färre, medan övriga tillstånd är något fler. Relativsatsen är alltså en i semantiskt avseende mycket

användbar konstruktion, på samma sätt som påståendemeningarna. Man skulle kunna säga att vi i relativsatserna får en andra uppsättning nyheter, som innehåller all slags information, men som syntaktiskt har skjutits i bakgrunden.

De adverbbinledda relativsatserna (TC) kännetecknas framför allt av att ofta uttrycka konkreta handlingar. Anledningen till detta är att merparten av de adverbbinledda relativsatserna inleds med det rumsbetecknande adverbet där, och rumsangivelser knyts i första hand till konkreta handlingar (se nedan avsnitt 4.5.2.). Tidsangivande när och då förekommer, men är betydligt ovanliga-re.

De övriga konjunktionsbisatserna (CC), som framför allt utgörs av adversativa medan-satser, har en mycket stor andel beskrivningar av språkliga handlingar och en mycket liten andel vara-tillstånd. (Det bör noteras att gruppen totalt sett är liten, varför siffrorna blir osäkra.) De språkliga handlingarna uttrycks i medan-satser då olika uppgifter står mot varandra eller i temporala satser som innehåller ytterligare yttrande av samma person.

Men medan Myrdal förordade statlig styrning agiterade von Hayek mot detta i den berömda boken "Vägen till trældom".

Bara en stark Labourregering kan klara de problem som Storbritannien nu står inför upprepade Mr Wilson än en gång samtidigt som han varnade sina motståndare för att överdriva läget /.../

Koordinationsfraserna (+F) uttrycker ofta handlingar. Det är i första hand språkliga och konkreta handlingar som är vanliga. De språkliga handlingarna är emellertid ofta koordinerade med abstrakta handlingar.

Men utrikesdepartementet har agerat och begärt att resebyråerna snarast ska ta hem de svenska turisterna.

Fördelningen av appositionsfraserna (AF) skiljer sig av naturliga skäl helt från fördelningen av primärinformationerna totalt sett; över 90 % av appositionsfraserna uttrycker tillstånd, och de allra flesta av dessa är vara-tillstånd. Endast i undantagsfall kan appositionsfraserna uttrycka handlingar eller händelser.

Att appositionsfraserna huvudsakligen uttrycker tillstånd kan

Möjligen vara en förklaring till det faktum att appositionerna är något ovanligare i telegrammen än i de andra presentations-typerna (se ovan tabell 5 med tillhörande kommentar). Som framgick av resonemanget om verbaltypernas fördelning på olika presentationstyper inbjuder telegramförfattandet som språksituation inte till användning av tillstånds- och egenskapsbeskrivningar i lika hög grad som formuleringen av kommentarerna. Behovet att använda appositioner blir därför inte så stort, trots att appositionen är en utmärkt konstruktion för att komprimera informationen.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns vissa samband inte bara mellan de syntaktiska typerna och satsernas/frasernas semantiska funktion i texten utan också mellan de syntaktiska typerna och det innehåll som uttrycks i olika verbaltyper. Hög eller låg frekvens av en viss sats- eller frastyp är alltså inte alltid en direkt följd av den kommunikativa funktionen. I stället är frekvensen ofta en följd av att varje kommunikations-situation gynnar ett visst innehåll, vilket i sin tur gynnar förekomsten av olika slags satser och fraser.

4.2.3. Primärinformationer med extern källa

Andelen hävdade propositioner med extern källa är mycket likartad i de olika verbaltyperna. De abstrakta handlingarna har 15,8 %, de konkreta handlingarna 13,2 %, de mentala processerna 17,9 %, händelserna 13,2 %, vara-tillstånden 16,8 % och övriga tillstånd 15,5 %. Den enda verbaltyp som avviker är de språkliga handlingarna, där HP med extern källa endast utgör 3,7 %. Detta har samma förklaring som att de språkliga handlingarna sällan uttrycks med objekts-att-satser, nämligen att refererade personer sällan återger andras yttranden. Överhuvudtaget är det ovanligt med "rapportkedjor" i nyhetstexterna.

4.3. Undersökningen av referentkategorierna

I detta avsnitt redovisas vilka personer, organisationer, institutioner osv som omtalas i nyheterna och vilka roller de har, dvs om de agerar, är utsatta för en handling, tilldelas vissa egenskaper osv.

De kasusroller som har undersökts i detta avseende är AGENT, EXPERIENCER OCH RECEIVER, som ju i så gott som samtliga fall utgörs av animata referenter (se undantag ovan sid 120), samt de STATIC I som utgörs av animata referenter. Även rollen LOCATION, som i några fall är animat, redovisas. STATIC II, UNINTENTIONAL CAUSE och OBJECT har inte undersökts.

Klassificeringen i olika referentkategorier har varit både lätt och svår. Vissa stora grupper, till vilka huvuddelen av referenterna hör, har utan svårighet kunnat bestämmas, men referenter som endast förekommer vid enstaka tillfällen har ibland varit svårare att kategorisera. Det har lett till att jag har fått en ganska stor grupp "övriga" med blandat innehåll. Dessutom har jag fått använda en grupp ospecificerade, för sådana HP där referenten inte klart anges.

De referentkategorier som urskilts i materialet är följande:

1. Makthavare (MAKTH). Till denna grupp hör personer och institutioner i statsledande funktioner, statliga och kommunala myndigheter samt politiker och politiska organisationer.
2. Domstolar (DOM). Hit hör förutom domstolar även juridiska tjänstemän av olika slag.
3. Arbetsmarknadens parter (ARBM). Hit har räknats dels företag, företagsledare och företagens samarbetsorganisationer, dels fackförbunden och deras representanter.
4. Militär (MIL). Hit hör stridande förband, militärledningar och FN-soldater. Även polisen har räknats hit.
5. Oppositionella (OPP). Till denna grupp hör dels enskilda eller organisationer som demonstrerar mot missförhållanden, dels personer eller organisationer som brutit mot lagar och förordningar på ett eller annat sätt.
6. Idrottsutövare (IDR). Hit har räknats idrottsmän, idrottsledare, idrottsorganisationer osv.
7. Övriga (ÖVR). Några av de större referentkategorierna som förts hit är ideella organisationer av olika slag, vetenskapsmän, massmedier, besättningsmän på båtar m fl.
8. Ospecificerade (OSPEC). Hit har främst förts referenter som ingår i HP med passivt verb där AGENTEN inte med säkerhet

kunnat identifieras, men också referenter som uttrycks med pronomenet man eller annat indefinit pronomen.

4.3.1. Referentkategoriernas fördelning på presentationstyperna

I tabell 18 redovisas det totala antalet animata referenter samt frekvensen per 100 primärinformationer i de olika presentationstyperna.

Tabell 18. Animata referenter av olika slag i varje presentationstyp. Antal per 100 primärinformationer.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	OSPEC	TOT
Telegram	27,7	3,4	9,8	14,6	9,1	4,1	12,0	3,0	83,8
Programled	30,9	2,3	11,5	9,0	9,0	0,3	12,5	2,0	77,5
Kommentar	32,4	0,4	11,4	6,4	4,7	1,5	13,2	3,5	73,4
Hela mat.	30,9	1,5	11,1	8,9	6,7	1,8	12,8	3,0	76,8

Som framgår av den nedersta raden i tabellen är det framför allt makthavarna, dvs politiker, myndigheter och myndighetspersoner som figurerar i nyheterna. Drygt 40 % av alla referenter hör till denna grupp.

Detta behöver i och för sig inte innebära att nyhetsspråket är ett myndighetsspråk eller ett "maktspråk", vilket ibland görs gällande; politikers och andra makthavares göranden och låtanden är rimligtvis något som angår de flesta människor direkt eller indirekt, och det är därför viktigt att få veta vad dessa personer företar sig. Å andra sidan är det naturligtvis så att den värld som målas upp i nyhetsprogrammen är en värld som är främmande för de flesta människor.

Fördelningen av de olika referentkategorierna på de tre presentationstyperna är relativt jämn, men det finns vissa skillnader. Makthavarna är inte fullt så vanliga i telegrammen som i programledarinslagen och kommentarerna. I stället har telegrammen överskott för domstolar, militärer och idrottsutövare. I alla tre fallen rör det sig om referenter som ofta omnämns i korta ordalag; någon har dömts för ett brott, trupprörelser har iakt-

tagits, eller någon känd idrottsman har vunnit en viktig tävling. Dessa händelser görs sällan till föremål för egna kommenterande inslag. Visserligen handlar många kommentarer om striderna på Cypern, som pågick då inspelningarna gjordes, men det är framför allt de politiska implikationerna som diskuteras, och följaktligen blir det utrikesministrar, medlingsförhandlare, och andra statliga företrädare som kommer att dominera texterna.

Om man studerar frekvensen av animata referenter totalt sett (kolumnen längst till höger i tab. 18), ser man att presentationstyperna skiljer sig ganska mycket åt. Telegrammen har fler referenter per 100 primärinformationer än de båda andra presentationstyperna. Skillnaden mellan telegrammen och kommentarerna är signifikant. Det är alltså relativt sett fler personer, organisationer osv som figurerar i de nyhetshändelser som återges i telegrammen. Detta förhållande pekar i samma riktning som frekvensen av hävdade propositioner, som diskuterades i kapitel 3; i telegrammen är informationen tätt packad, och det finns inte mycket utrymme för att stanna upp och säga något om de referenter som introducerats. I kommentarerna finns det större möjligheter att göra detta. (Jfr exemplet med Myrdal ovan sid 124.)

Att ordningen mellan programledarinslagen och kommentarerna är omkastad, jämfört med frekvensen av HP, beror på att den sekundära informationen är bortskalad och inte påverkar siffrorna här. Den primärinformation som programledarna förmedlar har i många avseenden större likhet med telegrammen än vad primärinformation i de kommenterande inslagen har.

Ett studium av undergrupperna visar att det finns systematiska skillnader mellan de olika nyhetsprogrammen vad gäller förekomsten av olika referentkategorier. I tabell 19 redovisas de sammanslagna värdena för programledarinslagen och kommentarerna i de tre programmen.

Som synes har Dagens Eko överskott på kategorierna makthavare och arbetsmarknadens parter men underskott på militärer, oppositionella och övriga, dvs de kategorier som har höga värden i de båda TV-programmen.

Tabell 19. Animata referenter av olika slag i varje nyhetsprogram (telegrammen ej medräknade). Antal per 100 primärinformationer.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	OSPEC	TOT
DAGENS EKO	36,2	0,8	20,3	3,4	3,9	-	9,1	2,5	76,2
RAPPORT	28,4	1,4	7,1	9,9	8,6	-	16,8	3,4	75,5
AKTUELLT	31,6	0,7	8,1	8,0	5,3	3,2	12,7	3,0	72,5

Det är alltså de politiska och ekonomiska frågorna som dominerar i Dagens Eko, vilket förmodligen är anledningen till att uttryck för abstrakta handlingar är så vanliga i DE-kommentarerna. I Rapport och Aktuellt är det vanligare med inslag av mer dramatisk karaktär, exempelvis militära operationer, protestaktioner av olika slag osv. Det är också vanligare med inslag av s k "human interest"-karaktär, som drar upp siffrorna för kategorin Övriga. Till den senare typen av inslag hör också det idrottsinslag som svarar för beläggen i Aktuellt. Den "mänskliga" tonen slås an av programledaren redan i introduktionen till inslaget.

Och nu ska ni få reda på något ganska rart. 12000 ungdomar från hela Norden, från Tyskland från Holland från Schweiz spelar just nu handboll i och kring Göteborg, nästan alla på en gång. Och så har de väldigt mycket annat trevligt också. Ni ska få träffa några av de här glada ungdomarna tillsammans med vår reporter Thomas Simpson i Göteborg.

4.3.2. Referentkategoriernas fördelning på olika roller

Studiet av referentkategorierna visar alltså att nyhetsscenen framför allt befolkas av personer med makt och myndighet och av människor som fattar politiska och ekonomiska beslut. Då man studerar vilka roller de olika referenterna spelar förstärks intrycket av dessa gruppers dominans i nyhetsprogrammen ytterligare. Fördelningen framgår av följande tabell.

Tabell 20. De animata referenterna fördelade på olika roller.
Procentuell andel av varje referentkategori.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	OSPEC	TOT
AG	48,6	80,0	51,1	59,9	45,9	39,1	31,9	69,4	48,5
EX	5,9	1,8	6,8	0,6	2,9	3,1	3,7	26,9	5,5
ST I	26,5	1,8	21,6	20,2	26,4	29,7	27,8	-	23,8
REC	15,3	12,7	15,3	17,1	22,3	26,6	33,8	3,7	19,0
LOC	3,7	3,6	5,3	2,2	2,5	1,6	2,8	-	3,3
n	1115	55	399	322	242	65	460	108	2766

Den mest iögonenfallande fördelningen har kategorin domstol, med 80 % av referenterna i rollen AGENT. Ganska sällan uppträder domstolarna i rollen RECEIVER, och vi får praktiskt taget aldrig veta något om vad dessa referenter tänker eller vilka egenskaper de har. Anledningen till detta är naturligtvis att domstolarna som sådana inte är intressanta, utan det är de handlingar de utför som är det viktiga. Detta medför i sin tur att kategorin domstol ibland manifesteras syntaktiskt som agent till ett passivt verb, och ofta manifesteras kategorin inte överhuvudtaget (jfr nedan sid 143 f).

Men här har nu Nixon i förra veckan beordrats av Högsta Domstolen att gå åklagaren till mötes.

Biggs, som var ledare för det stora tågrånet i England i början av sextiotalet, dömdes till 30 års fängelse.

Kategorierna makthavare och arbetsmarknadens parter har likartade fördelningar på de olika rollerna. Liksom domstolarna har de det högsta värdet för rollen AGENT, men övriga roller är betydligt bättre företrädade än i kategorin domstol. Framför allt gäller det rollen EXPERIENCER som utgör en mycket liten andel i de flesta andra kategorier. Det kan vara åsikter om världshändelserna eller planer för framtiden som uttrycks:

USA beklagar djupt Turkiets nya attack på Cypern sade talesmannen.

Det skandinaviska flygbolaget SAS och de övriga bolagen i organisationen IATA har planer på att starta ett eget oljebolag.

Vi får alltså veta vad referenterna i dessa kategorier gör och vad de tänker. Däremot är de i ganska liten utsträckning påverkade av andra människors handlande. De uppträder alltså sällan i rollen RECEIVER. Däremot förekommer arbetsmarknadens parter jämförelsevis ofta i rollen LOCATION. Detta förklaras främst av att namn på företag ofta ingår i uttrycken.

Ett beslut har också tagits i Coronas styrelse.

På NJA avvaktar man under tiden.

Beteckningar för arbetstagarnas organisationer är något ovanligare, men bl a följande typ förekommer.

På LO-sidan är man inte helt nöjd med skattereformen.

Även militärerna uppträder huvudsakligen i rollen AGENT. De skiljer sig emellertid från makthavarna och arbetsmarknadens parter genom att mycket sällan uppträda i rollen EXPERIENCER.

Då man kommer till kategorin oppositionella börjar bilden förändras; värdet för AGENT är lägre och värdet för RECEIVER är högre. I kategorin idrottsutövare är värdena ännu mer utjämnade, och i kategorin övriga är värdet för RECEIVER högre än värdet för AGENT. Denna kategori, som förutom vetenskapsmän, läkare och ideella föreningar också innehåller besättningsmän på båtar, personer som tagits som gisslan, blodgivare m fl, får sällan spela huvudrollen i nyheterna. Vi får oftast veta något om dessa grupper då de utsatts för handlingar och händelser av något slag, däremot sällan då de själva gjort något.

Kategorin ospecificerade skiljer sig mycket från alla andra kategorier. De ospecificerade referenterna uppträder ofta i rollen AGENT, mycket sällan i rollen RECEIVER och aldrig i rollerna STATIC I eller LOCATION. Värdet för EXPERIENCER är emellertid mycket högt. Den konstruktionstyp som framför allt bidrar till det höga värdet kan exemplifieras av följande meningar, där ett indefinit pronomen står som subjekt till ett verb med mental innebörd.

Var den israeliska allmänheten /.../ egentligen har sina sympatier idag vet ingen riktigt säkert.

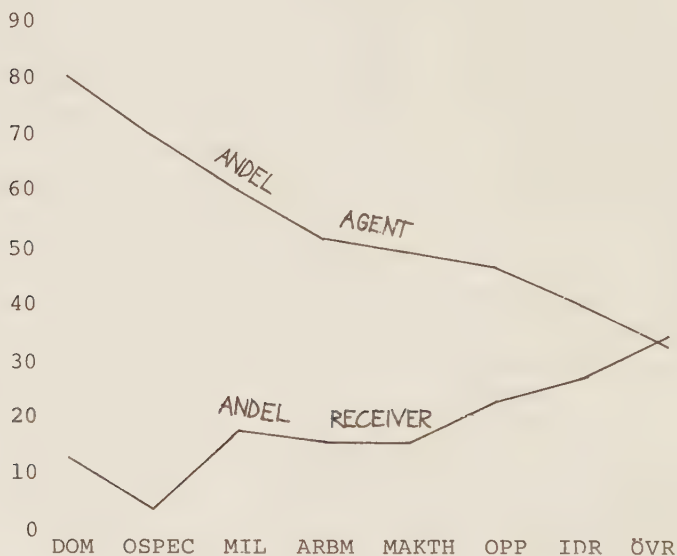
Men det är inte mycket man väntar sig konkret av de här samtalen.

En minskning av den tiden kan man tänka sig om förmildrande omständigheter föreligger heter det i Fords amnestiprogram.

Att de ospecificerade referenterna inte förekommer i STATIC I eller LOCATION ligger i sakens natur; det som inte är specificerat kan inte heller tillskrivas några egenskaper, sägas ingå i en organisation el dyl.

Förhållandet mellan de olika referentkategorierna framgår tydligt av följande figur, där de olika kategoriernas värden för rollen AGENT respektive rollen RECEIVER lagts in på en skala. Kategorierna är ordnade från vänster till höger efter andelen AGENTER.

Figur 7.

Det är framför allt dessa båda roller som ger kategorierna deras profil. Ju större andel AGENTER en kategori har, desto mindre andel utgör rollen RECEIVER, och tvärtom. Övriga roller skiljer sig betydligt mindre åt mellan de olika kategorierna. Mönstret störs endast av kategorin ospecificerade, som har en mycket

liten andel RECEIVER, och i någon mån av kategorin militärer där andelen RECEIVER är något "för stor".

4.4. Rollen AGENT

Av tabell 20 ovan framgår att rollen AGENT är den roll som innehåller det största antalet animata referenter. Närmare 50 % av referenterna ingår i denna roll. Rollen AGENT är på sätt och vis också den innehållsmässigt viktigaste rollen, eftersom AGENTEN är den som sätter igång handlingarna och på så sätt kan sägas styra händelseutvecklingen. Jag har därför ansett det vara rimligt att underkasta rollen ett närmare studium. I följande båda avsnitt kommer jag att redogöra för vilka handlingar de olika AGENTERNA utför samt vilken syntaktisk manifestation de olika AGENTERNA har i texten.

4.4.1. AGENTERNAS fördelning på olika handlingstyper

I tabell 21 redovisas AGENTERNAS fördelning på olika handlingstyper i de olika referentkategorierna.

Tabell 21. AGENTERNA fördelade på olika handlingstyper. Procentuell andel.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	ÖSPEC	TOT
Språkl. handl.	29,0	18,2	26,5	3,6	23,4	12,0	21,1	17,3	22,3
Abstr. handl.	55,2	81,8	63,2	17,6	21,6	20,0	26,5	37,3	44,3
Konkr. handl.	15,9	-	10,3	78,8	55,0	68,0	52,3	45,3	33,4
n	542	44	204	193	111	25	147	75	1341

Tabellen visar tydligt att de olika kategorierna skiljer sig åt vad avser de handlingar som referenterna utför. Språkliga handlingar är vanligast i kategorierna makthavare, arbetsmarknadens parter och oppositionella. Bland de språkliga handlingar som utförs av kategorin makthavare märks bl a följande: anklaga, begä-

ra, diskutera, erbjuda, föreslå, hota, kräva, lova, meddela (ett beslut), motivera, presentera (ett förslag), sammankalla, skriva, tala, uttrycka oro/förhoppning, uppmåna, varna, vädja. I stor utsträckning är det alltså frågan om händelser som man vill få genomförda alternativt vill undvika. Några exempel:

Utrikesdepartementet har begärt att resebyråerna snarast ska ta hem de svenska turisterna.

Kissinger föreslog också ett internationellt program för att säkra livsmedelstillgången i världen.

Turkiet krävde först att öns 115000 turkar skulle få ett enda administrativt område i ett federalt Cypern.

Rådsmötet uttryckte även sin djupa oro över att vapenstilleståndet på Cypern satts ur funktion.

Bland de språkliga handlingar som utförs av kategorin oppositio-
nella märks bl a begära, hota, kritisera, kräva, protestera,
svara, uppmåna. Några exempel:

Gerillamännen har hotat att döda gisslan en efter en om de inte får sina krav tillgodosedda.

Jordbrukarna krävde samma ekonomiska hjälp som de franska och belgiska jordbrukarna har lovat.

Verben som används om de båda kategorierna är i viss utsträckning av samma slag; det är verb som anger att personen/organisationen vill driva sin vilja igenom i en viss fråga. En skillnad som kan iakttas är att de verb som används om de oppositionella är mer entydigt kritiska än de som används om maktavarna. I den sistnämnda kategorin finns en del "mildare" uttryck som föreslå, uttrycka oro och vädja.

De språkliga handlingar som utförs av arbetsmarknadens parter är delvis av samma slag som de som exemplifierats ovan, men det finns också en del uttryck som vittnar om i vilka situationer dessa referenter uppträder: formulera, förorda, skriva under, teckna avtal, underteckna, varsla, yrka avslag.

Personalens majoritet förordade samgående med AGA.

LO-sekreteraren hade skrivit ett preliminärt avtal.

I New York idag tecknar Handelsbanken ett avtal om att bli delägare i en så kallad merchantbank.

Hotell- och restauranganställdas förbund varslade idag om blockad mot åtta stockholmsrestauranger.

Abstrakta handlingar utförs framför allt av kategorierna makt-havare, domstolar och arbetsmarknadens parter. Värdena i övriga kategorier är förhållandevis låga. Att hitta några abstrakta handlingar som är typiska för kategorin makthavare är svårt, men följande verb kan få illustrera några av de handlingar som förekommer: acceptera, antaga (ett anbud), avgå, avgöra (en fråga), behandla, besluta, finansiera, hålla konferens, inleda, lägga fram, lägga ned, planera, planlägga, sammanträda, vägra, överbäga. Några exempel:

Idag beslöt Grekland att bryta det militära samarbetet med NATO.

Regeringen planerar alltså att få ner boendekostnaderna genom en ny låg bostadsränta.

Myndigheterna vägrar att gå med på några som helst krav.

Abstrakta handlingar som ofta utförs av kategorin domstol är följande: besluta, döma, frikänna, förbjuda.

En militärdomstol i Seoul i Sydkorea har dömt ytterligare 36 personer till hårda fängelsestraff.

Nu har sammanlagt nio personer dömts i samband med Watergate-affären.

Marknadsdomstolen förbjöd i dag två resebyråföretag att i sin reklam påstå att de är billigast.

Även för arbetsmarknadens parter är det de abstrakta handlingarna som dominerar. Bl a följande verb förekommer: acceptera, ajournera, besluta, etablera sig, föra förhandlingar, godkänna, inleda förhandlingar, lämna besked, satsa på, överbäga.

Flera av Coronas aktieägare accepterade det här budet.

I dag beslöt Volvos extra bolagsstämma att låta fjärde AP-fonden köpa in sig i företaget.

LO:s styrelse, Landssekretariatet, skulle godkänna avtalet.

Likhetera mellan makthavarna och arbetsmarknadens parter är ganska stora, medan domstolarna av naturliga skäl avviker.

Kategorierna militärer, oppositionella, idrottsutövare, övriga och ospecificerade har alla övervikt för konkreta handlingar. De flesta av dessa kategorier uppvisar en splittrad bild vad gäller verbanvändningen. Det är bara militärerna som har ett antal verb som uppträder mera regelbundet. Det är naturligt nog

huvudsakligen verb som är knutna till stridshandlingar av olika slag: anfälla, avfyra (bomber), bomba, döda, erövra, frige, gå till angrepp, ingripa, inspektera, marschera, omringa, rycka fram, rycka in, stoppa, träffa (ett mål), utväxla.

Turkiskt flyg bombade Nicosia och Famagusta.

I det område som vi såg bilder ifrån alldeles nyss så dödades tre österrikiska FN-soldater då deras bil besköts av turkiska trupper.

De turkiska styrkorna har intagit radiostationen i Nicosia.

Fångarna utväxlades vid en gränslinje i Nicosia som skiljer de båda befolkningsgrupperna åt.

Av verblistorna och exempelsamlingarna framgår att de olika referentkategorierna i stor utsträckning skiljer sig åt med avseende på de handlingar de utför. Gemensamt för de angivna handlingarna är emellertid att de tillhör en sfär av tillvaron som är främmande för de flesta människor. I de kategorier där språkliga handlingar är vanliga uppvisas framför allt olika sätt att ställa krav, de abstrakta handlingarna är framför allt sammanträdesrummens, överläggningarnas och domstolarnas handlingar, och de konkreta handlingarna är krigs- och stridshandlingar av olika slag. Handlingar som ligger närmare människors vardag omnämns bara sporadiskt.

4.4.2. AGENTERNAS syntaktiska manifestation

Så här långt har jag redovisat AGENTERNAS förekomst och fördelning på den abstrakta, underliggande nivån. Det kan emellertid också vara av intresse att se hur AGENTERNA manifesteras (eller inte manifesteras) i den syntaktiska ytstrukturen. Det vanligaste är naturligtvis att de syntaktiskt manifesteras som satsens subjekt, antingen i huvudsatser, eller också i något slags underordnad sats.

Prins Juan Carlos har idag utlyst ett extra regerings-sammanträde till nästa fredag.

Ambassadör Backlund uppger också att Gerling lagt ner ungefär 100000 kronor om året på det svenska general-konsulatet.

Och sedan gjorde vattensprutorna den slutliga avstädningen, medan förbittrade utställningsbesökare kastade jordkokor mot övermakten.

Men AGA Överraskades av det Wallenbergägda Incentive som under industrisemestern lade fram ett konkret bud på 75 miljoner kronor på Corona.

I alla dessa fall manifesteras AGENTEN som subjekt på ett eller annat sätt. Men AGENTERNA kan också manifesteras som utbrutna led eller som syntaktiska agenter.

Det var det socialdemokratiska ungdomsförbundet som ordnat mötet.

Radionhävdade också att fyra turkiska plan under dagen har skjutits ner av grekcyprioterna.

Slutligen ska nämnas de fall där AGENTERNA saknar representation i ytstrukturen. Det gäller dels subjeksstrykningar, som fr a är vanliga i koordinationsfraser, men som också förekommer i felkonstruerade meningar, dels meningar med passivt verb utan agent, som i det tredje exemplet nedan. De utelämnade ledens plats har markerats med vågräta streck.

Turkarna har tagit militärflygplatsen i Nicosia och ____ omringat den civila flygplatsen.

Chappaquiddick är namnet på en plats, en ö närmare bestämt. Det var där Kennedy en kväll var på fest med några medarbetare. ____ beslöt sig för att köra en sekreterare Mary Jo Kopechne hem. ____ körde underliga vägar. ____ körde ner i vattnet från en bro.

En underjordisk spansk regering har bildats ____.

I följande tabell redovisas AGENTERNAS fördelning på olika syntaktiska typer.

Tabell 22. AGENTERNAS syntaktiska manifestation. Procentuell andel av olika syntaktiska typer i varje referentkategori.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	OSPEC	TOT
Subjekt	72,7	38,6	72,1	53,9	64,9	60,0	75,5	10,7	64,7
Agent	2,4	4,5	2,5	3,6	3,6	-	5,4	-	2,9
Utbrytningsled	2,0	-	1,5	1,0	2,7	-	2,0	1,3	1,7
Utel.SS i +F	7,0	2,3	5,9	9,3	14,4	12,0	7,5	2,7	7,5
Utel.agent	15,9	54,5	18,1	32,1	14,4	28,0	9,5	85,3	23,1
n	542	44	204	193	111	25	147	75	1341

Nästan två tredjedelar av alla AGENTER manifesteras som subjekt, antingen i en påståendemening eller i något slags underordnad sats. Dessa är alltså entydigt angivna i texten (med undantag för ospecificerade indefinita pronomen) och har en syntaktiskt framträdande position i satsen. Man kan emellertid iaktta vissa skillnader mellan de olika referentkategorierna. Makthavarna, arbetsmarknadens parter och kategorin övriga har höga värden, medan militärerna och i ännu högre grad domstolarna har låga värden. Dessa kategorier står alltså inte alltid i centrum för intresset, trots att det är de som har den största andelen AGENTER totalt sett (se tabell 20). Jag bortser här från kategorin ospecificerade, vars främsta kännetecken ju är att de saknar syntaktisk manifestation.

En ganska liten del av AGENTERNA (mindre än 5 % sammanlagt) manifesteras syntaktiskt som agent till ett passivt verb eller som led i en relativsats i utbrytningskonstruktion. Skillnaderna mellan de olika referentkategorierna är förhållandevis små.

Andelen AGENTER som saknar syntaktisk manifestation är däremot ganska stor. Över 30 % av alla AGENTER tillhör denna grupp. När det gäller subjeksstrykningarna är detta oproblematiskt, eftersom de utan undantag kan suppleras med hjälp av den omgivande kontexten. När det gäller passiver med utelämnad agent ställer detta sig emellertid ibland svårare.

S-passivkonstruktionen, med eller utan agent, är en konstruktion som ofta diskuterats i samband med undersökningar av texters uppfattbarhet och stil. Om konstruktionen skriver Wellander (1973:146): "Den passiva formen av ett verb bör inte tillgripas utan särskilda skäl. Den aktiva formen är i regel enklare och naturligare, mera åskådlig, den ger en mera omedelbar bild av den skildrade handlingen. I det okonstlade talspråket brukas passivum, i synnerhet s-formerna, i mycket begränsad utsträckning." Att konstruktionen, som historiskt sett är ursprunglig i svenskan, inte är främmande för genuint talspråk har visats av Holm (1952. se särsk. sid 144 ff), men den är vanligare i skriftspråk, i synnerhet latinpåverkade texttyper, och i skriftspråkspåverkat talspråk (Holm 1967:219).

Användningen av passiva verb i etermediernas nyhetsspråk har i flera sammanhang kritiserats starkt, kanske allra starkast av

Frands Mortensen i hans undersökning av Danmarks Radios nyhetsprogram Radioavisen. "I de ti Radioavisere har vi fundet et gennemsnit på ikke mindre end 21,1 % /passiva satser/! Dette tal er chockerende stort, og der er ingen tvivl om at det er meget hæmmende for kommunikationen" (Mortensen 1973:148).

För att försöka få en uppfattning om varför denna konstruktion förekommer så pass ofta i nyhetstexterna har jag undersökt de handlingar som uttrycks med passivt verb mer i detalj. I följande tabell redovisas fördelningen i de olika presentations-typerna och de olika referentkategorierna.

Tabell 23. Handlingar uttryckta med passivt verb. Absoluta tal samt antal per 100 handlingar i varje kategori resp. varje presentationstyp.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	OPP	IDR	ÖVR	OSPEC	TOT	Per 100 handl.
TEL	35	11	8	36	9	2	6	21	128	32,2
P-LED	25	12	10	7	5	-	5	6	70	22,5
KOMM	39	3	24	26	6	5	11	37	151	23,9
Hela mat. 99	99	26	42	69	20	7	22	64	349	26,0
Per 100 handl.	18,3	59,1	20,6	35,8	18,0	28,0	15,0	85,3	26,0	

Som framgår av tabellen är det framför allt telegramförfattarna som uttrycker handlingar med passivt verb. Nästan en tredjedel av handlingarna i telegrammen uttrycks på detta sätt. Siffrorna är lägre i de båda andra presentationstyperna, men det är även där vanligt att handlingsverben passiveras.

Att det i första hand är telegramförfattarna som använder sig av möjligheten att passivera och därmed kunna utelämna AGENTEN hänger förmodligen bland annat samman med deras strävan att komprimera informationen så mycket som möjligt. I de flesta fall framgår det av kontexten vem AGENTEN är, och att ange det explicit skulle alltså vara att förmedla redundant information. Den traditionella bilden av hur ett telegram ska vara utformat spelar naturligtvis också in här.

Det är emellertid inte bara presentationstypernas olika funktioner som avgör frekvensen av passivkonstruktioner. AGENTENS kate-
goritillhörighet och typen av inslag spelar också in.

Först och främst är passivkonstruktioner vanliga då det är en
domstol som utför handlingen.

President Nixons förre rådgivare John Dean dömdes
idag till fängelse i mellan ett och tre år för
sin medverkan i försöken att dölja Watergate-
inbrottet.

Att få veta vem det är som har dömt en person är som regel
ointressant, och AGENTEN utelämnas i de allra flesta fall
(jfr dock exemplet med utsatt AGENT ovan sid 136).

En annan typ av inslag som uppenbarligen gynnar ett framställ-
ningssätt med passivt verb exemplifieras av följande textstycke.
Här är agenten i flera fall inte utsatt, men det står klart att
det är frågan om en myndighet av något slag som ansvarar för
förändringarna av skatteskalorna.

Finansminister Sträng presenterade idag det förslag
till skattereform som är följden av vårens Haga-
uppgörelse med Folkpartiet. Förslaget föreslås träda
i kraft vid årsskiftet och innebär skattesänkningar
för de flesta löntagare. Procentuellt är skatte-
sänkningen störst vid årsinkomster upp till 20000
kronor medan den i kronor räknat blir störst vid
inkomster mellan 50000 och 100000 kronor. Enligt
förslaget slopas sjukförsäkringsavgiften för lön-
tagarna. Och samtidigt avskaffas avdragsrätten för
denna avgift redan vid 1976 års taxering. Vidare
justeras skatteskalorna för att lindra marginaleffek-
terna. Ett extra avdrag för lägre inkomstagare
införs. För pensionärer blir detta avdrag 500 kronor.

Det är svårt att se hur denna typ av inslag skulle kunna för-
bättras genom att man använde aktiva motsvarigheter till de
passiva verben eller genom att man tillfogade de utelämnade
AGENTERNA. Det framgår visserligen inte explicit vem som före-
slår, slopar, avskaffar, justerar och inför, men de personer
och organisationer som är inblandade har tydligt angivits i
telegrammets första mening.

En tredje typ föreligger i följande fall, där reportern möjli-
gen inte känner till alla omständigheterna eller också inte
tycker att det är intressant att delge lyssnaren dem. Här finns
det större anledning att fråga sig vem som störtade Makarios

och vem som brutit den gamla vapenvilan.

Det började för en månad sedan med att ärkebiskop Makarios störtades och ersattes med Nicos Sampson som Cyperns president. Båda de här har nu fallit halvt i glömska medan utvecklingen på och kring Cypern rullat vidare. Den 25 juli inleddes de första Genèveförhandlingarna med utrikesministrarna från de länder som står som garantier för Cyperns oberoende, Grekland, Turkiet och Storbritannien. Förhandlingarna ledde till ett avtal den 31 juli om bl a ny vapenvila. Den gamla hade brutits vid upprepade tillfällen. Och den 10 augusti, alltså i lördags, inleddes den andra förhandlingsrundan i Genève med de tre garantistaternas utrikesministrar.

Militära handlingar tycks överhuvudtaget gärna passiviseras. I följande avsnitt är det bl a den grekcypriotiska radiostationen och staden Timbou som står i centrum för intresset. Att det är de turkiska styrkorna som utfört stridshandlingarna framgår av sammanhanget. Dessutom är agenten utsatt i den sista meningen.

Under bombanfall mot Nicosia har troligen den grekcypriotiska radiostationen träffats. I Tel Aviv, där radion avlyssnas, har det konstaterats att Nicosia-signalen upphört och att stationen nu tycks sända från Paphos på öns sydöstra del. Också Timbou med sin flygplats öster om Nicosia har intagits av turkarna rapporterar en turkisk radiostation.

Liknande förhållande råder i följande exempel. Här är det polisen som inte nämns explicit i de passiva satserna (utom i den första, där AGENTEN är obestämd). Det råder emellertid ingen tvekan om vem det är som plöjer ner, arresterar och bränner.

På slaget tolv gjorde polisen chock. Under förevändning att en kultur- och rekreationspark skulle anläggas på den åker där utställningen skulle äga rum körde schaktmaskiner rakt in i folkmassan. Taveldukarna plöjdes ner i leran. Män, kvinnor och barn sprang för att inte komma under fordonen. Och sedan gjorde vattensprutorna den slutliga avstädningen medan förbittrade utställningsbesökare kastade jordkokor mot övermakten. Några konstnärer och utländska journalister fick ordentligt med stryk av polisen. Och fyra av utställarna arresterades alltså. De tavlor polisen fick tag på brändes senare på bål.

Övriga passivkonstruktioner är det svårare att se något mönster i. Det finns dock en antydning till att de handlingar som utförs av företagsstyrelser och dylikt gärna passiveras.

Påtryckningarna kom via försäkringsinspektionen i Västberlin och skulle behandlas av koncernens styrelse i fredags. Det blev ett dramatiskt sammanträde som inför lyckta dörrar pågick ända till måndagsmorgonen. Vid middagstid meddelades så att Gerling avstår från posten som styrelseordförande. Han säljer hälften av koncernen för 200 miljoner D-mark. Och de pengarna lös görs för att så långt som möjligt hålla insättarna skadelösa i Heerstadbanken som gick omkull på försommaren.

Anledningen till att verbet behandla får passiv form är förmodligen att det på det sättet blir lättare att koordinera de båda hävdade propositioner som ingår i meningen (jfr Åkermalm 1970:142).

Användningen av passivkonstruktioner, med eller utan agent, tycks med andra ord knappast vara betingad av någon strävan att undertrycka besvärlig information utan tycks framför allt ha informationsstrukturella orsaker. Uppgifter om AGENTERNA utelämnas därför att de inte uppfattas som viktiga eller för att det framgår av sammanhanget vem AGENTEN är. Ibland får detta önskade effekter som i exemplet med Makarios ovan, men i de flesta fall bör användningen av passivkonstruktionen inte ha någon avgörande betydelse för lyssnarens möjligheter att tilldogogöra sig nyheternas innehåll.

Att passivkonstruktionen ofta betingas av informationsstrukturella faktorer visas av de fall där agenten finns med. Av 39 belägg är 14, alltså mer än en tredjedel, sådana som ingår i en relativsats.

Vi ska träffa en 19-årig flicka som bott hela sitt liv i Johannesburg och som uppföstrats av sin morbror som också är med här.

Sovjetflottan måste passera genom Bosporen som kontrolleras av Nato-landet Turkiet.

Här är det naturligt att låta den referent som står i centrum för intresset i huvudsatsen (flickan respektive Bosporen) bli grammatiskt subjekt till ett passivt verb i relativsatsen. Att välja den aktiva motsvarigheten skulle förmodligen resultera i meningar som var svårare att uppfatta. I den första av de båda meningarna skulle det väl knappast ens vara möjligt.

Sammanfattningsvis kan sägas att även om den kritik som ibland framförs mot användningen av s-passivkonstruktionen ofta är be-

rättigad, så är det fel att helt brännmärka konstruktionen i nyhetstexter och andra informerande texter. Passivkonstruktionen erbjuder textförfattaren en utmärkt möjlighet att på ett smidigt sätt inordna olika uppgifter i en och samma syntaktiska ram och framhäva de delar av meddelandet som står i centrum för intresset. Ett sådant förfarande gör texterna tätare, vilket kan innebära att uppfattbarheten försämras, men texterna blir samtidigt smidigare, i och med att redundant information inte behöver upprepas och att led som innehållsligt hänger samman kan förenas syntaktiskt.

4.5. Undersökningen av omständighetsangivelserna

Viktiga ingredienser i primärinformationernas uppbyggnad är, förutom uppgifter om handlingen/händelsen och de inblandade personerna, också omständighetsangivelser av olika slag (jfr figur 3 i kapitel 1). I följande tre avsnitt kommer jag att ta upp de viktigaste av de omständighetsangivelserna som förekommer i nyhetstexterna. De vanligaste är tidsangivelser (4.5.1.) och rumsangivelser (4.5.2.). Övriga omständigheter som tas upp är orsaks-, konsekvens-, avsikts- och villkorsangivelser. Dessa behandlar jag tillsammans i ett avsnitt (4.5.3.).

4.5.1. Tidsangivelser

Att avgöra vilka primärinformationer som innehåller en eller flera tidsangivelser har inte medfört några större problem. I de flesta fall råder det ingen tvekan om ifall ett adverb, en prepositionsfras eller en sats utgör en temporal angivelse av något slag. Följande principer och analysproblem bör dock noteras:

a) Endast sådana uttryck som syntaktiskt fungerar som adverbial har analyserats. Det innebär att i fjol i följande mening inte räknas med bland tidsangivelserna.

Den genomsnittliga hyran i fjol /.../ var 7730 kronor.

b) Vissa adverbial som anger en situation snarare än en tidpunkt har inte betraktats som tidsangivelser. Några exempel:

Ingen av de ombordvarande skadades allvarligt vid kraschen.

I samband med driftsstörningar har man tvingats höja och sänka vattennivån ständigt.

Rune Nilsson /.../ skottsbadades under striderna på ön.

c) Adverbet då har i vissa fall betydelsen i detta sammanhang, i så fall, i detta fall o dyl, och har då inte betraktats som tidsangivelse.

Då får Ford bättre recensioner av affärsvärlden.

d) Adverbet nu kan också ibland uppträda utan tidsbetydelse, liksom satser av typen när det gäller ...

Nu kommer det här spelåret knappast att gå till svensk filmhistoria.

Det var inte å ena sidan eller å andra sidan när det gällde de risker som världen står inför.

De konstituenten som ansetts utgöra tidsangivelser har i anslutning till Erik Andersson (1977) delats upp i durationer, som talar om hur länge en handling eller ett tillstånd pågår, tidpunktsangivelser, som anger när en handling inträffar, iterations- och frekvensangivelser, som anger hur ofta och med vilka intervaller handlingarna inträffar, samt en grupp övriga, som bl a innehåller adverbena redan, fortfarande, än så länge och ännu.

Tidpunktsangivelserna har delats upp i icke-deiktiska, som anger en tidpunkt som är oberoende av talsituationen, och deiktiska, som är relaterade till talpunkten eller någon annan punkt på tidslinjen. De talpunktsrelaterade tidsangivelserna kan vara av två slag, dels sådana som obligatoriskt måste knytas till talpunkten, som idag, i morgon, i förra veckan osv, dels sådana som har en viss, men inte fullständig självständighet mot talpunkten, som i juni, på måndag osv. Den sistnämnda typen kallas av Erik Andersson (1977:62) för optionellt talpunktsrelaterade.

4.5.1.1. Tidsangivelsernas fördelning på undergrupperna

Av de totalt 1049 tidsangivelser som förekommer i materialet är 79,5 % tidpunktsangivelser, 8,6 % är durationer, 4,3 % är iterations- eller frekvensangivelser, och 7,6 % tillhör gruppen

Övriga. I nyheterna får vi alltså veta när olika händelser har inträffat eller ska inträffa. Betydligt mera sällan får vi veta hur länge händelserna pågår eller hur ofta de inträffar.

I följande tabell redovisas fördelningen på undergrupperna i materialet.

Tabell 24. Tidsangivelser av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Tid punkt	Dura- tion	Iteration/ frekvens	Övriga	TOT
Telegram	27,4	2,3	0,5	1,7	31,8
Programled	27,2	2,1	0,8	2,1	32,2
Kommentar	19,5	2,8	1,8	2,5	26,6
Hela mat.	23,1	2,5	1,2	2,2	29,1

Fördelningen av tidsangivelserna är totalt sett ganska jämn. Den enda systematiska skillnad som kan iakttas är att kommentarerna har en något lägre andel tidsangivelser än de båda andra presentationstyperna. Kommentarerens låga andel beror främst på att tidpunktsangivelserna är ovanligare där än i telegrammen och i programledarinslagen, vilket i sin tur beror på att deiktiska tidpunktsangivelser som är obligatoriskt talpunktsrelaterade inte förekommer så ofta. Framför allt är skillnaden stor vad gäller användningen av adverbialet i dag. I genomsnitt har telegrammen 8,6 förekomster per 100 primärinformationer, programledarinslagen har 6,9 och kommentarerna endast 2,9. Även andra talpunktsrelaterade tidsangivelser som i morse, i går, i år, nästa vecka osv är ovanligare i kommentarerna.

Det likaledes talpunktsrelaterade adverbet nu är däremot vanligast i kommentarerna och programledarinslagen (2,6 förekomster per 100 primärinformationer). Telegrammen har här det lägsta värdet (1,6/100).

Den skillnad som finns mellan undersökningsgrupperna vad gäller tidpunktsangivelserna består alltså huvudsakligen i att man i telegrammen och programledarinslagen i större utsträckning än i kommentarerna använder adverbialet i dag, ett drag som förmod-

ligen hjälper till att skapa den speciella nyhetsstil som framför allt telegrammen har. Adverbialet i dag hjälper till att markera att det som omtalas verkligen är en nyhet. Det är något som hänt idag, inte något som hände för en vecka sedan eller något som inträffar regelbundet.

Användningen av durations-, iterations-, frekvens- och övriga tidsangivelser är även den ganska likartad i de tre presentationstyperna. Här har emellertid kommentarerna i samtliga fall det högsta värdet. Möjligen främjas användningen av dessa tidsangivelser av den mer resonerande stilen i kommentarerna. Exempelvis förutsätter användningen av "övriga tidsangivelser" som redan, fortfarande och än så länge att man gjort en bedömning av möjliga händelseutvecklingar, något som framför allt kommentatorerna kan tillåta sig.

4.5.1.2. Tidsangivelsernas fördelning på verbaltyperna

Följande tabell visar hur tidsangivelserna fördelar sig på olika verbaltyper.

Tabell 25. Tidsangivelser av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Händ- elser	Ment. proc.	vara- tillst.	Övr. tillst.	Prim. inf.
Icke-deikt.	1,3	2,0	0,2	1,4	0,7	0,9	1,4	1,2
Optionellt deikt.	2,0	2,7	3,6	2,2	1,3	0,5	0,4	1,7
<u>i dag</u>	10,7	8,8	7,4	6,0	2,6	1,9	2,1	5,2
<u>nu</u>	2,0	4,0	3,3	3,3	2,6	1,6	1,4	2,5
Övr.oblig. talp.	5,4	9,4	12,5	7,0	4,6	3,4	4,1	6,5
Icke talp.	9,7	6,7	9,6	9,3	3,3	2,7	3,7	6,1
Tidpunkt totalt	31,1	33,6	36,6	29,2	15,2	11,1	13,1	23,1
Duration	0,7	2,5	3,3	3,1	1,3	1,9	3,1	2,5
Iteration/ frekv.	1,0	1,0	2,7	1,5	-	1,0	1,0	1,2
Övriga	1,7	2,2	1,6	1,9	2,6	1,9	3,4	2,2
Tidsang.tot.	34,4	39,4	44,2	35,7	19,2	16,0	20,6	29,1

Det är fr a beskrivningarna av handlingarna och händelserna som förses med tidsangivelser. Högst värde har de konkreta handlingarna, lägst värde har vara-tillstånden. De konkreta handlingarna har en mycket stor andel obligatoriskt talpunkts-anknutna tidsangivelser. De satser/fraser som uttrycker språkliga handlingar har det högsta värdet för adverbialiet i dag.

Regeringen i Honduras vädjade idag om internationella hjälpinsatser för den katastrofdrabbade befolkningen.

Finansminister Sträng presenterade i dag det förslag till skattereform som är följden av vårens Hagaupp-görelse med Folkpartiet.

I dessa båda exempel är det nödvändigt att ha med ett (tids)-adverbial om inte meningen ska skrivas om. Här har adverbialiet idag, förutom den nyhetsmarkerande funktionen, också en uppgift som rytmiskt och syntaktiskt element.

Anledningen till att de satser/fraser som uttrycker tillstånd har så få tidsangivelser är rimligen att dessa ofta är "tid-lösa". De tillstånd som personer, organisationer osv befinner sig i och de egenskaper som de tilldelas gäller inte bara för en begränsad tid utan är ofta ett grundläggande karakteristiskt drag.

4.5.2. Rumsangivelser

Som rumsangivelser har jag betraktat konstituenten som syntaktiskt fungerar som adverbial¹⁾ och som kan stå som svar på en-dera av frågeorden var, vart eller varifrån (jfr Teleman 1974:72). Rumsangivelserna har delats in dels i konkreta och abstrakta, dels i befintlighetsangivelser och riktningsangivelser, vilket ger fyra olika grupper.

1. Till de konkreta befintlighetsangivelserna i materialet hör namn på länder, städer och andra geografiska beteckningar, beteckningar på byggnader osv, samt rumsangivelserna i uttryck som arbeta på marken, fastna på en klipphylla, förvara i kyl-skåp osv.

Ibland kan de konkreta befintlighetsangivelserna utgöras av ut-

1) Se dock punkten 2, där jag tar upp vissa syntaktiska objekt som utgör rumsangivelser.

tryck som är specificerade i flera led. I sådana fall har jag endast räknat med en rumsangivelse (jfr Teleman 1974:74).

Det var i en kommunal reparationsverkstad i Huddinge utanför Stockholm som ett skyddsombud i morse stoppade arbetet för 20 anställda /.../

2. Till de konkreta riktningsangivelserna hör prepositionsfraser som till Sverige, till Izmit, till den väntande ambulansen, adverb som hit och dit, söderut, västerut osv. Dessutom har jag till de konkreta riktningsangivelserna räknat de syntaktiska objekten i konstruktioner som lämna fälten, lämna sin sjukbädd, besöka Sverige m fl.

I meningar som den följande har jag räknat med två riktningsangivelser.

Den brittiske utrikesministern återvände idag till London från Genève.

I vissa fall kan en befintlighetsangivelse och en riktningsangivelse förekomma i samma mening. Även här har jag räknat med två rumsangivelser.

I en specialkorg /.../ kommer två man att sänkas ner i reaktortanken.

Och på den brittiska basen fördes de skadade ombord på flygplan som transporterade dem hem till Grekland.

3. Till de abstrakta befintlighetsangivelserna hör prepositionsfraser som i försvarsdepartementet, i regeringen, i styrelsen, inom fjärde AP-fonden, på kongressen, vid förhandlingarna, i diskussionen m fl.

Men på det svenska utrikesdepartementet vill man inte försvara Gerling.

Analysen av de abstrakta rumsangivelserna har överlag varit betydligt besvärligare än analysen av de konkreta. Följande grupper har inte räknats med vid analysen.

a) Redovisning av tipsutdelningen. Förekommer endast i telegraminslagen.

På stryktipset ger 13 rätt 82 004 kronor.

b) Hänvisningar till skrifter, böcker, tal, bokslut osv.

De amerikanska regeringstjänstemännen citeras i tidskriften Newsweek.

I regeringsförslaget förändras också markpolitiken.

c) Sifferangivelser som i följande meningar:

"Stenansiktet" hamnade på 0,09 poäng.

Vid 50 000 kronor minskar statsskatten med 2142 kronor.

Vissa andra prepositionsfraser har inte heller analyserats som rumsangivelser, trots att de inleds av prepositioner som normalt har rumsbetydelse. Till dessa hör dels rena bilder eller fasta fraser som: sitta som en fjäder i hatten, vara i händerna på oljebolagen, vara först på plan, drabbas av en dolkstöt i ryggen osv, dels en rad ytterligare prepositionsfraser av vilka jag återger några här.

Programmet är åtminstone på en punkt rätt radikalt.

Ford har varit i telefonkontakt med Kissinger hela natten.

Bakom dem står religiösa och politiska grupper.

Valet står mellan AGA och Incentive.

Krigshotet vilar över Kissingers besök.

4. Till de abstrakta riktningsangivelserna slutligen hör i huvudsak prepositionsfraser där substantivet är av samma slag som under 2.

Idag anslöt sig ett okänt antal tjänstemän till kritikerna.

Och budet kommer från Incentive.

Företagen kan senare dras in i konflikten.

Sifferangivelser av följande slag har inte räknats med bland de abstrakta riktningsangivelserna.

Trafiksäkerhetsverket vill sänka avgiften från 6000 till 3000 kronor.

4.5.2.1. Rumsangivelsernas fördelning på undergrupperna

Av de totalt 692 rumsangivelser som förekommer i materialet är ungefär tre fjärdedelar befintlighetsangivelser, den resterande fjärdedelen riktningsangivelser. Allra vanligast är de konkreta befintlighetsangivelserna med 52 %. De konkreta riktningsangivelserna utgör 17,8 %, de abstrakta befintlighetsangivelserna

23,7 % och de abstrakta riktningsangivelserna 6,4 %. Vi får alltså först och främst veta var folk befinner sig och var händelser inträffar. Mera sällan får vi veta vart de i händelsen inblandade personerna är på väg.

Hur rumsangivelserna fördelar sig på de olika undersökningsgrupperna framgår av följande tabell.

Tabell 26. Rumsangivelser av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Konkr. bef.	Konkr. riktn.	Abstr. bef.	Abstr. riktn.	Rumsang. totalt
Telegram	11,6	5,1	2,5	0,8	20,1
Programled.	12,3	2,5	6,0	1,7	22,6
Kommentar	8,3	3,1	4,8	1,2	17,3
Hela mat.	10,0	3,4	4,6	1,2	19,2

Tabell 26 visar en ganska enhetlig bild, även om grupperna skiljer sig åt något mer än vad fallet var i motsvarande tabell för tidsangivelserna. Telegrammen och programledarinslagen har även här de högsta värdena totalt sett. Telegrammen innehåller många konkreta men få abstrakta rumsangivelser, medan programledarinslagen har relativt höga värden för båda typerna.

Kommentarernas låga värde totalt sett förklaras främst av att de innehåller relativt få konkreta befintlighetsangivelser, vilket i sin tur beror på att kommentarerna i Dagens Eko i detta avseende har ett mycket lågt värde (3,8/100 prim.inf.). DE-kommentarerna har i gengäld det högsta värdet av alla grupper för abstrakta befintlighetsangivelser (7,3/100 prim.inf.).

4.5.2.2. Rumsangivelsernas fördelning på verbaltyperna

I följande tabell redovisas fördelningen av rumsangivelserna på olika verbaltyper.

Tabell 27. Rumsangivelser av olika slag fördelade på verbal-
typerna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Hän- delser	Ment. proc.	vara- tillst.	Övr. tillst.	Primär inf. totalt
Konkr. bef.	3,0	6,1	21,9	10,8	5,3	6,0	13,8	10,0
Konkr. riktn.	1,0	0,3	20,5	3,3	0,7	0,5	0,3	3,4
Abstr. bef.	6,0	4,4	1,8	3,3	2,0	4,0	8,1	4,6
Abstr. riktn.	1,7	1,3	1,8	2,9	0,7	0,1	0,6	1,2
Rumsang. tot.	11,7	12,1	46,0	20,3	8,6	10,6	22,7	19,2

Liksom fallet var vid tidsangivelsernas fördelning på olika verbaltyper, så är det beskrivningarna av de konkreta handlingarna som främst förses med rumsangivelser. I genomsnitt har nästan varannan konkret handling en rumsangivelse (jfr resonemanget om de adverbbinledda relativsatserna ovan). Naturligt nog är nästan alla rumsangivelser i denna typ konkreta, men det förekommer några få abstrakta rumsangivelser av följande slag:

Desertörerna måste arbeta i två år inom områden som bedöms gynna nationens hälsa, säkerhet och intresse.

Till den här organisationen kommer folk som behöver hjälp i kampen mot de krångliga lagarna.

Rumsangivelserna är ganska vanliga också i satser/fraser som uttrycker händelser och övr. tillstånd. I händelseangivelserna är 53,4 % konkreta befintlighetsangivelser, i tillståndsangivelserna är det förhållandevis vanligt även med abstrakta befintlighetsangivelser. Ungefär hälften av dessa (27 belägg) är av typen ingår i styrelsen, som diskuterades ovan (sid 120), medan den andra hälften (30 belägg) är av typen sitta i krismöte. De riktningsangivelser som förekommer i beskrivningar av tillstånd är av typen vara på väg från Karlstad till en holländsk hamn samt typen opinionsundersökningarna pekar nu mot en klar valseger för Labourpartiet.

I övriga verbaltyper är rumsangivelser ovanligare. I genomsnitt är det inte stort mer än ca var tionde HP i dessa typer som innehåller rumsangivelser. Detta är förmodligen en av förklaringarna till att rumsangivelser är så ovanliga i DE-kommentarerna, som ju har en stor andel av just dessa verbaltyper. Här ser vi alltså ytterligare ett exempel på hur syntax och semantik hänger samman.

4.5.3. Övriga omständighetsangivelser

Som framgått av de båda föregående avsnitten är det ganska vanligt att primärinformationerna innehåller uppgifter om var och när nyhetshändelserna äger rum. Uppgifter om andra omständigheter är ovanligare, men vissa regelbundet förekommande typer har kunnat iakttas i materialet, nämligen orsaks-, konsekvens-, avsikts- och villkorsangivelser.

1. Orsaksangivelserna kan utgöras antingen av en sats som representerar en självständig hävdad proposition (och som alltså räknats in bland omständighetsangivelserna i avsnitt 3.2) eller också av en sats eller prepositionsfras som utgör en del av en hävdad proposition. Även uttryck som anger skäl eller motiv för en handling har räknats in bland orsaksangivelserna.

Sjukhusen börjar få ont om blod. Behovet ökar nämligen med 10 procent om året.

Desertörerna tänker inte avge någon ed, därför att det skulle vara att erkänna USA:s brott under kriget i Indokina.

Gerlings ställning som svensk konsul har ju satts starkt i fråga på grund av hans affärsmetoder.

Kennedy har beslutat att inte ställa upp i presidentvalet av familjeskäl.

Och de har vägrat med motiveringen att de bara skulle kritisera det.

I vissa fall utgörs orsaksangivelserna av tidsuttryck. Det råder emellertid inget tvivel om att det är orsaksrelationen som är den viktiga i följande exempel. (Jfr resonemangen i Sandqvist 1980:119 ff.)

FN:s säkerhetsråd sammankallades mitt i natten sedan Genèveförhandlingarna brutit samman.

Slagsmål utbröt idag utanför Fiatfabriken när arbetare som inte deltog i strejken försökte ta sig in genom kedjan av strejkvakter.

Följande två typer har med tvekan räknats in bland orsaksangivelserna.

CELU utlyste senare en generalstrejk som protest mot bortförandet av de båda fackföreningsledarna.

John Dean dömdes idag till mellan ett och fyra års fängelse för sin roll i ansträngningarna att mörklägga Watergateaffären.

2. Konsekvensangivelserna utgörs i samtliga fall av satser/fraser som representerar egna hävdade propositioner.

Journalistförbundet krävde att få teckna avtal. Men LO sade nej. Då blockerade journalistförbundet alla nyanställningar vid Fackföreningsrörelsen.

Tvisten har nu lett till att LO:s tidskrift har förklarats i blockad.

Vid förra valet lyckades Ecevit inte få majoritet och tvingades därför att bilda en koalitionsregering.

Orsaksangivelserna och konsekvensangivelserna är ofta sammankopplade, eftersom orsaker och konsekvenser ju kan ses som två sidor av samma sak. Därför har det ibland varit svårt att avgöra vilken av två hävdade propositioner som ska anses utgöra en omständighetsangivelse till den andra. Det är emellertid möjligt att lägga samman siffrorna för orsaks- respektive konsekvensangivelserna och betrakta värdet som ett mått på en relation som råder mellan de inblandade hävdade propositionerna. (Jfr Källgren 1979:87.)

3. Avsiktsangivelserna utgörs främst av för att-fraser, men även för att-satser, så att-satser och rena infinitivfraser förekommer. Dessutom kan avsiktsangivelserna utgöras av självständiga HP.

Ett extra sammanträde med företagsnämnden har begärts för att diskutera situationen.

Men för att det trots allt inte ska förekomma vapenvägran av bekvämlighetsskäl vill broderskaparna förlänga den här typen av tjänstgöring.

Ecevit tänker utlysa nyval så att han ensam kan bilda regering.

Gerling donerade 30 miljoner att täcka de minsta spar-
kontona.

Ett huvudsyfte är att suga hem oljedollar till Sverige.

4. Villkorsangivelserna utgörs till största delen av om-inledda eller frågeformade konditionalsatser, men även inledare som såvida, förutsatt att, på villkor att m fl förekommer.

Om det blir aktuellt går det att lösa tekniskt.

Har man inte boken på sig kan man bli arresterad.

Ford har erbjudit desertörerna amnesti på villkor att
de arbetar upp till två år i oavlönade jobb.

I normalfallet (som i exemplen ovan) är det så att det innehåll som uttrycks i villkorssatsen måste vara förhanden för att huvudsatsens innehåll ska vara sant. Det omvända förhållandet förekommer emellertid också, dvs att villkorssatsen anger ett förhållande som kan föreligga endast om det som sägs i huvudsatsen gäller.

Verksamheten måste byggas ut om vi ska få bukt
med bristsituationen.

I detta senare fall, med omvända villkorsförhållanden, kan även för att-satser eller för att-fraser användas i meningar som uttrycker villkor.

Det krävs ett mirakel för att han ska bli frisk.

Och för att få med sig personalen måste man kunna lämna ganska klara besked.

Villkorssatser som bestämmer en hävdad proposition som inte uttrycker primärinformation eller som bestämmer en icke-hävdad proposition har inte räknats med vid analysen.

Om vi börjar med händelseutvecklingen så verkar det nu i kväll som om /.../

Gerillamännen har hotat att döda gisslan en efter en om de inte får sina krav tillgodosedda.

I tabell 28 redovisas användningen av övriga omständighetsangivelser i de olika undergrupperna.

Av tabellen framgår att det totalt sett inte är några större skillnader mellan grupperna vad avser användningen av övriga omständighetsangivelser. De tre presentationstyperna ligger alla mycket nära det genomsnittliga medelvärdet 13,0. De enda

Tabell 28. Övriga omständighetsangivelser fördelade på undergrupperna. Antal per 100 primärinformationer.

		Orsak	Konsekv.	Avsikt	Villkor	Totalt
T	CR	4,1	5,1	3,5	0,6	13,3
E	TT	6,7	4,7	2,0	2,4	15,8
L	TV	5,8	3,1	2,3	1,2	12,4
P-	DE	5,6	6,3	5,0	2,5	19,4
L	R	2,9	4,5	2,9	2,3	12,6
E						
D	A	4,1	1,8	2,0	0,8	8,6
K	DE	4,7	3,9	1,7	3,2	13,5
O						
M	R	4,1	5,1	1,5	2,6	13,3
	A	3,8	4,2	0,9	3,3	12,2
Telegram		5,4	4,4	2,7	1,3	13,8
Programled		3,9	3,6	2,9	1,6	12,0
Kommentar		4,2	4,4	1,4	3,0	13,1
Hela mat.		4,4	4,2	2,1	2,3	13,0

skillnader som kan iakttas då man jämför presentationstyperna med varandra är att telegrammen har ett litet överskott på orsaksangivelser, medan kommentarerna har överskott på villkorsangivelser. Det sistnämnda förhållandet överensstämmer väl med en av de funktioner som kommentarerna har, nämligen att ge utrymme för spekulationer kring nyhetshändelserna (jfr Jörgensen & Svensson 1977:68).

Mer förvånande är det att kommentarernas resonerande karaktär inte återspeglas i större andel orsaks-, konsekvens- och avsiktsangivelser (jfr ovan sid 110 f). Anledningen till detta står förmodligen att söka i fördelningen av de övriga omständighetsangivelserna på olika verbaltyper. För samtliga omständighetsangivelser, med undantag för villkorsangivelserna, gäller att de oftast knyts till uttryck för handlingar och händelser. De mentala processerna och tillstånden, som är vanligast i kommentarerna, kombineras sällan med omständigheter, och detta leder till att kommentarernas värden totalt sett blir låga.

Förhållandena framgår av följande tabell, där andelen övriga omständighetsangivelser i varje verbaltyp redovisas. I tabellen har jag endast räknat med sådana omständighetsangivelser som är direkt knutna till en sats eller fras som uttrycker primärinformation. Fristående omständighetsangivelser är alltså inte medräknade, vilket medför att totalvärdena blir lägre än i tabell 28 ovan.

Tabell 29. Övriga omständighetsangivelser fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	Övr. tillst.	Prim. inf.
Orsak	1,3	3,2	2,0	1,3	2,6	0,4	0,4	1,5
Konsekvens	-	0,5	-	-	0,7	0,2	0,4	0,3
Avsikt	3,3	3,2	4,7	0,7	0,3	0,6	0,7	1,7
Villkor	2,0	1,9	0,7	4,0	2,7	2,7	2,7	2,3
TOTALT	6,7	8,8	7,4	6,0	6,4	3,9	4,2	5,9

I telegrammen, och i viss mån i programledarinslagen, där så mycket information som möjligt ska packas in på minsta möjliga utrymme, ligger det nära till hands att ange de aktuella omständigheterna i direkt anslutning till den mening som talar om vad som har hänt. I kommentarerna får omständighetsbeskrivningarna i stället ofta formen av fullständiga inslag som ger bakgrunden till det inträffade eller utförligt presenterar följderna. I dessa omständighetsbeskrivningar kommer emellertid de enskilda hävdade propositionerna ofta att uppträda som primärinformationer, särskilt då som tillståndsangivelser av olika slag.

Något överraskande är också värdena för programledarinslagen i Dagens Eko i tabell 28. Denna grupp, som har de kortaste meningarna, minsta antalet bisatser, lägst frekvens av HP/100 MS osv har där det högsta värdet av alla grupperna totalt sett.

Det är tydligt att de låga värdena som uppmätts i olika avseenden för programledarinslagen i Dagens Eko, i hög grad beror på att gruppen innehåller så många hänvisningar till programsituationen, hänvisningar som ofta utgörs av korta, formelartade uttryck (jfr ovan tabell 11). Då man som här endast undersöker de hävdade propositioner som utgör primärinformation blir bilden en annan; de hävdade propositionerna i Dagens Ekos programledarinslag är väl så innehållsrika som i övriga grupper.

En förklaring till de höga värdena i tabell 28 kan vara att programledaren i Dagens Eko ofta fungerar som en länk inte bara mellan de olika kommenterande inslagen utan också mellan de korta telegramnyheterna och kommentarerna till dessa. Programledaren anknyter till vad som sagts i telegrammen, gör en kort, övergripande analys som ofta innehåller en orsaks- eller konsekvensangivelse och lämnar sedan ordet vidare till en kommenterande reporter som får fylla i med mer detaljerad information. Nedan följer några exempel på hur den kan låta i Dagens Ekos programledarinslag.

Så ambassaddramat i Haag där en japansk kommando-grupp ju håller den franska ambassaden ockuperad nu sedan tre dygn. Tidigt i morse släppte japanerna två kvinnor. Och sedan har dagen idag åter kännetecknats av väntan. Förhandlingsläget är svårt. Och man tror att anledningen till det inte bara är att kontakterna med japanerna är svåra utan också därför att motsättningar råder mellan holländare och fransmän.

Idag presenterar alltså regeringen sitt förslag till skatteomläggning för år 1975, ett förslag som bygger på ett betänkande från skatteutredningen som lades fram i våras. Och det här innebär nu att den statliga skatten sänks med upp till tvåtusen kronor på ett år främst genom att sjukförsäkringsavgiften i fortsättningen inte skall betalas av löntagarna. Men det är uppenbart att det blir ordentliga höjningar av kommunalskatter och landstingsskatter nästa år, höjningar som i många fall åter upp sänkningen av statsskatten. Och hur stora höjningarna blir det har Kommunförbundet räknat fram idag.

I TV-programmen är rollerna inte lika klart definierade. Programledaren är ofta själv både telegramläsare och kommentator, varför frekvensen av den här typen av omständighetsangivelser inte blir lika hög som i programledarinslagen i Dagens Eko.

5. UNDERSÖKNINGEN AV DEN SEKUNDÄRA INFORMATIONEN

I detta kapitel behandlar jag sådana språkdrag som tillhör den sekundära informationen enligt figur 2 i kapitel 1. I det första avsnittet tar jag upp s k rapportmarkörer, dvs konstituenten som uttrycker den information som anger varifrån en uppgift är hämtad, vem som har vidarebefordrat den osv. I det andra avsnittet tar jag upp sådana drag som sändaren fogat till den primära informationen för att klargöra förhållandet mellan olika delar av texten, och i det tredje avsnittet sådana drag som finns med för att klargöra sändarens eller någon annans inställning till meddelandet. I det fjärde avsnittet behandlas förekomsten av hjälpverb i materialet, och i det femte och sista diskuterar jag användningen av negerande uttryck, med avsikten att reda ut varför man i nyhetsprogrammen talar om sådant som inte har inträffat.

5.1. Rapportmarkörer

Ett karakteristiskt drag i all nyhetsförmedling, vare sig den förekommer i radio, TV eller tidningar, är användningen av speciella markörer som dels har till uppgift att visa att sändaren inte själv har förstahandskännedom om den information han förmedlar, dels ska ange varifrån informationen kommer (se Lindberg 1970; Svensson 1975).

Som framgick ovan i avsnitt 3.3. har ungefär 12 procent av alla hävdade propositioner i materialet entydigt kunnat attribueras till någon annan källa än Sveriges Radios medarbetare. I realiteten är andelen naturligtvis mycket högre, men det har inte gått att få fram med ledning av de föreliggande texterna. De flesta av dessa HP har en explicit utsatt rapportmarkör av något slag. Rapportmarkörernas typologi, frekvens och inre uppbyggnad redovisas i följande avsnitt.

5.1.1. Rapportmarkörernas typologi

Ibland utgörs rapportmarkören av en fristående makrosyntagm, som används då den ursprungliga uppgiftslämnaren själv kommer till tals eller då ett uttalande läses upp ordagrant. Rapport-

markörer av det här slaget kan vara placerade antingen före eller efter själva meddelandet.

Och så här reagerade de efter det att förhandlingarna hade brutit samman i morse. /---/

/---/ Det säger alltså några talesmän för desertörerna i Sverige.

Nära denna typ ligger den, där rapportmarkören utgörs av anföringssatsen i en direkt anföring.

Ett antal grekiska officerare som jag talade med idag sade till mig (:) som ni vet har högerkrafterna i landet /.../

De flesta rapportmarkörerna i materialet utgörs emellertid av matriser som styr att-satser av olika slag. I de flesta fall står dessa matriser på huvudsatsnivå, som i första exemplet nedan, men de kan också ingå i relativsatser, koordinationsfraser eller andra underordnade satser/fraser.

Investmentbolaget Custos meddelade idag att bolaget ska överta de omkring 40000 aktier i Skaraborgsbanken som innehas av arkitekt Adam Backström.

Rubrikerna citerar president Sadat, som sagt att om det inte blir en snar lösning vid en Genèvekonferens om Mellanöstern så är krig oundvikligt.

Myrdal skrattade och sade att han hade haft bekymmer med sin rakning innan han gick till presskonferensen.

En översikt över olika verb som kan styra refererande att-satser ges i avsnitt 2.2.2.1. ovan. Den överordnade matrisen behöver emellertid inte alltid styra en att-sats utan kan utgöras av det överordnade ledet i subjekt eller objekt med infinitiv. Den kan också styra komparativa fraser.

President Korutürk uppges ha gett Ecevit i uppdrag att försöka bilda en ny regering.

Särskilt den stora tredje armékåren i norra Grekland /.../ sade sig vara särskilt nöjd.

Socialistpartiets ordförande betecknar valet som helt olämpligt.

I några enstaka fall utgörs rapportmarkören av ett meningsfragment eller en presentationsmakrosyntagm.

Detta enligt uppgift från representanter för företagsledningen.

Centerledaren Torbjörn Fälldin säger. /Fälldins uttalande/

De omkategoriserade sätserna har som redan nämnts (se ovan sid 105) nästan uteslutande rapportmarkerande funktion. De är oftast finalplacerade, men kan även förekomma i medial ställning.

Det finns ingen anledning att ändra på den ståndpunkten säger Ingemar Mundebo idag.

Den här tolkningen säger departementssekreteraren Ulf Karlsson på försvarsdepartementet var inte den som var avsedd att användas.

Alla de typer som hittills har exemplifierats har utgjorts av konstruktioner som har analyserats som hävdade propositioner. Men rapportmarkörerna kan också ingå som en del av en hävdad proposition. Den vanligaste varianten är en prepositionsfras bestående av prepositionen enligt plus ett nominal (någon gång en sats).

Enligt den grekcypriotiska radion har 19 FN-soldater skadats under den turkiska offensiven.

En statligt subventionerad bostadsränta ska enligt vad Aktuellt erfar sänka bostadskostnaderna.

Det är emellertid inte alla enligt-fraser som fungerar som rapportmarkörer. Enligt-fraserna kan också utgöra hänvisningar till lagar, reglementen, överenskommelser osv. Några exempel:

Enligt arbetarskyddslagen så måste det vara en omedelbar fara för hälsan för att man ska få stoppa ett arbete.

Handelsanställdas förbund skulle enligt den uppgörelsen tillsammans med Journalistförbundet föra de lokala förhandlingarna.

Enligt-fraser av det här slaget har inte räknats med bland rapportmarkörerna.

I några exempel används modala hjälpverb för att markera rapport.

I måndags ändrade Turkiet kravet. Turkcyprioterna skulle i stället få sex mindre områden.

Och i kväll ska också en holländsk besättning på tre man ha förklarat sig beredda att flyga ut dem även om de är beväpnade.

5.1.2. Rapportmarkörernas frekvens

I följande tabell redovisas frekvensen av de olika typerna fördelade på undergrupperna i materialet. Vissa av typerna har

slagits samman. Så redovisas exempelvis alla huvudsatsmatriser i samma kolumn oberoende av vilket slags satser de styr.

Tabell 30. Rapportmarkörer av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 HP

		Frist. §§	§§- matris	USF- matris	MF	PMS	OK	<u>enligt</u> - fras	Mod. hj.v.	TOT
T	CR	0,3	7,8	0,8	-	-	2,8	2,3	-	13,9
E	TT	-	7,3	0,3	-	-	5,1	2,4	-	15,1
L	TV	0,6	6,4	-	-	-	3,1	3,1	-	13,2
P-	DE	1,0	1,9	1,0	-	0,3	1,0	0,6	-	5,7
L	R	2,6	6,0	0,4	-	-	1,1	1,3	-	11,5
E	A	0,7	4,1	0,9	-	-	1,3	1,3	-	8,3
D										
K	DE	1,0	6,5	1,5	0,1	-	2,7	1,2	-	12,9
O	R	0,6	4,2	1,0	0,1	-	1,3	1,4	0,2	8,9
M	A	0,4	3,3	0,6	0,1	0,3	0,6	0,7	0,1	6,1
Tele-										
gram		0,3	7,2	0,4	-	-	3,6	2,6	-	14,1
Program-										
led		1,4	4,2	0,8	-	0,1	1,1	1,1	-	8,8
Kommen-										
tar		0,7	4,8	1,0	0,1	0,1	1,6	1,1	0,1	9,6
Hela										
mat.		0,8	5,2	0,8	0,1	0,1	1,9	1,4	0,1	10,3
n		39	252	40	3	3	93	70	3	503

Som framgår av tabellen, skiljer sig telegrammen genomsnittligt mycket från de båda andra presentationstyperna vad gäller användningen av rapportmarkörer. Telegrammen har signifikant fler rapportmarkörer totalt sett, vilket beror på den större användningen av huvudsatsmatriser, OK-satser och enligt-fraser. Övriga typer förekommer mycket sparsamt i telegrammen. Det finns inga stora skillnader mellan de tre telegramgrupperna.

De båda andra presentationstyperna uppvisar inte en lika enhetlig bild. Programledarinslagen i Rapport har betydligt fler rapportmarkörer än motsvarande inslag i Dagens Eko och Aktuellt, och kommentarerna i Dagens Eko avviker på samma sätt från kommentarerna i de båda TV-programmen.

Att telegrammen innehåller många rapportmarkörer är i och för sig inget förvånande. Telegramredaktörens uppgift är ju att samla in uppgifter från olika håll, och endast i undantagsfall har den som ansvarar för telegrammens formuleringar förstahandskunskap om de händelser som omtalas. Kommentatorerna har i större utsträckning möjlighet att relatera händelseförlopp som de själva upplevt på ett eller annat sätt. Att andelen rapportmarkörer ändå är ganska hög (fr a i Dagens Eko) beror bl a på att inslagen ofta utgörs av referat från presskonferenser el dyl, där det som har hänt är att någon politiker eller myndighetsperson hållit ett tal eller meddelat vissa uppgifter. Eller också refereras innehållet i en intervju som reportern gjort. Den förra typen kan illustreras med följande textutdrag.

Utrikesminister Kissinger betonade att medan världens livsmedelskris beror på en rad ekonomiska faktorer och på bristande kapacitet att fylla de hastigt ökande behoven så är den ekonomiska oljekrisen resultatet av direkta beslut om att minska produktionen och därmed bibehålla en artificiell prisnivå. Kissinger förklarade att världens länder kan inte klara den nuvarande prisnivån ännu mindre eventuella höjningar. Och det var i det sammanhanget han förklarade att de priser som har gått upp genom politiska beslut de kan också tas ner med samma metoder. Den amerikanske utrikesministern förklarade vidare att /.../

Att programledarinslagen i Rapport har så pass många rapportmarkörer beror dels på att programledaren också ibland läser telegram (till skillnad från programledaren i Dagens Eko), dels på att andelen fristående makrosyntagmer som introducerar eller avrundar en intervju är ganska hög. Det sistnämnda hänger samman med TV-programmens benägenhet att låta sagesmän framträda själva i stället för att referera dem (jfr ovan sid 96).

5.1.3. Verbanvändningen i rapportmarkörerna

För att få en bättre bild av hur rapportmarkörerna ser ut, har jag undersökt vilka verb som används i olika slags rapportmarkörer. Fördelningen redovisas i tabell 31. I tabellen har jag inte skilt på huvudsatsmatriser och USF-matriser. Däremot har jag delat upp matriserna i olika grupper beroende på vilket slags satser/fraser de styr. Verben i matriserna som styr att-satser som fungerar som subjekt (ACSS) eller egentligt subjekt

(ACES) och infinitivfraser i subjekt med infinitiv (IFVS) är passiva, med undantag för verbet heta. I OK-satserna förekommer både aktiva och passiva verb.

Tabell 31. Rapportverben fördelade på olika syntaktiska typer.

	§§		matris till ACOO/ ACOA	matris till ACES/ ACSS	matris till ACÖVR	matris till IFVS	matris till IFVO	matris till DC	matris till KF	OK	PMS	TOT
SÄGA	13	66	10	-	-	2	1	-	56	2	150	
ANSE	1	24	1	-	2	-	-	2	5	-	35	
MEDDELA	2	20	3	-	-	-	-	-	4	-	29	
UPPGE	1	6	4	-	9	-	-	-	4	-	24	
MENA	-	12	3	-	-	-	-	-	6	-	21	
HÄVDA	-	17	-	-	-	-	-	-	1	-	18	
FÖRKLARA	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	16	
RAPPORTERA	2	2	2	-	2	-	-	-	4	-	12	
BERÄKNA	-	1	1	-	4	-	-	-	-	-	6	
BETONA	-	5	-	-	-	-	-	-	1	-	6	
RÄKNA MED	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	5	
VARA	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	5	
TYCKA	-	4	-	-	-	-	-	-	1	-	5	
BETECKNA	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	4	
ERKÄNNA	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4	
SVARA	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	
TILLÄGGA	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	4	
AVSLÖJA	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
FRAMHÅLLA	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	3	
GÖRA GÄLLANDE	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
KONSTATERA	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3	
PÅSTÅ	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	3	
SE (PÅ)	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3	
VÄNTAS	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	
ÖVRIGA	13	24	1	9	2	-	1	1	6	1	58	
TOTALT	39	216	26	9	23	6	2	10	93	3	427	

Det överlägset vanligaste verbet är säga (sägas). Av totalt 427 belägg har säga 150, alltså ca 35 %. Särskilt vanligt är säga i OK-satserna där det svarar för ca 60 % av alla belägg.

Verben anse, meddela, uppgge, mena, hävda, förklara och rapportera har alla höga värden och ganska stor spridning på olika syntaktiska typer. De kan tillsammans med verbet säga betraktas som nyhetsspråkets rapportverb framför andra.

Resten av de redovisade verben förekommer mera sporadiskt, och vissa av dem är helt knutna till en speciell syntaktisk typ, så t ex beteckna och se, som endast förekommer i matriser till komparationsfraser, väntas, som endast förekommer i matriser till IFVS, erkänna, som endast förekommer i matriser till IFVO och vara (+ subjektiv predikatsfyllnad), som endast förekommer i fristående påståendemeningar.

Och vädret i området betecknas som lugnt.

Waldheims besök ses som ett tecken på att /.../

I morgon väntas representanterna inspektera området.

Många har erkänt sig skyldiga.

Och det här är hans reaktion efter president Fords beslut idag.

I gruppen "övriga" ingår de verb som endast har ett eller två belägg i materialet. Det är alltså verb som inte i första hand används som rapportverb, utan som vanligen har andra funktioner. Av de rapportverb som står i de fristående påståendemeningarna ingår så mycket som en tredjedel i gruppen "övriga". Några exempel på dessa är: avrunda, definiera, fortsätta, framgå, inleda, motivera, reagera och understryka.

Volvochefen Per Gyllenhammar inledde med bland annat följande /---/ Och han fortsatte så här /---/ Och han avrundade sitt inlägg så här /---/

I matriserna till övriga att-satser är alla rapportverben hämtade ur gruppen "övriga". Det är här snarare fråga om hela uttryck än om rena rapportverb. Några exempel: ha gott hopp om, komma med uppgifter om, det finns uppgifter på, ha meddelandet att m fl.

Det finns uppgifter på att också sjukhus och andra civila byggnader har bombarderats.

Det är alltså så att en ganska liten uppsättning verb utgör huvudmängden av de verb som ingår i rapportmarkörerna. De åtta vanligaste verben svarar för ca 70 % av det totala antalet be-lägg. Somliga av verben är reserverade för vissa syntaktiska typer, och några syntaktiska typer kan sägas falla ur ramen ge-nom att ha en stor andel ovanliga rapportverb.

Eftersom närmare en tiondel av alla HP fungerar som rapportmar-körer och 70 % av dessa har "typiska" rapportverb, är det knappast för djärvt att påstå att förekomsten av rapportmarkö-rer är ett av de drag som sätter sin prägel på nyhetstexterna. I synnerhet i telegrammen, där rapportmarkörerna är vanligast, blir den stilistiska effekten påfallande.

5.1.4. Referentkategorier i rapportmarkörerna

Vi har alltså sett hur många rapportmarkörer som förekommer i olika grupper och hur rapportmarkörerna ser ut. Men man kan också fråga sig vilka personer, institutioner osv som figurerar i rapportmarkörerna. Jag har därför delat in de källor som an-ges i olika referentkategorier på samma sätt som referenterna i avsnitt 4.3. ovan. Enda skillnaden är att massmedier (MASS) här utgör en egen kategori, medan kategorin idrottsutövare ingår i kategorin övriga. Fördelningen redovisas i följande tabell.

Tabell 32. Källorna fördelade på olika referentkategorier.
Antal per 100 rapportmarkörer.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	MASS	OPP	ÖVR	OSPEC	n
Telegram	39,9	2,0	12,8	7,4	6,8	4,7	8,1	18,2	148
Programled	36,2	0,9	10,3	1,7	5,2	7,8	11,2	26,7	116
Kommentar	44,9	-	16,1	6,8	1,7	3,0	9,7	17,8	236
Hela mat.	41,4	0,8	13,8	5,8	4,0	4,6	9,6	20,0	500

Av den nedersta raden i tabellen framgår de olika referentkate-goriernas andel totalt sett. Som synes är det framför allt makthavarnas åsikter och uttalanden som refereras. Övriga refe-

rentkategorier har betydligt lägre värden. Påfallande är emellertid det höga värdet för kategorin ospecificerade. Det är uppenbart att rapportmarkörerna inte bara tjänar syftet att ange varifrån en uppgift är hämtad; i stor utsträckning används de för att visa att nyhetsuppläsaren (nyhetsredaktionen) inte själv ställer sig bakom uppgiften.

Skillnaderna mellan de tre presentationstyperna är inte stora, och de skillnader som trots allt finns är svåra att förklara. Jag kan t ex inte se någon rimlig anledning till att programledarinslagen har en större andel ospecificerade referenter än de båda andra presentationstyperna. Det enda avvikande värde som kan ges en rimlig förklaring är kommentarernas låga värde för kategorin massmedier, som visar att kommentarerna i mindre utsträckning än telegramläsarna och programledarna är beroende av nyhetsbyråer och andra nyhetsförmedlare. (Jfr ovan avsnitt 4.1. om mentala processer.)

I tabell 33 redovisas hur stor andel av varje referentkategori som förekommer i de olika syntaktiska typerna. I gruppen MS ingår fristående påståendemeningar, meningsfragment och presentationsmakrosyntagmer.

Tabell 33. Källor med olika syntaktisk manifestation fördelade på referentkategorierna. Procentuell andel.

	MAKTH	DOM	ARBM	MIL	MASSM	OPP	ÖVR	OSPEC	TOT
MS	13,0	-	11,6	3,4	15,0	8,7	6,3	1,0	9,0
§§-matris	44,4	100,0	58,0	51,7	35,0	52,2	41,7	62,0	50,4
USF-matris	9,2	-	5,8	3,4	-	21,7	16,7	3,0	8,0
OK	23,2	-	17,4	27,6	15,0	17,4	25,0	6,0	18,6
enligt-fras	10,1	-	7,2	13,8	35,0	-	10,4	28,0	14,0
n	207	4	69	29	20	23	48	100	500

Kategorin makthavare ligger ganska nära de genomsnittliga värdena för alla referentkategorier, med ett litet underskott för huvudsatsmatriser och enligt-fraser och ett litet överskott för fristående makrosyntagmer och omkategoriserade satser. Det sistnämnda förhållandet kan förklaras av att nyhetsförmedlarna

ibland refererar långa uttalanden av myndighetspersoner, där det blir lämpligt att sticka in rapportmarkörer i form av omkategoriserade satser.

Arbetsmarknadens parter får nu möjlighet att teckna ett tvåårsavtal sedan finansministern idag givit skatteutredningen tilläggsdirektiv för en skatteomläggning också för 1976. Ramen blir fyra miljarder kronor. Och principen om totalfinansiering ska tillämpas sade herr Sträng. Han ansåg att det fanns utrymme för goda löneökningar. Industrin klarade sig bättre än väntat förra året och ännu bättre i år förklarade herr Sträng. Den skattereform som finansministern presenterade idag träder i kraft vid årsskiftet. Den bygger i allt väsentligt på den så kallade Hagauppgörelsen i våras med Folkpartiet. Det blir dock en avvikelse. Avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften slopas. Uppgårelsen i våras innebar i själva verket att avdrag inte skulle få göras 1976 även om den frågan inte diskuterades på Haga sade herr Sträng.

Arbetsmarknadens representanter refereras inte lika utförligt, utan det är ofta bara kortare påståenden som förmedlas. Det ligger då närmare till hands att inleda med rapportmarkören. Ibland är det rena meningsutbyten som refereras.

Coronachefen Ulf af Trolle vill alltså ännu inte säga något om vad Coronastyrelsen har beslutat idag. Men personalen har alltså sagt att den föredrar AGA framför Incentive.

De militära talesmännen har stor andel OK-satser. Det är huvudsakligen uttryck av följande slag som förekommer.

Den svenska FN-bataljon i Famagusta har inte varit invecklade i några strider meddelar Försvarsstaben.

Här är meddelandet uppenbarligen viktigare än meddelaren (jfr nedan, avsnittet om objektivitet). Detsamma tycks gälla för kategorin övriga som också har stor andel OK-satser. Massmedierna utgör en liten kategori, vilket gör siffrorna osäkra, men man vågar nog ändå påstå att enligt-frasen är en vanlig uttrycksform.

Enligt nyhetsbyrån AP så rasar det strider fortfarande idag på öns norra del.

Kategorin ospecificerade referenter förekommer huvudsakligen i huvudsatsmatriser och enligt-fraser. De sistnämnda är av följande välbekanta typ.

Greklands premiärminister Karamanlis planerar enligt välinformerade kretsar i Atén att bilda ett nytt högerparti.

Enligt vad Aktuellt erfar så blir det ingen höjning av intäkten.

Huvudsatsmatriser med ospecificerade referenter utgörs fr a av matriserna till IFVS och ACES. Men även matriser till ACOO förekommer här.

I kväll uppges 8000 man ha marscherat upp längs gränsen.

Det uppges bland annat att Mont Blanc-tunneln blev helt avstängd.

Vissa rykten gör i kväll gällande att några holländska piloter till sist gått med på att ställa upp.

Valet av rapportmarkör är alltså inte helt slumpmässigt. Det är i hög grad beroende på referatets omfattning, vem som refereras, rapportmarkörens funktion osv.

5.1.5. Rapportmarkörer och objektivitet

Ibland har rapportmarkörernas förekomst, utseende och placering aktualiserats i samband med resonemang om nyhetstexternas objektivitet. Så menar exempelvis Mortensen (1973:116 ff) att Radioavisens telegram innehåller alltför få källangivelser för att lyssnarna ska få en reell möjlighet att bedöma informationens pålitlighet.

Ett annat problem har tagits upp i en artikel av Peter Cassirer (1979) där rapportmarkörer av följande slag behandlas.

Ränteavdragen för villaägare ska begränsas genom något slag av räntetak; beskattningen på realisationsvinster måste också skärpas. Dom här förslagen finns enligt vad Rapport erfar med i det bostadspolitiska program som den socialdemokratiska partistyrelsen lägger fram för kongressen i höst. ---

Cassirer menar att nyhetsförmedlaren genom att placera rapportmarkören (anföringssatsen) efter två påståenden kan förleda lyssnaren att tro att det är frågan om ett redan fattat beslut eller något som säkert kommer att realiseras. "Lyssnaren tror således att det är regeringen som ligger bakom förslaget och blir - om han/hon är det allra minsta politiskt medveten - allt

mer konfunderad." (a.a. sid 22). Lyssnaren kan alltså ledas fel, och dessutom kommer källan att hamna i skymundan på ett annat sätt än om anföringssatsen placeras initialt.

Jag håller med Cassirer om att konstruktionstypen är påfallande och att den kan vålla missförstånd, åtminstone temporärt. Frågan är bara hur vanlig den är och hur allvarliga konsekvenserna kan bli. Kanske har konstruktionen också någon positiv effekt, t ex att väcka lyssnarens uppmärksamhet.

I det material som jag undersökt finns, som framgick av tabell 30, 93 OK-satser och 39 fristående påståendemeningar av vilka 19 är placerade efter anföringen. Av OK-satserna är endast en placerad så att man skulle kunna förledas att tro att det är Sveriges Radio som står för uppgifterna. Den förekommer i ett inslag som introduceras av programledaren på följande sätt.

Livsmedelskrisen har alltså flyttat upp på politisk toppnivå nu. Men vetenskapsmännen har varnat länge, bland dem den amerikanske livsmedelsforskaren Lester Brown.

Därefter tar reportern vid:

Och den situation som den amerikanske samhällsforskaren Lester Brown beskriver är den här i kalla siffror.

Och så följer en beskrivning som omfattar inte mindre än 32 makrosyntaxmer, innan lyssnaren får en ny påminnelse om vem som står för uppgifterna.

Det är denna fråga om u-ländernas folk har råd med födan som är den viktigaste idag säger Lester Brown.

Sagesmannen, Lester Brown, introduceras alltså i början av inslaget, men lyssnaren har en god stund på sig att glömma vem det är som står för uppgifterna, innan hans namn nämns på nytt.

Detta är emellertid endast ett fall av 93. I övriga fall med OK-satser är antingen sagesmannen introducerad på ett sådant sätt att det måste stå klart för lyssnaren varifrån uppgifterna kommer, eller också är det fråga om upplysningar av sådant slag att det inte är nödvändigt att känna till uppgiftslämnaren för att rätt uppfatta innehållet. (Jfr exemplet med militären ovan sid 173.)

Av de 19 exemplen med efterställd påståendesats kan 11 möjligen sägas tillhöra den typ som diskuteras av Cassirer, dvs det är sådana där uppgiftslämnaren inte tidigare är nämnd. Det är emellertid, enligt min uppfattning, endast fyra (tre) av dessa som är sådana att missförstånd skulle kunna uppstå. De återges här.

Och så hem till Sverige igen. Samernas privilegier måste bort. Nationalparkerna är till för alla om vi ska ha några nationalparker alls. Det är huvuddragen i de resonemang som Länsstyrelsen i Norrbotten för i ett remissyttrande man just lämnat in och som fått ett mycket blandat mottagande bland de närmast berörda. (Rapport)

Den svenska generalkonsuln i Köln i Västtyskland Hans Gerling är utsatt för en förtalskampanj. Det anser Sveriges ambassadör i Bonn, Sven Backlund. (Aktuellt)

Det som har ökats genom politiska beslut kan också gå ner genom politiska beslut. Det var utrikesminister Henry Kissingers rättframma besked till de oljeproducerande länderna när han idag talade inför FN:s generalförsamling. (Aktuellt)

Det sista exemplet förekommer med nästan identisk utformning även i Dagens Eko.

På grundval av det material som jag har undersökt kan man alltså inte hävda att nyhetsförmedlarna i Sveriges Radio gör bruk av den här diskuterade konstruktionen i påfallande stor utsträckning; tvärtom får den betraktas som ovanlig. Det är emellertid möjligt, kanske också troligt, att detta är ett av de förhållanden som hunnit ändra sig sedan mitt material spelades in 1974, och det finns därför anledning att instämma i Cassirers slutord, nämligen att "... allting peka/r/ mot att fortsätta undersökningar kommer att kunna bli fruktbara och pragmatiskt relevanta." (Cassirer 1979:26).

5.2. Konjunktionella adverb

Det finns många sätt för en textförfattare att visa hur textens delar hänger samman i en enhet (se t ex Enkvist 1974). Ett sätt, som är lätt att iaktta och som kommer att beskrivas här, är användningen av s k konjunktionella adverb (se Teleman 1974:91 f).

I mitt material har jag i anslutning till Telemans uppdelning urskilt följande typer.¹⁾

1. Kopulativa adverb som också, dessutom, heller, likaså, även, vidare, för övrigt m fl.
2. Adversativa adverb som dock, däremot, emellertid, i alla fall, tvärtom, ändå m fl.
3. Explanativa adverb som därför, fördensskull och nämligen.
4. Konsekutiva adverb som alltså, därmed och således.

5.2.1. De konjunktionella adverbens frekvens

I följande tabell redovisas fördelningen av olika slags konjunktionella adverb. Vissa av de mer frekventa adverbena redovisas separat.

Tabell 34. Konjunktionella adverb av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 HP.

	<u>också</u>	övr.	<u>dock</u>	övr.	expl.	<u>alltså</u>	övr.	TOT
	kop.		adv.			kons.		
Telegram	2,7	0,6	1,8	0,3	0,3	0,1	0,3	6,0
Programled	2,4	0,7	0,2	0,5	0,5	3,6	0,5	8,2
Kommentar	3,1	1,2	0,4	1,1	0,4	3,7	0,4	10,4
Hela mat.	2,8	0,9	0,7	0,8	0,4	2,9	0,4	8,9

Totalt sett har kommentarerna signifikant fler konjunktionella adverb än både programledarinslagen och telegrammen. Även skillnaden mellan programledarinslagen och telegrammen är signifikant. Kommentarerens mera resonerande karaktär får alltså språkligt uttryck bl a i högre frekvens av textbindande småord. Alla adverbtyper är emellertid inte vanligast i kommentarerna. Adverbet också fördelar sig relativt jämnt på de olika presentationstyperna, och adverbet dock är klart vanligast i telegrammen. Det sistnämnda förhållandet hänger förmodligen samman med

1) Till skillnad från Telemans har jag till de konjunktionella adverbena också räknat däremot, därför, därmed och fördensskull.

den något mer formella stil som präglar telegramläsningarna. Följande mening känns allt annat än talspråklig.

Redareföreningens skadeståndskrav på omkring 2500 kronor lämnades dock utan bifall av arbetsdomstolen.

Adversativa uttryck är i och för sig inte ovanligare i kommentarerna, men där används i stället adverbet emellertid för att uttrycka motsvarande innehåll.

Justitieminister Saxbee bedömer emellertid att åtminstone 25000 krigsvägrare ska acceptera det här erbjudandet.

Det adverb som framför allt drar upp kommentarernas siffra för övriga adversativa adverb är däremot, som uttrycker adversativa förhållanden av det slag som exemplifieras i följande mening.

/I religiösa frågor/ har Ecevit's parti en helt annan uppfattning. Däremot finns det vissa likheter i den sociala politiken.

Det som främst skiljer telegrammen från de båda andra presentationstyperna är användningen av adverbet alltså. Som framgår av tabell 34 används detta adverb mycket sällan i telegrammen, i realiteten endast en gång, och då i en appositionsfras.

I år 1974 är kostnaden drygt en miljard, alltså en tiodubbling.

Att adverbet alltså är så pass vanligt i programledarinslagen beror på att programledaren ofta anknyter till vad som sagts i den inledande telegramläsningen eller i föregående inslag. Det kan ibland också vara frågan om sammanfattningar av programmets viktigaste nyheter.

Idag presenterar alltså regeringen sitt förslag till skatteomläggning för år 1975.

Turkiska styrkor i offensiv på Cypern alltså efter sammanbrottet i Genèveförhandlingarna natten till idag.

Reporter var alltså Karin Viklund.

I de kommenterande inslagen rör det sig delvis om samma slags tillbakasyftningar, men kommentatorerna har också möjlighet att knyta ihop olika delar av den egna texten med ett alltså.

/Den underjordiska/ regeringen innehåller tolv medlemmar. Där finns representanter för monarkisterna, en grupp som aldrig hittills har ifrågasatt general Francos politiska system, bara satt ifråga valet av

Juan Carlos som Francos efterföljare den dag Franco träder ifrån. Dessutom sägs det att det i den hemliga regeringen vidare finns ledare för generalen Francos politiska parti Falangen. Det rör sig alltså inte om några radikala oppositionella element i Spanien.

Är då den låga frekvensen av konjunktionella adverb ett tecken på att telegrammen är mindre sammanhängande än övriga presentationstyper? Förmodligen inte. Som framgått av tabellen och tabellkommentaren är det fr a användningen av alltså som skiljer presentationstyperna åt, och detta adverb tjänar främst syftet att anknyta till sådant som tidigare sagts, något som av naturliga skäl är ovanligt i telegrammen.

Till sin inre struktur är varje telegram (bestående av 5-10 HP) väl sammanhållet. Däremot är telegrammen i sin helhet inte så väl inplacerade i ett sammanhang som de informationer som förmedlas av programledare och kommentatorer.

5.2.2. De konjunktionella adverbens fördelning på olika slags HP

Det stora flertalet konjunktionella adverb (76,8 %) förekommer i HP som uttrycker primärinformationer, 8,6 % förekommer i källangivelser och 5,6 % i omständighetsangivelser. Resten är jämnt fördelade på HP med andra funktioner. Dessa siffror överensstämmer nästan fullständigt med fördelningen av de semantiska funktionerna (se ovan tabell 12 sid 110). Det finns alltså ingen semantisk funktion där det ligger särskilt nära till hands att använda konjunktionella adverb. Att innehållet inte är helt utan betydelse visar sig emellertid då man studerar fördelningen av de konjunktionella adverb som ingår i hävdade propositioner som uttrycker primärinformation (se tabell 35, sid 180).

Totalt sett finns inga skillnader här heller; alla verbaltyperna har omkring nio konjunktionella adverb per 100 primärinformationer. Alla konjunktionella adverb används emellertid inte lika mycket. Framför allt kan man iaktta en skillnad i användningen av också och alltså. Adverbet också används i större utsträckning i uttryck för handlingar än i andra verbaltyper, och allra högst är värdet i de språkliga handlingarna. Den typ av inslag som drar upp värdet är sådana där vi får ett referat av vad någon politiker eller myndighetsperson sagt vid en press-

Tabell 35. Konjunktionella adverb av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	övr. tillst.	Prim. inf.
<u>också</u>	5,0	3,4	4,0	2,0	1,9	2,1	3,0	2,9
övr.kop.	1,0	1,0	1,3	1,3	0,9	1,1	0,7	1,0
<u>dock</u>	1,3	1,0	0,4	1,3	0,5	0,5	0,4	0,7
övr.adv.	-	0,7	0,7	-	0,9	0,7	1,6	0,8
expl.	0,3	0,8	-	-	0,2	0,5	0,1	0,3
<u>alltså</u>	2,0	2,7	1,6	4,6	3,8	3,3	4,7	3,3
övr.kons.	-	0,3	0,2	-	0,2	0,2	0,1	0,2
Tot	9,7	9,9	8,3	9,3	8,2	8,4	10,6	9,2

konferens eller annat framträdande.

Men däremot så välkomnade Liberalernas Jeremy Thorpe detta tillskott till det egna partiets valammunition. Mr Thorpe läste vid sitt möte med pressen idag också upp ett uttalande från en annan avfälling från Labour, Christopher Mayhew som numera kandiderar för Liberalerna.

Adverbet alltså är däremot ganska ovanligt i handlingsangivelserna, men vanligt i beskrivningarna av mentala processer och övriga tillstånd. I båda fallen är det fråga om slutsatser och konklusioner som kan dras av det som sagts tidigare.

USA betraktar alltså Turkiet som viktigare än Grekland.

Kostnaderna för skatteomläggningen 1976 får alltså uppgå till 4 miljarder kronor.

De händelseangivelser där alltså förekommer är i stor utsträckning sådana där programledaren upprepar det viktigaste av en nyhet.

/På Cypern/ bröt alltså ett nytt krig ut i morse.

Användningen av textmarkörer påverkas alltså av det innehåll som förmedlas. De båda mest frekventa adverbena, också och alltså har systematiskt olika distribution. Adverbet också är vanligt i verbaltyper som har hög frekvens i telegrammen, medan alltså förekommer i sådana verbaltyper som främst används i kom-

mentarerna. Än en gång kan vi se att det som manifesteras som en skillnad i den språkliga formen kan ledas tillbaka till skillnader i det förmedlade innehållet.

5.3. Attitydmarkörer

Vid muntlig kommunikation kan sändaren på olika sätt markera sin inställning till det han förmedlar. Det kan ske med hjälp av tonfall, ordval, gester eller med andra medel. Här har jag undersökt hur nyhetsförmedlarna markerar sin inställning till informationen genom att använda syntaktiska attitydmarkörer av olika slag. Till attitydmarkörerna har jag räknat talarattitydsadverbial (se Teleman 1974:89) och attitydangivande matriser, som markerar sändarens inställning till det förmedlade innehållet, samt metaadverbial (a.a. sid 88), som markerar sändarens inställning till det språkliga uttrycket.¹⁾

De talarattitydsadverb (enligt Teleman 1974:90) som förekommer i materialet framgår av följande lista.

bara	gärna	nödvändigtvis	säkerligen
definitivt	helt enkelt	onekligen	troligen
egentligen	ju	sannolikt	tydligen
eventuellt	kanske	sannerligen	uppenbarligen
faktiskt	minsann	självfallet	verkligen
förmodligen	möjligen	snarare	väl
förresten	naturligtvis	snarast	åtminstone
förstås	nog		
givetvis			

Dessutom har jag till talarattitydsadverbialen räknat följande uttryck: alldeles tydligt, av naturliga skäl, för ovanlighetens skull, i själva verket, med säkerhet, mycket riktigt, mycket väl, på sin höjd, till stor förvåning och överraskande.

Attitydangivande matriser är det är sannolikt att, uppgiften kan tyda på att, det är inte otänkbart att, man fick en känsla av att, det förefaller som om m fl. Även ett par OK-satser av följande slag har räknats hit.

Det hela slutade trodde man med att man för en vecka sedan utan hjälp från kommittén nådde en uppgörelse.

1) J-O Östman (1978) har visat att kategorin "talarattitydsadverbial" är heterogen och att olika indelningsgrunder blandas. Av praktiska skäl har jag avstått från att beakta hans synpunkter vid analysen.

Till metaadverbialen hör uttryck som bokstavligt talat, ordagrant, närmare bestämt, så att säga, vad den kallar m fl. Dessutom har jag till metaadverbialen fört uttrycket så kallad med varianter.

Slutligen har jag till attitydmarkörerna räknat satser/fraser av typen som det anses, som det heter, som bekant, som vi berättade igår osv. Dessa markörer kan anknytas antingen till informationens innehåll eller det språkliga uttrycket och kan alltså fungera både som talarattitydsadverbial och som metaadverbial.

5.3.1. Attitydmarkörernas fördelning på presentationstyperna

I följande tabell redovisas fördelningen av attitydmarkörerna. Adverbet ju har p g a sin höga frekvens och sin speciella karaktär brutits loss från övriga talarattitydsadverb och redovisas separat.

Tabell 36. Attitydmarkörer av olika slag fördelade på presentationstyperna. Antal per 100 HP.

	<u>ju</u>	övr. att. adv.	attityd- matr.	övr. attityd advl	<u>som</u> <u>bekant</u>	<u>s.k.</u>	övr. meta- advl.	TOT
Telegram	-	1,0	-	0,1	0,1	0,3		1,5
Programled	1,9	1,5	0,5	0,5	0,8	0,5	0,2	6,0
Kommentar	1,4	4,9	1,7	0,2	0,6	0,2	0,4	9,3
Hela mat.	1,2	3,2	1,0	0,3	0,5	0,3	0,2	6,7

Attitydmarkörerna fördelar sig på samma sätt som textmarkörerna, med den skillnaden att avståndet mellan telegrammen och de andra presentationstyperna är större här. Det är alltså mycket ovanligt att attitydmarkörer förekommer i telegrammen. I de fall de gör det, finns de främst med för att markera osäkerhet om den förmedlade uppgiftens riktighet. Av de totalt elva talarattitydsadverben som förekommer i telegrammen utgörs 6 av adverbet troligen, 2 av adverbet möjligen.

Under bombanfall mot Nicosia har troligen den grekiska radiostationen träffats.

Den enda typ av attitydmarkörer som inte är ovanligare i telegrammen än i de andra presentationstyperna är uttrycket så kallad. Även telegramförfattarna tycks ibland känna behov av att modifiera sitt ordval på det här sättet. Följande exempel är hämtat från TT.

/Skatteomläggningen/ bygger i allt väsentligt på den så kallade Hagauppgörelsen i våras med Folkpartiet.

Programledarinslagen intar en mellanställning mellan telegrammen och kommentarerna. Den typ som fr a hjälper till att dra upp programledarinslagens värde totalt är adverbet ju, som svarar för nästan en tredjedel av alla attitydmarkörer i presentations-typen. En del av beläggen förekommer i HP som inte utgör primärinformationer.

Vi människor lär oss ju aldrig.

Men jag kan ju för min del tala om att det är snö-hinder på Gräddisvägen mellan Arjeplog och Boden.

Andra belägg förekommer i primärinformationer, men då ofta i satser som uttrycker ett innehåll som är känt eller skulle kunna vara känt för många människor. Här används ju för att markera att sändaren och mottagaren befinner sig på samma nivå vid kommunikationen: "det här känner vi alla till, inte sant?" (jfr Svensson 1978).

I Västtyskland har vi ju flera konsulat.

Skottland förenades ju med England 1707 i en union.

/Senaten/ är ju kongressens första kammare.

I kommentarerna används ju oftast på samma sätt som i programledarinslagen, men det förekommer också att man använder ju för att framhäva det logiska sambandet mellan textens meningar (jfr användningen av alltså).

Det har sagts från regeringens sida att den förmodligen måste fatta en rad mycket svåra beslut inom de närmaste timmarna. Och det tyder ju på att någonting kommer att hända, kanske redan i natt.

De typer som är vanligast i kommentarerna är talarattitydsad-verbena (ju borträknat) och de attitydangivande matriserna. Av totalt 154 talarattitydsadverb i materialet förekommer 123

stycken, alltså nästan 80 %, i kommentarerna. Av dessa 123 belägg är 50 sådana som uttrycker osäkerhet av något slag (förmodligen, kanske, möjligen, nog, sannolikt, troligen, tydligt, uppenbarligen och väl).

Tydligt räknar man med eventuella demonstrationer.

Kommunisternas närvaro är kanske den mest intressanta.

/Kissinger/ träffar troligen redan i kväll president Sadat och utrikesminister Fahmi.

30 av de 123 adverbena uttrycker säkerhet eller emfas (definitivt, faktiskt, förstås, givetvis, naturligtvis, onekligen, sannerligen, självfallet och verkligen).

Folkpartiledaren Gunnar Helén han är naturligtvis på de flesta punkter nöjd med finansministerns förslag idag.

/Coronaaffären/ har verkligen inte varit svältfödd på överraskningar hittills.

De resterande 48 adverbena har andra funktioner. Ungefär hälften av dessa belägg utgörs av adverbet bara.

Av de 49 attitydangivande matriser som förekommer i materialet är 29, dvs drygt 60 %, sådana som uttrycker osäkerhet av något slag (första exemplet nedan). Endast 7 stycken, dvs ca 14 % uttrycker säkerhet (andra exemplet). Resterande 13 belägg har andra funktioner.

Det verkar nu i kväll som om den holländska regeringen börjar förlora tålamodet.

Klart är att problemet är på intet sätt löst med det här.

Siffrorna antyder att nyhetsförmedlarna ofta har ett behov att markera att de uppgifter som de lämnar är osäkra. Vanligast är detta i de kommenterande inslagen, där reportrarna spekulerar över vad de händelser som inträffat kommer att innebära, men vi såg ovan att reservationer av det här slaget även förekommer i telegrammen.

Slutligen några ord om attitydmarkerande satser/fraser inledda med som. Typen har endast ett belägg i telegrammen; i programledarinslagen och kommentarerna är frekvensen ungefär densamma (0,8 respektive 0,6 per 100 HP).

5 av de totalt 26 beläggen är att betrakta som metaadverbial, dvs de markerar att sändaren i någon mån tar avstånd från det

språkliga uttrycket.

Han anklagas för som det heter lindrig form av störande av den allmänna ordningen.

Merparten, 15 belägg, varav 10 i kommentarerna, används för att knyta an till vad som tidigare sagts i programmet el dyl.

Japanerna inne i ambassadbyggnaden i Haag hör till en organisation som vi hörde som kallar sig Japanska Röda Armén.

De resterande 6 beläggen, varav 4 från programledarinslagen, markerar att det som sägs är eller borde vara allmänt känt (jfr resonemanget om adverbet ju ovan).

England är som bekant en utav de så kallade garanti-makterna vid sidan av Turkiet och Grekland.

Siffrorna är så små att det inte går att dra några säkra slutsatser, men det verkar som om den här typen av uttryck är särskilt vanlig i programledarinslagen.

5.3.2. Attitydmarkörernas fördelning på olika slags HP

Fördelningen av attitydmarkörerna på olika semantiska funktioner är inte riktigt densamma som fördelningen av textmarkörerna (se ovan avsnitt 5.2.2.). Nästan 80 % av alla attitydmarkörer förekommer i primärinformationer, alltså något mer än vad som svarar mot primärinformationernas andel av alla HP. I rapportmarkörerna finns bara tre belägg, vilket gör 0,9 %, medan omständighetsangivelserna och fr a igångsättarna har något för stor andel med 6,2 respektive 4,0 %.

Omständighetsangivelserna med attitydmarkörer är till stor del orsaksangivelser, antingen sådana där reportern eller någon annan spekulerar över orsaken till en händelse, eller också sådana där orsaken är mer eller mindre självklar.

Det materialfel som nu konstaterats i vattenspridaren beror tydligen på häftiga temperaturväxlingar i reaktorn.

Orsaken till den milda behandlingen är förstås John Deans roll som ett slags kronvittne i processen /.../

Igångsättare som innehåller attitydmarkörer är av följande slag.

Och vi ska bara tillägga att det finns omkring 3000 skandinaviska turister på de grekiska öarna Rhodos, Kreta och Kos.

Huvudtanken bakom förslaget med en låg bostadsränta är förstås att man vill gynna boendet som helhet, oberoende av form.

Hur de attitydmarkörer som ingår i primärinformationerna fördelar sig på olika verbaltyper framgår av följande tabell.

Tabell 37. Attitydmarkörer av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	övr. tillst.	Prim. inf.
<u>ju</u>	0,3	0,8	0,9	3,3	0,7	2,1	1,3	1,2
övr.att.								
adv.	2,3	3,0	2,0	9,3	2,4	4,1	2,8	3,2
att.matr.	-	1,2	1,1	4,0	1,9	1,1	0,4	1,1
övr.att.								
advl.	-	0,7	-	0,7	0,2	0,1	0,3	0,2
<u>som bekant</u>	0,7	0,3	0,7	2,0	0,7	0,9	0,4	0,7
<u>s.k.</u>	0,3	0,3	0,4	-	0,3	0,5	0,1	0,3
övr.meta-								
advl.	0,3	0,5	-	-	0,2	0,7	0,1	0,3
Totalt	4,0	6,9	5,1	19,2	6,4	9,5	5,5	7,2

Det mest påfallande i tabell 37 är det höga värdet totalt för de mentala processerna. Anledningen till att just denna verbaltyp får många attitydmarkörer är det förhållande som antyddes ovan i resonemanget om fördelningen av de mentala processerna på olika undergrupper (avsn 4.2.1.); en av möjligheterna för reportern att uttala sig om andra människors tankar och åsikter är att göra mer eller mindre välgrundande antaganden, och för att markera att det just rör sig om antaganden så stoppar reportern in ett osäkerhetsmarkerande adverb.

Och det är det väl ingen som tror idag.

Man kanske väntar på ett nej från Coronapersonalen till Incentive för att först därefter träda fram.

I det här mycket starka utgångsläget så har Turkiet tydligt ansett sig kunna spela ett mycket hårt spel.

Även vara-tillstånden, som är vanligast i kommentarerna, har många attitydmarkörer. Här är det emellertid ofta frågan om ad-verb som uttrycker emfas eller som markerar att det tillstånd som beskrivs är uppenbart eller självklart.

President Makarios var sannerligen inte älskad av USA:s statsledning.

Den billigaste lösningen är förstås att den nya lågräntan tillämpas bara på nybyggda hus.

Kommentarernas många talarattitydsadverbial beror alltså inte bara på en mer talspråksnära stil. Lika mycket (eller kanske mer) är det innehållet som främjar förekomsten av den här typen av uttryck.

5.4. Hjälppverb

Liksom attitydmarkörerna kan de modala hjälppverben användas då nyhetsförmedlarna vill ange hur informationen ska uppfattas. De kan uttrycka sändarens säkerhet eller osäkerhet eller andra förutsättningar som är nödvändiga för att det uttryckta innehållet ska gälla.

De modala hjälppverben utgör inte någon sluten klass, och många verb kan fungera både som huvudverb och hjälppverb, ett förhållande som ställt mig inför vissa analysproblem.

Hjälppverbet skola har ibland rent temporal betydelse, ibland rent modal. Oftast kan man emellertid urskilja båda betydelserna. Jag har löst problemet genom att helt enkelt räkna med alla förekomster av skola, oavsett om betydelsen huvudsakligen är temporal eller modal. Detta har gjort analysen enklare och säkrare, och åtgärden har ingen avgörande betydelse för bedömningen av de olika undergrupperna, eftersom skillnaderna mellan grupperna i de flesta fall utjämnas (se nedan sid 189).

Verben böra, få, kunna, lära, må, måste, torde, tyckas och vilja är oproblematiske; då de konstrueras med ett infinit verb har de alltid modal innebörd. Verben få, kunna och vilja kan visserligen uppträda både som huvudverb och hjälppverb, men det innebär inga svårigheter att i den konkreta situationen avgöra vilken funktion verbet har.

Verbet låta är besvärligare. I det första exemplet nedan har låta analyserats som hjälpverb, men då det har betydelsen 'till-låta' som i det andra exemplet har det analyserats som huvudverb (jfr Teleman 1974:56).

/AGA:s styrelse/ har låtit meddela att AGA avstår från att lämna något bud på Corona.

Kennedy kommer inte att låta sig nomineras.

Delvis i strid mot traditionen (se dock Beckman 1959:174) och till skillnad från Teleman (1974:48) har jag också betraktat verben behöva, förefalla, försöka, hinna, lyckas och tänka som hjälpverb, i de fall då de konstrueras med en ren infinitiv (jfr ovan sid 122).

Därför behöver polisen förstärkas med tekniska och taktiska experter.

Eos lyckades också få radiokontakt med ett annat svenskt fartyg.

Slutligen har vissa verb som närmast har aspektuell innebörd räknats med, nämligen bruka, börja, fortsätta och hålla på att.

Arabledarna börjar tappa tålamodet.

Vi håller på att spela över intervjun i en annan studio.

Hjälpsverben ha och komma att, som har rent temporal betydelse, har lämnats utanför analysen.

5.4.1. Hjälpsverbens fördelning på presentationstyperna

I följande tabell redovisas förekomsten av de olika hjälpsverben. De mindre frekventa typerna har slagits samman till större grupper.

Tabell 38a. Hjälpsverb av olika slag fördelade på presentations-typerna. Antal per 100 HP.

	<u>skola</u>	<u>kunna</u>	<u>få</u>	<u>vilja</u>	<u>måste</u>	<u>böra</u>	övr.	aspekt-	TOT
							mod.	uella	
Telegram	5,7	2,2	0,4	1,0	0,5	0,2	0,8	0,2	10,8
Programled	4,8	1,7	0,7	0,9	0,3	0,3	1,5	0,5	10,7
Kommentar	4,6	4,6	1,3	1,4	1,6	0,3	1,2	0,8	15,8
Hela mat.	4,9	3,3	0,9	1,2	1,0	0,3	1,2	0,6	13,4

Den viktigaste skillnad som kan utläsas ur tabellen är skillnaden totalt sett mellan kommentarerna å ena sidan och telegrammen och programledarinslagen å den andra. Denna skillnad skulle inte förminskas om man räknade bort de hjälpverb vars modala karaktär kan ifrågasättas, utan snarare ökas ytterligare, eftersom kommentarerna har den lägsta frekvensen av det verb som är mest problematiskt, nämligen skola. Då man studerar användningen av olika tempusformer (presens och preteritum) för detta verb framkommer följande bild.

Tabell 38b. Användningen av skall respektive skulle i de olika presentationstyperna. Antal per 100 HP.

	TEL	P-LED	KOMM	HELA MAT.
<u>skall</u>	4,3	3,6	2,2	3,0
<u>skulle</u>	1,4	1,2	2,5	1,9

Presensformen skall, som i första hand har temporal innebörd, är vanligast i telegrammen och programledarinslagen, medan preteritumformen skulle, som ofta används med modal innebörd, t ex i förening med villkorsangivande satser, är klart vanligast i kommentarerna.

Även de andra problematiska verben uppvisar ett liknande mönster. I gruppen övriga modala hjälpverb ingår de verb vars modala karaktär inte är så stark (se ovan), och här har programledarinslagen den högsta frekvensen. Det är framför allt meningar av det slag som exemplifieras i det följande som drar upp värdet.

Ecevit tänker nu utlysa nyval.

Och överallt försökte folk sätta sig i säkerhet.

Av de totalt 20 beläggen i programledarinslagen svarar tänka för 4, försöker för 6.

Användningen av modala hjälpverb är alltså ett av de språkliga drag som tydligast speglar kommentarernas resonering och spekulerande karaktär. Kommentatorerna är inte bundna till att berätta vad som har hänt, utan kan också tala om vad som skulle kunnat hända, vad olika personer vill eller måste göra osv. Även

de aspektuella hjälpverben som anger att något håller på att hända eller vad folk brukar göra är vanligast i kommentarerna.

5.4.2. Hjälpverbens fördelning på olika slags HP

Ungefär 75% av alla modala hjälpverb ingår i primärinformatio-
ner, en siffra som svarar väl mot primärinformationernas andel
av de hävdade propositionerna. I de övriga semantiska funktio-
nerna är värdena emellertid avvikande; endast 0,9 % av hjälp-
verben ingår i källangivelserna, medan så mycket som 12,8 % in-
går i omständighetsangivelserna. Det är alltså samma förhållan-
de som vid fördelningen av attitydmarkörerna, men medan dessa
framför allt användes för att modifiera eller förstärka orsaks-
angivelserna används de modala hjälpverben främst för att modi-
fiera konsekvensangivelserna. Allra vanligast är skola och
kunna, ofta i förening med varandra.

Lika rätt för alla människor skulle alltså enligt
samerna omöjliggöra all renskötsel inom national-
parkerna.

Och partiets grepp över sovjetiskt kulturliv skulle
snabbt komma att slappna.

Kombinationen driftstopp, högre oljepriser och mindre
vatten i våra älvar kan komma att höja eltaxorna.

/Greklands utträde ur NATO/ skulle kunna slå ett hål i
NATO:s södra flank.

I programreferenserna, igångsättarna, omständighetsmarkörerna
och attitydangivelserna finns bara enstaka belägg av modala
hjälpverb, och i bildreferenserna och textmarkörerna saknas de
helt.

Hur de hjälpverb som ingår i primärinformatiönerna fördelas på
olika verbaltyper framgår av tabell 39, sid 191.

Här kan man iaktta tydliga skillnader i förekomsten av hjälp-
verb; i tillståndsangivelserna är hjälpverben ovanliga, medan
de är mycket vanliga i uttryck för abstrakta handlingar. Fram-
för allt är det skola (skall) och vilja som har höga värden i
den sistnämnda verbaltypen.

Tabell 39. Hjälpverb av olika slag fördelade på verbaltyperna.
Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Hän- elser	vara- tillst.	övr. tillst.	Prim. inf.
<u>skall</u>	3,3	8,2	4,7	-	2,9	0,4	1,6	3,1
<u>skulle</u>	1,7	2,4	1,8	4,0	2,4	0,2	2,0	1,7
<u>kunna</u>	2,3	3,0	3,3	6,6	5,6	1,1	1,1	2,8
<u>få</u>	0,3	2,4	1,3	2,0	0,2	0,7	0,7	1,0
<u>vilja</u>	1,7	4,2	0,9	0,7	0,2	0,1	1,8	1,4
<u>måste</u>	1,0	2,4	1,1	1,3	1,0	0,6	1,3	1,2
<u>böra</u>	-	0,7	0,2	0,7	0,3	0,2	0,1	0,3
<u>övriga mod</u>	0,7	1,9	2,5	-	1,9	0,9	0,6	1,3
<u>aspektuella</u>	0,3	1,0	1,1	0,7	2,2	0,1	-	0,7
Totalt	11,4	26,1	17,0	15,9	16,8	4,4	9,2	13,5

Vad gäller fördelningen av skall kan beslutet att inte skilja på modala och temporala belägg möjligen påverka värdet här. I de flesta beläggen med skall i uttryck för abstrakta handlingar är nämligen den modala innebörden ganska svag. Många av exemplen är sådana som beskriver vilka åtgärder en person eller myndighet ska vidtaga, i enlighet med ett beslut, en överenskommelse, en plan el dyl.

Det nya partiet ska ledas av en styrelse på tio kända kommunister och vänstermän.

Utredningen ska bland annat försöka lindra skatten främst för låginkomsttagarna.

Och de ska finansieras genom höjda arbetsgivar- eller socialavgifter.

Det är inte lika vanligt att man talar om vilka konkreta handlingar som ska vidtagas eller vilka yttranden som ska fällas.

Fördelningen av vilja visar mera entydigt på de abstrakta handlingarnas modala karaktär. Hälften av alla belägg ingår i denna verbaltyp. Det är fr a myndigheter av olika slag som vill driva sin vilja igenom i ett eller annat avseende.

Trafiksäkerhetsverket vill höja avgiften för vanligt körkort från 100 till 125 kronor från årsskiftet.

Men den avdragsrätten vill regeringen nu slopa.

Även uttryck för abstrakta handlingar med företag som AGENT har många fall av vilja.

Flygbolagen vill på detta sätt försöka säkra tillgången på flygbränsle inför eventuella framtida oljekriser.

I beskrivningarna av mentala processer utgörs merparten av besläppen av hjälpverben skulle och kunna. Några exempel.

Nu finns det många observatörer här som säger att USA och Sovjet inte skulle tillåta ett nytt krig i Mellanöstern.

Suveräna stater kan inte gå med på att deras politik förestavas av och deras öde avgörs genom konstlad manipulering av världens råvarutillgångar sade presidenten.

En minskning av den tiden kan man tänka sig om förmildrande omständigheter föreligger heter det i Fords amnestiprogram.

Hjälpverbet kunna är vanligt också i händelseangivelserna. Det är där fråga om att reportern spekulerar om vad som kan komma att inträffa under vissa omständigheter. Den här typen ligger konsekvensangivelserna nära.

Har man inte boken på sig kan man bli arresterad.

/Ett nyval/ kan komma redan i år.

Men Chappaquiddick kunde efter Watergate blivit en sänkande kvarnsten för Ted Kennedy.

Sammanfattningsvis kan sägas att användningen av hjälpverb i hög grad styrs av det innehåll som förmedlas. Framför allt förekommer hjälpverb i hävdade propositioner som uttrycker spekulationer av något slag. Det kan vara konsekvensangivelser eller funderingar kring vilka händelser som kan komma att inträffa under vissa förutsättningar. Hjälpverben förekommer också ofta i uttryck för abstrakta handlingar som myndigheter/myndighetspersoner vill eller måste utföra samt i hävdade propositioner som uttrycker en persons åsikter i en viss fråga. Allt detta gör det naturligt att det just är i kommentarerna som hjälpverben är vanliga.

5.5. Negerande uttryck

Nyhetsförmedlarnas främsta uppgift är ju att tala om för lyssnarna vad som har hänt vid ett visst tillfälle. Dessutom ska de redogöra för omständigheterna vid händelsen, vilka orsaker den hade, vilka konsekvenser den kan få osv. Men det förekommer också att nyhetsförmedlarna redogör för vad som inte inträffat. I detta avsnitt ska jag redovisa i vilka situationer negerande uttryck används och vilka villkor som måste vara uppfyllda för att de hävdade propositionernas innehåll ska kunna negeras.

Till negationerna har jag i första hand räknat negationspartikeln inte då den negerar den hävdade propositionens verbaluttryck.

Samarbetet har alltså inte gått bra.

Prinsen har ännu inte meddelat om han accepterar militärens erbjudande om att bli kung.

Då negationspartikeln ingår som en del av ett framhävande adverbial eller talarattitydsadverbial har den inte räknats med. Inte heller då den ingår i en icke-hävdad sats.

Att Försäkringsinspektionen ingrep berodde inte minst på att /.../

De är alltså inte oväntat missnöjda.

I andra hand har jag till de negerande uttrycken räknat negerande indefinita pronomen som ingen, ingenting m fl, adverbet aldrig, adverbet knappast samt några övriga typer, bl a en varken-eller-konstruktion.

Sedan oktoberkriget för ett år sedan har inget hänt NATO som organisation kan aldrig företa sig någonting som inte dess medlemsstater godkänner.

Nu kommer knappast det här spelåret att gå till svensk filmhistoria.

Morfologisk negering som i följande exempel har inte räknats med.

I officerskretsar anser man idag att försvarsstyrkorna är inkapabla att utkämpa ett eventuellt krig.

5.5.1. Negationernas fördelning på presentationstyperna

I följande tabell redovisas förekomsten av negerande uttryck i de olika undergrupperna.

Tabell 40. Negationer av olika slag fördelade på undergrupperna. Antal per 100 HP.

		<u>inte</u>	<u>ingen</u>	<u>aldrig</u>	<u>knappast</u> + Övr	Negationer totalt
T	CR	3,0	1,0	-	-	4,1
E	TT	2,1	1,2	-	-	3,3
L	TV	4,6	0,6	0,3	-	5,5
P-	PE	3,8	0,6	0,3	0,3	5,1
L	R	3,3	0,2	-	-	3,5
E						
D	A	2,7	1,1	-	-	3,8
K	PE	8,5	0,9	0,4	0,1	9,9
O						
M	R	6,2	1,8	0,1	0,1	8,2
M	A	7,2	1,0	0,4	0,8	9,4
Telegram		3,2	1,0	0,1	-	4,3
Programled		3,2	0,7	0,1	0,1	4,0
Kommentar		7,4	1,2	0,3	0,3	9,2
Hela mat.		5,3	1,0	0,2	0,2	6,7

Som framgår av tabellen, är de negerande uttrycken mer än dubbelt så vanliga i kommentarerna som i de båda andra presentationstyperna. Skillnaderna mellan de enskilda undergrupperna är små, men de båda radiogrupperna har något högre frekvens än respektive motsvarigheter i TV-programmen.

För att förklara negationernas höga frekvens i kommentarerna har jag använt mig av det utkast till en teori om negationernas användning som presenterats av Gunnel Tottie (1980). Tottie konstaterar att negationer är mer än dubbelt så vanliga i talat

språk som i skrivet,¹⁾ och förklaringen till det är, enligt Tottie, att man i talat språk i princip har tre olika möjligheter att använda negerande uttryck, nämligen a) att förkasta ett förslag eller en inbjudan (rejection), b) att förneka ett explicit påstående (explicit denial) och c) att förneka något som inte är utsagt men som framgår av situationen, dvs är presupponerat (implicit denial). I (typiskt) skriftspråk kan vanligen endast den sistnämnda typen förekomma. Den som skriver en informerande text behöver endast i undantagsfall förneka tidigare fällda påståenden.²⁾ Däremot kan man behöva förneka sådan information som eventuellt kan härledas ur texten. Tottie ger följande exempel, hämtat från en bok om kinesisk konst, där författaren uppenbarligen vill gardera sig mot det missförstånd som skulle kunna uppstå om läsaren får uppfattningen att andra moderna undersökningsmetoder än kol 14-metoden har använts.

The Carbon¹⁴ method is being used in several research centres, and many more results may be expected. At the time of writing, the thermo-luminescence technique for dating pottery had not yet been used in China.

Det nyhetsspråk som jag undersökt är med några få undantag att betrakta som ett monologiskt språk av samma slag som skriftspråket, varför endast implicita förnekanden bör förekomma. Skillnaderna mellan de olika presentationstyperna beror rimligen på att kommentarernas allmänt resonerande karaktär lämnar större utrymme för att förneka presupponerad information.

I den följande redovisningen av negationernas förekomst i olika slags hävdade propositioner kommer jag att belysa dessa båda antaganden närmare.

5.5.2. Negationernas fördelning på olika slags HP

Nästan 90 % av alla negerande uttryck förekommer i primärinformationer, alltså betydligt mer än vad som svarar mot primärinformationernas andel av de hävdade propositionerna. Omständighets-

1) Totties påstående grundar sig på en undersökning av engelskt språk. Samma förhållande råder dock även i svenskan (se Laureys 1977).

2) Det kan förmodligen förekomma i polemiska skrifter eller i vetenskapliga verk.

angivelserna har 7,1 %, och de resterande 3 procenten fördelar sig på programreferenser, igångsättare, omständighetsmarkörer och attitydmarkörer. Bildreferenserna, textmarkörerna och källangivelserna saknar helt negationer.

Av de 23 negerande uttryck som förekommer i omständighetsangivelserna står 14 i orsaksangivelser och 9 i konsekvensangivelser. Dessa båda typer har delvis olika karaktär. Konsekvensangivelserna är typiska implicita förnekanden. För att förhindra att lyssnaren drar felaktiga slutsatser tvingas nyhetsförmedlaren förneka den eventuellt presupponerade informationen.

Det republikanska folkpartiet vann en överraskande framgång i valen i oktober förra året. Man blev största parti med 185 av de 450 mandaten, vilket dock inte räckte till egen majoritet.

De negerande orsaksangivelserna har normalt inte denna karaktär av implicit förnekande utan kan uppfattas som mer neutrala påståenden om ett sakförhållande.

Den främsta anledningen till stridsåtgärden är att personalen inte får betalt för övertid och saknar försäkringsförmåner.

Endast i ett fall kan man tänka sig en förnekad presupposition.

Och att Allan Edwall får en /guld/bagge beror knappast i första hand på hans medverkan i Emil och Griseknoen /.../

Hur de negerande uttryck som ingår i primärinformationer fördelar sig på de olika verbaltyperna visas i följande tabell.

Tabell 41. Negationer av olika slag fördelade på verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	övr. tillst.	Prim. inf.
<u>inte</u>	4,7	6,7	4,5	15,2	4,6	6,6	6,5	6,2
<u>ingen</u>	0,7	0,5	-	3,3	1,7	1,1	2,5	1,3
<u>aldrig</u>	0,3	0,7	-	0,7	0,3	-	-	0,2
<u>knappast</u>	0,3	-	-	1,3	0,3	0,1	-	0,2
Totalt	6,0	7,9	4,5	20,5	7,0	7,8	9,0	7,9

Som framgår av tabellen är det fr a satser/fraser som uttrycker mentala processer som är negerade. Så mycket som en femtedel av alla beskrivningar av mentala processer innehåller negerande uttryck. En stor del av dessa utgörs av HP som uttrycker myndigheters eller politikers åsikter.

Sovjetunionens kommunistiska parti tolererar inget offentligt kulturliv vid sidan av de officiella vägar för skapande och spridande av kultur som partiet har fullständig kontroll över.

I vissa fall gäller det frågor där olika personers eller gruppers åsikter står mot varandra.

Länsstyrelsen anser alltså att bestämmelserna /för nationalparkerna/ bör vara lika för alla människor oavsett om man är same eller inte. Men den uppfattningen delas definitivt inte av samerna. Lika rätt för alla människor skulle /.../ enligt samerna omöjliggöra all renskötsel inom nationalparkerna. Jägmästare Bengt Edholm i Jokkmokk /.../ delar inte heller länsstyrelsens uppfattning.

En annan stor grupp utgör de HP som innehåller ospecificerade referenter.

Man vet inte vilka krav som man eventuellt har gått med på.

Ingen vet dock vilka dessa 40 arbetare är.

Och man vet inte varför fartyget tog vägen genom Magellans sund.

De båda sista exemplen visar på en typ som passar bra in i resonemanget om förnekade presuppositioner; reportern svarar här på en fråga som en intresserad lyssnare skulle kunna tänkas ställa. Typen förekommer fr a i kommentarerna. I telegramläsningarna saknas den helt.

Användningen av negationer gynnas alltså av kontexter där det är tal om vad folk tycker och anser samt av kontexter där någon tvingas ange att han/hon inte känner till hur det förhåller sig i en viss fråga. En genomgång av Talbankens talspråkskonkordans (Einarsson 1976a) har visat att av 2562 belägg av adverbet inte står 302 (dvs 11,8 %) i förening med verbet veta, 219 (dvs 8,5 %) i förening med verbet tro. Talspråkstexterna, som har hög frekvens av negationer (se Laureys 1977:168), har alltså mer än en femtedel av dessa i kombination med den typ av verb som ofta negeras i nyhetsspråket.

De satser/fraser som uttrycker negerade språkliga handlingar används i huvudsak för att motivera varför reportern inte kan ge mer fullständiga upplysningar i en viss fråga. Funktionen är alltså densamma som i typen man vet inte...

Var de bägge ledarna ska mötas har dock inte meddelats.

Men Coronachefen Ulf af Trolle vill alltså ännu inte säga något om vad Coronastyrelsen har beslutat idag.

De negationer som ingår i abstrakta och konkreta handlingar, händelser och tillstånd fungerar i de flesta fall som implicita förnekanden. Några kommenterade exempel:

Senator Edward Kennedy ställer inte upp som kandidat i det amerikanska presidentvalet 1976.

Här är det uppenbarligen fråga om viktig information att handlingen inte kommer att utföras, dels därför att många människor säkert hade förväntat sig motsatsen, dels därför att beslutet får vittgående konsekvenser.

Regeringen planerar alltså att få ner boendekostnaderna genom en ny låg bostadsränta. Men ännu har man inte bestämt sig för hur det hela ska betalas.

Reportern markerar här att regeringens planer kommer att få vissa konsekvenser som kan vara av intresse för lyssnarna, men han kan inte ge information om detaljerna.

21 konstnärer, mest från Moskva och Leningrad, hade tänkt ställa ut. Ungefär 500 människor hade samlats. Uniformerad polis och civilklädda säkerhetsagenter var på plats. Men de ingrep inte.

Ofta då poliser eller militär personal figurerar i nyheterna agerar de på olika sätt (se tab 18 ovan). Då de som i det angivna exemplet förhåller sig passiva, finns det anledning för reportern att notera detta.

Ingen av de ombordvarande skadades vid kraschen.

Den svenska FN-kontingenten har inte berörts av striderna.

Negerade händelser av det här slaget ligger väldigt nära de negerade konsekvensangivelserna (se ovan). Följden av olyckor och krigshandlingar blir ofta att personer omkommer eller skadas.

Motsatsen utgör det märkta fallet och omtalas som regel i nyheterna. Till skillnad från andra slags negerade HP är negerade händelser av det här slaget relativt vanliga i telegrammen.

Mer ska inte sägas om de olika verbaltyperna. Jag ska däremot ta upp ett par andra faktorer som tycks påverka användningen av negationer, nämligen mängden (och karaktären) av HP med extern källa samt förekomsten av modala hjälpverb.

5.5.3. Negerade HP med extern källa

En stor del av de negerade hävdade propositionerna (22 %) har annan källa än Sveriges radio. Negationerna är alltså överrepresenterade i denna typ av meddelanden (jfr tab 13 ovan).

En anledning till detta är förmodligen att många HP med extern källa har karaktären av åsikter snarare än påståenden om sakförhållanden, och åsikter är, som vi såg ovan, negerade i högre grad än meddelanden med annat innehåll.

President Fords beslut är ingen amnesti utan bara en straffflintring säger Desmond Carraghan.

Wilson sade idag att han inte var förvånad över att Lord Chalfont lämnar partiet.

I ett exempel med extern källa kan man till och med finna ett fall av explicit förnekande.

Arne Ljungkvist hävdade dock att de svenska insatserna inte var så dåliga.

Naturligtvis förekommer bland de hävdade propositionerna med extern källa också många med implicita förnekanden av det slag som har exemplifierats tidigare.

5.5.4. Negationer och modala hjälpverb

Ett annat drag som kännetecknar negerade HP är att de ofta innehåller modala hjälpverb. Nästan 25 % av alla HP med negerande uttryck innehåller också ett modalt hjälpverb av något slag.

Många av exemplen med skola redogör för innebörden i ett förslag eller följderna av ett beslut och står alltså konsekvensangivelserna nära.

Det ska alltså inte behövas något tungt prövningsförfarande som hittills.

Enligt lagförslaget ska vapenhjälpen till Turkiet inte återupptas förrän väsentliga framsteg har gjorts för att lösa cypenkrisen.

Exemplen med negerat kunna ger huvudsakligen information om begränsningar i olika personers möjligheter eller förmåga att utföra vissa handlingar.

NATO-rådet i Bryssel kan aldrig spela någon självständig roll.

Men synen på ena ögat kunde inte räddas.

Den här typen har endast tre belägg i telegrammen och tre i programledarinslagen. Resten, 24 stycken, är hämtad från kommentarerna.

Exemplen med negerat få utgörs till största delen av förbud av olika slag.

De svarta får inte vistas mer än 24 timmar i så kallade vita områden såvida de inte bor där.

I exemplen med negerat vilja handlar det nästan uteslutande om myndigheter, företagsledare eller fackliga representanter som vägrar att utföra en viss handling, i synnerhet gäller det språkliga handlingar.

Ulf af Trolle vill alltså ännu inte säga något om vad Coronastyrelsen har beslutat idag.

5.5.5. Sammanfattande om negationerna

Totties antagande att negationer i skrivet språk (och därmed också i monologiskt språk överhuvud) har karaktären av implicita förnekanden tycks få stöd i det undersökta materialet. Huvuddelen av de negerade uttrycken är av detta slag, och i många fall kan man hitta mycket tydliga exempel.

Det finns emellertid fall där det negerade uttrycket är av mer neutral karaktär; det gäller exempelvis orsaksangivelserna och vissa av de HP som uttrycker åsikter och tankar. Möjligen måste man till dikotomin "rejection" - "denial" också foga en tredje typ som omfattar de negationer som inte motiveras av innehållet i den omgivande kontexten eller i det som är presupponerat. Pro-

blemet kräver dock mer ingående undersökningar av negationerna i monologiskt språk för att kunna lösas tillfredsställande.

Antagandet att kommentarernas överskott på negationer beror på texttypens allmänt resonerande karaktär får även det stöd i undersökningen. Faktorer som gynnar förekomsten av negationer är bl a stor andel beskrivningar av mentala processer och hög frekvens av modala hjälpverb. Kommentarernas höga värden i dessa båda avseenden har tidigare förklarats med den möjlighet kommentatorerna har att spekulera och göra antaganden om möjliga händelseutvecklingar osv.

Att negerande uttryck är vanliga i HP med extern källa tycks i förstone strida mot det förda resonemanget; HP med extern källa är ju totalt sett vanligare i telegrammen än i kommentarerna (jfr tab 13). De referat som innehåller negationer är emellertid framför allt sådana där enskilda personer får komma till tals, dvs sådana referat som är vanliga i kommentarerna (fr a i DE-komm). I telegrammen är källorna oftare nyhetsbyråer och andra officiella institutioner (se tab 29 a). Sambandet mellan HP med extern källa och negationen kommer därmed att bidra till kommentarernas överskott.

Användningen av negationer är alltså inte bara ett drag som skiljer tal och skrift åt; det är också ett drag som skiljer ut monologiska texter med olika funktioner och olika innehåll från varandra. Än en gång ser vi hur innehållsliga skillnader får konsekvenser för textens syntaktiska utformning.

6. ETERMEDIERNAS NYHETSSPRÅK - ETT FÖRSÖK TILL KARAKTERISTIK

Som framgick av inledningen (se framför allt avsnitt 1.4.) har jag med min undersökning velat visa dels vilka semantiska och informationsstrukturella drag som kännetecknar de olika undergrupperna i eterspråksmaterialet, dels hur semantik och syntax samverkar vid den språkliga utformningen av nyhetstexterna. I detta avslutande kapitel ska jag sammanfatta de viktigaste resultaten av undersökningen och försöka ge en samlad bild av de karakteristiska dragen i etermediernas nyhetsspråk.

6.1. Kommunikativ funktion och språklig form

I redovisningen av den syntaktiska undersökningen av etermediernas nyhetsspråk (Jørgensen & Svensson 1977:129) konstateras att en funktionsorienterad modell fungerar väl då man vill beskriva hur nyhetsspråket skiljer sig från andra språktyper; nyhetsspråket kännetecknas av att den informerande funktionen är helt dominerande, medan det i andra texttyper är vanligare att språket också har andra funktioner.

För att förklara de skillnader som finns mellan olika eterspråksgrupper är hänvisningen till den informerande funktionen emellertid inte tillräcklig. De tre presentationstyperna, telegram, programledarinslag och kommentarer har alla informerande funktion, men de informerar delvis om olika saker och informationen har delvis olika syften. De skillnader mellan presentationstyperna som redovisas i kapitlen 3 - 5 ovan kan i många fall förklaras med hänvisning till dessa funktionella olikheter.

I detta avsnitt ska jag försöka ge en samlad bild av de drag som är karakteristiska för de olika presentationstyperna och i förekommande fall visa hur grupperna inom varje presentationstyp skiljer sig åt. För att ge en så fullständig bild som möjligt av de olika undergrupperna kommer jag också att referera en del av de resultat som framkom vid den syntaktiska undersökningen.

6.1.1. Telegrammen

Det som i första hand kännetecknar telegrammen i syntaktiskt avseende är den stereotypa uppbyggnaden. Det stora flertalet makrosyntagmer utgörs av fullbordade, rättkonstruerade påståendemeningar, den genomsnittliga meningslängden är i samtliga tre grupper omkring 15 ord, en mycket stor del av påståendemeningarna (ca 80 %) har subjektet i fundamentfältet osv (se Jörgensen & Svensson 1977:121). Telegrammens föga varierade meningsbyggnad kan också utläsas av det låga D-värdet som uppmäts av Jörgensen (1976, tabell 7).¹⁾ Telegrammen har där en variation som överensstämmer med värdena för meningsbyggnaden i spontant talspråk (intervjusvar).

Däremot är den syntaktiska komplexiteten, t ex uttryckt i antal underordnade satser och fraser (satsförkortningar), inte påfallande hög (se Jörgensen & Svensson 1977:59 ff). Den stereotypa uppbyggnaden i förening med den speciella prosodi som normalt används vid kommunikéläsning ger telegrammen en mycket typisk, lätt igenkännlig, monoton karaktär.

Denna monotoni förstärks i viss mån av telegrammens höga informationstäthet, här uttryckt i antal hävdade propositioner per 100 makrosyntagmer. Telegrammen har i detta avseende högre värde än både programledarinslagen och kommentarerna. De har också högre värde än de flesta andra informerande texttyper som jag undersökt, exempelvis bruksprosatexter, språkvetenskapliga avhandlingar och uppslagsboksartiklar.

De underordnade satser och fraser som telegramförfattarna i första hand använder sig av för att komprimera informationen är relativsatser och koordinationsfraser. Telegrammen innehåller också ett relativt stort antal adversativa medan-satser, som används då man vill belysa en fråga ur olika synvinklar.

I varje telegramläsning, som normalt innehåller ca 50 makrosyn-

1) D-värdet är ett mått som anger graden av variation i en text. Måttet, som presenteras i Jörgensen 1976:72 är konstruerat så, "att högre D-värde innebär en högre grad av variation, dvs. /.../ mindre benägenhet att forma meningarna efter ett och samma mönster /.../" (a.a. sid 72).

tagmer, förmedlas alltså ett stort antal påståenden som ger oss ny information om vad som har inträffat. Varje påstående är emellertid relativt kortfattat, vilket framgår av att telegrammen har ett stort antal hävdade propositioner per 1000 ord. Det innebär att varje påstående ofta bara innehåller den information som är nödvändig för att påståendet ska bli begripligt. I detta avseende liknar telegrammen andra texter som är avsedda att snabbt ge översiktlig information om ett ämnesområde, t ex uppslagsboksartiklar.

Telegrammens stereotypa uppbyggnad och koncentrationen på den mest väsentliga informationen gör telegramläsningen till en presentationstyp som är föga njutbar att lyssna till. Det är också många gånger svårt att komma ihåg allt som sagts i en telegramläsning. Detta uppvägs emellertid av att lyssnaren snabbt kan få en bild av vad som har hänt på olika områden. I regel behandlas också de händelser som av journalisterna uppfattas som väsentliga i längre, kommenterande inslag i nyhetsprogrammen.

Telegrammens koncentration på det som uppfattas som ny och väsentlig information visas också av att en mycket stor del av de hävdade propositionerna (ca 80 %) fungerar som primärinformation, dvs telegrammen ger framför allt information om vad som har hänt i omvärlden. De resterande 20 procenten utgörs i första hand av källangivelser, dvs hävdade propositioner som anger varifrån en uppgift är hämtad, i andra hand av omständighetsangivelser av olika slag.

Den relativt stora andelen hävdade propositioner som utgör källangivelser pekar på ett annat karakteristiskt drag i telegrammen, nämligen användningen av material och uppgifter som Sveriges Radios egna medarbetare inte själva har förstahandskännedom om. Ungefär 25 hävdade propositioner per 100 makrosyn-tagmer har klart kunnat attribueras till någon extern källa. I programledarinslagen och kommentarerna är siffrorna avsevärt lägre (12,0 respektive 16,3).

Detta förhållande medför att objekts-att-satser och infinitiv-fraser i subjekt med infinitiv blir vanliga. Dessutom får telegrammen hög frekvens av omkategoriserade satser och enligt-fraser. Andra slags rapportmarkörer är emellertid ovanliga i telegrammen.

Studiet av primärinformationernas inre semantiska struktur har visat att telegrammen i större utsträckning än de andra presentationstyperna förmedlar information om handlingar som har utförts. Det gäller både abstrakta och konkreta handlingar. Vad gäller förekomsten av språkliga handlingar finns däremot inga egentliga skillnader mellan presentationstyperna. Hävdade propositioner som uttrycker tillstånd är relativt ovanliga i telegrammen, och uttryck för mentala processer är mycket ovanliga.

Den stora andelen handlingsangivande HP får konsekvenser för förekomsten av referenter och omständighetsangivelser. Frekvensen av animata referenter blir totalt sett hög, dvs det är många personer, organisationer etc som trängs om utrymmet, ett förhållande som ytterligare förstärker telegrammens karaktär av informationstät språktyp.

Då man studerar de enskilda referentkategorierna framgår det att det är beteckningar för domstolar, militärer och idrottsutövare som har övervikt i telegrammen. I alla tre fallen är det frågan om kategorier som ofta utför handlingar av olika slag men som ganska sällan beskrivs mera ingående. Kategorierna görs inte så ofta till föremål för egna kommenterande inslag.

Handlingsangivelserna är i större utsträckning än andra verbaltyper försedda med uppgifter om tid och plats, uppgifter som därför blir vanliga i telegrammen. Till handlingsangivelserna fogas också ofta uppgifter om orsaker och konsekvenser, vilket medför att också dessa omständighetsangivelser får hög frekvens i telegrammen.

Som nämndes ovan innehåller telegrammen många rapportmarkörer. Annan sekundär information är däremot ovanlig. Det gäller i synnerhet attitydmarkörerna, som förekommer mycket sparsamt.

6.1.2. Programledarinslagen

Till skillnad från telegrammen utgör programledarinslagen en splittrad presentationstyp. Dels skiljer sig programledarinslagen i Dagens Eko från programledarinslagen i de båda TV-programmen, dels kan programledaren i alla tre programmen ha olika funktioner. Han/hon ska först och främst knyta ihop de olika

delarna av programmet men kan också ibland läsa upp nyheter på ett sätt som ganska lite skiljer sig från telegramläsarnas. Ibland förekommer det också att programledaren själv kommenterar nyheterna på olika sätt. Detta gör att programledarinslagen i många avseenden kommer att få en ganska konturlös profil.

Syntaktiskt sett kännetecknas programledarinslagen av en jämförelsevis liten andel rättkonstruerade påståendemeningar, många meningsfragment, korta meningar och relativt få underordnade satser och fraser. Det är särskilt för programledarinslagen i Dagens Eko som dessa drag är typiska.

Programledarinslagen i Rapport och Aktuellt har ganska hög frekvens av tilltals- och interjektionsmakrosyntagmer samt frågeformade meningar, vilket medför att andelen hävdade huvudsatsmatriser blir relativt låg. Eftersom dessutom underordnade satser och fraser är ovanliga och de som förekommer i stor utsträckning uttrycker icke-hävdade propositioner, får programledarinslagen ett ganska lågt värde för HP/100 MS. Informationstätheten är alltså inte så hög som i de andra presentationstyperna. Det bör dock noteras att värdet är högre i programledarinslagen än i bruksprosatexterna.

Antalet hävdade propositioner per 1000 ord är ganska stort, vilket alltså innebär att varje hävdad proposition innehåller relativt få ord. Programledarinslagen är med andra ord inte så packade med ny information som telegrammen, och de hävdade propositionerna är inte heller så innehållsrika som i kommentarerna.

Ett karakteristiskt drag för programledarinslagen är fördelningen av de hävdade propositionerna på olika semantiska funktioner. Primärinformationerna utgör endast ca 65 % (i Dagens Eko endast 51 %), medan programreferenserna utgör nästan 20 % (i Dagens Eko 35,7 %). Programledarens roll som samordnare slår alltså här tydligt igenom i det innehåll som förmedlas. Detta får också återverkningar på den språkliga formen, eftersom en mycket stor del (ca 35 %) av alla programreferenser uttrycks som meningsfragment. Andra semantiska funktioner uttrycks däremot i liten utsträckning i programledarinslagen.

När det gäller användningen av information som har extern källa,

har programledarinslagen det lägsta värdet av alla presentationstyperna. Detta hänger givetvis samman med fördelningen av de semantiska funktionerna; då man talar om själva programmet finns det ingen anledning att hänvisa till någon annan källa. Typiskt nog är det programledarinslagen i Dagens Eko som har det allra lägsta värdet.

De resultat som framkommit vid studiet av primärinformationernas inre semantiska struktur visar att programledarinslagen i nästan varje verbaltyp intar ett mellanläge mellan telegrammen och kommentarerna. Det är endast beskrivningar av händelser som är vanligare i programledarinslagen än i telegrammen och i kommentarerna. Skillnaderna mellan presentationstyperna är emellertid små i detta avseende.

Även vad gäller förekomsten av animata referenter intar programledarinslagen ett mellanläge, både då man räknar förekomsten totalt och då man studerar de enskilda kategorierna. Endast kategorin oppositionella är vanligast i programledarinslagen.

Tids- och rumsangivelser är vanliga i programledarinslagen. Frekvensen är till och med högre än i telegrammen. Detta kan i förstone verka förvånande, men man bör komma ihåg att frekvensen av omständighetsangivelser är beräknad endast på primärinformationerna, alltså de hävdade propositioner som ger upplysningar om omvärlden. Alla programrefererande HP är bortskalade. Den information som finns kvar har i stor utsträckning typisk nyhetskaraktär; programledaren talar om vad som har hänt och var och när det hände.

Orsaks- och konsekvensangivelserna är inte fullt så vanliga i programledarinslagen som i telegrammen och kommentarerna. Detta är dock inget genomgående drag i presentationstypen, utan totalvärdet dras ner av låga värden i Rapport respektive Aktuellt. Programledarinslagen i Dagens Eko har i båda fallen det högsta värdet av alla grupper.

Den sekundära informationen är på det hela taget ovanlig i programledarinslagen. Jämfört med telegrammen har programledarinslagen ungefär lika många hjälpverb och negationer, betydligt färre rapportmarkörer, något fler textmarkörer och avsevärt fler attitydmarkörer. Attitydmarkörerna är dock inte så vanliga som i kommentarerna.

6.1.3. Kommentarerna

Liksom programledarinslagen utgör kommentarerna en föga enhetlig presentationstyp. Kommentarerna i Dagens Eko har i många avseenden en annan karaktär än kommentarerna i Rapport och Aktuellt, och dessutom kan kommentarerna inom samma program vara av olika slag, beroende på vilket ämnesområde som behandlas, om det är fråga om ett inrikes- eller utrikesinslag osv. Kommentarererna har emellertid det gemensamt att de oftast utgör en fördjupning i ett ämne som endast kortfattat har kunnat behandlas i de andra presentationstyperna. Dessutom är kommentarerna mer personliga än vad programledarinslagen och i synnerhet telegrammen är, vilket ger möjligheter för reportern att spekulera kring nyhetshändelserna och göra egna antaganden av olika slag. Jag har därför ansett det vara rimligt att behandla kommentarerna som en enhet, på samma sätt som de andra presentationstyperna.

Syntaktiskt sett kännetecknas kommentarerna av en jämförelsevis hög komplexitet och stor variation. Den höga komplexiteten manifesteras bl a i att meningarna genomsnittligt är något längre än i telegrammen, att satsdelarna är mer utbyggda och att de underordnade satserna och fraserna är flera (se Jørgensen & Svensson 1977: 38, 44, 59). Variationen tar sig bl a uttryck i att andelen makrosyntagmer som inte utgör fullbordade, rättkonstruerade påståendemeningar är ganska hög (dock inte så hög som i programledarinslagen) och att antalet satsdelar per mening är ganska stort (a.a. sid 27, 44). Dessutom har jämförelsen mellan telegrammen från Centralredaktionen och de kommenterande inslagen i Dagens Eko visat att kommentarerna har en större andel icke-subjekt i fundamentet och en bredare dispositionsrepertoar uttryckt i D-värde (a.a. sid 99, 104).

Den relativt höga syntaktiska komplexiteten i kommentarerna motsvaras inte fullständigt av hög informationstäthet uttryckt i antal hävdade propositioner per 100 makrosyntagmer. Totalt sett faller kommentarerna i detta avseende in mellan telegrammen och programledarinslagen. Men presentationstypen är splittrad; kommentarerna i Dagens Eko har värden som överensstämmer med telegrammens, medan kommentarerna i de båda TV-programmen har betyd-

ligt lägre siffror.

För alla tre kommentargrupperna gäller att många av de underordnade satser och fraser som registrerades vid den syntaktiska analysen uttrycker icke-hävdade propositioner. Exempelvis är andelen relativsatser totalt sett högre i alla tre kommentargrupperna än i telegrammen (se Jørgensen & Svensson 1977:72), men frekvensen av hävdade relativsatser är högre i telegrammen. De enda slags hävdade satser och fraser för vilka kommentarerna har övervikt är de att-satser som inte fungerar som objekt samt appositionsfraserna. Å andra sidan är variationen på olika slags hävdade USF större i kommentarerna än i telegrammen.

Att många satser och fraser i kommentarerna inte uttrycker hävdade propositioner medför att den totala innehållsmängden i varje hävdad proposition blir stor. Antalet hävdade propositioner per 1000 ord är betydligt lägre i kommentarerna än i de andra presentationstyperna.

Varje enskilt kommenterande inslag är alltså mindre packat med ny information än telegramtexterna. Å andra sidan ger kommentarerna mer upplysningar om var och en av de företeelser som omtalas. Detta gör att kommentarerna som texttyp blir lättare att lyssna till än telegrammen; lyssnaren kastas inte lika snabbt från det ena påståendet till det andra. Undersökningen av uppfattandet av texterna ur Dagens Nyheter (se ovan sid 88) tyder ju också på att texter med många ord i varje hävdad proposition är mer intresseväckande än texter där de hävdade propositionerna genomsnittligt är mindre innehållsrika.

Fördelningen av de hävdade propositionerna på olika semantiska funktioner är ungefär densamma i kommentarerna som i telegrammen. Nästan 80 % utgörs av primärinformationer, 8,5 % utgörs av källangivelser och resten fördelas på övriga semantiska funktioner. En skillnad gentemot telegrammen är att variationen på de olika semantiska funktionerna är något större och att attitydangivelserna, som helt saknas i telegrammen, utgör 2 % av alla hävdade propositioner i kommentarerna.

Då man studerar primärinformationernas inre struktur kommer en del av kommentarernas karakteristiska drag till synes. Andelen handlingsangivelser är relativt liten, medan tillståndsangivel-

serna utgör uppemot hälften av alla primärinformationer. Detta är förmodligen ännu en följd av kommentatorernas möjlighet att stanna upp och fördjupa sig i ett ämne. Det finns utrymme att säga ganska mycket om varje sak man behandlar. I kommentarerna kan man gå in på vilka situationer som råder i olika sammanhang, och man kan tillskriva personer och organisationer egenskaper av olika slag. Kommentarerna innehåller också i större utsträckning än de andra presentationstyperna beskrivningar av mentala processer, dvs vi får veta vad folk tänker och tycker i olika sammanhang. En anledning till detta är att man i kommentarerna har möjligheter att spekulera och fundera över händelserna, en annan anledning är att många kommentarer bygger på intervjuer med personer som fått ge sina synpunkter i en viss fråga. Det sistnämnda är särskilt vanligt i kommentarerna i Dagens Eko.

En konsekvens av att kommentarerna innehåller få handlingsangivelser och många tillståndsangivelser är att frekvensen av animata referenter totalt sett blir låg. Detta är ytterligare ett tecken på att innehållsmängden i varje HP är större i kommentarerna än i telegrammen (jfr ovan om antalet HP/1000 ord). De referentkategorier som är vanligast i kommentarerna är makt-havarna, arbetsmarknadens parter och kategorin "övriga". De båda förstnämnda är sådana som ofta figurerar i kommentarer som bygger på intervjuer som gjorts av reportern själv eller på presskonferenser där reportern själv har varit närvarande.

Omständighetsangivelserna är totalt sett ovanligare i kommentarerna än i telegrammen och programledarinslagen. Det gäller inte bara tids- och rumsangivelser, utan också orsaks-, konsekvens- och avsiktsangivelser. De enda omständighetsangivelser av dem jag har undersökt som är vanligast i kommentarerna är villkorsangivelserna, ett drag som rimligen hänger samman med kommentatorernas resonerande karaktär.

Att de andra typerna av omständighetsangivelser är så pass ovanliga i kommentarerna är på sätt och vis förvånande, eftersom kommentarerna bl a syftar till att fördjupa kunskapen om de nyheter som förmedlas. Men som framgått ovan sker denna fördjupning främst genom att kommentatorerna uppehåller sig vid de tillstånd som råder sedan vissa händelser inträffat och de egenskaper de inblandade personerna har etc. Detta manifesteras i

resultaten som stor andel tillståndsangivelser, en verbaltyp till vilken det är svårt att knyta omständighetsangivelser. Dessa inslag skulle ju med visst fog i sin helhet kunna betraktas som beskrivningar av de konsekvenser en händelse har fått. På samma sätt skulle inslag som beskriver bakgrunden till en händelse kunna betraktas som orsaksangivelser.

Kommentarernas resonerande och förklarande funktion återspeglas alltså i viss mån i reportrarnas val av innehåll och i sättet på vilket de organiserar informationen. Men det som framför allt kännetecknar kommentarerna är den rika förekomsten av sekundär information, med undantag för rapportmarkörerna, som är vanligast i telegrammen.

De konjunktionella adverbena, som explicit anger hur textens delar hänger samman, förekommer i alla tre presentationstyperna men är vanligast i kommentarerna. Bruket av olika slags konjunktionella adverb är också mer varierat i denna presentationstyp.

Attitydmarkörerna är också vanligast i kommentarerna. Det gäller i synnerhet talarattitydsadverbialen och de attitydangivande matriserna. Övriga typer är vanliga också i programledarinslagen. Kommentatorerna har alltså ganska stora möjligheter att markera sin egen inställning till den förmedlade informationen.

Kommentatorerna förser också ofta informationen med modala markeringsord i form av hjälpverb, något som är ovanligare i de båda andra presentationstyperna.

Den höga frekvensen av negationer, slutligen, är ytterligare ett drag som är karakteristiskt för kommentarerna. För att negationer ska kunna användas i monologiska texter måste textförfattaren ta hänsyn till den information som eventuellt presupponeras av mottagaren, och överväganden av det slaget är betydligt vanligare i de kommenterande inslagen än i de andra presentationstyperna.

Förekomsten av konstituenten som uttrycker sekundär information diskuteras ytterligare i avsnitt 6.4. nedan.

6.1.4. Sammanfattande om presentationstyperna

I avsnitten 6.1.1. - 6.1.3. har jag redogjort för de tre presentationstypernas karakteristika, och jag har konstaterat att många av de karakteristiska dragen kan föras tillbaka på presentationstypernas olika funktioner i nyhetsförmedlingen. Här ska jag kort sammanfatta den bild som framträder.

Telegrammen, som ska ge den mest nödvändiga informationen men inget annat, har en stereotyp syntaktisk uppbyggnad, den nya informationen kommer tätt, och varje påstående innehåller relativt få ord. Innehållet är framför allt koncentrerat till de handlingar som omtalas och de omständigheter som knyts till dessa handlingar. Rapportmarkörer är vanliga, men annan sekundär information är ovanlig.

Programledarinslagen, som har som främsta funktion att knyta ihop de olika delarna av nyhetsprogrammen, har låg syntaktisk komplexitet och är varken särskilt informationstäta eller innehållsrika. En stor del av innehållet handlar om själva programmet, vilket leder till att texterna får hög frekvens av meningsfragment. Med undantag för att vissa omständighetsangivelser är vanliga, utgör programledarinslagen en förhållandevis konturlös presentationstyp.

Kommentarerna, som har till syfte att fördjupa lyssnarnas kunskaper om vissa av de nyheter som förmedlas, har något högre syntaktisk komplexitet och större variation än de båda andra presentationstyperna. De har också mycket innehåll (många ord) i varje påstående. Däremot kommer den nya informationen inte fullt så tätt som i telegrammen. Innehållet koncentreras framför allt på tillståndsbeskrivningarna, vilket medför att antalet omständighetsangivelser blir litet. Däremot är den sekundära informationen vanlig i kommentarerna.

6.2. Skillnader mellan de olika programmen

Intresset har vid undersökningen i första hand varit inriktat på skillnader och likheter mellan de olika presentationstyperna, vilket återspeglas i tabellkommentarerna och de övriga resonemangen. Men undersökningen har också pekat på vissa skillnader

mellan de olika programmen, alltså Dagens Eko, Rapport och Aktuellt. I detta avsnitt kommer jag att sammanfatta de skillnader som iakttagits. Jag bortser här från telegramläsningarna och tar endast upp värdena för programledarinslagen och kommentarerna i respektive program.

Storleken av det undersökta materialet är ungefär detsamma i alla tre programmen, vare sig man räknar i antal ord eller i antal hävdade propositioner. Däremot är antalet makrosyntagmer något lägre i Dagens Eko än i de båda TV-programmen, vilket är en följd av att man i Dagens Eko oftare uttrycker hävdade propositioner i underordnade satser och fraser (satsförkortningar). De aktuella siffrorna redovisas i följande tabell.

Tabell 42. Antal ord, makrosyntagmer och hävdade propositioner i de olika programmen (telegrammen borträknade).

	Dagens Eko	Rapport	Aktuellt
Antal ord	13201	13384	13767
Antal MS	845	936	946
Antal HP	1205	1281	1277

I princip förmedlas alltså lika mycket nyheter i alla tre programmen. Jag bortser då från den information som förmedlas i intervjuinslag och liknande, eftersom den typen av inslag inte har analyserats (se avsnitt 1.5.).

Materialet är emellertid inte fördelat på samma sätt inom de enskilda programmen. I Dagens Eko svarar programledarinslagen för en ganska liten del av informationen, medan kommentarerna svarar för en stor del. I de båda TV-programmen är materialet jämnare fördelat mellan de båda presentationstyperna (se tabell 1 sid 30). Som framgått ovan i avsnitt 6.1.2. och på andra ställen är programledarens funktioner också mera omväxlande i Rapport och Aktuellt än i Dagens Eko. En annan skillnad mellan Dagens Eko och de båda TV-programmen är att man i Dagens Eko i större utsträckning återger information som redaktionen medarbetare inte själva har förstahandskännedom om, dvs man utnyttjar referat i större omfattning (se tabell 13 sid 113). Detta medför att frekvensen av rapportmarkörer blir högre i Dagens

Eko (gäller kommentarerna - se tabell 30 sid 167). Denna skillnad kan möjligen ha sin förklaring i mediernas skilda förutsättningar; i TV kan man låta utländska sagesmän framträda och över-sätta deras tal på textremsa, i radion är man hänvisad till att återge innehållet i form av ett referat.

En skillnad som med nödvändighet följer av mediernas olika för-utsättningar är förekomsten av bildreferenser i Rapport och Ak-tuellt. Det är emellertid förvånande att denna olikhet i medier-nas karaktär inte i större utsträckning påverkar meddelandets utformning. Endast i enstaka fall påverkas TV-nyheternas språk-liga form av att de förmedlas via ett audio-visuellt massmedium. Detta hindrar naturligtvis inte att TV-nyheterna ändå kan upp-fattas på ett annat sätt än radionyheterna. Filmsekvenser, bil-der och grafiska illustrationer förekommer ofta i TV-programmen utan att vara direkt knutna till den språkliga informationen (jfr Jørgensen & Svensson 1977:121; Findahl & Höijer 1980:147).

Det finns emellertid också skillnader som inte kan förklaras med hänvisning till mediernas skilda förutsättningar. I Dagens Eko behandlas ofta språkliga och abstrakta handlingar men sällan konkreta handlingar. I TV-programmen, i synnerhet i Rapport, är det beskrivningar av de konkreta handlingarna som dominerar. Denna skillnad har sin förklaring i att olika refe-rentkategorier förekommer i olika stor utsträckning i respekti-ve program. I Dagens Eko är det ofta makthavarna och arbets-marknadens parter som omtalas, och dessa gör ofta uttalanden eller fattar beslut av olika slag. De figurerar också ofta i beskrivningarna av mentala processer. I Rapport och Aktuellt är militärer och oppositionella oftare i centrum för intresset, vilket medför att frekvensen för beskrivningar av konkreta handlingar stiger.

Man kan alltså iaktta en viss skillnad vad avser intresseinrikt-ningen mellan Dagens Eko å ena sidan och Rapport och Aktuellt å den andra. Dagens Eko innehåller mer nyheter som handlar om politik och ekonomi, medan de båda TV-redaktionerna tycks lägga större tonvikt på de mer våldsamma och dramatiska skeendena. Möjligen kan detta ha sin förklaring i att inslag av den senare typen är mer "TV-mässiga".

Slutligen ska noteras några skillnader i den rent yttre framställningsformen.

I Rapport är det vanligare än i de andra programmen att de referenter som på ett eller annat sätt figurerar i nyhetshändelserna inte får syntaktisk manifestation; frekvensen av passiva satser utan agent är hög, liksom frekvensen av ospecificerade källor.

I Aktuellt är det vanligt med konjunktionella adverbial och attitydmarkörer av olika slag. I synnerhet adverbet ju förekommer ofta. En anledning till att använda attitydmarkörer av det här slaget kan vara att man vill markera att sändare och mottagare befinner sig på samma nivå i kommunikationen, något som tydligen känns mer angeläget för medarbetarna i Aktuellt än för medarbetarna i de andra programmen.

6.3. De syntaktiska typernas användning

De syntaktiska typernas frekvens och användning i olika sammanhang har berörts på flera ställen i avhandlingen. Här sammanfattas en del av de drag som kännetecknar de oftast använda syntaktiska typerna. Framställningen bygger på tabellerna 13, 15 och 17 med tillhörande tabellkommentarer.

De fullbordade, rättkonstruerade påståendemeningarna¹⁾ svarar för den helt dominerande delen av de hävdade propositionerna. Av totalt 4860 HP tillhör 3116, alltså 64 %, denna typ. Det finns med andra ord visst fog för att påstå att principen om "huvudsak i huvudsats, bisak i bisats" (se Wellander 1973:231) iakttas i etermediernas nyhetsspråk. Men om man ser på vilket innehåll som uttrycks i påståendemeningarna modifieras bilden något. Ungefär tre fjärdedelar av alla påståendemeningar uttrycker primärinformationer. Det är nästan exakt samma siffra som för de hävdade propositionerna totalt, men många av de underordnade satserna och fraserna har ett betydligt högre värde.

1) De konstruktioner som avses är dels fristående makrosyntagmer, dels huvudsatsmatriser. De hävdade propositioner som syntaktiskt utgör delar av påståendemeningar har analyserats separat.

Påståendemeningen är alltså inte den av de syntaktiska typerna som i första hand kännetecknas av att förmedla den viktigaste informationen; påståendemeningar används också i ganska stor utsträckning för att uttrycka sekundär information av olika slag, t ex programreferenser, omständighetsangivelser och källangivelser.

I stället för att säga att påståendemeningarna i första hand innehåller den mest väsentliga informationen skulle man kunna säga att de utgör den semantiskt sett mest användbara syntaktiska konstruktionen; påståendemeningen är den enda syntaktiska typ som är representerad i alla semantiska funktioner.

Endast en liten del av påståendemeningarna (6 %) innehåller information med extern källa, alltså sådan information som Sveriges Radios medarbetare inte själva står för.

De påståendemeningar som uttrycker primärinformation har ungefär samma fördelning på olika verbaltyper som de hävdade propositionerna totalt. Man kan dock iaktta ett litet överskott för handlingsangivelser och händelseangivelser och ett motsvarande underskott för tillståndsangivelserna.

Meningsfragmenten har en mycket karakteristisk fördelning på de olika semantiska funktionerna. Ungefär tre fjärdedelar uttrycker programreferenser, och ungefär 16 % uttrycker primärinformationer. Övriga semantiska funktioner uttrycks endast undantagsvis som meningsfragment. Denna koncentration av meningsfragmenten till en totalt sett så ovanlig funktion som programreferens är orsaken till att programledarinslagen (främst programledarinslagen i Dagens Eko), där denna funktion är vanlig, kommer att få en stor andel av denna syntaktiska typ.

De meningsfragment som uttrycker primärinformationer utgörs till allra största delen av tillståndsangivelser. Endast några enstaka fall av handlingar och händelser nämns, och beskrivningar av mentala processer saknas helt.

Meningsfragmenten som syntaktisk typ har alltså mycket begränsad användning i nyhetstexterna och rimligen i allt informerande språk. I sin undersökning av språket i varuannonser för Gertrud Pettersson en diskussion om olika meningsfragments förutsättningar i olika texttyper (Pettersson 1974). Hon jämför

annonstexterna med den s k linnéanska artbeskrivningen, där det är vanligt med tvåledade meningsfragment (subjekt + subjektiv predikatsfyllnad) som "kännetecknas av att de färglösa predikaten har och är uteslutits" (a.a. sid 33). Meningsfragmenten i annonstexterna skiljer sig från de artbeskrivande fragmenten genom att huvudsakligen vara enledade. För övrigt är likheterna stora. "En majoritet av meningsfragmenten i annonsernas löptext ansluter sig alltså till en lång tradition i beskrivande stil och är därmed av föga uppseendeväckande karaktär. Fragmenten uppstår helt enkelt genom att skribenten vill undvika att upprepa självklarheter - varunamnet och färglösa verb." (a.a. sid 36).

På samma sätt kan man förklara meningsfragmentens struktur och användning i nyhetsspråket. Förutsättningen för att meningsfragment ska kunna användas är att kontexten är sådan att kraven på innehållsstydlighet och fullständig syntax inte är alltför höga. Framför allt kan de användas i situationer där mottagaren vet vilken typ av information han kommer att få, vilket ofta är fallet i programledarinslagen.

Relativsatserna och koordinationsfraserna är de syntaktiska typer som i semantiskt avseende har störst likhet med påståendemeningarna. Liksom påståendemeningarna kan relativsatserna och koordinationsfraserna användas för att uttrycka många olika slags innehåll. Samtidigt som de har stor andel primärinformation uttrycker de också flera andra semantiska funktioner, främst omständighetsangivelser och källangivelser. Relativsatserna uttrycker dessutom förhållandevis ofta programreferenser.

Verbaltypernas fördelning i relativsatserna och koordinationsfraserna följer i stort sett totalvärdena, med den skillnaden att koordinationsfraserna har något större andel angivelser av konkreta handlingar och något mindre andel vara-tillstånd.

Relativsatserna och koordinationsfraserna liknar påståendemeningarna också i det att de sällan uttrycker hävdade propositioner med extern källa.

Att-satserna utgör den största gruppen bland de underordnade satser och fraser som representerar hävdade propositioner. De utmärks av att deras semantiska karaktär i många avseenden av-

viker både från påståendemeningarnas och från övriga underordnade satsers och frasers semantik. I undersökningen har jag skilt på att-satser som syntaktiskt fungerar som objekt och övriga att-satser. Dessa typer skiljer sig åt i vissa avseenden men har också en del gemensamma drag.

För alla att-satser som utgör hävdade propositioner gäller att de först och främst används för att uttrycka primärinformationer och omständighetsangivelser. 97,5 % av att-satserna har någon av dessa funktioner. Endast gruppen övriga konjunktionsbisatser (se nedan) har större andel omständighetsangivelser än att-satserna.

Ett drag som särskilt utmärker objekts-att-satserna är den stora andelen externa källor. Mer än 80 % av objekts-att-satserna innehåller information som nyhetsredaktionerna inte själva står för. Även för övriga att-satser är andelen stor (ungefär 40 %). Det är alltså i synnerhet i textpartier som utgörs av referat eller som innehåller referat som hävdade att-satser blir vanliga. Det framgick också av jämförelserna med andra språktyper (avsnitt 3.1.2.), som visade att hävdade att-satser är vanliga i nyhetstexterna och de språkvetenskapliga avhandlingarna men relativt ovanliga i andra slags texter.

De hävdade att-satser som inte är styrda av rapportmarkerande matriser styrs i stället av matriser som har igångsättande, omständighetsmarkerande eller annan modifierande funktion.

Fördelningen av de att-satser som uttrycker primärinformationer på olika verbaltyper skiljer sig också i viss mån från andra syntaktiska typer. Objekts-att-satsernas stora andel externa källor gör att många av de hävdade propositionerna inte förmedlar information direkt om omvärlden utan om någon persons åsikter och tankar. Detta medför att objekts-att-satserna i betydligt större utsträckning än andra syntaktiska typer uttrycker mentala processer. Andelen händelseangivelser och tillståndsangivelser ligger nära genomsnittets, medan andelen handlingsangivelser är mindre. En anledning till det sistnämnda förhållandet är att de språkliga handlingarna sällan uttrycks i att-satser, vilket i sin tur beror på att refererade personer sällan refererar vad andra personer eller de själva sagt.

Också vad gäller fördelningen av olika slags handlingar skiljer sig att-satserna från andra slags syntaktiska typer; andelen abstrakta handlingar är stor, medan andelen språkliga och konkreta handlingar är liten. Detta gäller i första hand objekts-att-satserna, men även övriga att-satser uttrycker oftare abstrakta handlingar än genomsnittet.

Det är tydligen så, att uttryck för abstrakta handlingar i större utsträckning än uttryck för andra handlingar behöver förses med modifierande matriser av olika slag, i synnerhet då matriser som anger att uppgiften kommer från någon annan källa än Sveriges Radio. Den rimligaste förklaringen till detta är att abstrakta handlingar ofta är mer "osäkra" än andra slags handlingar och svårare att få säker kunskap om. Men det kan naturligtvis också vara så, att personer som refereras i nyhetsprogrammen i första hand uttalar sig om abstrakta handlingar; innehållet skulle alltså i så fall vara en följd av vilka personer man intresserar sig för i nyhetsprogrammen.

De övriga konjunktionsbisatserna är den syntaktiska typ som har den största andelen omständighetsangivelser; exakt hälften av de 64 beläggen uttrycker denna semantiska funktion. I första hand utgörs de omständighetsangivande konjunktionsbisatserna av orsaksangivelser inledda med någon kausal konjunktion eller temporal konjunktion med kausal färgning. Endast i några få fall förekommer konsekvensangivelser inledda med konsekutiv konjunktion. Konsekvensangivelserna uttrycks i stället i att-satser styrda av konsekvensmarkerande matriser.

I tre fall fungerar övriga konjunktionsbisatser som källangivelser, och i resten av fallen, ca 45 % av alla belägg, fungerar de som primärinformationer. Dessa utgörs framför allt av adverbativa medan-satser, men också en del koncessiva och temporala satser förekommer.

De omkategoriserade satserna har praktiskt taget reserverats för en enda semantisk funktion i nyhetsspråket; hela 96 % fungerar som källangivelser. I andra texttyper, t ex spontant tal, används konstruktionen i stor utsträckning också för att ange talarens attityd eller för att modifiera meddelandet på annat sätt.

Appositionsfraserna fungerar nästan uteslutande som primärinformationer, och dessa uttrycker till 80 % vara-tillstånd, till 12,5 % övriga tillstånd. Appositionerna har alltså ganska klart definierade funktioner, vilket återspeglas i resultaten på olika sätt. Exempelvis har telegrammen relativt låg frekvens av appositioner, trots att appositionen är ett praktiskt sätt att komprimera informationen. Telegrammens koncentration på handlingar och händelser gör emellertid konstruktionen mindre lämplig att använda.

Undersökningen av de syntaktiska typernas användning har alltså visat att det finns ett klart samband mellan den syntaktiska formen och det innehåll som förmedlas. Somliga syntaktiska typer, framför allt påståendemeningarna, relativsatserna och koordinationsfraserna, har varierande funktioner och kan uttrycka praktiskt taget allt slags innehåll. Anledningen till att nyhetsförmedlarna använder relativsatser och koordinationsfraser tycks främst vara att man vill komprimera texterna och få med så mycket information som möjligt i varje mening. Andra syntaktiska typer, som meningsfragmenten, de omkategoriserade satserna och appositionsfraserna har mer begränsad användning. Valet av innehåll blir avgörande för om dessa typer kommer att få hög eller låg frekvens. Detsamma kan i viss mån sägas om att-satserna, som främst förekommer i textpartier med mycket referat och i texter som innehåller många omständighetsangivelser.

Flera av de syntaktiska typer som endast sporadiskt används för att uttrycka hävdade propositioner är sådana som styrs av matriser som antingen anger att uppgiften kommer från någon extern källa eller också markerar nyhetsförmedlarens inställning till informationen. Det gäller komparativa satser och fraser samt de infinitivfraser som ingår i subjekt respektive objekt med infinitiv. Även användningen av dessa typer för att uttrycka hävdade propositioner betingas alltså av de speciella förutsättningar som gäller för nyhetskommunikationen.

6.4. Verbaltypernas karakteristika

Verbaltypernas fördelning på olika syntaktiska typer berördes i det föregående avsnittet och ska inte behandlas vidare här. Det

finns emellertid vissa skillnader i de olika verbaltypernas inre struktur som det kan vara värt att ta fasta på, nämligen förekomsten av omständighetsangivelser och olika slags sekundär information.

I tabell 43 redovisas förekomsten av tids- och rumsangivelser samt förekomsten av konjunktionella adverbial, attitydmarkörer, hjälpverb och negationer i de olika verbaltyperna. Värdena har tidigare redovisats i tabellerna 25 och 28 samt i tabellerna 35, 37, 39 och 41.

Tabell 43. Tids- och rumsangivelser samt uttryck för sekundär information i de olika verbaltyperna. Antal per 100 primärinformationer.

	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	Övr. tillst.	Prim. inf.
Tid	34,4	39,4	44,2	19,2	35,7	15,9	20,6	29,1
Rum	11,7	12,1	46,0	8,6	20,3	10,6	22,7	19,2
Konj.adv.	9,7	9,9	8,3	9,3	8,2	8,4	10,6	9,2
Attityd	4,0	6,9	5,1	19,2	6,4	9,5	5,5	7,2
Hj.verb	11,4	26,1	17,0	15,9	16,8	4,4	9,2	13,5
Neg.	6,0	7,9	4,5	20,5	7,0	7,8	9,0	7,9

De satser/fraser som uttrycker språkliga handlingar förses i ganska liten utsträckning med omständighetsangivelser och markörer för sekundär information. Det är endast värdet för tidsangivelserna som är klart högre än värdet för primärinformationerna totalt. Vi får alltså ofta höra vid vilken tidpunkt ett uttalande gjorts, men övriga uppgifter är ovanliga.

De satser/fraser som uttrycker abstrakta handlingar har också många tidsangivelser, men mest karakteristiskt för denna verbaltyp är den stora andelen hjälpverb. De abstrakta handlingarna är ofta sådana som någon person eller organisation skall, vill eller kan utföra. Jämförelsevis sällan är det frågan om handlingar som faktiskt är genomförda.

De satser/fraser som uttrycker konkreta handlingar förses i stor utsträckning med tids- och rumsangivelser. Däremot är markörer för sekundär information ovanligare. Framför allt gäller

detta negationerna. De konkreta handlingarna är alltså, till skillnad från de abstrakta handlingarna, sådana som verkligen har inträffat, och behöver därför i mindre utsträckning föras med modala markörer.

Beskrivningarna av mentala processer kännetecknas av mycket stor andel attitydmarkörer och negationer. Attitydmarkörerna är vanliga därför att nyhetsförmedlarna ofta måste markera osäkerhet då de uttalar sig om andra människors tankar. Negationerna är vanliga dels i utsagor där olika uppfattningar står mot varandra, dels i utsagor där nyhetsförmedlarna talar om att de närmare omständigheterna kring en händelse inte är kända.

Händelseangivelserna har värden som i stor utsträckning överensstämmer med värdena för primärinformationerna totalt. Den enda egentliga skillnaden är att värdet för tidsangivelser är högt.

Vara-tillstånden har överhuvudtaget låga värden i tabellen. Alla värden, utom det för attitydmarkörerna, ligger under genomsnittsvärdena. Också värdena i kolumnen för övriga tillstånd är låga. De enda undantagen är rumsangivelserna, där värdet är det näst högsta av alla verbaltyperna och de konjunktionella adverbena, där värdet är det högsta. Skillnaderna mellan verbaltyperna är emellertid små i detta avseende.

Även vad gäller förekomsten av omständighetsangivelser och sekundär information kan man alltså se hur det förmedlade innehållet påverkar den språkliga formen. Textpartier som innehåller många uttryck för abstrakta handlingar och mentala processer får många modala markörer, medan textpartier som innehåller många beskrivningar av konkreta handlingar och händelser får få modala markeringar men många tids- och rumsangivelser. De satser/fraser som beskriver tillstånd av olika slag har överhuvudtaget låga värden.

Skillnaderna mellan de olika presentationstyperna vad avser förekomsten av omständighetsangivelser och sekundär information kan alltså även de i viss mån föras tillbaka på skillnader i det innehåll som förmedlas.

6.5. Avslutning

De journalister som är anställda vid Sveriges Radio har förvisso ingen lätt uppgift då de ska förmedla nyheter till lyssnarna och tittarna. De ska iaktta de skrivna och oskrivna lagar som gäller för det offentliga språket utan att för den skull bli onödigt formella, de ska uppge sina källor och samtidigt tänka på att skydda sina uppgiftslämnare, de ska snabbt informera om oväntade händelser men också leva upp till kraven på opartiskhet och saklighet, de ska ge så mycket information som möjligt på kort tid, samtidigt som informationen ska vara lätt att uppfatta och komma ihåg, och de ska ta hänsyn både till dem som är väl insatta i den aktuella frågan och till dem som inte är det.

Det säger sig självt att det är svårt, ibland kanske också omöjligt, att samtidigt tillfredsställa alla dessa och andra krav som kan ställas på en effektiv nyhetsförmedling. I detta avslutande avsnitt ska jag, med utgångspunkt i de genomförda undersökningarna, kort beröra några av de angivna problemen.

Vad gäller anpassningen till det offentliga språkets normer, kan man säga att etermediernas nyhetsspråk motsvarar högt ställda krav på korrekthet.¹⁾ Språket är välplanerat, och makrosyntagmerna utgörs till allra största delen av fullbordade, rättkonstruerade meningar (se tabell 2 ovan). De meningsfragment och felkonstruerade meningar som förekommer är som regel funktionellt betingade. Bara i enstaka fall förekommer ofullbordade meningar och så kallat syntaxslarv (se Jørgensen & Svensson 1977:31 f).

Rent talspråkliga drag är ovanliga i nyhetstexterna. Bisatser med huvudsatsordföljd används sällan, satsflätor är ovanliga (a.a. sid 110 f), och omotiverad användning av adverb som lik-som och va finner man överhuvudtaget inga exempel på. Meningar med s k dubbelt fundament förekommer, men de är betydligt ovan-

1) Den fonologiska och morfologiska strukturen har inte undersökts här, men den morfofonematiska övertydlighet som Dahlstedt talar om (se ovan avsnitt 1.1.1.) är mycket lätt att iaktta.

ligare än i spontant talspråk (a.a. sid 105).

I syntaktiskt avseende har nyhetsspråket alltså ett relativt formellt stilläge; framför allt gäller det telegrammen. Kommentatorerna har en något ledigare karaktär, vilket bland annat manifesteras i hög frekvens av attitydmarkörer av olika slag.

Att beroendet av andra källor än Sveriges Radios egna medarbetare är problematiskt vid nyhetsförmedlingen framgår tydligt av undersökningen (se avsnitt 5.1.). I genomsnitt är mer än var tionde hävdad proposition försedd med en rapportmarkör av något slag (i telegrammen mer än var sjunde), men hela 20 % av alla rapportmarkörer är ospecificerade, dvs sådana där nyhetsförmedlarna antyder förekomsten av en källa men inte talar om vem källan är. Rapportmarkörernas funktion är alltså ofta bara att visa att nyhetsförmedlarna inte med säkerhet kan garantera uppgifternas riktighet. Samma funktion har många av attitydmarkörerna, vilka ofta används för att markera nyhetsförmedlarens osäkerhet (se avsnitt 5.3.).

Den fråga som oftast diskuterats under senare år är frågan om nyhetsspråkets begriplighet. Flera undersökningar har visat att många människor har svårt att förstå vad som sägs i nyhetsprogrammen, särskilt gäller det äldre och lågutbildade (se ovan avsnitt 1.1.3.). Det finns många faktorer som bidrar till att göra nyhetsprogrammen svårbegripliga, och många (de flesta) av dessa är förmodligen icke-språkliga. Vissa av de drag i nyhetsspråket som redovisats i min undersökning kan emellertid antas ha konsekvenser för förståelsen.

Ett av dessa drag är förekomsten av olika referentkategorier i nyhetstexterna (se avsnitt 4.3.). De personer (organisationer, institutioner osv) som framför allt figurerar i nyhetshändelserna är makthavare av olika slag, företrädare för arbetsmarknadens parter och militärer och representanter för militära organisationer. De som omnämnts i nyhetsprogrammen är alltså i första hand personer som fattar politiska och ekonomiska beslut eller som utför krigshandlingar av olika slag.

Den värld som beskrivs i nyhetsprogrammen är med andra ord en värld som är främmande för de flesta människor, vilket i sig kan medföra svårigheter att förstå vad nyheterna egentligen

handlar om. De ämnen som dominerar nyhetstexterna inbjuder också till användning av ord och uttryck som sällan eller aldrig förekommer i vardagsspråket. Att människors förmåga att förstå ord som ofta används i det offentliga språket rent allmänt är dålig har bland annat visats av Frick & Malmström (1976), och förståelsen av de ord som används i nyhetsspråket utgör förmodligen inget undantag i det avseendet.

Ett annat drag i nyhetstexterna som kan försämra uppfattbarheten är den höga informationstätheten uttryckt i antal hävdade propositioner per makrosyntagm (se avsnitt 3.1.4.). Varje syntaktisk mening innehåller mycket ny information (eller information som är framställd som ny), vilket rimligen måste innebära stora påfrestningar på mottagarnas möjligheter att smälta och komma ihåg alla relevanta delar av budskapet.

Däremot är den syntaktiska komplexiteten inte påfallande hög i nyhetsspråket. Meningarna är visserligen genomsnittligt längre än i spontant talspråk, men inte längre än meningarna i skrivna informerande texter (bruksprosatexterna) eller i planerat talspråk. De underordnade satserna och fraserna har totalt sett ganska låg frekvens, och de enskilda satsdelarnas uppbyggnad är relativt enkel (se Jörgensen & Svensson 1977).

Ett syntaktiskt drag som möjligen kan försvåra kommunikationen är den rikliga förekomsten av s-passivkonstruktioner utan agent (se avsnitt 4.4.). Passiva verb behöver i och för sig inte vara svårare att uppfatta än den aktiva motsvarigheten, men bruket av s-passiv utan agent medför att texterna blir tätare och att redundansen minskar, vilket i sin tur kan försämra mottagarnas möjligheter att tillgodogöra sig informationen.

Mottagarnas svårigheter att förstå vad som sägs i nyhetsprogrammen skulle förmodligen bli mindre om det innehåll som förmedlas låg närmare människors vardag och om informationen glesades ut på olika sätt. Den första åtgärden skulle emellertid förutsätta en omprövning av de principer för nyhetsvärdering som råder vid Sveriges Radio (och i andra nyhetsmedier), den andra åtgärden skulle antagligen medföra att antalet nyheter i varje program reducerades eller också att programmen fick göras längre och mer få karaktär av fakta-program.

Frågan om nyhetsprogrammets begriplighet kan hursomhelst inte besvaras absolut. Det avgörande är vem mottagaren är och vilka förkunskaper han har.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att etermediernas nyhetsspråk är korrekt, välplanerat och informationstätt, och att texterna ofta innehåller uppgifter om att informationen är hämtad från någon annan källa än Sveriges Radio eller att informationen inte med säkerhet kunnat bekräftas.

De språkliga skillnader som finns mellan de olika presentationstyperna går i många fall tillbaka på skillnader i det förmedlade innehållet, och dessa innehållsliga skillnader är i sin tur ofta en följd av presentationstypernas olika kommunikativa funktioner.

SUMMARY IN ENGLISH

This work is a part of the research program "Etermediernas språk" (Language of the Media), which has been in progress at the University of Lund since 1974. In the project's first full-length report (Jørgensen & Svensson 1977) some syntactic characteristics of news-reporting language were described. The purpose of this volume is to describe the contents and the information structure of the texts reported on earlier.

In chapter 1, I briefly review previous research with relevance to the subject matter and present a simple model of the communication of news, which served as one of the theoretical bases for the investigation. In this chapter I also discuss various meanings of the concept of news and describe the material used for the empirical portion of the study.

The material consists of news programs from radio and television, recorded on five different days in the autumn of 1974. The texts analysed, which contain about 50,000 words, are subdivided into three different "presentation types": newscasts, where only brief accounts of the news are given, transitions, in which different parts of the program are connected, and commentaries, where some of the news items are more thoroughly presented. Each of the presentation types is divided into three sub groups.

Chapter 2 deals with the segmentation of informative texts into units (full and reduced clauses) representing one and only one assertion ("hävdad proposition"). In the first part of the chapter, some of the theoretical contributions to the discussion are presented; in particular, various interpretations of the concepts assertion, presupposition and factivity are taken into consideration. In the second part, I give a detailed account of the operative principles for the segmentation. The principles are illustrated with examples taken from news programmes and other informative texts, showing in which contexts a particular clause type is analysed as representing an assertion or not.

In chapter 3 I give an account of the frequencies of the assertions, the amount of information in each assertion and the use

of assertions for different semantic purposes.

Compared to other types of informative texts, news language has a rather high frequency of assertions (in relation to the number of syntactic sentences), a characteristic which is most evident in the newscasts. On the other hand, the average assertion in the newscasts does not contain as many words as the assertions in many other informative text types.

The syntactic constructions most often used to express assertions are major syntactic clauses, relative-clauses, att ('that')-clauses, coordinate phrases and appositional phrases. Of these, the major syntactic clauses form a clear majority. In the transitions elliptical sentences ("meningsfragment") are also fairly common.

Most of the assertions (circa 75 %) are used to express primary information, i.e. information about events in the outside world, but some of the assertions are used to give secondary information, e.g. about circumstances connected with the events, about sources of the information, about the newsprogram itself etc. Primary information which is explicitly marked as having an external source is most common in the newscasts.

In chapter 4, the internal semantic structure of the assertions expressing primary information is investigated with the help of a version of deep-case theory. In the course of the analysis, the assertions are divided into four "verbal types", namely actions, mental processes, events and states. Descriptions of actions occur most frequently in the newscasts, while descriptions of mental processes and states are more common in the commentaries.

With the purpose of describing the participants in the events presented in the news, the persons, organisations etc. mentioned in the texts have been divided into eight different categories. The largest of these contain officials, politicians and people making economical decisions. Generally, these referents appear in the semantic role AGENT, and so do legal and military representatives. People and organisations with other functions in society appear irregularly in the texts, and when they do they are often analysed semantically as RECEIVER, i.e. they are

victims of events or exposed to other people's actions.

The actions described are very often connected with negotiations, corporate meetings, court sessions and military operations, while descriptions of the actions of everyday life are rare. Many actions (circa 25 %) are expressed in the passive voice.

In the last section of chapter 4, I account for the occurrence in the texts of expressions of circumstances like time, place, cause, consequences etc. These expressions are most common in descriptions of actions, and thus most frequently occur in the news casts and the transitions. Conditionals, on the other hand, are most frequent in the commentaries.

Chapter 5 deals with the secondary information, such as report indicators (i.e. expressions referring to the source of the information), textual markers, attitude markers, modal auxiliaries and negations. Apart from the report indicators, which are most frequent in the news casts, the secondary information usually occurs in the commentaries. This is obviously related to the personal character and speculative function of this presentation type.

In chapter 6, the results of the investigation are summarized. The characteristics of each sub group are brought out, and the relation between the syntactic and semantic structures is discussed. In the last section of the chapter, I point to some general problems of the formulation and presentation of the news.

Litteratur

- Allén, Sture (1971), Konkordans till tidningstext från 1965. Språkdata. Göteborgs universitet.
- Allwood, Jens (1975), Conventional and Nonconventional Presupposition. Papers from the Second Scandinavian Conference of Linguistics, utg av Even Hovdhaugen, sid 1 - 14. Oslo.
- Allwood, Jens & Andersson, L-G (1978), Semantik. Guling 1. Inst. för lingvistik. Göteborgs universitet.
- Andersen, Torben (1975), Ytringsbeskrivende verber, gengivelse af ytringer og sprogbrugens indeksikalitet. Nydanske Studier 8, sid 81 - 102.
- Andersson, Erik (1977), Verbfrasens struktur i svenskan. Åbo.
- Andersson, Lars-Gunnar (1974), Om bisatser i svenskan. Svenskans beskrivning 8, utg av C Platzack, sid 15 - 30. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Andersson, Lars-Gunnar (1975), Form and Function of Subordinate Clauses. Gothenburg Monographs in Linguistics 1. Göteborg.
- Andrén, G & Ericsson, L-O & Ohlsson, R & Tännsjö, T (1972), Från Objektivitet till ökad Genomsnittlighet. Häftet för kritiska studier 6 - 7, sid 6 - 30.
- Bar-Hillel, Yehoshua (1966), Do natural languages contain paradoxes? Studium Generale 19:7, sid 391 - 397.
- Beckman, Natanael (1959), Svensk språklära. 9 uppl. Stockholm.
- Brodda, Benny (1973), (K)overta kasus i svenskan. Papers from the Institute of Linguistics. University of Stockholm 18.
- Bull, Tove & Hagland, J R (1976), Dagsnytt-språket i radio - ei gransking av språkbruken i 15 dagsnytt-sendingar på nynorsk. Norskrift 5, sid 1 - 36,
- Cassirer, Peter (1979), Objektivitet i nyhetstelegram - en fråga om anföringssatsens placering? Språkform och språknorm. En bok till Bertil Molde, sid 18 - 27. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 67. Stockholm.
- Cooper, David E (1974), Presupposition. The Hague & Paris: Mouton.
- Dahl, Östen (1976), What is New Information? Reports on text-linguistics: Approaches to Word Order, utg av N-E Enkvist & Viljo Kohonen, sid 37 - 49. Åbo.
- Dahlstedt, Karl-Hampus (1970), Massmedierna och språket. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 41. Stockholm.
- Einarsson, Jan (1976 a), Talbankens talspråkskonkordans. Utgiven av Jan Einarsson. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Einarsson, Jan (1976 b), Talbankens skriftspråkskonkordans. Utgiven av Jan Einarsson. Inst. för nordiska språk. Lund.

- Ekerot, Lars-Johan (1977), Villkorssatser, att-satser och temarema. Om villkorssatser som verbkomplement. Stencil. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Emonds, Joseph E (1976), A Transformational Approach to English Syntax. Root, Structure-Preserving and Local Transformations. Academic Press, New York.
- Enkvist, Nils Erik (1974), Några textlingvistiska grundfrågor. Språket i bruk, utg av Ulf Teleman & Tor G Hultman, sid 172 - 206. Liber, Lund.
- Feilitzen, Cecilia von & Linné, Olga (1972), Masskommunikationsteorier. Radio och TV möter publiken, sid 15 - 65. Sveriges Radios förlag, Stockholm.
- Filipsson, Jan (1975), Om språket i TV-reportage. Eterspråk 3, utg av Åke Hansson, sid 5 - 43. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 8. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Filipsson, Jan & Söderström, Ulla (1973), Studier av sex TV-reportrars ordval. Eterspråk 2, utg av Åke Hansson, sid 4 - 13. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 7. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Fillmore, Charles (1968), The Case for Case. Universals in Linguistic Theory, utg av E Bach & R T Harms, sid 1 - 90. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Findahl, O & Hansson, G & Höijer, Bi & Höijer B (1969). Människan som mottagare av information. PUB. Stockholm.
- Findahl, Olle & Höijer, Birgitta (1975), Att uppleva verkligheten genom massmedia. Om människor och nyhetsinformation. PUB. Stockholm.
- Findahl, Olle & Höijer, Birgitta (1977), Har presentationen någon betydelse? En forskningsöversikt. PUB. Stockholm.
- Findahl, Olle & Höijer, Birgitta (1979), Vad säger oss nyhetsprogrammen? En granskning av begripligheten i några nyhetsinslag i radio och TV. Del 1. PUB. Stockholm.
- Findahl, Olle & Höijer, Birgitta (1980), Vad säger oss nyhetsprogrammen? En granskning av begripligheten i några nyhetsinslag i radio och TV. Del 2. PUB. Stockholm.
- Franzén, Nils-Olof (1966), TV-radio och språkvården. Språkvård 1, sid 3 - 7.
- Frege, Gottlob (1965), Om mening och betydelse. Filosofin genom tiderna. 1800-talet, utg av Konrad Marc-Wogau, sid 230 - 251. Stockholm.
- Frick, Nils & Malmström, Sten (1976), Språkklyftan. Hur 700 ord förstås och missförstås. Tidens förlag, Stockholm.
- Garner, Richard (1971), "Presupposition" in Philosophy and Linguistics. Studies in Linguistic Semantics, utg av C Fillmore & D T Langendoen, sid 23 - 42. Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Geach, P T (1965), Assertion. The Philosophical Review LXXIV, sid 449 - 465.

- Gerbner, George (1965), Toward a General Model of Communication. Audio-Visual Communication Review IV, sid 171 - 199.
- Gochet, Paul (1972), Esquisse d'une th orie nominaliste de la proposition. Armand Colin, Paris.
- Grice, H P (1975), Logic and Conversation, Syntax and Semantics III, utg av P Cole & J L Morgan, sid 41 - 58. Academic Press, New York.
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (1972), Press, radio, TV. Stockholm.
- Hallqvist, Rolf (1978), Aktuellt - Rapport och språket - publiken. Några fakta och synpunkter. Linköpings universitet.
- Hansen, Erik (1974). Bestemt og ubestemt s tning. Nydanske Studier 7, sid 130 - 150.
- Hansson, Åke (1974), Forskningsprojektet Etermediernas språk. Svenskans beskrivning 8, utg av C Platzack, sid 118 - 123. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Hask , Inger (1976), Projektet "Etermediernas språk". Humanistisk forskning 1, sid 30 - 33.
- Hermerén, Göran (1973), Kvantitativ objektivitetsm tning. Statsvetenskaplig tidskrift. Ny f lj  årg 55, sid 151 - 163.
- Hermerén, Göran (1977), Objektivitet i massmedia. Statsvetenskaplig tidskrift. Ny f lj  årg 59, sid 173 - 193.
- Hiilos, Hilka (1967), Om relativkomplexet i nusvenskan. Jyväskylä.
- Holm, Gösta (1952), Om s-passivum i svenskan. Lund.
- Holm, Gösta (1967), Om s-passivum i svenskt talspråk. Svenskt talspråk. Fem studier under redaktion av Gösta Holm, sid 204 - 222. A & W, Stockholm.
- Hooper, Joan B (1974), On Assertive Predicates. Indiana University Linguistics Club.
- Hooper, Joan B & Thompson, Sandra A (1973), On the Applicability of Root Transformations. Linguistic Inquiry IV, sid 465 - 497.
- Jonsson, Inge (1980), red. Språken i vårt språk. Språkstudier samlade av Inge Jonsson och utgivna av Svenska Akademien. Pan/Norstedts, Stockholm.
- J rgensen, Nils (1976), Meningsbyggnaden i talad svenska. Lund.
- J rgensen, Nils (1978), Underordnade s tser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad. Lund.
- J rgensen, Nils & Svensson, Jan (1977), Etermediernas nyhetspr k 1. Några syntaktiska drag, Inst. för nordiska språk. Lund.
- Karttunen, Lauri (1971), Discourse Referents. Indiana University Linguistics Club.
- Keenan, Edward L (1971), Two Kinds of Presupposition in Natural Languages. Studies in Linguistic Semantics, utg av C Fillmore & D T Langendoen, sid 45 - 52. Holt, Rinehart and Winston, New York.

- Kiparsky P & Kiparsky C (1971), Fact. Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology, utg av D Steinberg & L Jakobovits, sid 345 - 369. Cambridge.
- Kronvall, Kai (1976), Massmedieforskning i Sverige. Rapport från Massmedieforskningsutredningen. Liber, Lund.
- Källgren, Gunnel (1979), Innehåll i text. Språkvårdssamfundets skrifter 11. Studentlitteratur, Lund.
- Laureys, Godelieve (1977), Adverbialt som parameter för situationell språkvariation. Svenskans beskrivning 10. Nysvenska Studier 57, sid 162 - 177.
- Lindberg, Ebba (1970), Begreppet rapportsyntagm. Svenskans beskrivning 6, utg av C-C Elert, S Fries och Å Jonsson, sid 144 - 156. Umeå.
- Lilja, Charlotte (1973), Språket i regionalradion. Eterspråk 2, utg av Åke Hansson, sid 35 - 41. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 7. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Ljung, Magnus & Ohlander, Sölve (1971), Allmän grammatik. Gleerups, Lund.
- Loman, Bengt (1972), Om talspråkets varianter. Språk och samhälle, utg av Bengt Loman, sid 45 - 74. Gleerups, Lund.
- Loman, Bengt & Jørgensen, Nils (1971), Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer. Lund.
- Lundqvist, Lita (1980), La Cohérence textuelle: syntaxe, sémantique, pragmatique. Köpenhamn.
- Lyons, John (1977), Semantics. Volumes I and II. Cambridge.
- Madsen, Peter (1977), The Intelligentsia, the Critique of Culture and the Mass Media. Current Theories in Scandinavian Mass Communication Research, utg av M Berg & P Hemanus & J Ekencrantz & F Mortensen & P Sepstrup, sid 260 - 290. GMT, Grenaa.
- Maletzke, Gerhard (1963), Psychologie der Massenkommunikation. Hamburg.
- Marc-Wogau, Konrad (1965), utg. Filosofin genom tiderna. 1800-talet. Stockholm.
- Molde, Bertil (1970), Språkvården och massmedierna. Språk i Norden 1970, sid 126 - 144. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 43. Stockholm.
- Molde, Bertil (1980), Om etermediernas språk. Språken i vårt språk, utg av Inge Jonsson, sid 90 - 101. Pan/Norstedts, Stockholm.
- Mortensen, Frands (1973), 22-Radioavisen. Kommunikationskritisk analyse af 22-Radioavisen. GMT, Grenaa.
- Nerman, Bengt (1973), Massmedieretorik. A & W, Stockholm.
- Nordenstreng, Karle (1978), Kommunikationsteori. Om massmedierna och kommunikationsprocessen i samhället. A & W, Stockholm.

- Pettersson, Gertrud (1974), Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen. Lund.
- Platzack, Christer (1974), Substantivsjuka och hörförståelse. En provundersökning. Svenskans beskrivning 8, utg av C Platzack, sid 184 - 195. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Platzack, Christer (1977), Substantivsjuka - ett friskhetstecken. Eterspråk 4. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 12. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Platzack, Christer (1980 a), Att komma ihåg referenter. En studie i hur förekomsten av attributiva bestämningar påverkar minnet. Eterspråk 5, sid 7 - 16. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Platzack, Christer (1980 b), Känd och okänd information i nyhetstelegram. Framställningssättets roll för ihågkomsten av nyheter. Eterspråk 5, sid 17 - 31. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Qvortrup, Lars (1977), Danmarks Radio og arbejdskampen: en analyse af DRs behandling af benzinkonflikten i november 1976. Odense.
- Rosengren, Karl-Erik (1977), Värderade nyheter. Statsvetenskaplig tidskrift. Ny följd årg 59, sid 203 - 212.
- Russell, Bertrand (1905), On Denoting. Mind XIV, sid 479 - 493.
- Russel, Bertrand (1957), Mr Strawson on Referring. Mind LXVI, sid 385 - 389.
- Sandqvist, Carin (1980), Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk. Lund.
- Searle, John R (1969), Speech Acts. Cambridge.
- Searle, John R (1975), Indirect Speech Acts. Syntax and Semantics III, utg av P Cole & J L Morgan, sid 59 - 82. Academic Press, New York.
- Sigurd, Bengt (1972), Grammatik, betydelse och begriplighet. Informationsprocessen hos människan. Dokumentation av SR/PUB:s symposium 19 - 20 oktober 1972, utg av Björn Høijer. PUB. Stockholm.
- Strawson. P F (1950), On referring. Mind LIX, sid 320 - 344.
- Strawson, P F (1971), Identifying reference and truth-values. Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology, utg av D Steinberg & L Jakobovits, sid 86 - 99. Cambridge.
- Svensson, Jan (1973), Om språket i Dagens Eko. Eterspråk 1, utg av Åke Hansson, sid 35 - 75. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 6. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Svensson, Jan (1975), Rapportsyntagmer i etermediernas nyhetsprogram. Eterspråk 3, utg av Åke Hansson, sid 44 - 76. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D nr 8. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Svensson, Jan (1978), Nyheter, informationsstruktur och konversationspostulat. Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics, utg av K Gregersen, sid 271 - 278. Odense.

- Teichman, Jenny (1961), Propositions. The Philosophical Review LXX, sid 500 - 517.
- Teleman, Ulf (1974), Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. Lund.
- Teleman, U & Forkner, M & Mitsell, H & Molin, B & Wikman, I (1973), Åtta texter ur Dagens Nyheter. En läsbarhetsstudie. Meddelanden från Avdelningen för tillämpad nordisk språkvetenskap, nr 11. Inst. för nordiska språk. Lund.
- Thorell, Olof (1973), Svensk grammatik. Scandinavian University Books. Esselte Studium, Stockholm.
- Tottie, Gunnel (1980), Towards a pragmatic theory of negation. Stencil. Engelska institutionen. Lund.
- Vedel-Petersen, Jørgen (1977), Den forvraengede virkelighed. Gyldendal, Köpenhamn.
- Vejde, Olle (1968), Hur man räknar statistik. Stockholm.
- Wellander, Erik (1973), Riktig svenska. Scandinavian University Books, Esselte Studium, Stockholm.
- Westerståhl, Jörgen (1972), Objektiv nyhetsförmedling. Scandinavian University Books. Läromedelsförlagen, Stockholm.
- Westman, Margareta (1974), Bruksprosa. Liber, Lund.
- Westman, Margareta (1974 b), Brukstexter. Liber, Lund.
- Westman, Margareta (1977), Att skriva en notis om rovfiske. Tre experiment med text. Uppsatser av G Källgren, B Sigurd och M Westman, sid 73 - 104. Akademilitteratur, Stockholm.
- Wilson, Deidre (1975), Presuppositions and Non-Truth-Conditional Semantics. Academic Press, London.
- Windahl, Sven (1972), Kommunikationsmodeller. Studentlitteratur, Lund.
- Vinje, Finn-Erik (1974), Språket i kringkastinga. Språk i Norden 1974, sid 25 - 58. Skrifter utgivna av svenska språknämnden 52. Stockholm.
- Woivalin, Marianne (1976), Komplexiteten i nyhetsspråket. En kommunikativ analys. Svenska Handelshögskolan. Helsingfors.
- Wright, G H von (1980), Logik, filosofi och språk. Doxa, Lund.
- Åkermalm, Åke (1970), Modern svenska. Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen nr 103. Gleerups, Lund.
- Östman, Jan-Ola (1978), Om svenskans talarattitydsadverbial. Svenskans beskrivning 11, utg av Olle Josephson, Hans Strand och Margareta Westman, sid 195 - 209. Inst. för nordiska språk. Stockholm.

Bilaga 1.

De undersökta språkdragens förekomst i eterspråksmaterialet.

Tabell A. Språkdragens fördelning på undergrupperna. Absoluta tal.

Antal	TELEGRAM			PROGRAMLED			KOMMENTAR			TOT
	CR	TT	TV	DE	R	A	DE	R	A	
Ord	3893	3038	3082	2700	4866	5909	10501	8518	7858	50365
MS	253	203	227	244	341	432	601	595	514	3410
HP	395	331	326	314	453	556	936	828	721	4860
Hävdade huvudsatser	253	203	222	238	316	389	595	579	492	3287
Hävd. USF	142	128	104	76	137	167	341	249	229	1573
§§	253	199	216	181	304	369	574	555	465	3116
MF	-	4	6	52	12	19	19	17	22	151
PMS	-	-	-	5	-	-	-	-	2	7
FM	-	-	-	-	-	1	2	7	3	13
Hävd. ACOO	28	16	16	8	27	27	80	41	21	264
Hävd. AC ÖVR	4	12	2	5	15	9	43	18	39	147
Hävd. RC	28	28	18	12	25	32	46	49	32	270
Hävd. TC	-	3	7	4	8	7	15	6	11	61
Hävd. SO	-	-	-	-	1	-	2	2	1	6
Hävd. CC	10	4	8	1	6	6	13	9	7	64
Hävd. OK	11	17	10	3	5	10	26	11	4	97
Hävd. DC/INSK	-	-	-	-	-	-	3	8	-	11
Hävd. +F	34	27	23	16	17	25	55	39	51	287
Hävd. IFVS	6	3	4	-	4	1	3	5	4	30
Hävd. IFVO	-	1	1	-	1	1	4	2	4	14
Hävd. KF	-	-	1	1	2	4	2	2	2	14
Hävd. AF	18	13	11	18	22	43	42	53	46	266
Hävd. PF	2	3	2	5	3	2	3	2	1	23
Hävd. MFR	1	1	1	3	1	-	4	2	6	19

Antal	TELEGRAM			PROGRAMLED			KOMMENTAR			TOT
	CR	TT	TV	DE	R	A	DE	R	A	
Programref.	6	12	12	112	55	76	22	14	8	317
Bildref.	-	-	1	-	2	5	-	8	16	32
Igångsätt.	2	-	2	3	10	7	21	11	19	75
Textmark.	-	-	-	1	5	5	5	14	8	38
Omst.ang.	25	19	19	18	22	20	55	50	38	266
Omst.mark.	1	5	1	3	2	4	14	8	4	42
Attitydmark.	-	-	-	1	2	5	21	11	17	57
Källang.	46	42	33	16	46	39	110	60	38	430
Prim.inf.	315	253	258	160	309	395	688	652	573	3603
Språkl.handl.	34	21	18	20	32	29	72	45	28	299
Abstr. handl.	64	60	57	30	45	56	124	67	91	594
Konkr. handl.	59	34	51	21	35	43	30	111	64	448
Ment. proc.	3	2	5	8	14	14	47	28	30	151
Händelser	52	50	33	21	63	69	112	82	100	582
Vara-tillst.	48	41	46	35	62	115	165	176	133	821
Övr. tillst.	55	45	48	25	58	69	138	143	127	708
Animata ref.	275	204	213	134	235	301	512	491	401	2766
Makthavare	103	75	51	57	87	123	250	186	183	1115
Domstol	10	7	11	1	12	7	6	1	-	55
Arb.markn.part.	29	33	19	37	33	29	135	35	49	399
Militärer	56	35	30	11	17	50	18	78	27	322
Oppositionella	24	13	38	9	47	22	24	36	29	242
Idrottsutöv.	6	8	20	-	-	3	-	-	28	65
Övriga	38	27	34	15	30	63	62	131	60	460
Öspecific.	9	6	10	4	9	4	17	24	25	108
Tidsangivelser	96	81	86	51	96	131	191	156	161	1049
Rumsangivelser	54	53	59	30	69	96	103	138	90	692
Orsaksangivelser	13	17	15	9	9	16	32	27	22	160
Konsekvensang.	16	12	8	10	14	7	27	33	24	151
Avsiktsang.	11	5	6	8	9	8	12	10	5	74
Villkorsang.	2	6	3	4	7	3	22	17	19	83
Rapportmark.	55	50	43	18	52	46	121	74	44	503
Konj.adv.	23	21	19	25	39	45	90	79	90	431
Attitydmark.	2	10	4	13	27	39	86	63	83	327
Hjälppverb	47	35	32	28	49	65	153	140	100	649
Negationer	16	11	18	16	16	21	93	68	68	327

Tabell B. Språkdragens fördelning på olika verbaltyper.
Absoluta tal.

Antal	Språkl. handl.	Abstr. handl.	Konkr. handl.	Ment. proc.	Händ- elser	vara- tillst.	Övr. tillst.	TOT
§§	226	423	297	101	415	420	432	2314
MF	-	1	2	-	3	2	17	25
FM	-	1	5	2	-	2	1	11
Hävd. ACOO	6	56	17	18	37	49	45	228
Hävd. AC ÖVR	7	27	17	5	29	12	20	117
Hävd. RC	24	36	29	9	40	37	58	233
Hävd. TC	3	7	17	2	7	3	8	47
Hävd. SO	-	-	1	1	2	1	1	6
Hävd. CC	5	2	4	2	7	1	8	29
Hävd. DC/INSK	-	1	1	-	-	2	6	10
Hävd. +F	26	37	48	9	29	33	55	237
Hävd. IFVS	-	-	-	2	1	11	-	14
Hävd. IFVO	-	1	3	-	4	14	6	28
Hävd. KF	-	-	-	-	-	13	-	13
Hävd. AF	2	2	7	-	8	205	32	256
Hävd. PF	-	-	-	-	-	16	1	17
Hävd. MFR	-	-	-	-	-	-	18	18
Tidsangiv.	103	234	198	29	208	131	146	1049
Rumsangiv.	35	72	206	13	118	87	161	692
Orsaksangiv.	4	19	9	2	15	3	3	55
Konsekvensang.	-	3	-	-	4	2	3	12
Avsiktang.	10	19	21	1	2	5	5	63
Villkorsang.	6	11	3	6	16	22	19	83
Konjunkt.adv.	29	59	37	14	48	69	75	331
Attitydmark.	12	41	23	29	37	78	39	259
Hjälpverb	34	155	76	24	98	36	65	488
Negationer	18	47	20	31	41	64	64	285

Bilaga 2.

Beskrivning av jämförelsematerialet

I det följande redovisas vilka texter som använts vid den analys som presenteras i avsnitt 3.1.2. Texterna är i de flesta fall lätt tillgängliga på annat håll, varför jag inte har ansett det vara nödvändigt att återge dem här. De undersökta språkdragens förekomst i jämförelsematerialet redovisas i tabell C.

1. Bruksprosamaterialet

Ur det bruksprosamaterial som undersökts av Margareta Westman (1974:232 ff) har jag valt ut vissa texter för analys. Broschyrtexterna, lärobokstexterna och debattexterna är utvalda med hjälp av en slumpvalstabell. Tidningstexterna är desamma som de som analyserades av Gunnel Källgren (1979 kap 4) för att mäta informationsmängden. I varje text har jag endast analyserat ca 600 ord, med början från textens första mening. Rubrikerna har inte analyserats. Broschyrtexterna och tidningstexterna samt vissa av lärobokstexterna och debattexterna finns återgivna i Westman 1974 a.

1.1. Broschyrtexterna

Försvaret (chefen för armén): Till soldat 70.

Invandrarverket: Ett faktablad om invandrarna.

Riksgäldskontoret: Till dig som får pengar tillbaka på skatten.

Socialdepartementet: Socialkatalogen (1970), sid 9. Bostad.

Statens institut för konsumentfrågor: Råd och Rön 5/1970. Dyra-re att leva! Hur mycket? Det visar konsumentprisindex.

Stockholms läns landsting: Tidning till ca 660000 hushåll (1971). Det kan behövas 370000 nya lägenheter till år 1985.

Stockholms stads barnavårdsnämnd: Barnets åldrar. Första levnadsåret.

1.2. Tidningstexterna

- DN 9.11.70: Oljeletning i Skåne/hasard med miljoner.
DN 18.10.70: De som inte kan läsa blir bara fler och fler.
DN 18.12.70: Vart 3:e barn ovälkommet/Många kvinnor psyk-
störda.
AB 4.12.70: Hur stor blir hyran när hyresregleringen slopas?
SDS 2.11.70: Krimnologer utreder pornografins inverkan.
Expr. 29.11.70: Korta dubbar i två rader ger bästa väggreppet.
Expr. 31.10.70: Båttoaletter/ett miljövårdsproblem.

1.3. Lärobokstexterna

- Paul Lindblom, Människor i samspel, del 1, sid 111 - 113.
Stockholm 1970.
Hof - Hammarstedt - Nilsson, Människan och livsåskådningarna,
sid 170 - 172. Stockholm 1968.
Björkman - Lundberg - Magnusson, Psykologi för gymnasiet,
sid 135 - 137. Stockholm 1969.
Nilsson - Molding, Politik och samhälle åk 3, sid 290 + 292.
Stockholm 1970.
Nyholm - Suneson - Österlind, Biologi 3 Etologi, sid 10 - 12.
Stockholm 1969.
Borg - Nordell - Gustafsson - Johansson, Historia 3:2, sid
169 - 170. Stockholm 1970.
Garland - Helmfriid - Holmberg - Janson - Linnarsson, Samhälls-
kunskap 3:2, sid 390 - 393. Stockholm 1969.

1.4. Debattexterna

- Björn Beckman, Mannens andra roll. Ur Könroller, red. Fred-
rikson, sid 166 - 167. Stockholm 1965.
Jarl Hemberg, Sexualundervisningen i skolan från kristen syn-
punkt, sid 34 - 36. Stockholm 1970.
Nils Kellgren, Könroller och politik. Ur Kynne eller Kön?,
sid 153 - 155. Stockholm 1966.
Sinikka Ortmark, Jag och manssamhället, sid 7 - 8. Lund 1969.
Louise Rydén, Illusioner. Avslöjanden. Bilder av kvinnosam-
hället. Vi människor 1970:2. (Westman 1974 b, sid 102.)
Ingrid Sjöstrand, Vidga familjereviret - upphäv livegendomen!
Hertha 1967:3. (Westman 1974 b, sid 104.)
Anna Ödlund Vätterberg, Rollen och människan, sid 106 - 107.
Uppsala 1965.

2. Åtta texter ur Dagens Nyheter

Texterna är hämtade ur Dagens Nyheter från januari 1972 och återges i Teleman m fl (1973, bilaga 1). Texterna är grupperade parvis i fyra ämnesområden.

- Utrikes: Libysk invasion eller uppror?
Kurderna börjar gripa till vapen./
Fördrivs av Irak.
- Utbildning: Intensivutbildning i väntan på
högkonjunktur.
Skolans klassvärld.
- Kyrka: Biskopsenkäten.
Folkets kyrka (Sander).
- Inrikes: Kolumn av Sven Svensson.
Biståndsutbudet.

3. Språkvetenskapliga avhandlingar

De avhandlingar ur vilka texterna är hämtade är alla framlagda i ämnena nordiska språk eller allmän språkvetenskap under 1970-talet. De analyserade sidorna är utvalda med hjälp av slumpvalstabell. Endast sammanhängande textpartier har analyserats. Varje text omfattar ca 600 ord.

Christer Platzack, Språket och läsbarheten, sid 25 - 27.
Lund 1973.

Gertrud Pettersson, Reklamsvenska, sid 55 - 56. Lund 1974.

Margareta Westman, Bruksprosa, sid 102 - 105. Lund 1974.

Nils Jörgensen, Meningsbyggnaden i talad svenska, sid 92 - 93.
Lund 1976.

Erik Andersson, Verbfrasens struktur i svenskan, sid 437 - 439.
Åbo 1977.

Jan Einarsson, Talad och skriven svenska, sid 36 - 39. Lund
1978.

Gunnel Källgren, Innehåll i text, sid 36 - 37. Lund 1979.

4. Uppslagsboksartiklarna

Uppslagsboksartiklarna är hämtade ur Svensk Uppslagsbok, andra upplagan, band 17 (Krucifix - Lexikon). Ur detta band valdes slumpvis sju sidor för analys. Uppslagsord om vilka det endast

ges någon enstaka upplysning har inte tagits med. Följande uppslagsord har analyserats:

Spalt 237-238: Kvarn.

Spalt 355-356: Kyrkobetjante, Kyrkobokföring.

Spalt 461-462: Köl, Köla, Kölaby, Kölbing, Kölblock,
Kölbåge, Kölcsey, Köldforskning.

Spalt 493-494: Könsproportion (från "Könskvotens förskjutning"),
Könssjukdomar.

Spalt 627-628: de La Gorce, La Gorge-Meillet, Lagos (Port.),
Lagos (Nig.), Lagrange.

Spalt 749-750: Lanfranco, Lanfrey, Lang (Johan RT),
Lang (Karl G), Lang (Maria), Lang (Andrew),
Lang (Arnold), Lang (Cosmo G).

Spalt 899-900: Laser, Lasering, Lashkar, Lashley,
Lasiocampidae, Lasiocarpus, Lasioquathus,
Lasistan, Lasius, de La Sizeranne, Lash (Emil).

5. Preparatbeskrivningarna

Preparatbeskrivningarna är hämtade ur ett kompendium med titeln "Beskrivningar av preparat i kurssamlingen vid Patologiska institutionen i Lund". Följande slumpvis utvalda beskrivningar har analyserats:

5. Tromb i organisation.
35. Amyloidnefros.
47. Diabetisk nephropathi.
56. Antrakos i lunga och bronkiallymfkörtel.
62. Neurogen muskelatrofi.
65. Lungemfysem.
74. Varig meningit.
107. Fibro-caseös lungtuberkulos.
123. Keloid.
127. Myom i uterus.
131. Neurinom.
145. Mammarcancer (skirrös).

Tabell C. De undersökta språkdragens förekomst i jämförelse-
 materialet. Absoluta tal.

	BR	TI	LÄ	DEB	DN	AVH	SvU	PREP
Antal								
Ord	3965	3940	3634	3692	4487	4412	3964	971
MS	309	299	252	248	268	279	313	89
HP	364	389	325	318	407	398	469	128
Hävd.h.satser	292	291	247	225	253	266	307	89
Hävd. USF	72	98	78	93	154	132	162	39
Hävd. §§	284	284	239	221	242	248	206	75
Hävd. MF	8	7	6	2	11	15	93	14
Hävd. PMS	-	-	-	1	-	3	8	-
Hävd. FM	-	-	2	1	-	-	-	-
Hävd. ACOO	5	8	4	8	8	25	3	-
Hävd. AC ÖVR	-	17	8	11	17	15	5	-
Hävd. RC	10	12	10	8	33	15	28	6
Hävd. TC	4	2	3	3	3	2	3	1
Hävd. SO	-	-	-	-	2	-	-	-
Hävd. CC	5	3	1	4	4	6	10	2
Hävd. OK	-	9	-	2	10	2	-	-
Hävd. DC/INSK	1	-	4	3	2	5	5	-
Hävd. +F	24	21	18	27	38	24	46	7
Hävd. IFVS	-	2	1	3	3	1	-	-
Hävd. IFVO	-	1	-	-	4	-	-	-
Hävd. KF	-	-	-	2	-	4	-	-
Hävd. AF	21	18	27	20	25	30	49	6
Hävd. PF	1	5	2	2	3	3	11	15
Hävd. MFR	1	-	-	-	2	-	2	2

Använda förkortningar

Materialgrupper:

CR	Telegram från Centralredaktionen
TT	Telegram från Tidningarnas Telegrambyrå
TV	Telegram från TV-nytt
DE	Dagens Eko
R	Rapport
A	Aktuellt
BR	Broschyrtexter
TI	Tidningstexter
LÄ	Lärobokstexter
DEB	Debatttexter
DN	Artiklar ur Dagens Nyheter
AVH	Texter ur språkvetenskapliga avhandlingar
SvU	Texter ur Svensk Uppslagsbok
PREP	Preparatbeskrivningar

Verbaltyper:

SH	Språkliga handlingar
AH	Abstrakta handlingar
KH	Konkreta handlingar
MENT	Mentala processer
HÄND	Händelser
TILLST	Tillstånd

Referentkategorier:

MAKTH	Makthavare
DOM	Domstolar
ARBM	Arbetsmarknadens representanter
MIL	Militärer
OPP	Oppositionella
IDR	Idrottsutövare
MASS	Massmedier
ÖVR	Övriga referenter
OSPEC	Ospecificerade referenter

Semantiska roller:

AG	Agent
CU	Unintentional cause
REC	Receiver
EX	Experiencer
O	Object
ST I	Static I
ST II	Static II
LOC	Location

Makrosyntagmtyper:

MS	Makrosyntagm
IMS	Interjektionsmakrosyntagm
TMS	Tilltalsmakrosyntagm
PMS	Presentationsmakrosyntagm
MF	Meningsfragment
MO	Ofullbordad mening
FM	Felkonstruerad mening
??	Frågeformad mening
§§	Fullbordad, rättkonstruerad påståendemening

Sats- och frastyper:

AC	<u>Att</u> -sats
ACOO	Objekts- <u>att</u> -sats
ACÖVR	Övrig <u>att</u> -sats
RC	Relativsats
TC	Adverbinledd relativsats
SO	<u>Som om</u> -sats
CC	Övrig konjunktionsbisats
DC	Direkt anföring
INSK	Inskjuten mening
OK	Omkategoriserad sats
+F	Koordinationsfras
IF	Infinitivfras
IFVS	Infinitivfras i subjekt med infinitiv
IFVO	Infinitivfras i objekt med infinitiv
KF	Komparationsfras
AF	Appositionsfras
PF	Predikativfras
MFR	<u>Med</u> -fras

Satsdelsmarkeringar:

SS	Subjekt
ES	Egentligt subjekt
OO	Objekt
OA	Objektadverbial
SP	Subjektiv predikatsfyllnad

Övriga:

HP	Hävdad proposition
USF	Underordnade satser och fraser

Jan Svensson

Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur.

I en tidigare rapport från Forskningsgruppen för eterspråk i Lund redovisades en undersökning av några syntaktiska drag i etermediernas nyhetsspråk. I denna volym presenteras en undersökning av vilket slags innehåll som förmedlas i nyhetsprogrammen och hur innehållet organiseras inom meningens ram.

Serie A

- 20 Ulrik Eriksson *Åselesvenska 1. Introduktion*. 1971
- 21 Anne Marie Wieselgren *Carl-Johans-tidens prosa*. 1971
- 22 Birgitta Erlandsson *Om växlingen ü-ö i ord av typen no, bru—sv, bro*. 1972
- 23 Inger Haskå *Studier över bestämmdhet i attributförsedda nominalfraser*. 1972
- 24 Ulrik Eriksson *Åselesvenska 2. Målutjämning. Modeller för analys och syntes med tillämpningar*. 1973
- 25 Birgit Falck-Kjällquist *Studier över ägonamn i sydvästra Värmland*. 1973
- 26 Stig Nilsson *Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik I*. 1974
- 27 Gertrud Pettersson *Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen*. 1974
- 28 Lars Svensson *Nordisk paleografi. Handbok med transkriberade och kommenterade skriftprov*. 1974
- 29 Birgitta Tuvestrand *Hugsvinnsmål. Handskrifter och kritisk text*. 1977
- 30 Stig Örjan Ohlsson *Skånes språkliga försvenskning 1. Inledning. Om skriftspråket under Skånes övergångstid*. 1978
- 31 Stig Örjan Ohlsson *Skånes språkliga försvenskning 2. Blandspråksanalyser*. 1979
- 32 Carin Sandqvist *Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk*. 1980
- 33 Lars Svensson *Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiskt a i ändelser i äldre nysvenskt skriftsspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering*. 1981
- 34 Lars Wollin *Svensk latinöversättning I. Processen*. 1981

Serie B

- 1 Gudrun Österlund *Lunds studenters tilltalsnamn under femtio år*. 1966
- 2 Bengt Pamp *Ortnamnen i Sverige*. 4 uppl. 1974
- 3 Jan Einarsson *Kommandoordens utveckling i svenskan*. 1968
- 4 Rolf Gravé *Biblicismer och liknande inslag i Sara Lidmans Tjårdalen*. 1969
- 5 Åke Hansson *Fonemgeografisk och fonemhistorisk forskning*. 1969
- 6 Gösta Holm *Medeltida stadgespråk*. 1969
- 7 Ulf Teleman *Definita och indefinita attribut i nusvenskan*. 1969

- 8 Ivar Lindquist *Poesien i inskrifterna på Hällestad-stenarna*. 1973

Serie C

Studier i tillämpad nordisk språkvetenskap

- 1 Bengt Loman och Nils Jörgensen *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. 1971
- 2 Nils Jörgensen *Syntaktiska drag i svenska dialekter — en bibliografisk översikt*. 1970
- 3 Nils Jörgensen *Om makrosyntagmer i informell och formell stil*. 1970
- 4 Jan Einarsson *Sammanträdet som talsituation*. 1971
- 5 Ulf Teleman *Tre uppsatser om grammatik*. 1972
- 6 Ulf Teleman *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. 1974
- 7 Nils Jörgensen *Meningsbyggnaden i talad svenska*. 1976
- 8 Nils Jörgensen och Jan Svensson *Etermediernas nyhetsspråk 1. Några syntaktiska drag*. 1977
- 9 Jan Einarsson *Talad och skriven svenska. Sociolingvistiska studier*. 1978
- 10 Nils Jörgensen *Underordnade satser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad*. 1978
- 11 Jan Svensson *Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur*. 1981

Serie D

Meddelanden, Distribuerade av Institutionen för nordiska språk, 223 62 Lund

- 4 Inge Knutsson *Tradition och förnyelse i en modern isländsk diktsamling*. 1972
- 5 Åke Hansson (red.) *Färöiska studier*. 1973
- 6 Åke Hansson (red.) *Eterspråk 1*. 1973
- 7 Åke Hansson (red.) *Eterspråk 2*. 1973
- 8 Åke Hansson (red.) *Eterspråk 3*. 1975
- 9 Inger Haskå och Inge Knutsson och Anne Marie Wieselgren *Om att översätta Gamla Testamentet*. 1976
- 10 Christer Platzack *Uppmaningar. Christer Platzack Satsens och meningens tidsbetydelse. Lars-Johan Ekerot Villkorssatser och uppsatser*. 1976
- 11 Gertrud Pettersson och Christer Platzack *Översikt över svenska dialektkartor*. 1976
- 12 Christer Platzack *Substantivjuka — ett friskhetstecken*. 1977
- 13 Christer Platzack *Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor*. 1980